

3 1761 04020 0776

Kall Gori nemlör

1908 X

54, I

16.

(44)

Rischák Lajos.

MAGYAR HADTÖRTÉNELMI EMLÉKEK

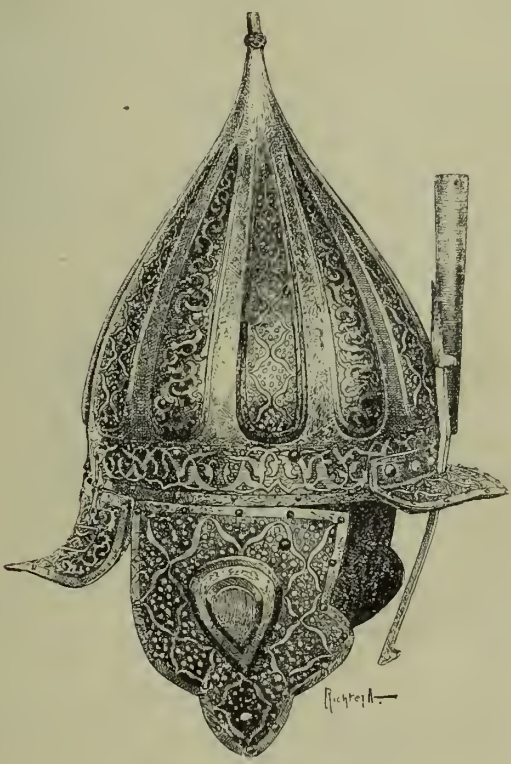
AZ EZREDÉVES ORSZÁGOS KIÁLLÍTÁSON

A HADTÖRTÉNELMI CSOPORTBIZOTTSÁG MEGBIZÁSÁBÓL

SZERKESZTETTE

Dr SZENDREI JÁNOS

ELŐADÓ

KILENCZSZÁZ KÉPPEL

★

KIADJA A KERESKEDELEMÜGYI M. KIR. MINISTER, MINT AZ EZREDÉVES
KIÁLLÍTÁS ORSZÁGOS BIZOTTSÁGÁNAK ELNÖKE

★

BUDAPEST

1896

DB
22.5
15

BEVEZETÉS.

MAGYARSÁG tíz százados multjából, mint távoli fény sugárzik vissza harci dicsőségének fölemelő emléke.

A nemzet életének csaknem egész folyása bajnoki küzdelmekben telt el.

Kezdetől fogva egész a jelen század elejéig itt folytak le a döntő harcok a Kelet- és Közép-Európa birtokáért és itt vívta háromezredig tartó kétségbeesett harczát a kereszténység az izlammal.

Európa legkülönbözőbb népeinek valódi hadi iskolája volt hazánk nemcsak már Szt István, Róbert Károly és Nagy Lajos, majd Mátyás alatt, de a xvi. és xvii. században is. Angolok, francziák, olaszok, spanyolok, németek, csehek, bajorok, szászok vetélkedve keresik fel Magyarország tereit, hol akár a vár-, akár a sík harcok tekintetében páratlan fényes lovagi élet folyt.

Ha e ragyogó lovagi élethez még hozzá képzeljük a gyakori tornákat, melyek hazánkban még a xvi. század végén is gyakorlatban voltak, a fennmaradt hadtörténelmi emlékek rendkívül nagy számát és érdekességét kell feltételeznünk.

Igaz, hogy a szerencsétlen mohácsi vész után a török másfél századon át kizsákmányolta az országot, hogy a Rákóczy és Thököly fölkelések utáni fegyvertilalmak folytán egész várak felszerelése került idegenbe; — de mégsem történt az, a mit egész a legújabb időnkig hittünk, hogy minden hadi emlékünknél elpusztult volna.

Épen kiállításunk mutatta meg, hogy az unokák a hős elődök drága fegyvereit, vérrel áztatott ereklyéit, századokon át nem muló kegyelettel őrizték meg s tartották fenn a mai napig. Sokszor ember-

öltökön át dugdosták rejtek helyeken, de mégis megmentették a mi kegyeletünknek, úgy, hogy ma a hadtörténelmi emlékek azon csoportját, a melyet bemutatni szerencsések vagyunk, fényes hadi multunkhoz minden tekintetben méltónak mondhatjuk.

Az ezredéves országos kiállítás történelmi főcsoportjának programja, melyben az azt készítő *dr. Czobor Béla*, főcsoport-előadó hazafias mély érzése, történelmi és régészeti tudása nyilatkozott meg, felölelte magába a nemzet egész culturájának bemutatását, úgy a mint az tíz századon át fejlődött és emlékeiben fennmaradt.

E sorozatban kiváló hely jutott, már csak az elől elmondottaknál fogva is a hadtörténelmi emlékeknek, miért is e szak számára a II. számú külön csoport szerveztetett.

Történelmi emlékeink jelentékeny, csaknem túlnyomó része e keretbe tartozván, e csoport munkálkodására úgy a kiállítási munkálatokat megkezdő *Lukács Béla*, mint a jelenlegi kereskedelemügyi m. kir. miniszter *Dániel Ernő* kiváló súlyt helyeztek.

Kifejezésre jutott ez már a csoportbizottság megalakításában is akkor, a midőn annak elnökévé a jelenkori hadügyi és honvédségi kiállításoknak is elnöke *Gromon Dezső* honvédelmi államtitkár és bizottsági tagjaivá *Bernolák Károly* tábornok, *Kránitz János* tábornok, *Rakovszky István*, *Münich Aurél* országgyűlési képviselő, *dr. Pauler Gyula* országos főlevéltárnok, *Balás György* alezredes, *Domanitzky István* alezredes, *Rónai Horváth Jenő* alezredes és *dr. Melichár Kálmán* honvédelmi miniszteri titkár neveztetek ki.

A bizottság előadóját, részletes program kidolgozására utasítván, e program az országos bizottság által következő formájában fogadtatott el:

«AZ EZREDEVES ORSZÁGOS KIÁLLÍTÁS HADTÖRTÉNELMI CSOPORTJÁNAK RÉSZLETES TERVEZETE.

I.

A honfoglalás, s a vezérek korára vonatkozólag 997-ik évig.

1. Árpád vezér apotheozisa, környezve a hét vezértől, a mint Szerencsnél széttekint a meghódított földön. Valamely kiváló művészünk által plasztikai módon előállítva, az egykorú leletekből, Leó császár adatai, valamint a régi orosz és tatár viselet nyomán megállapítandó costume-ök és fegyverzetben.

2. Ezen a plasztikai művészet útján előállítandó csoportozattal kapcsolatban, *Munkácsy Mihálynak* a honfoglalást ábrázoló nagy képéhez készült részlet és tanulmány rajzai, lehetőleg teljes sorozatban.

3. A honfoglalás lefolyásának térképe, a történelmi kútfők s különösen Anonymus nyomán, kimutatva egyúttal, hogy régészeti leletek mennyiben igazolják a névtelen jegyző topographiáját, (beregmegyei leletek, szihalmi ásatás, szirma-besenyői lelet, borsodi földvár stb.).

4. Honfoglalás korabeli s kétségtelenül meghatározott leletek kiállítása, melyek a következők: a benepusztai, verebi, galgóczi, szolyvai, hugyaji, balkányi, tiszalöki, pörös-horgosi, anaresi, pilini, battai, nagyteremiai, nesz mélyi, nemes-ócsai, csorna-csatári, monaji, szentes-nagyhegyi, szegedkirályhalmi, szeged-bojárhalmi, gödöllői, mogyorósi, erdőtelki, nagykürii, nagyvárad és a székesfehérvári demkóhegyi leletek. Ősmagyar kardok, boglárók, kopjvasak, lózabla részletek, kengyelek.

5. Ősmagyar vitéz, lovastól együtt eltemetve, a földben a sír keresztmetszetében bemutatva, a sírba tett fegyverekkel és a gyászszertartás alkalmával a sírba lőtt nyilakkal. A verebi, szolyvai, pilini székesfehérvári és monaji leletek alapján.

6. Népvándorlás korabeli leletek, s főleg azok fegyvereinek kiállítása; a honfoglalás korabeli leletekkel való közeli összefüggésük miatt és összehasonlításul. Avar leletek. A keszthelyi, ordasi, püspökszent-erzsébeti stb. leletek. A nagy-szent-miklósi Attila kincsének tartott arany edények galvano-plastikai másolatai, főleg az egyik korszán levő hun lovas vitéz alakjáért.

7. Az orosz és délszláv, valamint tatár és török területen előfordult, s jórésztben a szent-pétervári orosz cs. akadémia archæographiai és archæologiai kiadványaiban publikált népvándorlás korabeli fegyverleletek, főleg pedig a Volga és Don vidéki vagyis a magyarok őshazája földjén a kurgánokban előfordult leletek, s az odeszai muzeumban levő sírszobrok, gipszmásolatban, vagy legalább rajzokban bemutatva.

8. Az eddigi honfoglalás korabeli fegyverleletek teljes statisztikája és bibliographiája.

9. A kort jellemző fegyvertrophéák, akként, hogy a meglevő néhány ősmagyar kard mintájára, valamint a Leó császár Taktikájában leírt egyéb fegyverek, íjak, kopják stb. megkészítettén, s esetleg turul madaras lobogókkal kiegészítettén, ezen csoportban díszítésül alkalmazzassanak.

II.

**Szent Istvántól, vagyis a magyar állam megalapításától
az Arpádház kihaltáig. 997-től 1301-ig.**

1. Szent István király kardja a prágai szent Veit egyház kincsei közül.

2. *Szent László király*, a mint a leánytrabló kun vitézt legyőzi (1070-ben). Plasztikai csoportozat, előállítva az e korbeli s alább részletesen is felsorolandó lovas pecséteken ábrázolt costume-ökben, s esetleg a gelenczei, fülei és turnicsei, szent László legendáját ábrázoló falképeknek felhasználásával is.

3. Az 1241-ik évi Sajó melletti muhi csata térképe, a spalatói esperes krónikája, a m. tud. akadémia hadtudományi bizottságának, és a történelmi társulatnak 1878-ban eszközölt fölvételei, valamint Pauler Gyula tanulmánya alapján.

4. E korbeli teljes fegyverzet nem maradván reánk, néhány ily hadi öltözet reconstruálandó volna a fenmaradt hiteles emlékekből, nevezetesen első sorban az országos levéltárban őrzött lovaspecsétekből, minők például László somogyi főispáné 1236-ból, Opoj báné, 1239-ből, és István ifjabb királyé, IV. Béla fiáé 1257-ből.

5. E korból származó leletek s netalán fenmaradt fegyverek. Így a nemesócsai, gerendási, szécsényi, letenyei, szabad battyáni, karczagi, alpári, orosházi, karászi és tápió szelei leletek nagyobb részt a m. n. muzeumból.

III.

**Az Arpádház kihaltától, az Anjou és vegyes házbeli királyok
kora, egészen a mohácsi vészig 1301—1526.**

1. Miután még e korszak elejéről is igen gyér számú emlékeink vannak meg tényleg a gyűjteményekben, a hitelesség igazolásának szempontjából itt is első sorban lovas és sisak pecséteink volnának eredetiben kiállítandók, s a kiválóbbakról nagyarányú rajzok készítettén, kifüggesztendők. Ilyenek volnának: Drugeth Fülöp nádoré 1322, Drugeth Vilmos nádoré 1337-ből, László opuliai herczegé 1369-ből, István nádoré 1351-ből stb. A kor fegyverzetét legjobban jellemző s legszebb egypár ily hadi öltözet, azután az arra ezen korban befolyással volt német és olasz hadiviselet egykorú emlékeinek is figyelembe vételével elkészítendő és kiállítandó lenne.

2. A perdöntő bajvívás okmányainkból, s különösen Pesty Frigyes és Hajnik Imre történetíróink kutatásai folytán annyira részletesen ismeretes, sőt a fegyverzet is, a melyben a különböző korszakokban azt vívni szabad volt, oly pontosan le van írva, hogy két alakkal e bár jogszolgáltatási, de mégis egyszersmind harczy emléke is középkori életünknek bemutatható volna.

3. Róbert Károly király természetes fiának, Kálmán püspöknek kardja (1317—1375.) kiállítandó a bécsi gyűjteményekből.

4. Nagy Lajos király korát illetőleg első sorban maga a nagy király volna bemutatható, még pedig háromféleképen is. Először székesszérvári sírján pontosan kifaragva talált ostrom sisakjából rekonstruálható hadi páncélzatban, másodsor a párisi arsenal könyvtárának codexében levő festmény után torna-öltözetben, végül pedig a bécsi képes krónikában levő kép nagy arányban megfestendő lenne, hogy ez viszont a párisi codex képének hitelességét is támogassa.

5. Néhány főúri és köznemes harczos bemutatása bábukon a képes krónikából vett rajzok alapján készítendő hadi öltözetben.

6. A visegrádi, vajdahunyadi, diósgyőri és zólyomi váraknak, mint olyanoknak, melyek ezen egész korszakra nézve jellemzők, a mennyiben Nagy Lajos, Mária, Zsigmond és Mátyás királyok által építtetek, — a jelenlegi állapot s a műemlékek orsz. bizottságának birtokában levő fölvételek alapján lehető nagyméretű modellekben, esetleg rajzokban való bemutatása.

7. Skanderbég, Hunyadi János fegyvertársa sisakjának és kardjának kiállítása a bécsi fegyvergyűjteményből.

8. Mátyás király teljes hadi vértzetben bemutatható volna a bautzeni (szászországi) szobor, és a római freskó, valamint Corvin-codexekben levő miniaturök alapján.

9. Kiállítandók lennének a Mátyás király kardja (Bécsből), a Mátyás király testőrségének tulajdonítható pajzsok (Bécsből és a m. nemzeti muzeumból). Mátyás király czímerével díszített pajzs a bécsvárosi muzeumból, Mátyás király tulajdon pajzsa Párisból és végül öltözetének és lovagló szerszámainak részei, valamint nyerge Fraknóról, Bécsújhelyből és Budweisből.

10. Nevezetesebb vezéreink és főuraink hadi öltözetének legmegbízhatóbb s többnyire ép oly monumentális jellegű, mint művészi becsű képei, már a xv. század második felétől kezdve sírköveiken és síremlékeiken maradván reánk, ezek összeíratván, róluk hű gipszmásolatok volnának veendő, mint a m. n. muzeum, illetőleg a m. történelmi arcképcsarnok már meg is kezdte. Ezek azután kiállítatván, általuk a középkori hadi öltözet fejlődése hazánkban a leghívebben lenne bemutatható.

Némelyiknek teljesen hasonmása található a bécsi udvari gyűjteményekben, melyek elkértevén az illető síremlék mellett kiállíthatók lennének.

Ily síremlékek a sok közül, Szentgyörgyi és bazini György grófé 1467-ből, Ujlaky Miklós és Lőrincz síremlékei 1478-ból, Szapolyay István nádoré 1499-ből, Szapolyai Imréé 1487-ből, Tarczay Tamásé 1493-ból, Telegdy Istváné 1504-ből, Máriássy Istváné 1516-ból, Perényi Imréé, Warkócz Kristófé, Illésházy Istváné stb., stb.

11. Róbert Károly király korától kezdve, úgy Nagy Lajos, mint Zsigmond s talán még inkább Mátyás király alatt, sőt egészen a XVI. század közepéig, a tornák nagyban hozzájárultak hazánkban a harczias szellem ápolásához és fejlesztéséhez. Egy ily torna, annak fénykorából, Mátyás idejéből, a síremlékek alapján a bécsi gyűjteményekből válogatandó hadi öltözetben igen könnyen bemutatható volna, legalább két pár alakkal. Az egyik pár játéktornát, a másik pár pedig hadi tornát mutatna be.

12. Kinizsi Pál kardja és páncélja a m. n. muzeumból.

13. Wagner Sándornak Dugovics Titus hősi halálát ábrázoló festménye a m. n. muzeumból kiállítandó lenne.

14. Budavára, illetőleg a királyi palota Mátyás korában plasztikailag előállítandó nagyobb modellben, esetleg festményben bemutatandó volna, a Schedel- és a Münster-féle krónikák képei alapján reconstruálva.

15. Tekintettel arra, hogy Mátyás uralkodása hadi tényekben is legfényesebb korszaka történetünknek, valamely e korbeli nevezetesebb hadi esemény, vagy ezzel kapcsolatos tény, például Mátyás bevonulása az elfoglalt Bécsbe; ezen csoport keretében nagyobb szabású festményben lenne bemutatandó.

16. II. Lajos király hadi vértézete a bécsi udvari fegyvergyűjteményből.

17. II. Lajos királynak tallérjain levő lovas vértezett képe nagy arányban elkészítendő, a mennyiben az a meglevő páncélzat hitelességét igazolja.

18. A mohácsi csata katonai térképe elkészítendő.

19. Székely Bertalannak a mohácsi csatát és II. Lajos holttestének föltalálását ábrázoló festménye a m. n. muzeum képtárából kiállítandó volna, annyiival is inkább, mert korhű costüm és fegyverképeivel a korra nézve is tanulságos.

IV.

A török hódoltság kora. Szigetvár eleste, Buda, Eger és Temesvár visszavétele,

a szolnoki, győri, esztergomi harcok, a Zrinyiek, Thököly kora. Kuruczok és labanczok. Erdélyi fejedelmek harcrai 1526—1699.

1. Zrinyi Miklós hadi öltözete a bécsi udvari muzeumból.
2. Báthory István hadi öltözete ugyanonnan.
3. Báthory István kardjai a párisi és berlini hadi muzeumokból.
4. Rákóczy György buzogányai Bécsből és a magyar nemzeti muzeumból.
5. Rákóczy György fejedelem kardja a zarskoje-selói orosz császári fegyvergyűjteményből.
6. Tiroli Ferdinánd főherczeg ezüst magyar huszáröltözete Bécsből és Karlsruhéból.
7. Kemény János fejedelem dísznyerge a magy. nemz. muzeumból.
8. Apaffy Mihály fejedelem hadi vértézete a bécsi muzeumból.
9. Montecuculi Raimond és Savojai Eugén hadvezérek magyar vértézetei ugyanonnan.
10. Bocskay István fejedelem hadi buzogánya a nagyszebeni muzeumból.

11. Nagyszámú anyag állván már e korszakból rendelkezésre, az egyes fegyvernemek fölszerelése és ruházata külön-külön fölöltöztetendő alakok által bábukon bemutatandó lenne.

Így a XVII. századbéli könnyű sisakos régi huszárságból impozáns csapat volna bemutatható a gráci fegyvergyűjtemény fölhasználásával. Akár a vajda-hunyadi vár másolata lenne a történelmi főcsoport kiállításának kerete, akár valamely hadi építmény lenne a hadtörténelmi kiállítás keretébe fölvéve, mindkét esetben megkapó és egyszersmind tanulságos képet nyujtana például, egy 20—30 lovas alakból álló csapat a vár udvarán.

A kapunál s a bástya, vagy várfalakon, korhű öltözetben muskétás és dárdás harczosok örködhethnének, kik egyszersmind a szükséges őrzési teendőket tényleg is végezhetnék.

A lőréseken régi várpuskák és ágyúk volnának elhelyezhetők.

12. A többi fegyvernemekre és a csapatok ruházatára és fegyverzetére nézve, az egykorú képes hadi művek és metszetek bő anyagot szolgáltatnak, melyek főleg Lanfranconi Enea pozsonyi mérnök, továbbá Bubics Zsigmond kassai püspök, a történelmi arczképcsarnok, és a m. n. muzeum gyűjteményeiből, valamint a Haller-codex képeiből veendők,

13. A xvi. és xvii. század nevezetes várainak metszetei és képei.
14. A budai vár plasztikai, esetleg grafikai föltüntetése az 1686-iki ostrom idejében, nemkülönben Szigetvár, a fogarasi vár stb.
15. Csataképek eredeti olajfestményekben (melyek egyrésze külföldön van s melyek már külön jegyzékbe vannak foglalva, Kupeczky, Mányoky, Rugendas, Kaiser stb.) és rézmetszetekben a falakon ki függesztendő. Ugyanitt lennének kiállítandók a Buda 1686-iki bevételét, továbbá a párkányi ütközetet és a második mohácsi csatát ábrázoló gobelinek Ő cs. és ap. kir. Felsége birtokából.
16. Kiváló hadvezéreink eredeti olajfestményű és rézmetszetű képei a történelmi arczképcsarnokból és főuraink családi képtáraiból.
17. Ágyúk és tüzérségi felszerelések a bécsi arsenalból, Oláh Miklós primás, Nádasdy Ferencz, az Eszterházyak, Batthyányak, Kéried, Révayak ágyúi, nagyszebeni és budai öntésű ágyúk, a két zólyomi ágyú a párisi arsenalból, budai öntésű ágyúk a berlini Zeughausból, a krasznahorkai ágyúk, a m. n. muzeum ágyúi stb. stb.
18. Székely Bertalannak Eger hősi védelmét ábrázoló festménye a m. n. muzeumból kiállítandó lenne.
19. Zászlók diszítmény gyanánt a m. n. muzeumból, az ország egyéb nyilvános gyűjteményeiből, továbbá a bécsi udvari fegyvergyűjteményből.
- A drezdai királyi könyvtárnak egy 1601-ben készült codexében 118 erdélyi hadi zászló van pontosan lefestve. Ezek szebb része hűen utánosztható és trofeákban alkalmazható lenne.
20. A török harcokban különös szerepet játszott naszádosok és csajkások intézményére vonatkozólag minden emlék egybe gyűjtetvén, az egykorú metszeten levő rajzokból reconstruálendő, hadi naszád a tavon bemutatandó lenne.
21. *Fejérváry* naszádos kapitány életnagyságú arczképe a történelmi arczképcsarnokból kiállítandó lenne, mint ezen fegyvernem ruházatának ösmertetésére vonatkozólag igen becses emlék.
22. Tekintettel a törökkel folyt több százados harcainkra, török hadi emlékek is lesznek kiállítandók. Azonban csak olyanok, melyek magyar földön ejtett hadi zsákmányok, vagy a melyek a magyar hadviselés és fegyverzetre átalakító befolyást gyakoroltak. Ilyenek vannak a müncheni, drezdai, karlsruhei s a bécsi hadi muzeumokban, főleg a Bécs városi történelmi muzeumban, továbbá a fraknoi kincstárban s a m. n. muzeumban.

V.

II. Rákóczy Ferencz kora stb. 1700—1750.

1. II. Rákóczy Ferencz leghitelesebb arezképe a szász király gyűjteményéből.

2. Rákóczy Ferencz hadi zászlaji a bécsi és a m. n. muzeumokból.

3. A esapatok fölszerelésének bemutatása fegyvernemenként, fennmaradt emlékek egykorú képek és metszetek s Thaly Kálmán történelmi művei alapján.

4. A hadi, illetőleg tábori sátorverés, s általában a sátorkészítés hazánkban kezdettől fogva, utóbb némi török befolyás alatt bár, de igen ki volt fejlődve. Ez tehát a hadügy keretében bemutatandó volna. Így a két és három rúdú, a varrott és hímes sátor s egy kisebb sátor-tábor, hol esetleg a kiállítást őrző vagy a jelenlegi hadi viszonyok feltüntetésére küldött honvédőrség volna elhelyezhető.

5. A régi tábori hangszerek, kürtök, tárogatók, sípok és dobok tűzsgyökeres magyar zenéje új életre keltetvén, ezen hangszerek lehetőleg összegyűjtve, esetleg trofeákban alkalmazva, szintén bemutatandók lennének.

VI.

Mária Terézia kora, a sziléziai háborúk. A franczia háborúk.**Insurrectió. Az állandó hadsereg. 1750—1825.**

1. Csapatfölszerelések, fegyvernemek szerint bábukon bemutatva, melyeknek hű képei részint a bécsi udvari metszetgyűjteményben, részint az egyes ezredtörténetekben föllelhetők.

2. A magyar ezredek egyenruházatának legkiválóbb formái, a porosz háborúk idejéből, a berlini Zeughaus gyűjteményében megvannak, honnan diplomatai úton megszereztetvén, kiállítandók lennének.

3. Az insurrectiót illetőleg, főleg Pozsony s Kassa város muzeumban számos emlék s egyenruházat maradt fenn, valamint megvannak egykorú rézmetszetű képei az összes megyei bandériumok egyenruházatának is. (Teljes példányok vannak Jász-Nagykun-Szolnok és Zólyom vármegyék levéltáraiban.) Mindezek rendszerbe foglalva bemutatandók lesznek.

VII.

A nemzeti föllendülés korszaka, függetlenségi harcok.**Az alkotmányviSSzaállítás 1825—1867.**

A szabadságharcot illetőleg, a fölszerelés minden egyes fegyvernemre vonatkozólag felöltöztetett bábukon, a fegyverzet pedig trofeákban lenne bemutatandó. Ezen egész csoport anyagát illetőleg, a szabadságharczi emlékek már létező muzeumának felhasználásával.

Végül a fentebb érintett összes korszakokra vonatkozólag, köz- és nyilvános levéltárainkból, valamint gyűjteményekből, kiállítandók lesznek, eredeti hadi szabályzatok, hadrendek, csatatervek, menetrendek, rendeletek kéziratai, okmányai, várak tervei és katonai jellegű rajzai, katonai érdemeket felsoroló s czímerében régi hadi öltözetet mutató armálisok, (melyek már jegyzékbe vannak foglalva), továbbá a műemlékek országos bizottságának s a bécsi Central-Commission zur Erforschung und Erhaltung der Baudenkmale-nak, a magyarországi várakra vonatkozó eredeti fölvételei, rajzai és képei.

Elvül mondandó ki végül, hogy az összes korszakokban, de különösen az első időszakokban, hol leggyérekbbek a tényleg meglevő emlékek, az anyag és a viszonyok alakulásához képest művészi alkotásokkal, szoboresoportozatokkal és festményekkel pótlandók a netaláni hézagok, hogy az egyes hadtörténelmileg is nevezetes és dicső emlékekben gazdag korszakok képe, mindig kellőleg kidomboríttassék s fölemelőleg hasson a szemlélőre.

Dr. Szendrei János,

a hadtörténelmi csoport-bizottság előadója».

★

És e programm, kivéve néhány jelentéktelenebb módosulást, minden pontjában beváltatott, sőt egyes részeiben tetemesen meg is bővült. A csoport munkálatai már 1894 május havában kezdetüket vették, a tudományos anyag gyűjtése és jegyzékbe foglalása által. A m. kir. honvédelmi miniszter a csoportbizottságnak már 1895 telén rendelkezésére bocsájtván a központi honvédruharaktárnak egy minden biztonságot nyújtó nagy raktárát, ezáltal lehetővé tette, hogy egyes nagy gyűjtemények, mint például a hg. Eszterházy-féle fraknoi és a hg. Batthyány-féle körmendi gyűjtemények jó előre beszállíthatók és tudományos földolgozás alá vonhatók voltak.

Az anyaggyűjtés kiterjedt az egész országra s azonkívül Közép-Európa minden nevezetesebb fegyvergyűjteményére. Az előadó e célból két éven keresztül beutazta nemcsak az egész országot, ha-

nem megfordult Ausztriában, Olaszországban, Németországban és két ízben Konstantinápolyban, míg a Franciaországban és Belgiumban levő emlékeket már pár évvel előbb írta össze.

És úgy a külföldi kormányok, mint a hazai hatóságok és magánosok áldozatkészségéről csakis a legőszintébb hála hangján emlékezhetünk meg. 212 kiállító, összesen 6524 hadtörténelmi emléket bocsájtott rendelkezésünkre.

Kiállítóink között van első sorban *Ő cs. és ap. kir. Felsége*, a ki mint az ezredéves kiállítás fővédnöke, bécsi és ambrasi fegyvergyűjteményeinek minden magyar vonatkozású emlékét a legkegyelmesebben rendelkezésünkre bocsájtotta.

A külföldi uralkodók sorában meg kell említenünk a német császárt, a ki a berlini zeughausból és a karlsruhei badeni nagyhercegi múzeumból, az olasz királyt, aki a turini armeria realéból, az orosz czárt, a ki a szentpétervári, a svéd királyt, a ki a stockholmi királyi múzeumból, a török szultánt, a ki a konstantinápolyi Szent Iréne fegyvergyűjteményből és a tophanei arzenálból állított ki becses emlékeket, továbbá a Bécsvárosi múzeumot, a gráczai tartományi hadszertárt, a herceg Czartorisky-féle múzeumot Krakóból és a bécsújhelyi városi múzeumot.

Hazai kiállítóink között első sorban kell említenünk Esterházy Pál herceget és Batthyány-Strattman Ödön herceget. Az első fraknói várából és kismartoni kastélyából, az utóbbi pedig körmendi kastélyából állítottak ki páratlan becsű fegyversorozatokat. Mint gyűjtemények kiválnak ezeken kívül gróf Andrássy Géza budapesti és bettléri gyűjteményei, gróf Andrássy Dénes Krasznahorka várának felszerelése, gróf Teleky Sámuel sáromberki és marosvásárhelyi gyűjteményei, gróf Szirmay Alfréd, gróf Wilczek János, gróf Bánffy György, gróf Erdődy Ferencz és gróf Pálffy János nagybecsű gyűjteményei.

A rendezés és felállítás rendszerét illetőleg, mint az egész történelmi kiállításon általában, mi is a történelmi korszakonkénti rendszert követtük. A három fő korszak szerint, a román, a csúcsíves és a renaissance épületnek összesen huszonnégy különböző helyiségében csoportosítottuk anyagunkat, még pedig akként, hogy a román épületben helyeztük el a honfoglalási kor, a vezérek és Árpádok korának emlékeit 1301-ig, vagyis az Árpádház kihaltáig, a csúcsíves épületbe jutottak Zsigmond, Nagy Lajos, I. Mátyás és II. Lajos király emlékei egészen 1526-ig, vagyis a mohácsi vészig, míg a renaissance épület földszintjén levő összefüggő nagy, összesen 69 méter hosszú öt teremben a XVI. és XVII. század, a török hódoltság kora és Buda visszavételének emlékeit, ugyanezen épület emeletén pedig külön termekben az erdélyi fejedelmek, a II. Rákóczi Ferencz, a Mária Terézia, az

1791 és 1809-iki insurrectiók s végül az 1848/49-iki szabadságharc korának emlékeit csoportosítottuk.

Az épületeket környező bástyákon, a bástyatoronyban, a vajdahunyadi vár belső udvarán és a hidkapu fölött, több mint másfél száz ágyúval és várlöveggel azt igyekeztünk bemutatni, hogy milyen volt hazánkban a xv. századtól a xviii. elejéig a várépítési és erősítési rendszer. Míg az ugyanott elhelyezett török hadi sátrak, Batthyány tábornok hadizsákmányát képezik a xvii. századi török harcokból.

A szoros időrendi csoportosítást azonban több helyen különböző kényszerű okoknál fogva fel kellett adnunk. Elve levén az egész történelmi kiállításnak, hogy a múzeumszerű rideg felállítás kerülésével magát az életet igyekezzünk emlékeiben bemutatni, természet-szerűleg egy-egy terem, vagy fegyvercsoportozat rendezésénél több különböző századbeli emlék is került egymás mellé. Másrészt egyes nagy gyűjtekkel szemben, mint Esterházy Pál herceg és Batthyány-Strattmann Ödön herceg azon engedménnyel kellett élnünk, hogy tárgyaik lehetőleg egy teremben állíttassanak ki. Így történt, hogy a renaissanc épület xxii. termében Esterházy Pál herceg és a xxiv. teremben Batthyány-Strattmann Ödön herceg kiállítási tárgyainak nagy része csoportosított, úgy, hogy ott a xvi—xix. század elejéig találunk fegyvereket csoportosítva.

Maga a hadtörténelmi csoport egész anyaga fegyvernemek szerint nagyjából osztályozva, a következőleg oszlik meg:

Sisak 265, vértet 254, pánczéling és ingrészlet 122, kard 395, alabárd 160, pika 13, díszbárd és partizán 37, pallos 64, tör és törkard 64, pánczélszűrő kard 52, hadi pénztár 4, nyárs 19, lándzsa 30, hajító dárda 7, buzogány 182, paizs 67, tegez és puzdra 29, puska 389, karabély 44, várpuska 82, pisztoly 353, ágyú 59, mozsár 8, egyéb löveg 18, mozsár- és ágyúmodell 58, nyílpuska 31, számszer és kézijj 41, parittya-íjj 10, számszer-íjj felhúzó készülék 6, csatabunkó, csatacsillag és hadicsép 18, nyíl- és nyílvevő 90, csákány és harez balta 88, fokos 62, kopja 38, tölténytáska 57, pisztolytok 11, kard és egyéb szíjzat és öv 40, tarsoly 59, nyereg 69, lótararó (csótár) 52, lószerszám 80, lóportartó 97, ágyúgolyó és egyéb lövedék 210, trombita, kürt és egyéb hangszer 28, zászló és lobogó 240, csákó és sapka 53, dob 27, zabla 78, kengyel 138, sarkantyú 336, érem 8, tornagerely és gerelykorong 13, lópatkó 18, hadi sátor 6, egyenruha 27, festmény 179, rézmetszet és tollrajz 112, szobormű és faragvány 92, hadi térkép 17, kézirar 68, tervrajz 186, handzsár és egyéb kés 38, kosztüm-kép 11, vár és erősítmény modellje 8, vassúlyom 268, lóportörő mozsár 2, különféle apróbb tárgy 714, nyársbak nyárrsal 24. — Összesen 6524 drb.

A magyar hadtörténelem barátait örök hálára kötelezte az ezred-éves országos kiállítás elnöke, midőn megengedte, hogy e csoportról önálló kötetben szakszerű ösmertetés bocsáttassék közre magyar és német nyelven s az a nevezetesebb és érdekesebb tárgyak rajzaival gazdagon illusztráltassék. E magas engedélynek köszöni megjelenését a jelen munka.

Czélja pedig az, hogy még a kiállítás tartama alatt mód nyujtassék a szakembereknek ezen emlékek alaposabb tanulmányozhatására; s hogy ezt a hivatalos katalogussal kezükben annál könnyebben tehesék, az egyes tárgyak ismertetésénél mindenütt ezen katalogus számaira hivatkozunk, megjegyezvén azonban, hogy a csoportunkban kiállított 6524 emlék közül itt csak a legjellemzőbb 2350 tárgy leírását adjuk.

Midőn e munkát a szakférfiak elé bocsájtjuk, kedves kötelességet teljesítünk, ha felemlítjük, hogy munkálataink közben a tárgyak rendezése, lajstromozása, leírása és felállításában mindvégig segítségünkre voltak: *Huber Antal* m. kir. honvédszázados, *Fodor Gyula* és *Kardos Árpád* urak. Ez utóbbi foglalkozván a török bélyegek és feliratok megfejtésével is. A Rákóczy és insurrectiók korára vonatkozó emlékeket pedig nagy tárgyszeretettel és finom ízléssel rendezte *Szalay Imre* a történelmi főcsoport igazgatója.

Az egész mű németre fordítását végezte *Reymond Gyula* cs. és kir. hadnagy.

A műhöz készült illusztrációk mind fényképi felvételek alapján s így a lehető legnagyobb hűséggel készültek. A fényképeket *Weinwurm Antal* és *Horty Pál*, a kliséket ugyanők és *Angerer* és *Göschl* bécsi intézete készítették.

A fényképek után a tollrajzokat és a részletrajzokat készítették: *Ágotha Imre*, *Horty Pál*, *Richter Aurél*, *Passuth Ödön*, *Varga Imre*, *Vesztróczy Manó*, *Kölber Dezső*, *Doby Samu*, *Lammel Antal* festő és rajzoló művészek.

A műben foglalt anyagot és rendszert illetőleg előre kell bocsájtanunk, hogy két nagy gyűjteményt minden egyes darabjában leírva bocsájtottunk közre, mert a maga nemében mindakettő páratlanul áll hazánkban, különösen az anyag teljességénél fogva. Az egyik *Esterházy Pál* herczeg gyűjteménye, a mely egy xvii. századbéli magyar főúri várnak, a fraknóinak, fölszereléséről nyújt teljes képet, a másik *Batthyány-Strattmann Ödön* herczegnek a körmendi kastélyban elhelyezett gyűjteménye, mely viszont egy magyar xvii. századbéli hadvezérnek török hadizsákmányát és gazdag fegyverkamaráját mutatja nekünk.

Ezekon kívül válogattuk az egyes gyűjtemények darabjait, még

pedig nem a tárgyak fénye után ítélve, hanem megbecsülve azokat első sorban történelmi becsük, s másodsorban fegyvertani érdeküknél fogva. A főszólyt helyeztük pedig mindenekfelett arra, hogy minden korszak minden fegyverneméből mutassunk be valamit, hogy ekként a magyar fegyverzet fejlődésének egész történetét összefüggő láncolatában tüntessük föl s így a magyar hadtörténelem ezredéves fejlődése azon részének, mely magokra a fegyverekre vonatkozik, hű képét nyújtsuk.

Mi pedig a magunk részéről ismételten hálánkat fejezzük ki azon tényezők iránt, a kik lehetővé tették nekünk e mű közzétételét.

Népvándorláskorabeli lovas vitéz
a nagyszentmiklósi arany korsón.

A HADTÖRTÉNELMI CSOPORT KIÁLLÍTÓINAK NÉVJEGYZÉKE.

1. Ő cs. és ap. kir. Felsége a bécsi csász. és kir. udvari fegyvergyűjteményből és az ambrasi várkastélyból ...	150	darab
2. Abdul Hamid török szultán Ő Felsége, Konstantinápoly	42	«
3. Almásy Ede, Borostyánkő ...	44	«
4. Asbóth János, Budapest ...	15	«
5. Andrásy Géza gróf, Budapest, Bettlér ...	190	«
6. Andrásy Dénes gróf, Krasznahorka ...	490	«
7. Abauj-Torna vármegye törvényhatósága ...	3	«
8. Ágoston József, Budapest ...	2	«
9. Apponyi Sándor gróf, Lengyel ...	62	«
10. Alsó-Fehérmegyei rég. és tört. egyesület, Gyulafehérvár	3	«
11. Ányos Lászlóné özv., Kardosrét ...	2	«
12. Armeria reale olasz királyi fegyvergyűjtemény, Turin	23	«
13. Ászpisz Fátíme, Kolozsvár ...	1	«
14. Bánffy György gróf, Budapest ...	6	«
15. Batthyány-Strattmann Ödön herceg, Körmend, Bécs	522	«
16. Batthyány Iván gróf, Csákány, Németujvár ...	155	«
17. Batthyány József gróf, Köpcsény ...	19	«
18. Batthyány Béláné özv. grófnő, Németujvár ...	2	«
19. Bezerédy István, Ménfő ...	1	«
20. Butykay József, Miskolcz ...	7	«
21. Baranya vármegye törvényhatósága ...	3	«
22. Bartalos Gyula, Eger ...	51	«
23. Bécs városi történelmi muzeum ...	146	«
24. Bécsi cs. és kir. udvari könyvtár ...	3	«
25. Bécsi katonai műszaki bizottság levéltára ...	176	«
26. Bécsújhely városi történelmi muzeum ...	6	«
27. Brassói róm. kath. gymnasium ...	1	«
28. Bethlen András gróf, Budapest ...	9	«
29. Berchtold Arthur gróf, Budapest ...	4	«

30. Bencl Ferencz, Budapest	2	darab
31. Budapesti kegyesrendi társház	2	«
32. Baranyay Géza, Kurtakesz	4	«
33. Bethlen-Collegium, N.-Enyed	28	«
34. Beszterczebánya város hatósága	76	«
35. Bruckenthal-muzeum, Nagy-Szeben	25	«
36. Bártfa város közönsége	8	«
37. Beregh vármegye közönsége	6	«
38. Besztercze-Naszód vármegye közönsége	12	«
39. Bath marquis (Anglia)	2	«
40. Bécsi csász. és kir. hadi levéltár	17	«
41. Berlini porosz kir. hadszertár	57	«
42. Borsod vármegye törvényhatósága	3	«
43. Brassó vármegye törvényhatósága	6	«
44. Csoma József, Devecser	49	«
45. Csáky Kálmánné özv. grófnő	31	«
46. Csetneki evang. egyház	1	«
47. Csongrád vármegye törvényhatósága	2	«
48. Czartoryszki herczeg-féle muzeum, Krakkó	15	«
49. Csernovics Pál, Panyova	3	«
50. Cisterciták iskolai muzeuma, Eger	23	«
51. Cziráky Antal gróf, Lovas-Berény	3	«
52. Csetnek mezőváros hatósága	1	«
53. Darnay Kálmán, Sümeg	130	«
54. Dillesz Sándor, Tild	9	«
55. Dillesz Sándorné, Tild	1	«
56. Demjanovich Emil dr., Budapest	2	«
57. Debreczen sz. kir. város közönsége	3	«
58. Délmagyarországi tört. és régészeti egylet, Temesvár	21	«
59. Esterházy Pál hg., Fraknó, Kismarton	906	«
60. Ernst Lajos, Budapest	11	«
61. Eperjes város hatósága	3	«
62. Erdélyi muzeum-egylet, Kolozsvár	180	«
63. Erdődy Ferencz gróf, Galgóc	12	«
64. Egri róm. kath. érseki lyceum	133	«
65. Fülöp, szász-coburg-góthai hg. Ő Fensége	11	«
66. Forster Gyula, Budapest	21	«
67. Forster István, Zombor	1	«
68. Festetich Tasziló gr., Keszthely	26	«
69. Fejérmegyei tört. és régészeti egylet, Székesfejérvár	12	«
70. Fodor Gyula, Mezőkövesd	2	«
71. Felsőmagyarországi muzeum, Kassa	3	«

72. Felkai «Tátra» muzeum	1	darab
73. Friedrich Jenő dr., Budapest	1	«
74. Gráci tartományi hadszertár	215	«
75. Győri benzések főgymnasiuma	155	«
76. Gyulafehérvári tüzér-szertár	8	«
77. Gyulafehérvári történelmi és régészeti egylet	1	«
78. Győr vármegye törvényhatósága	1	«
79. Győri székesegyház	1	«
80. Halász Béla gyóni, Dabas	7	«
81. Heves vármegye törvényhatósága	2	«
82. Halas város közönsége	1	«
83. Harkányi Károly báró, Budapest	2	«
84. Hajdu vármegye törvényhatósága	2	«
85. Hollitzer Károly, Bécs	1	«
86. Hammersberg, százados, Bécs	1	«
87. Hódmezővásárhelyi collegium	19	«
88. Honty Ferencz, Budapest	2	«
89. Jedlicska Pál, Felső-Diós	7	«
90. Jamnitzky Lajosné özv., Budapest	36	«
91. Jász-Nagy-Kun-Szolnok vármegye törvényhatósága	2	«
92. Jászberény város közönsége	1	«
93. Jungfer Gyula, Budapest	1	«
94. Kecskeméti református egyház	2	«
95. Kárpát egyesület muzeuma	23	«
96. Kornis Viktor gróf, Szent-Benedek	7	«
97. Korompay Ede, Szomolány	2	«
98. Kecskemét város közönsége	6	«
99. Kovács Ferencz apát, Maros-Vásárhely	11	«
100. Kecskeméti városi muzeum	1	«
101. Kammerer Ernő, Budapest	6	«
102. Karlsruhei badeni nagyhercegi muzeum	18	«
103. Kisfaludy Béla, Magy.-Gencs	1	«
104. Kiss Károly, Kis-Hegyes	1	«
105. Kis-Szebeni kegyesrendi társház	1	«
106. Kohn Sámuel dr., Budapest	1	«
107. Kis-Szeben szab. kir. város	1	«
108. Kecskeméti református collegium	1	«
109. Liptó vármegye törvényhatósága	2	«
110. Lichtneckert József, Fiume	121	«
111. Lőcse sz. kir. város közönsége	31	«
112. Ludovika m. királyi honvédségi akadémia, Budapest	23	«
113. Lehmann Ferencz, Budapest	10	«

114. Lónyay Gábor, Dereglyő	1	darab
115. Majláth Béla, Budapest	2	«
116. Marosvásárhelyi református collegium	33	«
117. Mármaroszi kegyesrendi társház	2	«
118. Migazzi Vilmos gróf, Aranyos-Maróth	1	«
119. Miskolczi református lyceum	2	«
120. Mármaroszi református lyceum	11	«
121. Mármaros vármegye törvényhatósága	5	«
122. Miskolczi ágost evang. egyház	3	«
123. Magyar nemzeti muzeum	149	«
124. Nagy-Szeben város hatósága	117	«
125. Nagyváradi szab. kir. város közönsége	2	«
126. Nagybánya város közönsége	12	«
127. Nagyszombat város közönsége	7	«
128. Nyáry Jenő br., Pilin, Budapest	36	«
129. Nógrád vármegye törvényhatósága	3	«
130. Nagy Gáspár, Kun-Madaras	1	«
131. Norden S., Trient	1	«
132. Ocskay István, Erdő-Bakta	2	«
133. O'Donnell Henrik gróf, Budapest	1	«
134. Orczy Thekla bárónő, Ujszász	2	«
135. Ondrejovich László Bágy	2	«
136. Otrobán Nándor, Brassó	1	«
137. Ocskay Mária bárónő, Baden	1	«
138. Perger Károly, Budapest	2	«
139. Pretzner Karolin, Vadász	39	«
140. Pozsonyi evangélikus lyceum	5	«
141. Pekovics Sándor, Szomolány	52	«
142. Pick Leó dr., Bécs	1	«
143. Pozsony városi muzeum	115	«
144. Pálffy János gróf	23	«
145. Pálffy István gróf	3	«
146. Pálffy Miklós herceg	1	«
147. Poprád város közönsége	5	«
148. Pozsony vármegye törvényhatósága	40	«
149. Péchy Tamás, Budapest	3	«
150. Pécsi egyházmegye	1	«
151. Pest vármegye törvényhatósága	3	«
152. Radvánszky János br., Budapest	3	«
153. Reiner Zsigmond dr., Budapest	13	«
154. Rédl Béla báró, Budapest	2	«
155. Rohonczy György, Budapest	9	«

156. Stockholmi svéd kir. muzeum... --- --- --- ---	4	darab
157. Sopron városi muzeum --- --- --- --- ---	26	«
158. Sermage Arthur gróf, Hofrain (Steierorsz.) --- ---	4	«
159. Schyttra István, Budapest --- --- --- --- ---	1	«
160. Spitzer Mór, Pozsony-Széleskút --- --- --- ---	12	«
161. Somogy vármegye törvényhatósága --- --- --- ---	3	«
162. Steiner Irén, Budapest --- --- --- --- ---	3	«
163. Segesvári gymnasium --- --- --- --- ---	29	«
164. Selmezbánya város hatósága --- --- --- --- ---	26	«
165. Sáros vármegye törvényhatósága --- --- --- ---	2	«
166. Stoltz Istvánné, Budapest --- --- --- --- ---	1	«
167. Szájbéli Gyula, Rohonc --- --- --- --- ---	1	«
168. Széchényi Ödön gróf, Konstantinápoly --- --- ---	2	«
169. Széchényi Béla gróf, Budapest --- --- --- --- ---	1	«
170. Széchényi Gyula gróf, Budapest --- --- --- --- ---	2	«
171. Széchenyi Rezső gróf, Tarnócza (Somogy megye) ---	2	«
172. Szilágy vármegye törvényhatósága --- --- --- ---	7	«
173. Szepes vármegye törvényhatósága --- --- --- ---	7	«
174. Szakolcza város hatósága --- --- --- --- ---	2	«
175. Szeged városi muzeum --- --- --- --- ---	64	«
176. Szendrei János dr., Budapest --- --- --- --- ---	27	«
177. Szirmai Alfréd gróf, Szirma-Bessenyő --- --- --- ---	90	«
178. Szathmárnémeti város közönsége --- --- --- ---	3	«
179. Székely nemzeti muzeum Sepsí-Szent-György --- ---	95	«
180. Szolnok-Doboka vármegye törvényhatósága --- ---	4	«
181. Szabolcs vármegye törvényhatósága --- --- --- ---	6	«
182. Szent-Pétervári orosz császári fegyvergyűjtemény ---	1	«
183. Szivák Imre dr., Budapest --- --- --- --- ---	22	«
184. Szeged szab. kir. város közönsége --- --- --- ---	8	«
185. Szék mezőváros hatósága --- --- --- --- ---	1	«
186. Szijártó Zsigmond, Budapest --- --- --- --- ---	2	«
187. Szabadka szabad kir. város közönsége --- --- --- ---	2	«
188. Takách Mihály, Pomáz --- --- --- --- ---	28	«
189. Tallián Dénes báró, Bécs --- --- --- --- ---	1	«
190. Temes vármegye közönsége --- --- --- --- ---	3	«
191. Temesvár szabad kir. város közönsége --- --- --- ---	1	«
192. Teleky Sámuel gróf, Sáromberke, Marosvásárhely	166	«
193. Történelmi főcsoport igazgatósága --- --- --- --- ---	105	«
194. Turcsány Ödön Egyháznagyszegh --- --- --- --- ---	20	«
195. Turóc-szent-mártoni római kath. egyház --- --- --- ---	4	«
196. Teleky Tibor gróf, Gyömrő --- --- --- --- ---	2	«
197. Ungvári kath. főgymnasium --- --- --- --- ---	30	«

198.	Udvarhely vármegye törvényhatósága	1	darab
199.	Újbánya város hatósága	9	«
200.	Ugocsa vármegye törvényhatósága	2	«
201.	Vay Ádám gróf, Vaivár	12	«
202.	Vay Olivér gróf Berkesz	5	«
203.	Vas vármegye törvényhatósága	5	«
204.	Virágh Elek, Kismarton	8	«
205.	Vasmegyei régészeti egylet Szombathely	71	«
206.	Varju Elemér, Budapest	8	«
207.	Vágó Pál, Budapest	1	«
208.	Wilczek János gróf, Bécs	74	«
209.	Wiesinger Mór, Budapest	19	«
210.	Zólyom vármegye törvényhatósága	30	«
211.	Zoltai Lajos, Debreczen	1	«
212.	Zemplén vármegye törvényhatósága	4	«

Összesen 6524 tárgy.

A MAGYAR HONFOGLALÁSI KOR,
A VEZÉREK ÉS ÁRPÁDOK KORÁNAK
EMLÉKEI.

A népvándorlás utolsó hullámai gyanánt érintik Közép-Európát a *hunnok, avarok és magyarok* csapatai.

A hunnok, miután a független scytha-szarmata törzseket magukhoz csatolták, hazánkban csak az ötödik század legelején tűnnek föl s már félszázad múlva, Attila halála után a gótok és gepidák kiszorítják őket a Dnyeper mellékére; valószínű, hogy nagyobb számban csak a mai alföldön tanyáztak, Attila székhelye körül.

A hunnok kiveretése után egy századig a germánok uralkodtak Magyarországon, mígnem a VI. század második felében új elem tűnik föl hazánk területén, a kik magukkal vonják ide a Fekete-tenger nyugoti partvidékéről a kuturgurokat és az Azovi-tenger mellékéről az onugurok és kotragok törzseit is.

Hadviselés és fegyverzet tekintetében e népek hagyományai befolyásolják úgy útközben, mint hazánk területén a IX. század vége felé föltűnő magyarokat. És ha meggondoljuk, hogy a meghódított területen ezen felül még minden bizonyynyal szlávok, szarmaták, bajorok, frankok, gepidák, bolgárok, dalmaták és itáliaiak is voltak, legalább a honfoglalás első századában ezek hatását is joggal feltételezhetjük.

A honfoglaló ősök emlékeinek kutatása, tehát ismerete is, meg lehetősen újabb keletű. Az első sír, melyről hiteles tudomást szerezhettünk, a benepusztai volt 1834-ben. Azóta ötven különböző helyről, mintegy száz sír került napfényre.

Az ősmagyar temetkezést az jellemzi, hogy az elhunytal mindig vele temették fegyvereit s a lovassal legtöbb esetben lovát is. Ez ősi szokás tette lehetővé nekünk, hogy e messze távoli korszak gyér krónikái és egyéb írásbeli adatain kívül a honfoglaló ősök hadtörténeti emlékeit biztos forrásból ismerhettük meg.

A régi pogánykori temetkezési mód egyes, a magyarokkal rokon

törzseknél, így különösen a kunoknál egészen a XIII. századig fennmaradt. Miután erről több hiteles leírást bírnak, módunkban van magáról őseink temetkezéséről is képet alkotnunk. A brabanti *Rubruquis Vilmos*, Ferencz-rendi szerzetes, ki mint követ 1253-ban utazik keresztül a régi Kúnországon, a Volga felé, említi először a kúnhalmokat, följegyezvén róluk, hogy a kunok nagy halmot készítenek az elhunyt fölé s erre szobrot emelnek, mely arczczal kelet felé fordul és a köldöke táján csészét tart a kezében. A XIII. században készült *Hunn Krónika* ugyan e szokást régi scythia szokásnak mondja. Még részletesebb adatokat találunk a kunok temetkezésére a szintén belga eredetű *Alberich* cziszterczita barát krónikájában, ki ugyancsak a XIII. században hazánkban is megfordult. Az aldunai kunok királyáról Jónasról, említi ugyanis, hogy egy magas halom alá temették el s melléje élve temették nyolcz fegyverhordozóját, kik önként követték őt a halálba s ezenkívül huszonhat lovat hasonlóképen élve. *Joinville*, IX. Lajos franczia király életírója nemcsak megerősíti az előlbeni adatokat, hanem több részlettel ki is bővíti. Szerinte a kunok széles sírt ástak s nagy pompával felöltöztetve *székre ültelve* tették bele a halottat. Vele együtt *elevenen temették el legjobb lovát és legderekabbb csatlósát*, a ki, mielőtt ura sírjába tették volna, búcsút vett a temetésen jelen volt kun királytól és főuraktól. Ez alkalommal egy kendőbe, melyet a csatlós tartott, a jelenvolt főurak sok aranyat és ezüstöt raktak össze s e szavak kíséretében adták át a vitéznek: «Ha a túlvilágon találkozunk, visszafizeted-e nekem, a mit most kölcsön kaptál?» Mire ez így válaszolt: «Nagyon szívesen meg fogom tenni.» Most a kun király *egy levelet adott* a vitéznek, *melyet az elébbi uralkodónak írt* s ebben bizonyítja, hogy az illető vitéz példásan élt, híven szolgált s kéri elődét, hogy érdemeihez képest jutalmazza meg őt.

Mikor aztán mindez megtörtént, a csatlóst a lóval együtt elevenen egykori uruk sírjába tették, fölējük *gyalult deszkákat helyeztek* s a jelenlevők sietve *földet s követ dobáltak a sírba* és még az éjszaka beállta előtt magas dombot emeltek a sír fölé.

Ilyen fajta temetkezés mellett bizonyítanak a mi honfoglaláskorabeli leleteink is, melyekben ott találjuk a vitéz ékszereit és fegyvereit és ötven lelet közül harminczban a ló csontvázát is.

A honfoglaló ősök fegyverzetét sajátos harczmodoruk eredményezte, melyet bizonyára messze Ázsiából hoztak magukkal. Mind ezekről a velük egyidőben élt VI. vagy *Bölcs Leó* császár (886—911) értesít bennünket taktikai művében.

Mint a Volga és Uralmenti, a belső és középpázsiai népeket, általában úgy a magyarokat is a könnyű fegyverzet, a nyilazásban

való rendkívüli jártasság s lovasaik bámulatos ügyessége és mozgékonyága jellemezte, mely egyaránt felköltötte a bizanti és frank világ bámulatát.

A magyarok fegyverzete a beköltözés korában Leó császár szerint, *az íj, kopja, kard és vért* volt. A csatában többen kettős fegyverzetet viseltek: hátok mögött a kopját, kezökben az íjjat — s alkalom szerint hol az egyiket, hol a másikat használták.

A mint Maurikiós, Leon és Konstantinos a bizanti hadsereg felszerelését ezzel szemben részletesen leírják; kétségtelen, hogy nagyrészen annak már a magyar had szerint való módosulását írják le. E szerint az előkelők, valamint lovaik is könnyű vas-lemezt, de nagyobbára nemez-pánczélt viselnek. Nyergeik takarója bozontos, róla vas kengyel és tarsoly függ le, melyben lópatkó s a szükség szerint három napra való élelem van. A ló tollakkal felbokrétazott. Az öltözet bő és hogy a lovon ülő térdét betakarja, hosszú suba vászonból vagy szőrméből és bőrből. Felső bő ruhájok fénymázás nemezből készült, bő ujjasaikkal esőben és nedvességben pánczélukat és fegyvereiket borítják be, hogy szárazon tartsák. Minden tizedben a szükséges kaszák és fejszék vannak készenlétben. Sátraik alkalmasak és díszesek. A vizen való átmenetelre tömlőket s áthidalási eszközöket visznek magukkal. Nyíl mellett buzogány és szekercze voltak a súlyosabb zúzó fegyverek, kisebb paizsok védelmül szolgáltak. A főt sisák és nagyobbára nemez süveg fődte, elől karimával, vagy félkörű ércz-peremmel. A vállat is kerek alakú gallér védte, míg a testet vas láncz szövetű, vagy csont és bőr-pikkelyes pánczél takarta. A lábon szíjakkal felfűzött talp és erre sarkantyú volt kötve. Az övben volt s róla függött egyéb szükséges szerszám s a tüzelő anyag.

Mint az eddigiekből is láttuk, a magyarok legősibb és legfontosabb fegyvere a *nyíl* volt. A *nyilazás* taktikájuk legfontosabb része. A legsebesebb vágatásban vagy színlelt futásban nyergükben felemelkedve és visszafordulva képesek a legnagyobb biztonsággal találni és oly gyorsan egymásután löni, hogy a szó teljes értelmében elárasztják az ellenséget. Hogy milyen félelmes lehetett ez a nyilazás, mutatja az is, hogy Olaszországban még a litániák szövegébe is bele került. Így például Modena polgárai védszentjük, szent Geminiánhoz intézett könyörgésükbe azt is befoglalták, hogy: «Oltalmaz meg minket a magyarok nyilaitól!» A nyílesűcs a verebi, pilini, szegedőthalmi, kecskeméti s egyéb pogánykori magyar s általán valamivel még későbbi (IX—XII. századi) nemes-ócsai leletek tanulsága szerint is nyárfalevél vagy dülényalakú, nem valami nagy s anyaga vas; a szolvai nyílesűcsök keskenyek s hosszúkásak, hason-

lítanak a fűzfalevél alakjához; a monaji lelettel kis bronz nyílcsúcsok találtattak, melyek három lapú háromszöget képeznek. Az utóbbi bronz nyílcsúcsok kivételével, melyek belül üresek, a többi leletben talált nyílcsúcsok, a tokot helyettesítő hegyes szeg alakú nyúlványban végződnek, melyet a nyíl vessző végébe beleszúrva zsineggel erősítettek meg.

A nyíl vessző tartására a *tegez* s az *íjj* hordozására a *puzdra* szolgált.

A magyarság másik fő fegyvere a *kopja* vagy Szabó Károly szerint *láncsa* volt.

Egyik válfajának tekintendő a *dsida*, mely belső ázsiai eredetű, valamint a *kopja* is.

Az avarok kopjájáról a Maurikios-féle taktika azt mondja, hogy azok középen szíjjal vannak ellátva és végükön kis lobogó van. Ez a forma volt elterjedve Ázsiában. Ezt mutatja a nagyszentmiklósi aranykorsó lovas vitéze, ez maradt fenn nálunk *lobogós kopja* néven, huszárságunk kezében a XVII. század végeig.

Formáját illetőleg, az ősmagyar kopja vagy láncsa vasról leg-hívebb képet nyújt az általunk is kiállított törteli lovas sírban levő példány.

A legjellemzőbb magyar fegyver azonban mindvégig a *kard* maradt. Érdekes körülmény azonban, hogy a kard a honfoglalás korában nem volt annyira elterjedt fegyvere őseinknek, mint csak pár századdal is később. A leletekben legalább is elég gyéren fordulnak elő. A mit azonban talán lehetne arra is magyarázni, hogy a kard levén legdrágább fegyverük, azt a halottal nem mindig temették el. A honfoglalás-korabeli kard formájáról hű képet nyújt a kecskeméti lovas sírban kiállított s a szintén kiállított székesfehérvári demkóhegyi kard. Formája határozottan a görbe típusú keleti kardokhoz sorolja. Gyengén görbülő pengéje mindig egyélű. Ezt a kard-típust őseink Kelet-Európából hozták magukkal. Az uraltáji lovas népeknek már szinte a vérükbe volt, hogy a kardot vágásra, ne pedig szúrásra használják, miként az árja népek, vágásra pedig az egyélű s görbe pengéjű kard a legalkalmasabb. A magyar kard szó mindenesetre iráni eredetű, megfelel az ó-perzsa «kard» s új-perzsa «ghurd» = kés szónak, melynek ezen jelentése teljesen összefügg a régi magyar kardok rövidségével s könnyűségével, úgy hogy bátran nevezhetnők nagyobb fajta késeknek.

A keresztény középkorban, midőn az egyenes keresztmarkolatú kard volt a divat, a görbe kardok megnevezésére a *szablya* szót kezdték alkalmazni, mely szó az európai összes népek nyelvben-csekély változattal fennmaradt. (Szláv sablja, szerb sabla, bolgár

sabija, lengyel sablya, albán sábye, olasz sciabla, franczia sabre, német säbel, holland sabel, svéd sabel) és rendesen magyar, lengyel vagy török szabású görbe kardot értenek alatta.

Hogy az őshazában is a sablya volt a szokotti fegyver, érdekes bizonyosságát nyújtja a XI. században élt *Nesztor* orosz történetíró, midőn elmondja, hogy 858-ban a kozárok a Dnyeper melléki népektől hadi adóba kardokat szerezvén, midőn azokat véneikhez vitték, ezek azt mondták reá: «ez nem jó adó, mert nekünk olyan fegyverek kellenek, a melyeknek csak az egyik oldalukon van élük, minő a sablya, ez pedig, a mit ti hoztatok kétélű fegyver, vagyis kard».

Honfoglaló őseink fegyverzetének sorozatában meg kell még említenünk a *baltát*, éllel és tompa fokkal bíró vasszerszámot, a *csákányt*, fokkal bíró hegyes végű eszközt és a *fokost*, mely a baltának és a csákánynak képezi változatát. Alfajai a *sejsze*, *bárd* és *szerkerce*. Mindezekre példákat kiállított leleteink során találunk. A védő fegyverek között első sorban kell említenünk a *sisakot*. A leletek kétségtelenné teszik, hogy ez alatt honfoglaló őseink legnagyobb részénél erős nemez főveget kell értenünk, mely ezüst- és más fémlapokkal volt védelmül borítva, s melynek formája ismét a keleti hegyesedő kúpalakú sisakhoz közeledik, s a melynek leghitelesebb és legősibb formáját bizonyára a nagyszentmiklósi aranykorsó vitézén látjuk. E mellett azonban egyesek, vagy csapatok ősi formájú bronzsisakokat is használhattak. Egy ilyen hegyes bronzsisak van a bajor nemzeti múzeumban Münchenben, melyet ott avarnak mondanak és egy hasonló, mely a Lech mezéjén, a 955-iki nagy csata helyén találtatott.

A védelmi eszközök között a *vértnek* a honfoglaló magyarság által való használatáról már Böles Leó értesít, midőn azt mondja, hogy nemcsak magok a turkok vannak fegyverben, hanem az előbb kelőbbek lovainak eleje is vassal vagy lemezzel van fődve.

A *vért* alatt, mint ismét honfoglaláskorbeli leleteink bizonyítják, azon korban oly bőrből vagy nemezből készült fegyverkabátot kell értenünk, melyre bronz-, réz- vagy ezüstpitykék és boglárók sűrűn voltak felvarrva. A sodronyból való vért ugyancsak keleti hatás alatt készült, de már későbbi eredetű.

A védő fegyverek között végül említenünk kell a *paizsot*, melynek szintén keleties könnyű kerek formáját kell feltételeznünk. Akkori használatáról kétségbevonhatatlanul értesít bennünket Konstantinus Porphyrogenitus, a ki azt írja, hogy Árpádot fejedelemmé választása alkalmával kozár szokás szerint paizsra emelték. Leleteinkben eddigelé, az anyag mulandósága miatt, melyből készültek, konstatálnunk nem igen sikerült.

Honfoglaló őseink hadi felszerelésében, tekintettel kiválóan lovas taktikájukra, különösebb figyelmünket érdemlik a lószerszámok. E téren is a kelet felől ért bennünket a legrégebb befolyás. *Boheim* *Wendelin* fegyvertanában e keleti befolyást csak a keresztes hadjáratok idejében ösmeri föl, holott ha nép- és honfoglaláskorabeli leleteinket méltatta volna, már a IX. században fel kellett volna azt ismernie.

A lószerszámok bőrrészletei a sírokban elkorhadván, csak két jellemző részük, a *kengyel* és *zabla* marad fenn. Népvándorlási leleteink, melyeket a velük talált érmek datálnak, bizonyítják, hogy a hunnok már használtak kengyelt. A hunnok voltak azon nomád lovas nép, a mely az első század végéig még *Khinát* tartotta rettegésben, s midőn belső ázsiai birodalmuk fölbomlott, nyugat felé hatoltak; a második század folyamán már Európa keleti széléin találjuk őket, míg nem az ötödik század elején Pannónia is hatalmukba került. Náluk kereshetjük a kengyel eredetét, tőlük jutott el a khinaiakhoz, majd a perzsákhoz és utóbb a góthokhoz és gepidákhoz is.

Magyar honfoglalás korabeli leleteink között először fordul elő a kengyel érmekkel datálva a pilini leletben *Kegyes Lajos* (814—840), a verebiben *II. Kopasz Károly* (840—877) s a neszmélyiben *I. Berengár* (888—924) érmeivel. E kengyeleken a korábbi hunnavarkori formák befolyása kétségtelen. A ki tudja azt, hogy a lovasság használhatósága mennyire összefügg a kengyelvassal, mely a lovas biztonságának s a nyeregben való fölállásnak egyik fő kelléke, tudja méltányolni, mily fölényben volt a magyar honfoglalás korabeli lovasság az azonkori középeurópai népek lovassága fölött. Hunn és ősmagyar korszakbeli kengyeleink és zabláink főbb típusait leleteinkben bemutatjuk.

Mindeme jellemző fegyverzeti alkatrészek rendszerint együtt fordulnak elő a lovas sírokban, a melyekre nézve újabb leleteink azon tényt derítették ki, hogy későbbi időkben a lovat nem egészen tették a sírba, hanem csak a fejét és lábait.

A hunn korszakbeli temetéseknél, a lovas kelet felé forduló arczczal, a ló pedig vagy lábainál, vagy mellette, vagy a koporsón feküdt. Az avar korszakban az elhunytat a lóra ültették.

Az ősmagyar korbéli síroknál e tekintetben rendkívül eltérő észleleteket tettek. Több esetben úgy látszik, mintha a ló élve lett volna eltemetve s hánykolódása közben a nyeregbe tett hullát rendetlenségbe hozta. Több esetben, mint a mi kecskeméti sírunkban is előfordul egy cserépedény, melybe az elhunytnak enni és inni valót tettek.

A lóval való temetkezés különben a honfoglalás korán s a ve-

zérek korán túl is még messze kiterjedt, bizonyára egész a XIII. századig s a magyaron kívül a vele egy hazában élő kún-kabar, besenyő és jász törzsek által is gyakoroltatott.

A honfoglaló ősök most ösmertetett fegyverzetükön kívül azonban főleg kitűnő és új harcsmóduknak is köszönték diadalaikat. A messziről találó és sűrűn hulló nyíllövegekkel, valamint a rajokban való fürgé lovas támadással szemben, a tömeges, zárt, tömör csatasorok felállítása értékét veszítette. Ez a hadmódszer számosabb csatasort, kisebb taktikai egységet, kevésbbé hosszú felvonulást, nagyobb réseket és közöket, könnyű sorakozást és fejlődést, gyakori arczélváltozást, tömörülést és szétrajzást, megkerülést, lest és földöztet igényel. Mindehez pedig nem csupán a nyers erő és bátorság, hanem ügyesség és ész, vagyis taktikai tökély is kellett. És hogy a honfoglaló magyarok ezzel mily mértékben bírtak, bizonyítja maga a honfoglalás, melynek lefolyásáról *Anonymus* értesít bennünket. Ha annak stratégiai vonalait Magyarország mai térképére vezetjük, oly nagyszabású hadi műveletnek bizonyul, melyet a hadi tudomány mai állása is minden pontjában igazol.

A vezérek korában túlnyomólag az ősi harcsmód és fegyverzet marad érvényben, melylyel szomszédait is hasonló harcsmód felvételére szorítják és ezek csakis akkor tudják megverni a magyarokat, midőn az ő saját fegyveröket, a könnyű lovasságot s a nyilat fordítják ellenök. A x. századbeli szász krónikás, *Widukind* írja, hogy I. Madarász Henrik német király (916—36) csak úgy tudta megverni őket Merseburgnál, hogy az ő módjukra begyakorolt könnyű lovasságot szervezett ellenök.

Szent István alatt a kereszténység behozatalával új korszak kezdődvén a nemzet életében, a bevándorolt német és frank lovagok, főleg az udvar és a főurak körében a nyugati lovagvilág öltözetét és fegyverzetét hozzák magukkal. Ekkor tűnik fel hazánkban először a páncél és vasvértzet, valamint az egyenes kétélű pallosforma kard is, a minő volt magának Szent István királynak, mai napig is a prágai Szent-Veit egyházban őrzött kardja, s ugyanilyen keresztalakú markolattal bíró kurta pallos a III. Béla királyé is († 1196), mely sírjában találtatott.

A közharczosok és köznemesség azonban egészen a XIV. század első feléig megmaradt a régi fegyverek mellett s például a nyilat még mindig nagy sikerrel kezelte. Így midőn 1050-ben I. Endre Haimburg várának a németek által való megerősítését meggátolni igyekezett, úgy elárasztották a németeket nyilakkal, hogy a harc lezajlása után egyetlen német sátorban kétszáz belecsapódott magyar nyilat találtak.

Freisingeni Ottó püspök tanúsága szerint Szent István már karddal övezve lovagokat avat föl. Kálmán király törvénye szerint már minden száz pénz jövedelem után egy pánczélos lovast kellett állítani, míg negyven pénz után csak pánczéltalan könnyű lovas járt. Már Szent István szervez pánczélinges csapatot s a XI—XIII. század hadi törvényei különbséget tesznek a «pancerati» és «loricati» között, mely utóbbi alatt bőrből készült s valószínűleg fémpitykékkal erősített bőr-fegyverkabátot kell értenünk.

V. István, a szepesi lándzsások számára kiadott oklevelében 1271-ben rendeli, hogy háború esetén ötven pánczélos és lándzsával fegyverzett vitézt vezessenek a király zászlaja alá.

II. András király pedig 1224-ben a pánczélos vitézek aránya iránt akként intézkedik, hogy száz gyalogosra tizenöt pánczélos lovas essék.

De a régi harcsmódor megváltozására legélénkebb világot vett a magyaroknak 1168-ban Zimony mellett a görögökkel vívott csatája, melyet Niketas görög író ír le. A magyar sereg zászlaját egy nagy szekeren négy ökör húzta. Mindannyia lovas lándzsás; az emberek teljes lábíg érő fegyverekben, a lovak homlokán és szügyén védő vas volt. A byzantiak nyilazással kezdték a harcot s mikor összecaptak, Dénes nádor, a magyarok vezére, mint valami torony, lándzsáját rázva előljárt.

Mindamellet az Árpádok korából sem teljes hadi öltözetünk, de sőt még megbízható képes ábrázolása sem maradt reánk. Még alakos sírköveink is, a melyek pedig utóbb annyi becses costumtani adatot szolgáltattak, sokkal későbbi időből kezdődnek.

Szerencsére azonban mégis van egy forrásunk, a melyből biztos képet meríthetünk e korra nézve is s az főuraink és királyaink lovas pecséteiben maradt reánk.

Azok sorozatából a legjellemzőbbeket kiállításunkon nagyított hű rajzokban mutattuk be s ezekből látjuk, hogy az előkelőbb világ, a magasabb katonai rangot viselő egyének a XIII. század elején már teljesen a nyugati lovagvilág öltözetét fogadták el. László somogyi főispán 1236-ban fején fazéksisakot, egyik kezében háromszögletű paizsot és a másikban lobogós kopját visel. Opoj bán 1239-ben vezéri buzogányt hord, István ifjabb király 1257-ben fazéksisakot és lobogós kopját visel.

Ennek a nehézkes fegyverzetnek keservesen adták meg az árát 1241-ben, midőn a muhi pusztán a tatár könnyű lovasság nyilai záporával körülrajozva a magyar pánczélos sereget, azt saját régi fegyverével és harcsmódjával tette tönkre.

Mindamellet azonban a magyar seregek egy része még mindig megtartotta régi könnyű fegyverzetét és harcsmódját. A velük har-

czolt német és sváb lovagok nem győznek panaszkodni, hogy a magyarok nem alkalmazkodnak a kor tisztos lovagi szabályaihoz, nem állanak láncsának, hanem gyakran színlelt futással törbe csalják az ellenséget s a lovaghoz nem méltó nyíllal roppant károkat tesznek bennük. Így írja ezt meg *Hornecki Ottacker* lovag a marchfeldi csatáról szóló krónikájában. Pedig az íjj is néha hasznavehetetlen fegyverré válik, mint azt a kunok esete bizonyítja, kiket 1282-ben IV. László könnyű szerrel vert szét, mert íjjaik húrjait egy hirtelen jött záporosó megáztatván, nem voltak képesek nyilazni.

A cseh király Venczel is álmélkodva említi, hogy a magyarok miként képesek az íjjal hat mértföldet is nyargalva szertelöväldözni és sebes nyargalásban halálra találni.

Hogy azonban e mellett lovagjaik az új harczmodorban is megállották helyüket, bizonyítja a fentebb említett *Hornecki Ottacker*, a ki azt mondja róluk, hogy úgy verekesznek a karddal, mintha a vívást Franciaországban tanúlták volna. Mint fentebb is említettük volt, Árpádkorszaki emlékeink nagyon csekély számban maradtak fenn, mindamellett azon korbéli kardjaink, lándzsáink, nyilaink, sarkantyúink és kengyeleinkből sikerült egy teljes képet nyújtó sorozatot kiállítani.

Mindezt a korhoz méltó keretben a XIII. századbéli románkori jááki templom, illetőleg kápolna ragyogó boltívei alá csoportosítva mutatják be, melynek műépítészeti részletei és föliratai maguk is az Árpádok dicső korába varázsolnak vissza.

Irodalom: Hampel József: A honfoglalási kor hazai emlékei Budapest, 1896. Nagy Géza. A régi kunok temetkezése. Archæologiai Értesítő. 1893. 105. 1. Relations des voyages de Guillaume de Rubruk, Bernard Le Sage et Saewulf. Paris, 1839. Alberici Monachi: Chronicon. Leibnitz G. Lipse. 1698—1700. Pars 2. pag. 579. Joinville: Mémoires ou historique etc. Paris, 1859. 150—152. 1. Szabó Károly, Böls Leo taktikája. Új Magyar Múzeum 1851/52. I. k. 299. 1. Salamon Ferencz: A magyar hadi történethez a vezérek korában. Budapest, 1877. Nagy Géza: A magyar középkori fegyverzetről. Arch. Ért. 1890. 1891. évf. Ipolyi Arnold: A magyar hadtörténelem tanulmánya. Kisebb munkái. III. k. 1877. 103. lap. Pulszky Ferencz: Nehány magyarországi ősmagyar leletről. (A M. Tud. Akad. Évk.; 1878. XVI. k. 3 dar. 65. 1. és U. a. A magyar pogány sírleletek. Budapest, 1891. Nagy Géza: A Hunn-Avar és Magyar pogánykori sírleletek jellemzése. Arch. Ért. 1893. évf. 313. 1. Muratori: Antiquit. Ital. mediæ ævi. Tom. I. Dissert 1. p. 21. Meynert Hermann: Das Kriegswesen der Ungarn. Wien. 1876. Kápolnai P. J.: Az ősmagyar kardok és sisakok alakjáról. Arch. Ért. 1880. 193—203. 1. Nagy Géza. A kozár kard, Arch. Ért. 1892. 94. 1. Nestor. Aelteste Jahrbücher der Russischen Geschichte. Lipse, 1774. Konstantinus Porphyrogenitus: De administrando imperio. Cap. 38. Magyar Akadémiai Értesítő. 1860. I. k. Nagy Géza: A magyarroni lovas sírok. Arch. Ért. 1893. 223. 1. Szabó Károly: Béla király névtelen jegyzőjének könyve a magyarok tetteiről. II. kiad. Budapest, 1892. U. a.: A magyar vezérek kora. Pest, 1869. Pauler Gyula: A magyar nemzet története az Árpádházi királyok alatt. Budapest 1893.

A ROMÁN KÁPOLNA KERESZTFOLYOSÓJÁN.

1.

A magyar honfoglalás útjának térképe, a névtelen jegyző nyomán. A honfoglaláskorabeli és Árpád-kori régészeti leletek feltüntetésével. Tervezték: *Dr. Pauler Gyula* és *Dr. Szendrei János*. Rajzolta Hátsek Ignác. Hossza 2 mtr és 2 ctm. Szélessége 1 mtr és 29 ctm. A térképen levő vörös csillagok a honfoglaláskorabeli sírleleteket (a kék csillagok az Árpád-korabeli lelőhelyeket) tüntetik föl. A lófejek pedig az ugyanezen korbéli azon sírleleteket jelzik, a melyekben az emberi csontvázakkal együtt eltemetve lócsontvázak is találtattak, a mi jellemző a pogány-magyarkori temetkezésekre. Miután e régészeti leletek, mint azt e térkép is feltünteti, lépésről-lépésre kísérik a honfoglalásnak a névtelen jegyző által leírt útját, ez utóbbinak sokszor kétségbevonat hitelességét jelentékenyen bizonyítják. Az Árpád-kor, a vezérek-korabeli emlékek technikájával sok tekintetben megegyező, mintegy átmeneti motivumu emlékeket hagyván hátra s az Árpád-kori várnépség a honfoglalás első telepeinek helyén alakulván meg, e tanulságos viszony feltüntetése céljából jegyeztettek fel e térképen az Árpád-korabeli régészeti, jobbra sírleletek is.

Ez a hadi út, a névtelen jegyző szerint, a következőleg van a térképen feltüntetve:

A HONFOGLALÁS ÚTJÁNAK MENETE.

Anonymus nyomán.

- I. 895. év vége felé. Árpád és a főszereg: vereczkei szoros, *Munkács, Ungvár*. (Anonymus, Cap. 12. 13.)
  - a) Egy csapat a *Bodrog* mentén foglal. (U. o. 14.)
  - b) Egy másik a Tisza jobb partján *Ugocsáig*, Borsoa (Borzova). (U. o. 14.)
- II. Árpád és a főszereg megindul: *Tarczai, Szerencs*. (Cap. 17.)
  - a) Terjeszkedés a *Sajóig, Sávárig*. (Cap. 17.)
- III. Bars vezér útja: *Borsod*. (Cap. 18.)
- IV. Bars vezér a *Tátráig* nyomul. (Cap. 18.)
- V. Tas, Szabolcs, Töbötöm és fia Horka: *Ládi rév*. (Tisza-Ladány), *Szabolcs*. (Cap. 20.)

- a) Tas és Szabolcs: *Tisza mente, Szamos mente, Szalmár*, Meszes. (Cap. 21.)
- b) Töhhötöm és Horka: *Nyírség, Érmellék, Zilah*, Meszes. (Cap. 22.)
- c) Töhhötöm és Horka erdélyi hadjárata: *Almásvíze, Hidalmás, Kapusvíze, Esküllő*. (Cap. 26. 27.)
- d) Tas és Szabolcs: *Érmellék, Szerep*, (a Sárrét mellett), *Szeghalom, Tur víze* (Berettyó), *Dorogma*. (Borsodban a Tisza mellett.) (Cap. 28.)
- VI. A főserég Árpád: *Sajó-Hidvég, Emőd, Nyáradvíze, Szikhalom, Eger víze, Zagyva víze*. (Cap. 31. 32.)
- VII. Szoárd (Zuárd), Kadocsa, Huba útja: *Pásztó* (a Zagyva mellett) *Hangonypatak mente a Sajóig*, Rima balpartja, *Fülek, Balhád-hegy* (Cserhát), *Galgapatak, Vác, Verőczepatak, Ipoly, Garam, Várad* (a Garam mellett), a hol Bars segélycsapatokkal utóléri a sereget és egyesül vele. (Cap. 33. 34.)
- a) Bars útja: *Garam balpart, Bars, Zólyom*, (Cap. 34.)
- b) Szoárd, Kadocsa, Huba útja: *Zsilva, Nyitra, Semple, Galgócz, Nagy-Tapolcsány, Trencsén, Bolondócz* (Beczko), *Bánya* (Bánka), *Brana* (a Hrozinkói szoros), *Szárvár* (Holics). (Cap. 35. 37.)
- VIII. Árpád a fősereggel: *Tetétlen, Alpár, Pusztaszer, Titel, Zalánkemeni rév*, Bács, Duna mente, *Bezdan, Csepelsziget*. (Cap. 38—41. 44.)
- IX. Lél, Böles, Botond hadjárata: *Belgrád, Traján kapu, Rácorszag, Spalato, Petargoz, Glina, Petrinia, Zágráb, Csázma, Pozsega, Valkovár* (Vukovár). (Cap. 41. 43.)
- X. 898 (?) Szoárd, Kadocsa, Báta (Boyta) hadjárata: *Magyar-Kanizsa, Aranka víze, Béga, Temes, Tomasovác, Paucsova, Keve* (Kubin), *Orsova*. (Cap. 44.)
- XI. Árpád és a főserég: *Soroksár, Káposztás-Megyer*. (Cap. 46.)
- a) Ete és Báta (Boyta) útja: *Százhalom* (Érdnél), Duna mente, *Szekeső, Baranyavár*. (Cap. 47.)
- b) Öcsőb (Usubun) és Ősi (Eusee) útja: *Százhalom, Pákoz, Pét, Veszprém, Lapincs folyó, Német-Ujvár, Vasvár, Zala völgye, Balatonmellék, Tihany, Veszprém*. (Cap. 48—49.)
- c) Árpád és a főserég: *Ó-Buda, Sós-kút Bodajk, Pannonhalma, Rába és Rábca*. (Cap. 50.)
- XII. Öcsőb és Veleg útja Bihar ellen: *Bődi rév* (Csongrád alatt) *Korogy ér, Szarvas, Tekerő ér, Bihar* (helység). (Cap. 50. 51.)

Jegyzet: A dűlt betűvel szedett helyeket Anonymus említi, a nem dűlt betűkkel szedett nevű helyek csak tájékoztatás végett vették fel.

A történelmi főcsoport igazgatósága.

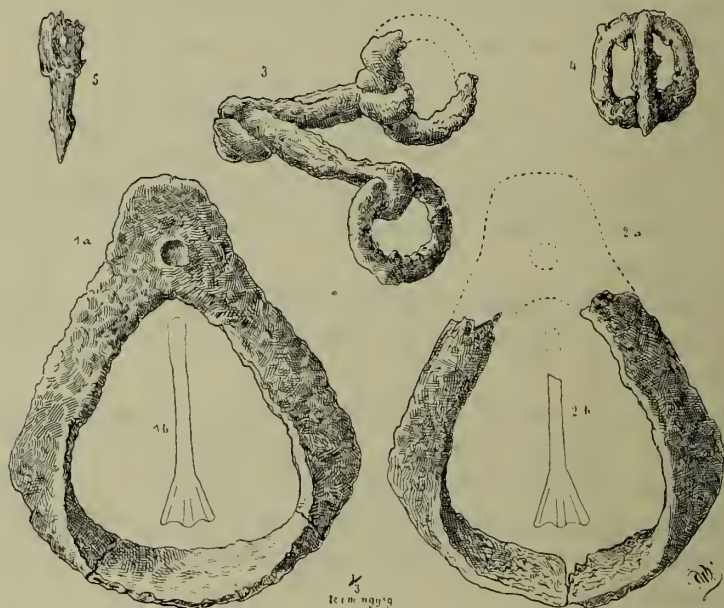
2.

Honfoglalás korabeli lovas sír. Kecskeméti «czédula-házi» dombi lelet. Tartalmaz egy férfi-csontvázat, kardot, kengyelpárt, tűzszerszámot, nyílhegyet, boglárokat, egy cserép edényt s a ló fejének és patáinak csontjait.

Az egész lelet úgy van elhelyezve, a mint a sírban találtatott. A lónak csak feje és lábai találtattak a sírban.

Felásta 1895-ben Kada Elek.

A telep soros temető volt, melyben a 6-ik sor 5-ik sírja foglalta magába a mi csontvázunkat.

Bal füle táján vékony kis bronzkarika-töredék volt. A jobb könyök és borda között hegyével a fej felé fordított vastörmelék, mely — a törmelék terjedelméből ítélve — valószínűleg kés lehetett. A jobb térd külső részén, fejével a lábfej felé fordított széles, alsó részén két homorú bemélyedéssel díszített, vas kengyel. A jobb térd belső részén vas csat.

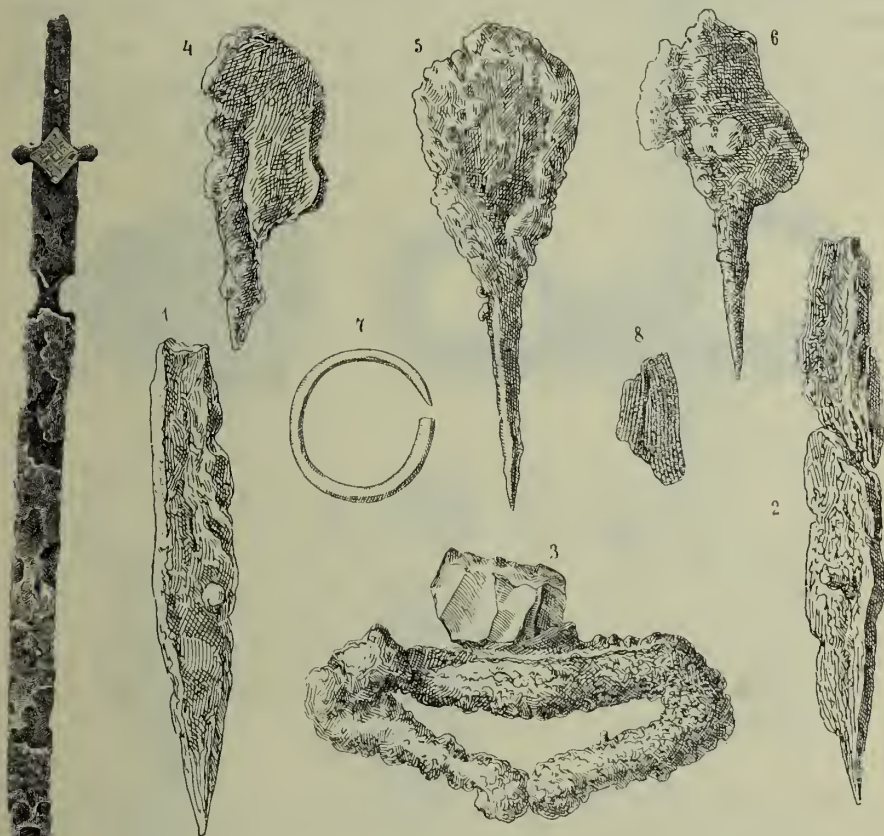
A jobb térd külső részén fejével lefelé fordított, a másik kengyelhez teljesen hasonló kengyel, melynek elrozsdásodott feje nem volt megmenthető. A medenczecsontról alsó részén összecsuksódott vas csikó-zabla.

Ezen kívül a lelethez tartoznak még a csiholó acél tűzkővel, a kis cserépedény, néhány bronz boglár, pityke, hajkarika és különösen

a kard, melynek mérsékelten görbült pengéje és markolata a *honfoglalás korabeli magyar kard legáltalánosabb* típusát mutatja s legközelebb áll a kassai (Baranya megyei) kardhoz, s ha rekonstruálva képzeljük, megfelel azon kardnak, melyet a tradíció szerint Harun al Rasid Nagy Károlynak küldött.

A jobb alsó lábszárcsonton csikó-koponya. A koponya orral nyugotnak, jobb pofáján fekszik. A koponya hátsó része alatt a

csontváz bal alsó lábszárcsontján a bal lábfej fölött egy lónak négy alsó lábszárcsontja olyformán volt elhelyezve, hogy három lábszárcsont közvetlenül egymáshoz szorítva és patával a váz feje felé fordulva, a negyedik közvetlen a három darab alatt nyugot felé kissé rézsutosan, de patával szinte a váz feje felé volt fordulva. A lábsontoknak és a koponyának eme helyzetéből látszott, hogy a lovat nem egészben temették el. Igaz ugyan, hogy a sírnak a láb felől való külső része az újabb korban fel volt dülva, mert abban téglatörmelékek és mázos edénydarabok is voltak s így feltehető, hogy talán a lóváznak a feldúlt helyre eső részei

elkallódtak; de ha egészben temették volna el a lovat, nem tehető fel, hogy a lóváz többi összes csontját kiszedték volna, mert akkor hogyan maradt volna meg épen a férfi-csontváznak a lóváz alatt levő lábfeje? De máskülönben is egy lóhullát képtelenség olyképen elhelyezni, hogy a négy alsó lábszárcsont szorosan egymás mellé így simuljon. A lócsontokat szakférfiak által megvizsgáltatván, a következők helyesnek bizonyult, mennyiben constatáltatott, hogy a koponya három éves csikó koponyája, míg a négy láb *öreg ló* lába. Kétségtelen tehát, hogy ezeknek a temetésénél a lóval együtt való temetkezés már nem dívott; hanem a csornai lelethez hasonlóan már csak egyes ló részeket és pedig csak fejet és lábakat raktak a sírba.

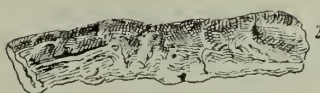
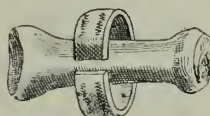

Eme sírnál különben figyelemre való fontos jelenség volt az is, hogy bal kezénél az egyes sírokban ugyan ezen helyen észlelt kisebb állat csont (sertés? kutya?) találtatott.

A temetkezés jellegét illetőleg kétségtelen, hogy a hullákat arccal a nap felé fordították és valószínűleg délelőtt temetkeztek, mivel a vázoknak a nap állása iránt való fekvése a délelőtti óráknak felel meg. Az is bizonyos, hogy a sírokba ételeket tettek. Ezt bizonyítja az előbb említett sír, aztán az edénnyel eltemetett sír és végre az, hogy a sírok legtöbbszörében vagy a bal karsont, vagy a láb körül egy-egy darab állati csont találtatott.

A talált tárgyak legtöbb része teljesen megegyezik a honfoglalás korabeli magyar leletekkel. Egyedül a tűzszerszámok azok, a melyek eddig honfoglaláskorabeli magyar sírokban nem találtattak.

Kétségtelen az is, hogy nem koporsókban temetkeztek. A sírok-

2. Kecskeméti honfoglaláskori sírlelet.

ban a fának nyoma sincs. Már pedig, ha a vastárgyakon megmaradt a fafogó és tok nyoma, akkor a koporsó nyoma se pusztult volna el. A sírokban semmi hulladék nem volt. Egyetlenegyben találtatott egy darab faszén. A vázok tiszta homokban feküdtek s a homok csak a vázak körvonalaiban volt a rothadás folytán megbarnulva. A sírok mélységét illetőleg nincs biztos adatunk, mert a domb sokat kopott azóta. A lovas sír 130 ctm. mélységben találtatott.

A lócsontokkal talált férficsontvázat dr. Török Aurél anthropologiailag a következőleg jellemzi:

«A 30 életév körüli férficsontváz, a hosszú esontok méretarányai szerint mintegy 1'68—1'70 m. termetű egyénre vall. A csontok a homoktól való letisztítás után világos sárgabarna (chamois) színűek, érdes felületűek, a kéreg állományuk horzsolts az enyvadó részekről való kilúgozásnak jeleit mutatják, mind a mely mozzanatok a csontváznak a régiségét tanúsítják.

A csontváznak, egyes részleteiben különben nagyon érdekes embertani sajátosságai elősorolását ezúttal mellőzvé, a koponyának a típusát nagyjában következőleg lehet jellemezni. Ágya (t. i. agyvelő-koponyája) középhosszú (fejjelző: 77 vagyis mesomakrocran, mesocephal), közép magas (jelző: 69'51 vagyis mesohypsikran: orthocephal), széles (jelző: 90'27 vagyis eurykran); areza rövid (teljes arezhosszaság és járomiv szélesség jelzője: 83'82 vagyis tapinoprosop: chamaeprosop), szemüregű (jelző: 90, hypsikoneh), keskeny-orrú (jelző: 40 vagyis stenorrhin: leptorrhin), kurtaszájpadu (jelző: 85'96 vagyis brachystaphylin).

A koponyán a következő feltűnőbb boneztani sajátosságok észlelhetők: 1. az hogy keresztvarrású («Kreuzschädel») a középső homlokvarrás: sutura metopie a fenmaradása következtében); 2. baloldalt egy szárnyfeletti varráscsont (os epipterium) egész terjedelmében kivehető jobboldalt egy-egy még nagyobb ilyen varráscsont mutatkozik; 3. a nyílvarrás (s. sagittalis) hátsó vége és a lambdavarrás (s. lamboidea) között négy varráscsont fekszik, kettő a jobboldalon (ezek közül az alsó nagyságra nézve a többi hármát jóval felülmúlja) és kettő a baloldalon (ezek u. n. ikeresontoeskákat alkotnak); 4. az állkapoesban mindkét állandó tépő vagy szemfog (dens eanina) visszamaradt a mederodujában (a tejfogaik azonban már kihullottak — ez a fogvisszataratása (retentio dentis) fejlődési rendellenesség számába megy; és végre 5. az egész agy alakja részaránytalanságot (asymmetia) mutat fel, melyet főleg a koponya felső nézetében (norma verticalis) feltűnőbben láthatni, ez a részaránytalanság abban áll, hogy az agy kerülete jobboldalt görbültebb és hátfelé nem nyúlik annyira, mint baloldalt, a hol a terület vége rézsútosan megnyúlt.

A mi e koponya faji bélyegét illeti, úgy egészen határozottan azt állíthatni, hogy rajta a mongol-typus semmikép nem mutatkozik, e typus ellen tanuskodik főleg az orr keskenysége s a kiálló orvhát görbülete meg a pofaúrkok (fossae eaninae) kifejllettsége; szláv típusúnak sem mondható, minthogy e koponya nem széles (nem brachyteran: brachycephal). E koponya faji típusa egészen az ú. n. kaukázusi emberfajára vall, a milyent hazánkban a régi telepekből nagy számmal találhatni. A mennyiben a kizáró (exclusiv) bizonyítékok szerint itélni lehet e koponya típusa a magyar típusok egyik képviselőjéül tekinthető.»

(Irodalom: *Kada Elek*: «A kecskeméti ásatások». «Archæologiai Értesítő» 1896. 40. l. *Hampel József*: «A régibb középkor emlékei» 1894. 144. l. *U. ö.* «A honfoglalási kor hazai emlékei» 1896. 72. és 165. lap.)

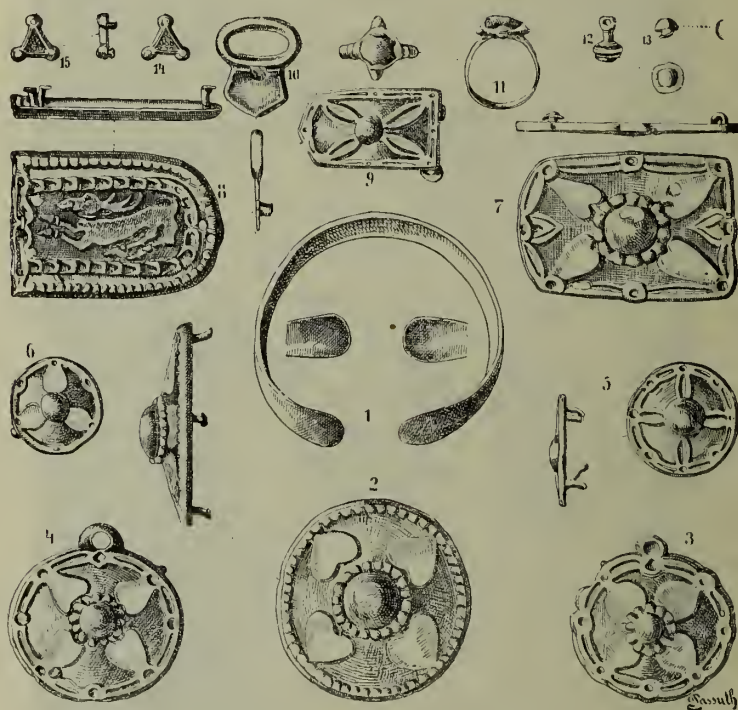

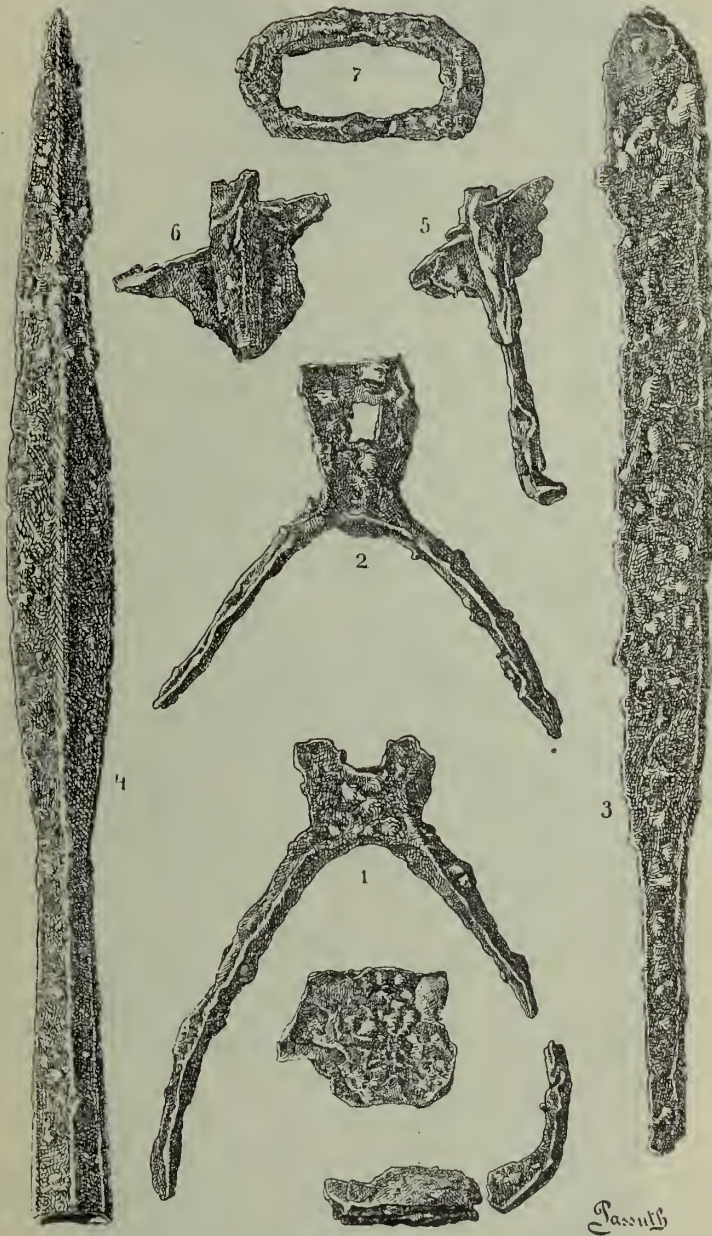
2. A kecskeméti honfoglaláskori lovas sír.

18.

Honfoglaláskorabeli lovas sír. Törteli (Pest-megye) lelet. 1895 augusztus havában a kákási dűlőben ásták ki tanyai munkások s azután dr. Pósta Béla rendezett a helyszínén pótló kutatásokat. A teljes lelet tartalmaz egy férfi-csontvázat, egy lófej- és négy pata-vázat s nagyszámú apróbb csonttöredéket a ló egyéb részeiből; továbbá egy ezüst karpereczet, 36 különböző nagyságú és díszítményű, részben aranyozott kerek ezüst boglárt, hat darab részben aranyozott

ezüst szíjvéget, egy szíjcsattot sárgarézből, ezüst gyűrűt kék üveg pasztával, csüngő dísz bronzból, két ezüst gombocskát, nyolcz háromszögű ptykét, kengyelvas töredékeket, vaskés csonka darabját, lándsa-csúcsot vasból, nagyobb szíjcsattkarikát, egy fél fekete üveggyöngyöt és két darab meghatározhatatlan vastöredéket. (Irodalom: Dr. Pósta Béla. A törteli magyar pogánykori leletek. Arch. Ért. 1896. 30. lap. Hampel József. A honfoglalási kor hazai emlékei. Budapest 1896. 144. lap).

18. A törtéti honfoglaláskori sírlelet,

18. A törtéti honfoglaláskori lovas sír.

95.

Lándzsa, széles levélidomú. XIII. század.

Gróf Szirmay Alfréd.

Lándzsa, keskenyebb levélidomú. XIII. század.

Gróf Szirmay Alfréd.

Lándzsa, két darab, nádlevélidomú; az egyik keskenyebb.
XII. század.

Dr. Szendrei János.

Nyárs, négyszögűvé kovácsolt vasból, melynek szöglei a nyaknál le vannak szelve s innen kezdve a nyak a rúdra húzható tokkal együtt kúpalakúvá válik s a rúdra való szögezéshez át van lyukasztva. A tokos nyak hossza 13, a nyárs hossza 25 ctm. XIII. század.

Nyáry Jenő br.

Lándzsavég, vasból. A nádlevél alakú vég 26 ctm. hosszú, 4 ctm. széles, a közepén végig futó bordával és 16 ctm. mély két szöglyukkal ellátott tokkal. Rongált, rozsdá marta. A XII. századból.

A cisterciák iskolai múzeuma. Eger.

96.

Opoj bán 1239. Az országos levéltár diplomatikai osztályában 34293. szám alatt őrzött oklevélen függő egykorú lovaspecsétről készült nagyított rajz.

Teljes fegyverzetünk e korból nem maradván fenn, hogy annak mégis hű képét adhassuk, a régi lovas pecsétek másolataihoz kellett fordúlunk.

Opoj bán igen töredezett pecsétjéből is kivehetjük a lófelszerelésének részeit, a sarkantyú és kengyel, valamint a magas támlájú nyereg formáját és kezében a vezéri buzogányt. (Dr. Csánki Dezső Az orsz. levéltárban őrzött pecsétek. 1889. I. tábla. 2. szám.)

A történelmi főcsoport igazgatósága.

98.

László somogyi főispán 1236-ból. Az országos levéltár diplomatikai osztályában őrzött egykorú pecsétről készült nagyított rajz. E rajzon már a sarkantyú és kengyel mellett újabb részleteivel ösmerkedünk meg XIII. századi lovag fegyverzetünknek. Ott látjuk a Comes fején a fazék sisak egyik jellemző formáját; míg bal kezében háromszögletű könnyű pajzsát tartja, jobbával lobogós kopjáját szegzi előre.

A történelmi főcsoport igazgatósága.

99.

István ifjabb király 1257-ből (IV. Béla fia). Az országos levéltár diplomatikai osztályában 1538 szám alatt őrzött oklevélen függő egykorú lovaspecsétről készült nagyított rajz.

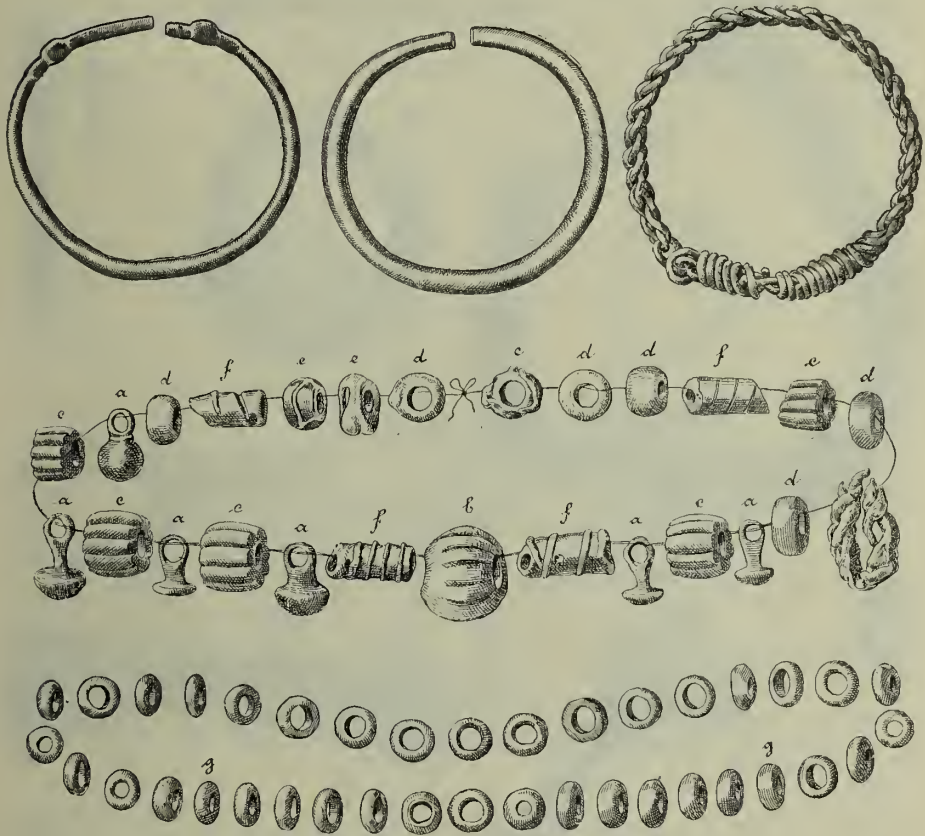

E pecsét egyike legépebben megmaradt XIII. századbeli pecséteinknek és épen azért rajta legvilágosabban látjuk ezen kor lovagi öltözetét. A lófelszerelés ugyanolyan, mint az előző két alaké volt. A mély ülésű, csaknem tornanyereg ugyanolyan, aminőt a képes krónika képein és XIV. századbeli falképeink után még száz év múltán is divatban levőknek kell itélnünk.

A király, úgy látszik, sodronypánczél öltözetet s ennek tetejébe díszes szövet ruhát visel. Fején a fazék-sisaknak egy második typu-

sával találkozunk, melyen elől keskeny nyílású visir van. Jobbjában lobogós kopja helyett a két szárnyú (oriflamme) királyi sereg zászlót szegzi előre, melyen valamint a tárcsa formájú háromszögletű paizson is stilizált ágaskodó griff, vagy oroslán látható, mint czímerkép.

A történelmi főcsoport igazgatósága.

103. Demkőhegyi leletek.

103.

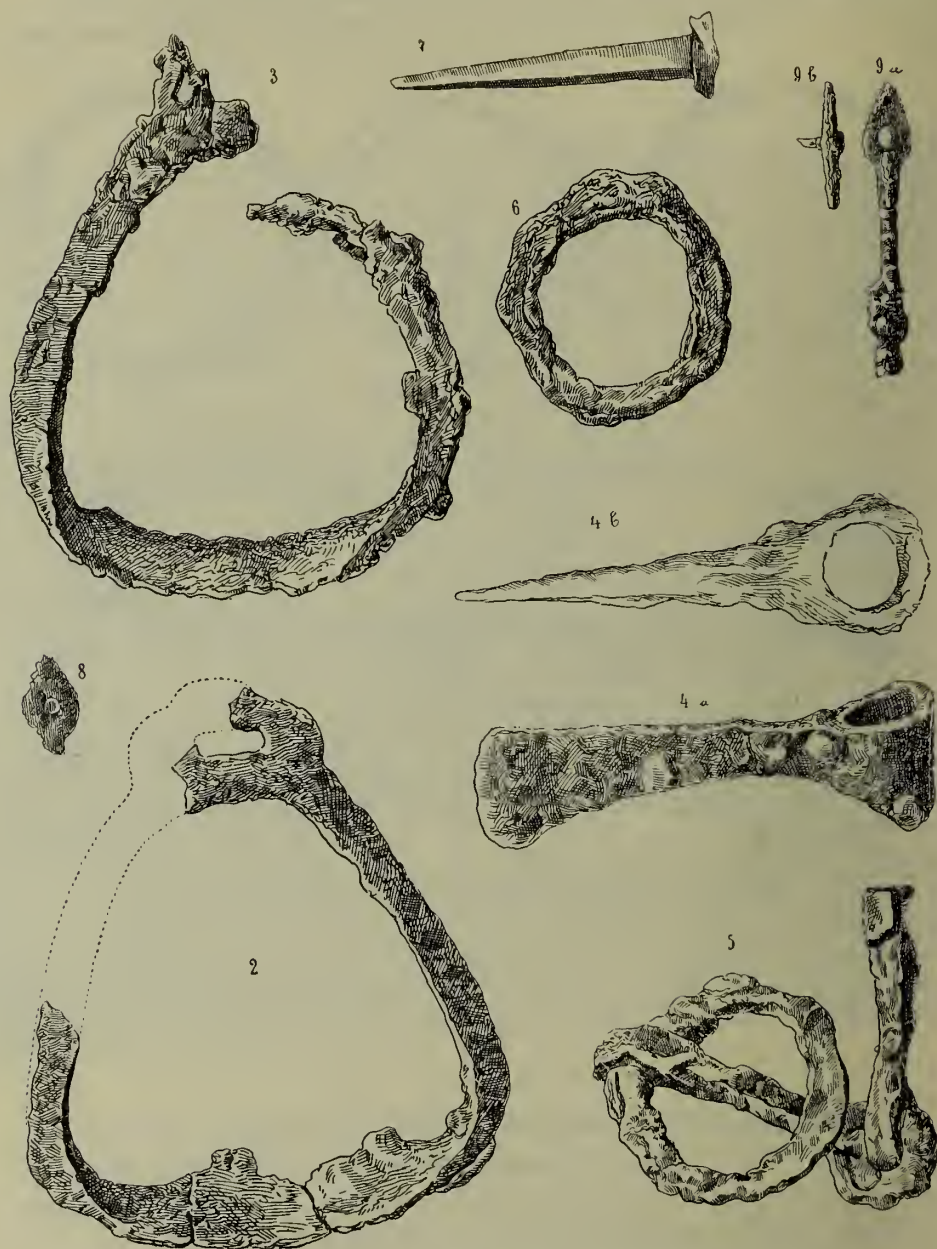
Üvegszekrényben a falon.

Honfoglaláskorabeli sírlelet. Lelhely Székesfehérvár. Demkőhegy. Felásatták: Lichtneckert József és Nagy Géza. Tartalmaz karpereceket, gyöngyöket, kengyelpárt, vas zablát, vas csákányt, nyakperezet, halántékgyűrűt, ptykéket és csüngő díszeket.

Irodalma: *Archaeologiai Értesítő* 1892 299. lap és 1893 266. lap. *Hampel József*: A honfoglalási kor hazai emlékei Budapest 1896. III. lap.)

Lichtneckert József.

103. A székesfehérvári demkőhegyi honfoglaláskori sírlelet.

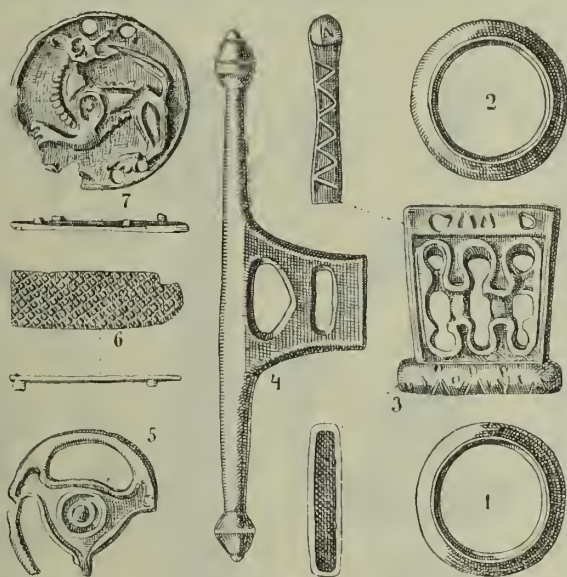

104.

Üvegszekrényben a falon.

Arpádkorbeli sírlelet. Lelhelye : Salamon (Ungmegye). Tartalmaz: vas kardot, késpengét, nyílesúcsokat, zablát, kengyelpárt, bronzgyűrűt, zabla-rudat, szíjvéget. x—xi. század. Fölásatta Szieber Ede.

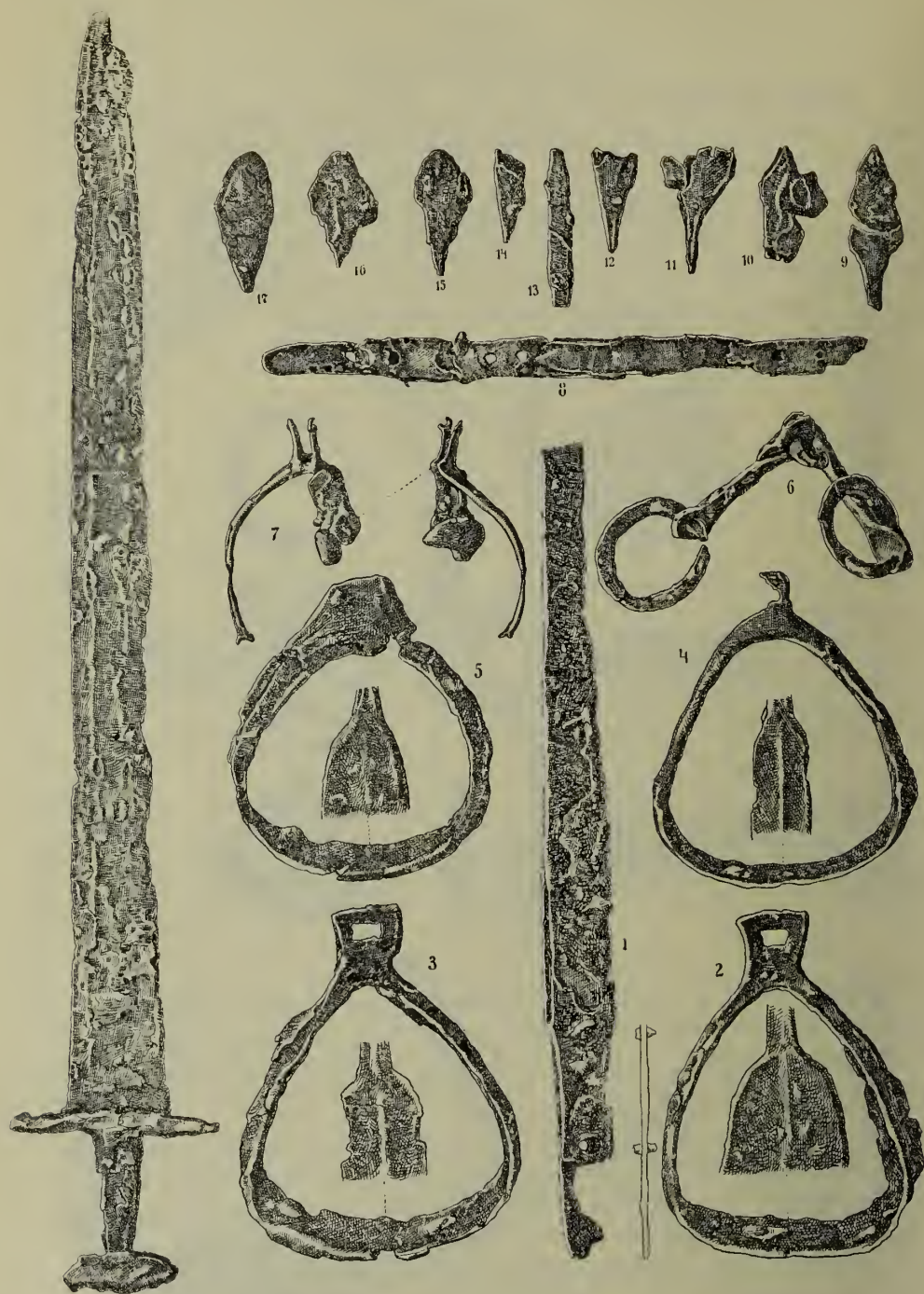
A lelet legfontosabb tárgya egy vaskard. Egyenes, kétélű, tövén 7·2 ctm. széles lapos pengével; 15 ctm. hosszú keresztvassal, melyet a rozsdá eredeti idomából kivetkőztetett; markolatának megmaradt 9 ctm. hosszú középső vas tagja, mely lapos s a markolat felé

szélesbül, hossza 9 ctm.; végső gombja a markolat felé eső oldala egyenes, külsején rossz föntartása daczára hármastagozás észlelhető, a középső erősebb, a mellette levő tagok alacsonyabb domborodást mutatnak, hossza 9 ctm.

«E sírleletek kora nem eshetik messze a honfoglalási századtól, mert szembetűnő, hogy a kengyelvasak, zabla s nyílak idoma valamint a nagy vadászkész analogiáira ráismerünk a honfoglalók hagyatékában; az ő szokásaikra vall egyuttal az a tapasztalás, hogy lovastul eltemetett egyének nyugodtak a salamoni hant sírjaiban. Még sem hihetjük, hogy a hódítók első négy-öt nemzedékéből való egyének voltak, mert több jelenség határozottan ellene szól.

Legelső a kard idoma; ez nem keleti forma, a milyen több változatban a honfoglalók sírjaiból ismeretes. Ez az idom a kard

104. Salamoni sírlelet (Ung m.)

germán idoma, mely a vikingek formájából származik, és analógiák után ítélve, melyek fönmaradtak, ez a kard-idom nem igen előzheti meg a x—xi. századot. E korrall megegyezik az itt bemutatott különböző bronz tárgyak jellege, de ha a vas sarkantyú e sírokból került elé, ennek idoma és szerkezete még későbbre szorítaná a sírok korát.

Már e rövid jellemzésből is látjuk, hogy a salamoni sírleletek nem látszanak egységes jelleggel bírni, de Árpádházi királyaink uralma alatt azon átmeneti időszakból látszanak eredni, a mikor ó és új, keleti és frank szokások és felszerelések egymás mellett járnak és egyesülnek; mindenek fölött pedig újabb érdekes tanúságul szolgálnak arra, hogy a lóval való temetés a pogányság megszűnése után is dívott hazánkban.»

(Lásd: Archæologiai Értesítő 1896. 132. lap.)

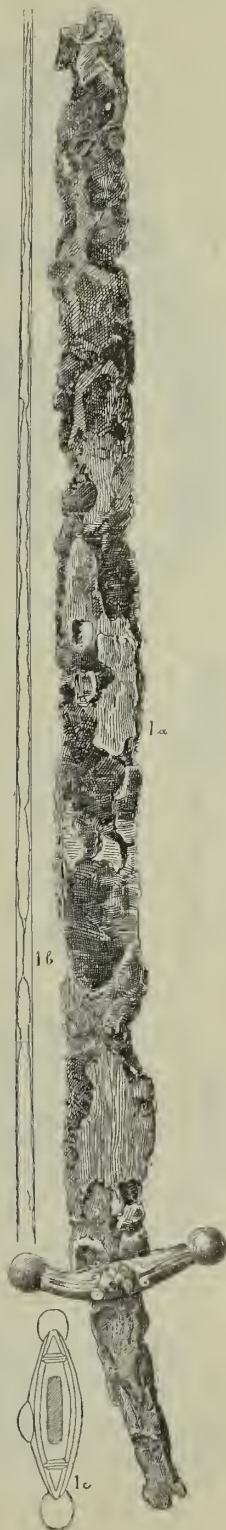
Ungvári kath. gymnasium múzeuma.

Ugyane szekrényben van kiállítva a demkő-hegyi leletből egy honfoglalás-korabeli kard.

E kard egyike legbecsesebb honfoglalás-korabeli kardjainknak, mert a legépebbek egyike. Mai alakjában 61 ctm. hosszú, ebből a nagyon elrozsdásodott pengére 51 ctm. esik, a pengén kivehetők a rátapadt fahüvely maradványai. Az egyélű penge megmaradt része egyenes, de hogy csekély görbülettel bírnia kellett, a kissé előre görbülő markolatból következtethetjük, melynek hajlatával ellenkező irányban a kardvégnek meg kellett felelnie. Legérdekesebb része a 9 ctm. hosszú marokvédő keresztvas, mely sárgaréz-ből készült, középen hosszúkás lyukkal van ellátva, melyet a markolaton keresztül húztak s így erősítették a penge fölé, két szára lefelé hajlik és mindegyik végén $1\frac{1}{2}$ ctm. átmérőjű gömbbel van ellátva; külső oldalán ezüst berakással van díszítve és pedig közepén a markolat irányában szabálytalan négyszögben gömböcskével, a szárazakon kifelé hajló kettős indával.

(Lásd: Arch. Ért. 1892. 302. lap.)

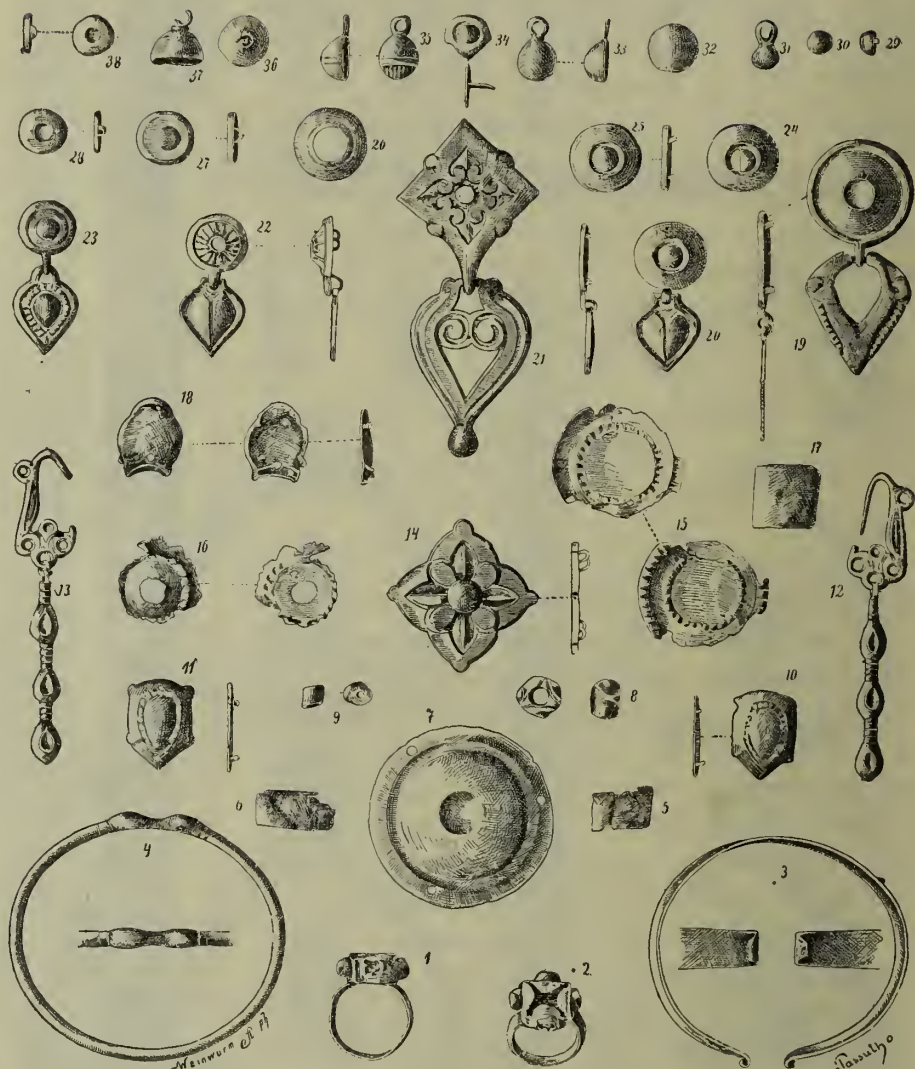
Lichtneckert József.

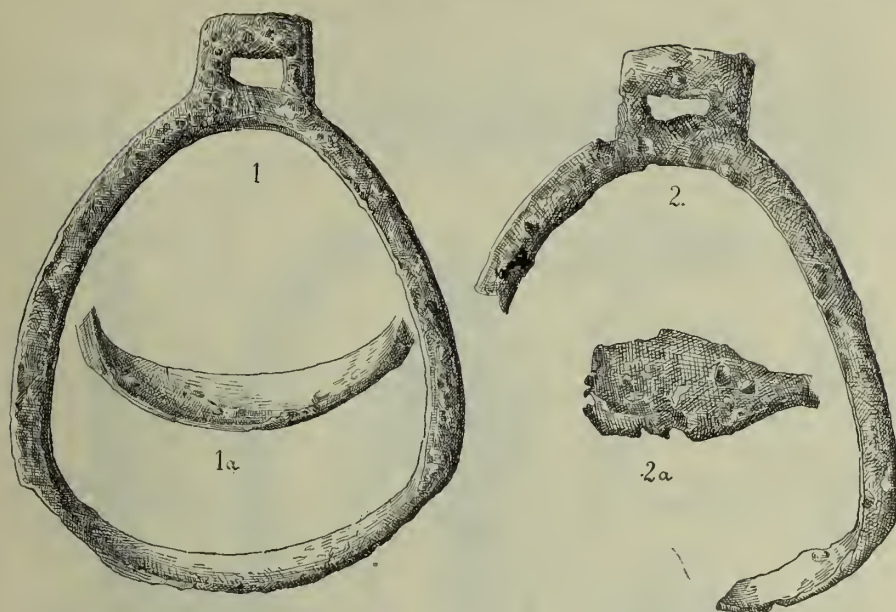
105.

Üvegszekrényben a falor.

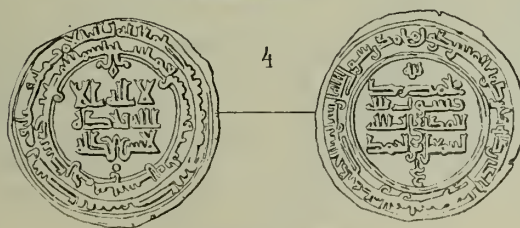
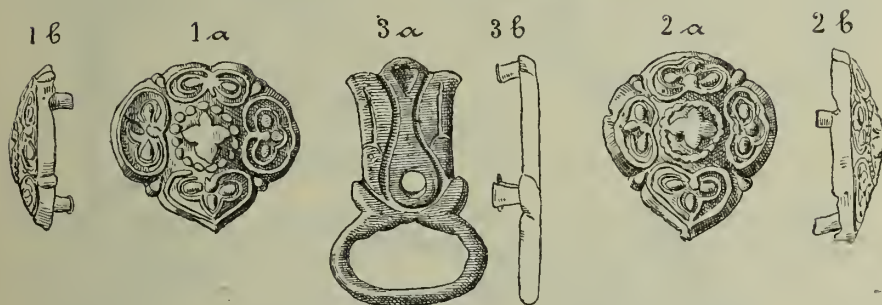
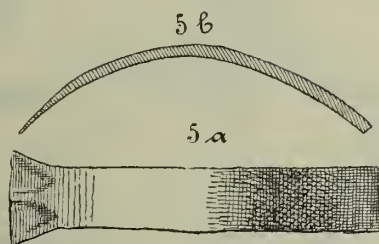

Honfoglaláskorabeli sírlelet. Lelhely: Szeged, király- és bojárhalmom. Tartalmaz: arany és aranyozott ezüst pitykéket, vas zablát, vas nyílcsúcsot, karpereczet, arany gyűrűt, kengyelpárt és érmekeket. Ismertette: *Reizner János*.

105.

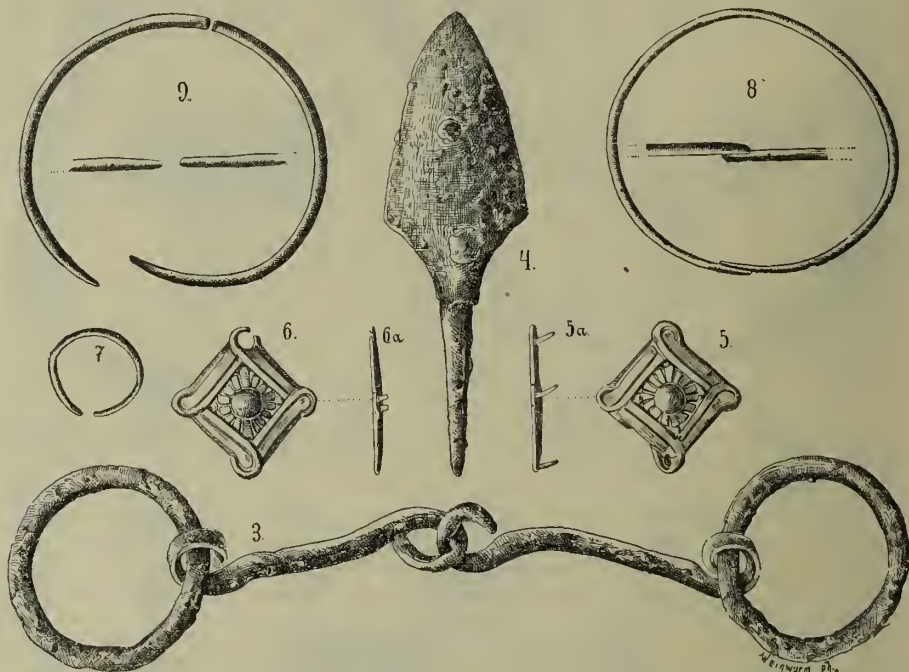

105. Szegedi leletek.

Mind a két lelet lóval való temetkezést mutat. A lócsontvázak részben vagy egészben a sírokban találtattak.

(Irodalma: *Reizner János*, «Magyar pogánykori sírleletek». Archæologiai Értesítő, 1891. 97. lap. *Hampel József*: «A honfoglalási kor hazai emlékei». Budapest, 1896. 24. és 105. lap.)

Szeged városi múzeum.

E lelet korát egész pontosan az érem állapítja meg. Azt ugyanis Isma'il b. Ahmed Emir Balchban verette 293-ban, vagyis a mi időszámításunk szerint 906-ban Kr. u.

106.

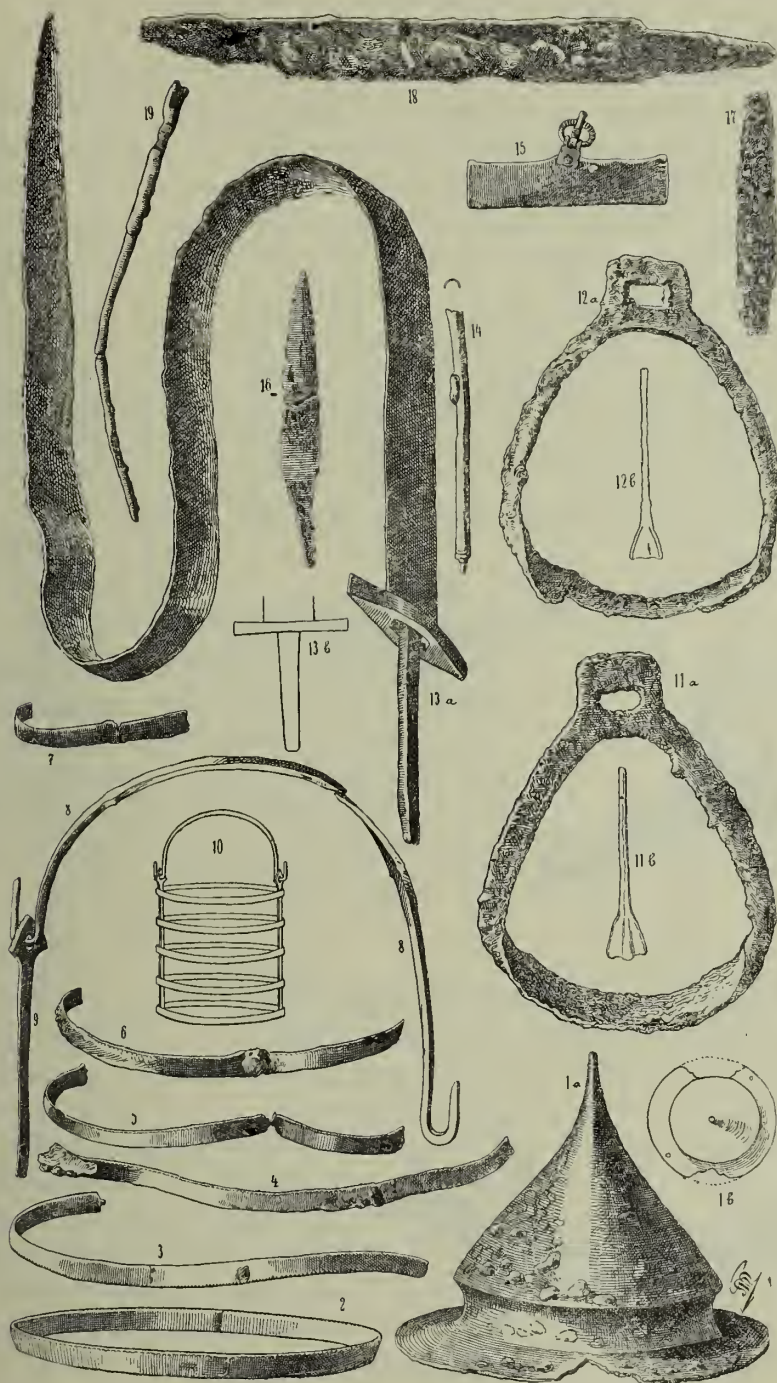
Üvegszekrényben a falon.

Árpádkori sírleletek. A győri árpádkori várnépség emlékei, újszállási, szeszgyári, nagy-écsi és taáp-szent-miklósi leletek. Tartalmaz: Kengyeleket, nyílscúcsokat, vaslándsákat, karpereczeket, halántékgyűrűket, érmeket (köztük IV. Bélától) arany fülbevalót, gyöngysort, bronz és ezüst pitykéket, ezüst karpereczet.

A győri benczések gymnasiumi múzeuma.

Ugyane szekrényben a hódmező-vásárhelyi árpádkori várnépség emlékei. Kengyelvaspár, vasbárd és csákány, árpádkori érmek és ezüst karpereczek.

Hódmező-vásárhelyi ref. collegium múzeuma.

107. Horgosi népvándorlaskori lelet.

107.

Üvegszekrényben a falon.

Népvándorlaskori sírlelet. Lelhely: Horgos (Csongrádm.) Tartalmaz vaskardot, vas kengyelpárt, paizs dudort, edény pántokat, vaskést, bronz karpereczeket, bronz gyűrűt. A népvándorlás kora közvetlenül megelőzi a honfoglalás korát és eszközeinek formáival, mint leginkább látni a kardon, zablán, sarkantyún és kengyeleken, befolyásolja a honfoglalás korabeli formákat, ezért volt szükséges néhány népvándorlaskori lelet bemutatása is.

A horgosi leletet felásatta 1894-ben Röck István kir. főmérnök. A temető mintegy húsz sírt tartalmazott.

Legérdekesebb sír volt az, melyben az összegörbített kard, a kengyelpár s a csontváz melle táján a csúcsba futó és széles karimájú paizs dudor találtatott.

(Lásd: «Archæologiai Értesítő» 1894. évf. 198. lap.)

Szeged városi múzeum.

Sarkantyú, öntött vasból. Egyszerű hajlított pántból áll a két végén a megerősítésre szolgáló gombbal s középen emelkedik ki a 3 ctm. magas tömör tüske. Népvándorlás kora. Lelhelye: a Bükk hegység. (Hasonló kiadva: R. Zschille u. R. Forrer, «Der Sporen in seiner Formenentwicklung», Berlin 1891. Folio. I. Tfl. 6.)

Bartalos Gyula.

Zabla, vasból, csukló-tengelylyel, melynek végei egymásra álló két gyűrűben végződnek s a belső gyűrűben a négyszögű egyenes korlátvas van áthúzva, melybe a pofa-szíjak becsatolására egy nyakazott villa alakú füles vas van beszögecselve, a külső gyűrűből pedig

egy füles karika lóg le a kantárszarak becsatolására. A tengely szára a középső csukló és külső karikákon belől derékszög alatt egymásra állított négy félkör alakú vaslapból áll. A

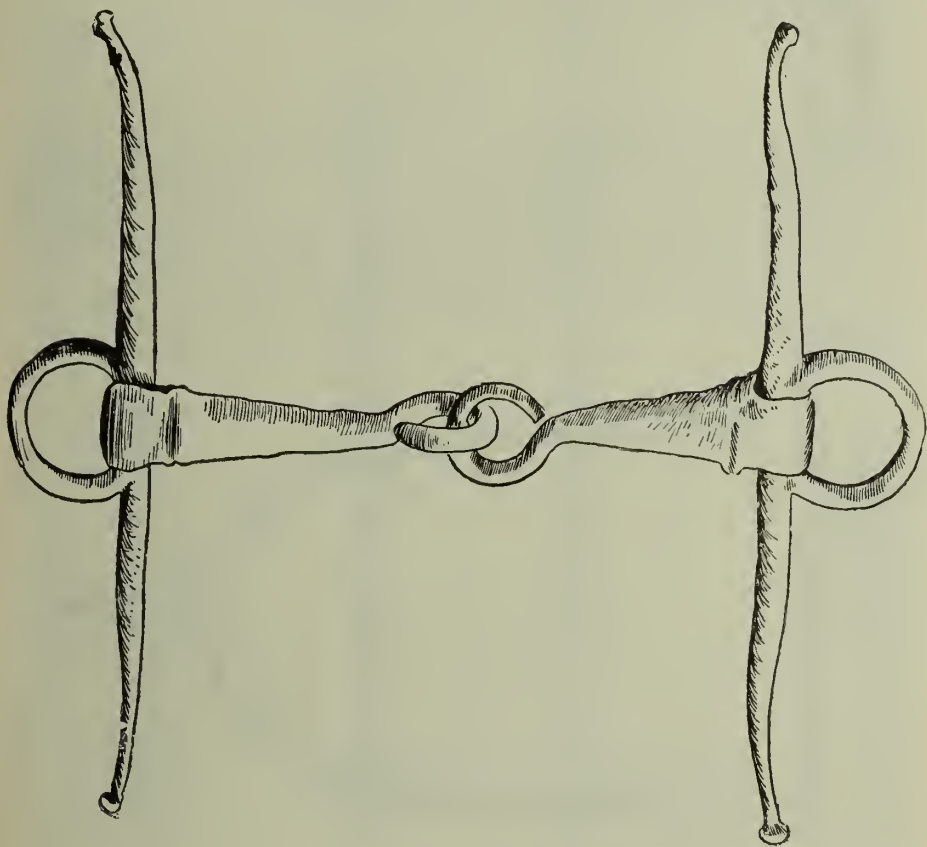
tengely hossza a külső karikákkal együtt 19,5 ctm. A korlátvas hossza 12 ctm. Népvándorlás kora. (Hasonló kiadva: R. Zschille és R. Forrer, «Die Pferdetränse in ihrer Formenentwicklung», Berlin 1893. Folio. Tfl. VIII. 1. Ennek lelhelye Finnland). Szentmártoni Darnay Kálmán.

Zabla, vasból, csukló tengelylyel, mely két részből áll. A két feszítő rúddal a kantárszárak becsatolására szolgáló karikák egy darabból vannak kovácsolva. A tengely hossza 16 ctm., a feszítő rúd hossza 19'05 ctm. Honfoglalás kora.

(Hasonló kiadva: *R. Zschille* és *R. Forrer*, «Die Pferdetränse» Tfl. VIII. 7. sz. a.)

Csoma József.

151.

Kard, egyenes, kétélű. A penge mindkét oldalán egészen a csúcsig széles vércsatornával. A hengerded keresztvas lefelé hajló körív alakú. A markolatvas rövid és alul domború, kúpos, nyolcz élű. Az oldalak közül négy széles, négy igen keskeny háromszögű. A penge hossza 89'5 ctm., legnagyobb szélessége 5 ctm.; a keresztvas hossza 17'5 ctm., a markolatvas 9 ctm., a markolat-gömb magassága 3 ctm., szélessége 6 ctm. Súly: 1'000 gramm.

A XIII. század végéről.

Wilczek János gr.

152

152.

Nyílhegy, vasból, lándzsa alakú széles vassal, melynek közepén borda fut végig. Nyaka vastag, hüvelyes tok, mely a nyélhez egy szöggel volt keresztül szögezve. A nyílhegy hossza a tokos nyakkal együtt 14,5 ctm., a nyílvas legnagyobb szélessége 3,5 ctm. xv. század.

Szentmártoni Darnay Kálmán.

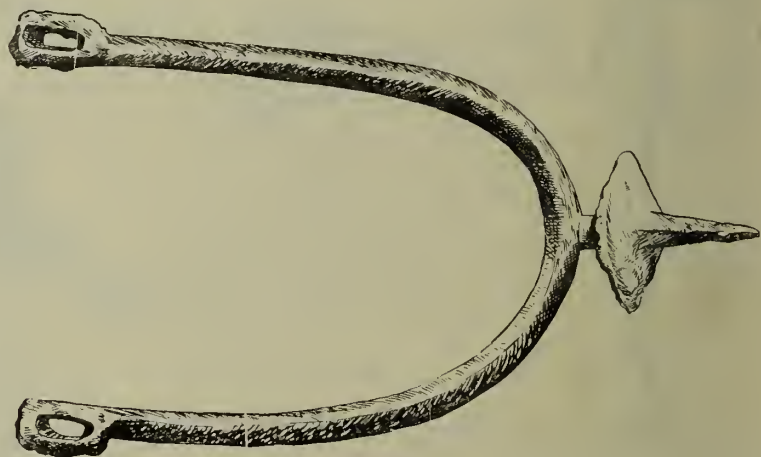
154.

Sarkantyú, vasból. A gyengén hajló hosszú száruk végén hosszúkas négyszögű lyuk van a szíjjak befűzésére. A csaknem derékszög alatt felálló tüskének közepén laposra kovácsolt tányérja van. A száruk hossza 12,5 ctm. A tüske hossza 5 ctm. xi. század.

Csoma József.

156

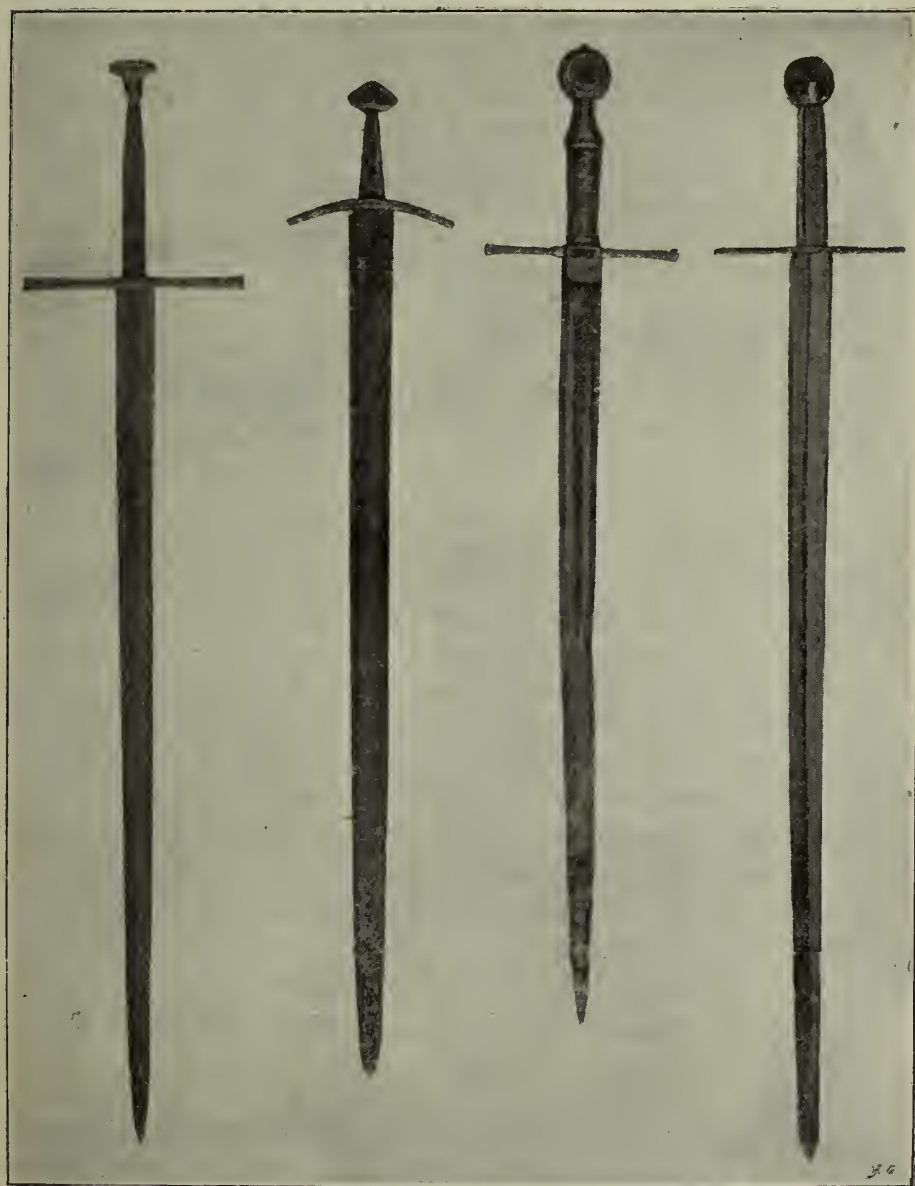
156.

Kard, hosszú, egyenes, vasból, lapos, nyolcz oldalú markolatfejjel és fekvő S alakúlag görbített keresztvassal. A nagyon rongált penge mindkét oldalán homorú vágattal, a mely a penge közepéig terjed. A törött végű penge hossza 73 ctm., szélessége 5 ctm., a markolatvas 15 ctm. A keresztvas 12 ctm. hosszú. Az egész nagyon rongált.

A xiv. századból.

Találtatott Felső-Nánán.

A cisterciták iskolai múzeuma. Eger.

461

151

548

552

162.

Kard, egyenes, kétélű. A penge lassan kihegyesedik s mindkét oldalán széles, homorú vájat fut végig. Az egyenes keresztvas négy oldalú s vége felé kiszélesedik. A rövid markolatvas gömbözdikben végződik. (Hasonló kard kiadva: *R. Kuppelmayer* «Waffensammlung»

XXII. tábla 190. szám alatt.) A penge hossza 85 ctm., legnagyobb szélessége 5·5 ctm., a keresztvas 22 ctm., a markolatvas 9 ctm., a gömbözdik magassága 3·3 ctm., szélessége 8·5 ctm. Súlya 1 kilogramm és 200 gramm. A XI. század elejéről.

Wilczek János gr.

163.

Nyílhegy, vasból, két szakállú, sodrott nyakú nyéltokkal. Hossza a nyéltokkal együtt 11 ctm. (Lelhely: Csabrendek, Zalamegye.) XIV. század.

Szentmártoni Darnay Kálmán.

166.

Sírleletek. Lelhely: Mike-Budaháza. Tartalmaz egy pár kengyelt, vas csattokat, vas zablát és IV. Béla rézermét.

Csatt (3 db), vasból. Négyszögletes, peczekkel. — XII. század.

Zabla, vasból, középen csukló-tengelylyel. A tengelyek külső vége egy nagyobb és kisebb kettes vasfülben végződik, melyek közül a nagyobb (belső) a vadkanagyar- vagy agancsból készült zablaszár befogadására, a külső kisebb pedig a kantárszár felcsatolására szükséges karika befogadására szolgál. (Hasonló ki van adva az «Archæologiai Értesítő»-ben, új folyam, 1895. XV. köt. 2. füz. 177. lap, 10. ábra.) XIII. század.

Kengyel (egy pár), vasból, négyszögű szárakkal és alul bordázott talpallóval. (Hasonló ki van adva az «Archæologiai Értesítő»-ben, új folyam 1893. XIII. kötet, 1. füz. 75. lap.) — XIII. század.

Szentmártoni Darnay Kálmán.

168.

Kengyel (2 db), vasból, melynek hosszegyközény alakú talpallója négyszögű szárakká alakulva, összenyomott köralakot képez. A kengyelszárok tetején egy nyakas, hosszú vasfül van alkalmazva, mely a kengyel szíj részére lyukkal van áttörve. A talpalló alján középen egy magas borda fut végig, mely a kengyelszárok élében

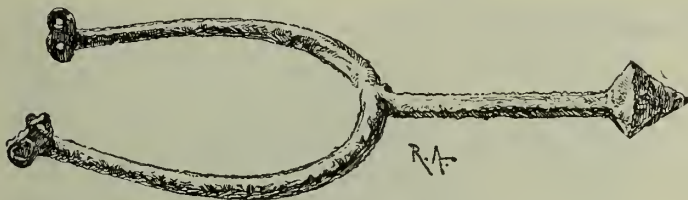

nyeri folytatását. A kengyel legnagyobb átmérője 9,5, magassága a füllel együtt 15,5 ctm. (Lelhely: Csab-Rendek, Zalamegye. Hasonlót lásd «Archæologiai Értesítő» új folyam 1893. XIII. köt. 75. lap és u. e. folyóirat 1895. XV. köt. 177. lap, a czikói sírleletek közt.) Népvándorlás kora. Súlya: 0,200 gramm.

Szentmártoni Darnay Kálmán.

171.

Sarkantyú, vasból, rövid, hengerded szárakkal, négyoldalú, hosszú, egyenes nyakkal és kúp alakú tuskével. A szárak végén a fölcso-

láshoz két lyukkal áttört fül van. A szárak közötti távolság 7 ctm., a nyak 6 ctm., a kúpos tüske 2,5 ctm. E sarkantyúhoz hasonló ki van adva: R. Zschille und R. Forrer «Der Sporn in seiner Formen-Entwicklung.» Berlin, 1891. folio műnek IV. tábla 6. sz. alatt. Szerzők a hasonló alakú sarkantyúk használatát az ú. n. Karolingi korba, a IX. század közepétől egészen a XI. század elejéig teszik. (Lelhelye: Csabrendek, Zalamegye.)

Szentmártoni Darnay Kálmán.

173.

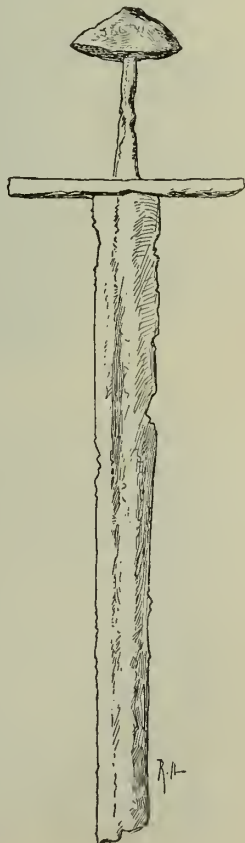
Sarkantyú, vasból, féldomború szárakkal, rövid nyakú, kissé lefelé görbült négyélű tuskével. A szárak közötti távol 8 ctm., a tuskével 4 ctm. hosszú. (Lelhelye: Csabrendek, Zalamegyében.) A XII. századból.

Szentmártoni Darnay Kálmán.

175.

Kard, egyenes, kétélű, vasból. Az egyenes keresztvas négyoldalú s végei felé kissé kiszélesedik. A rövid markolatvas gömbczikkben végződik. A penge hegye eltörött. Jelenlegi hossza 70 ctm. A keresztvas hossza 19 ctm. A markolatgomb gyanánt szolgáló gömbczikk magassága 3,5 ctm. XI. század.

Fejérmegyei és városi történelmi és régészeti egylet.

177.

Sarkantyú, vasból, kívül bordás, egyenes szárakkal és hengerded, kúpos végű tuskével. A szárak vége lapos, kívül árkolt és bordás, eleje pedig három karélyú, belső oldalán pedig egy-egy szeg áll ki. A szárak egymástól távolsága 7 ctm., magasságuk 9 ctm., a tüske 2,5 ctm. hosszú.

A jelen sarkantyúhoz hasonló alakú, de nagyobb, ki van adva: R. Zschille und R. Forrer «Der Sporn» című műben, a

III. táb. a) és b) alatt. Szerzők szerint a népvándorlás korában és a Karolingok idejében használtak ilyen alakú sarkantyúkat. (Lelhelye: Csabrendek, Zalamegyében.)

Szentmártoni Darnay Kálmán.

178.

Kengyelvas, lapos talpba átmenő vékony, kevésbé görbült szárakkal és keskeny nyílású szíjtartó füllel. A kengyel alakja- és nagyságából következtetve, valószínűleg könnyű lovassági felszerelésből való. Ehhez hasonló kengyelt több lelhelyről ismerünk és irodalmunkban többszörösen ki is van adva. Így: «Archæologiai Értesítő» 1891. évfolyam XI. k. 2. szám 105. lapján.

Méretei: A szárak magassága 11 ctm., a szárak közötti távolság 10 ctm. A x. századból.

A cisterciták iskolai múzeuma. Eger.

180.

Sisak. Kovácsolt vasból, erősen megrozsdálva. A kúpalakú sapka és a vele összefüggő mozdulatlan orrvédő vas egy darabból van kovácsolva. A sisak szélein körül apró lyukak vannak fúrva, melyekbe minden valószínűség szerint a sisak sodrony nyaktakaró szövete volt erősítve. Nyugati gyűjteményekben normandi formának nevezik. Előfordul már a x. században is, keleten épúgy, mint nyugaton. Hasonló példány van morvaországi lelhelyről a bécsi cs. és kir. udvari fegyvergyűjteményben. (Lásd: W. Boeheim, «Album aus der Waffensammlung des allerhöchsten Kaiserhauses», Wien 1894. Folio. VI. tábla, 1. sz.) Kiásatott az osztrák-magyar határon. Súlya 2,025 klgr. A sisaksapka magassága 23,4 ctm., az orrvédő nyulvány hossza 6 ctm., a belső bőség legnagyobb átmérője 23 ctm. XI. század.

Hollitzer Károly.

181.

Kürt, elefánt csontból. Szája egy helyt ki van csorbulva. Egész felületét domború faragványok borítják; melyek griffeket, harczoló, gymnastizáló és zenélő gyalog és lovas alakokat, nyilazó vadászokat, centaurokat, oroszlánokat és sasokat ábrázolnak. A kürt két széles ezüst pánttal van foglalva, melyen két ezüst karika lóg. Az egésznek hossza 43 ctm. Szájának szélessége 10·5 ctm. a fuvó nyílás szélessége 2 ctm. A csont falvastagsága 6 mm. A hagyomány Lehel vezér kürtjének tartja. A kürt szája kicsorbulásának egyrésze ujabban ügyesen

180

van pótolva. A két ezüstpánt ujabban készült, hogy a csaknem egész hosszában ketté repedt kürtöt együvé tartsa. A pántba három ötvös bélyeg van beütve, az egyikben maga a Lehel kürtje, a másikban LI. betűk és a harmadikban 1857. évszám látható. Egy hasonló elefánt-csont kürt őriztetik a kopenhágai muzeumban. (Lásd *Denmin Die Kriegswaffen*. Leipzig 1893. 705. l.) Ennek korát a XI. századra teszik.

E kürttel irodalmunkban igen sokan foglalkoztak. Legvalószínűbb *Pulszky Ferencz* véleménye, ki azt a X—XI. századból való bizanci munkának tartja, a technikai analógiák, melyek külföldi gyűjteményekben vannak, szintén e kormeghatározás mellett szólanak.

A mult század végeig csak Jászkürt volt a neve; Lehel vezérrel

nem hozta kapcsolatba senki, sőt a mölki benedek rendi apátságban mutogattak Lehel kürtje gyanánt egy nagy, otromba, ökörszarv tülköt, mely alig több kétszáz évesnél. A jászberényi kürtöt először *Molnár Ferencz* jász-kun kapitány mondta Lehelének 1788-ban megjelent füzetében s ő találta ki azt is, hogy a kürt akkor csorbult ki, mikor a vezér agyonütötte vele «Konrád császárt». Molnár Ferencz e mende-mondája úgy meggyökeresedett a köztudatban, hogy ki sem lehet irtani; pedig Decsy Antal már 1814-ben tiltakozott ellene. Az igaz, hogy ő még furcsább találgatáshoz folyamodott; szerinte a kürt valami moabita istenség áldozó edénye volt és Bizancon át került Teodor császárné révén egy morvaországi keresztény templomba, onnan pedig a kunok dúlásakor Jászberénybe. Decsy moabita szer-tartásokat lát a kürt faragott képeiben is. Ez ábrázolatok jelentőségéről azonban semmi megbízható tudomásunk nincs, *Ipolyi* kétségtelennek tartotta, hogy a Lehelkürt voltaképp nem kürt, hanem ivó szaru; a jászberényiek nagy ünnepi alkalmakkor valóban isznak a szájába szorított arany pohárból, de az mégis kétségtelenül hangszer. Az a legenda sem áll, hogy csak Lehel tudta volna megszólaltatni, mert azóta azt már többen megtették. A jász-kun kapitány minden nagy ünnepély alkalmával oldalán viseli, így a legutóbbi koronázási s a milleniumi hódoló diszmenetben is. A jász-kun kapitányoknak, temetésükkor koporsójukra teszik.

Irodalma: *Molnár Ferencz*: Jász-Berény városában levő Lehel kürtjének vagy jász kürtnek esmérete. Bécs, 1788. 8 r. 30. l. 2 rézmetszettel. Pest, 1803. 8 r. 31. l. 1823. 23. és 1838. 30. l.; *u. az.* Notitia cornu Leelis. Bécs, 1789. 8 r. 29. l. Ujabb kiadásai, 1803. és 1808-ban. *Decsy Antal*: Fris és legujabb előadás a jászokról és kürtjőkről. Miskolcz, 1814. 8. r. 85. lap. *U. az.* Az jász, vagyis ijász kürtön levő metszésekről. Kassa, 1815. 8 r. 81. l. 1 rézmetszettel; *u. a.* További folytatása a jász kürtön levő metszésekről; *u. az.* 1816. 8 r. 64. lap, 1 rézmetszettel. *Horváth Péter*: Értekezés a jászoknak és kunoknak eredetéről. Pest, 1823. 8 r. 162 lap. *U. a.* Értekezés a jász-kürtől, mely Leel kürtjének is hivattatik. 1820. *Jerney János*: Gondolatok a jász-kürtől, ahhoz hasonló több kürtök ösmertetésével. Szeged, 1827. 8 r. 16. l. *Szerelmey Miklós*: Magyar hajdan és jelen. Pest, 1847. a kürt könyomatu képével. *Tóth Béla*: Pallas Lex. 1896. Rajza azóta számtalanszor megjelent. Legjobbak az «Osztrák-magyar monarchia írásban és képben» ezimű műben és a milleniumi történetben jelentek meg.

Jászberény város közönsége.

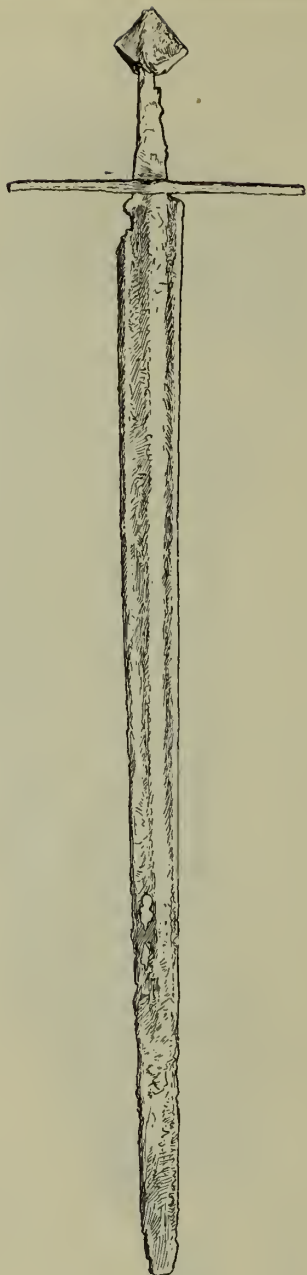
184.

Kard, egyenes, pallosszerű, kétélű. A penge hegye felé lassan keskenyedik s mindkét oldalán kettes homorú vajat fut végig. A markolat borítófája elkorhadt. A penge hossza 33 ctm., szélessége 5·8 cm., az egyenes négyszögletes keresztvas hossza 22 ctm. A markolatvas 9 ctm. Markolatgombja négyélű metszett lapú vaskúp. Súlya 1 kg és 160 gr. x. század.

Erdélyi múzeum-egylet régiségtára.

184

185

185.

Kard, egyenes pallosforma, kétélű. A penge közepén végig keskeny vércsatorna fut. A négyszegletes keresztvas végei felé kissé kiszélesedik. A markolat borítófája elkorhadt. A markolat gombja kicsiny kalap forma. A penge hossza 86 ctm., keresztvasa 19 ctm. hosszú s a markolatvas 11.2 ctm. X. század.

Erdélyi múzeum-egylet régiségtára.

187.

Kengyel, vasból, magas szárakkal s alul bordázott talpallóval. (Hasonló ki van adva az «Archæologiai Értesítő»-ben, új folyam, 1894. XIV. kötet, 3. füz. 204. lap, 11. és 12. sz.)

xii. század.

Szentmártoni Darnay Kálmán.

188.

Sarkantyú vasból, féldomború, elől vékonyabb, hátrafelé szélesbedő szárakkal, a melyek közül az egyik alul kiálló kis füllel, a másik ferdén

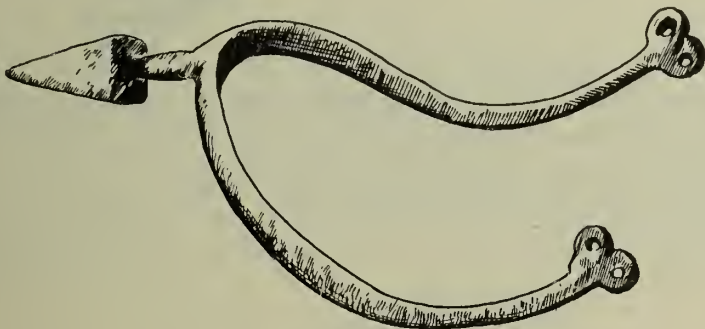

felálló s egy lyukkal ellátott füllel, külső oldalán pedig szöggel bír. A madárcsőralakú tüske 3 ctm. hosszú; a szárak közötti távolság 8 ctm. x. század.

A nagyszebeni báró Bruckenthal-múzeum.

191.

Sarkantyú vasból, gyengén görbülő végein két nyilással ellátott féldomború szárakkal. A négyoldalú kúpalakú tüske rövid hengerded

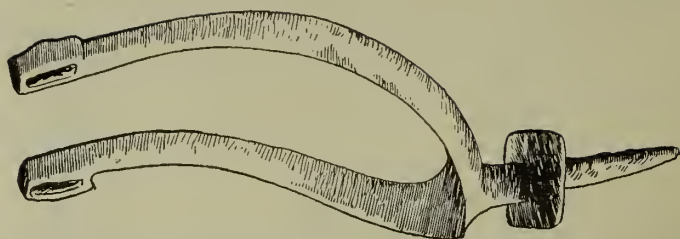

nyakkal ellátott. A tüske hossza: 2,5 ctm., a nyakkal 4 ctm., a szárak közötti távolság 9 ctm. x. század.

[Lásd: R. Zschille und R. Forrer: Der Sporn in seiner Formen-Entwicklung. V. táb. 7. á és A. Demmin: Die Kriegswaffen. 620. 1.]

Csoma József.

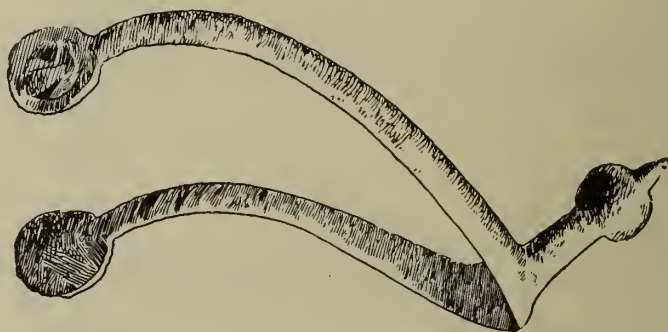
192.

Sarkantyú. Formájára nézve a 154. szám alattihoz hasonló, csak hogy a két szár közötti tér sokkal keskenyebb. A szárak hossza 12 ctm., a túske hossza 4·5 ctm. XI. század. Találtatott: Ágasváron a Mátrában.

Bartalos Gyula.

193.

Sarkantyú vasból, féldomború, gyengén hajlított lapos szárakkal, a melyek két hosszúkás nyilással ellátott kerek fülekben végződnek. A rövid nyaku túske göbözött és lefelé álló. A túske hossza: 3·5 ctm., a szárak közötti távolság 8 ctm. XII. század.

[Hasonlót kiadva lásd: *R. Zschille und R. Forrer: Der Sporn.* VI. t. 7. á.]

Csoma József.

194.

Sarkantyú vasból, három oldalú, igen gyengén görbülő szárakkal, a melyek közül a jobboldali két hosszúkás lyukkal ellátott négyszög-alakú fülben végződik, míg a baloldalinak vége visszafelé hajlított. A gömbös fejű túske rövid nyakkal bir s hossza: 3 ctm. A szárak közötti távolság 7 ctm. XII. század.

[Hasonlót kiadva lásd: *R. Zschille und R. Forrer: Der Sporn.*
VI. táb. 7. á.]

Bartalos Gyula.

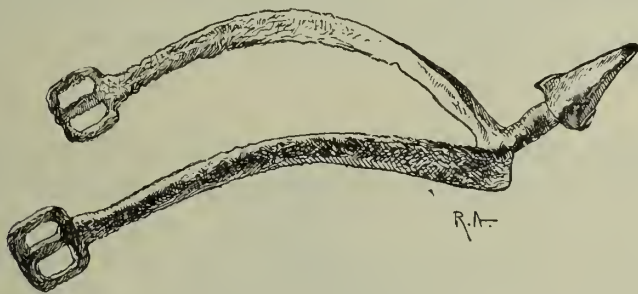
Fegyvercsoportozatban, szám nélkül.

Sarkantyú, vasból, hosszú, féldomború, vékony szárakkal, rövid nyakú, négy oldalú, gula alakú tuskével.

A szárak négyzet alakú fülekben végződnek.

A szárak közötti távolság 7 ctm., magasságuk 11 ctm. A tüske 4,5 ctm. hosszú. (Lelhelye: Hosztót, Zalamegye.) XII. század.

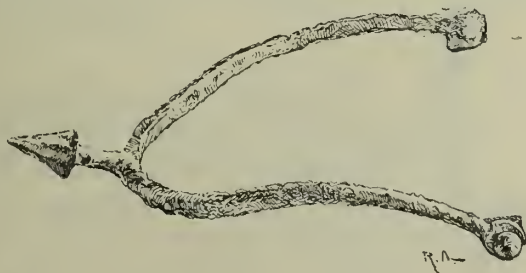
Szentmártoni Darnay Kálmán.

Sarkantyú, vasból, féldomború, hosszú, vékony szárakkal, rövid nyakú, nyolcz szögletű, gula alakú tuskével.

A szárak négyszögű fülekben végződnek, melyek a fölszögezéshez át vannak ütve. A szárak kissé lefelé hajtottak. (Lelhelye: sümeghi városerdő.) A XII. századból.

Szentmártoni Darnay Kálmán.

Sarkantyú, vasból, féldomború, gyengén hajlított, keskeny szárákkal és fölfelé álló, négyszögű göbözött tuskéval. Az egyik szár kerülék alakú fülben végződik.

A szárak átlója 9 ctm., a tüske 2·5 ctm. A XI. századból.

Nyáry Jenő br.

Nyílhegy (2 drb), három élű, bronzból, mely a nyíl vessző beillesztéséhez belől mintegy középig kerek lyukkal van ellátva. A sértetlen állapotban megmaradt nyílhegy lelhelye Barka pusztá.

Honfoglalás kora.

Pozsonyi ág. hitv. ev. egyházközség lyceuma.

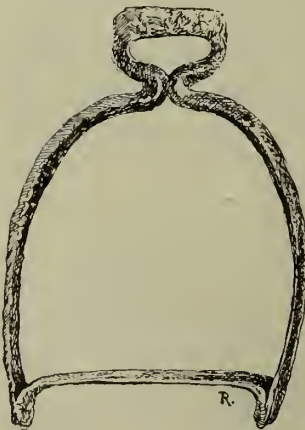
Sarkantyú, vasból, csaknem négyszögű, kevésbé hajló szárákkal és rövid nyakú, négy élű hegyes tuskéval. Az egyik szár kissé kiálló szabálytalan nyílású fülben végződik. A X. századból.

Nyáry Jenő br.

Kengyel, vasból, melynek hosszegyközény alakú talpallója elől-hátul lefelé görbülő széllal bír. A kengyelszárok éllel kifelé forduló keskenyebb vasból vannak s kúp-alakú hajlással egy négyzet alakú, magasan kiálló vasesúcsban végződnek, melyen a kengyel szíj részére hossz-négyszög alakú lyuk van törve. A kengyel nyílás legnagyobb

átmérője 10·5, a kengyel magassága a csúcsal 14 ctm., — a talpalló szélessége 3·5 ctm. (Lelhely: Sümeg. Hasonlót kiadva l. «Archaeologiai Értesítő» régi évfolyam VI. k. 42. lap, a pörösi sírleletben.) Honfoglalás kora.

Szentmártoni Darnay Kálmán.

Kengyel, vasból, melynek egy fölül éles, lapos, négyszög alakú fülből kiinduló négy-szögű szárai patkó alakúlag függnek le s közepén egy kívül bordázott lappá alakulva befelé visszanyomott talpallóval van ellátva. (Lelhely: Csab-Rendek, Zalamegye. Lásd ;

«Archæologiai Értesítő» új folyam, 1893. XIII. köt. 75. lap.) A kengyel nyílásának legnagyobb átmérője 10·5, magassága a füllel 16 ctm., — a talpalló szélessége 2 ctm. — Népvándorlás kora.

Szentmártoni Darnay Kálmán.

Zabla-részlet, az úgynevezett csikó-zabla tengelyének egyik fele, kovácsolt vasból, füléből lelógó kovácsolt vaskarikával. Honfoglalás kora.

Szentmártoni Darnay Kálmán.

Zabla, töredék, a mely kilencz darabból áll és pedig egy tengelydarabból, két karikából, egy befelé görbülő két szarvval ellátott kapocsból, egy hosszú háromszög alakú két kamójú boglár-szíjcsattból, két korlát vasból, és egy a boglárcsatthoz hasonló de töredezett vaslemezről és zablaszárból. A honfoglalás korából.

A cisterciták iskolai múzeuma Eger.

Sarkantyú, töredék, vasból. Az egyik szár három élű, kissé le-görbített karika-füllel bír. A taraj-tartó hat oldalú, a csillagtaraj eredetileg 12 ágú volt. A szár hossza: 8·7 m., a tarajtartó 6·5 ctm., a csillagtaraj sugarastul 6 ctm. (Lelhelye: Kőszeg, Vas megyében.) A XIII. századból.

Szentmártoni Darnay Kálmán.

NAGY LAJOS ÉS ZSIGMOND KIRÁLYOK,
A HUNYADIAK ÉS II. LAJOS KORÁNAK
EMLÉKEI.

1301—1526.

E korszak a magyar állami és hadi élet legfényesebb időszaka. Nagy Lajos és Mátyás a magyar birodalom határait hadvezéri talentumuk erejével egyrésztől Oroszorszáig, másrészt pedig az Adria távoli partjáig kiterjesztették.

Már Róbert Károly kezdi meg a magyar hadügy újjá szervezését. Alatta képződik ki a portai katonaság és a banderiális hadsereg. Valamint ő az, a ki első sorban helyez kiváló súlyt a városokra is honvédelmi szempontból. Így például a kolozsváriakat 1316-ban adott szabadalom levelükben, falaik jó karban tartásán kívül minden hatvan porta után egy teljesen vértezett harczos kiállítására kötelezte.

A hadviselés módját és a fegyverzetet a nyugati lovagszokások immár teljesen uralják. De csak még mindig az udvar és előkelőségek körében. A régi módra íjjal és szablyával fegyverzett gyalogság és könnyű lovasság még mindig legalább is fele részét képezi a magyar seregeknek. Erre nézve leghitelesebb adatokat nyújtanak nekünk Márk által a xiv. században irt s képekkel is díszített úgynevezett bécsi képes krónika képei. Ennek első lapján van ábrázolva trónján ülve maga Nagy Lajos király és trónja körül egyik oldalt nyugati módra vértezett lovagjai, másik oldalt pedig a magyar köznemes harczosok egy csapata íjjal és szablyákkal felfegyverkezve látható. (Kiállítva a xi. teremben.)

E műnek általában számos képe rendkívül tanulságos reánk nézve, a xiv. század harczy viseletét illetőleg. A régi magyar vezéreket s a honfoglalás eseményeit ábrázolva, mindig a régi magyar közharczosi viseletet festi, míg a lovagvilág eseményeinek ábrázolásánál korának lovagi öltözetéről és fegyvereiről ad a legkisebb részletekre kiterjedő hű képet. Így például, hogy csak egyet említsünk, a 137-ik lapon, a képen, melyen Róbert Károly király páros harcza van feltüntetve Omodei Máté nádorral Kassa mellett, a király és a nádor csaknem teljesen hasonló öltözetet viselnek. A király egész testét

sodronypánczél fedi, mely fölé piros fegyverkabát van öltve újjak nélkül, rajta az ország czímerét képező arany kettős kereszt kihímezve. Fején üstsisakot visel, tetején sisakoromdís szőgyán az anjouk czímeralakjával s királyi rangja jeléül, könnyű arany nyitott lilium végű koronával. A kor szokott rendkívül magas nyergében ül, melybe még bele is van csatolva s míg egyik kezében az ország s az anjouk czímerével ékített tárcsa pajzs szal védí magát, jobbájával előre szegezett gerelyét a pajzs kivágásába támasztva rohan előre. (Kíállítva a VI. teremben 593. sz. a.)

A fegyvernemeket illetőleg tudjuk, hogy a nehéz vértezetű királyi lovas dandárokon kívül a főurak bandériumainak egyrésze könnyű lovas volt. Ezeken kívül kiváló szerepük volt az íjászoknak. Ezalatt nem a könnyű lovasság fegyverét a kézíjat, hanem a nehéz számszeríjat kell értenünk. 1355-ben Albert herczeg segítséget kérvén az ellene fellázadt sváb urak ellen Lajos királytól. Ez Laczkfi Pál vezérlete alatt négyszáz íjászt küldött Svábországba, kik Tulna városa mellett augusztus 11-én háromszáz sváb urat nyilaztak le. Megérthetjük ügyességüket, ha tudjuk, hogy e mesterséget a mi íjászaink az akkora világhírű angol íjásztól tanulták el. A híres fejér zsoldos kompánia volt ez, mely felerészben angolok és felerészben magyarokból állott. Főkapitánya az angol Mortimer Hugó, másodkapitánya pedig a mese-szerű hős Toldi Miklós volt. A háborús évek lezajlása után a Brassó vidékén újonnan épült Törcs fellegrárában helyeztettek el.

A könnyű kézíjasok voltak a tulajdonképeni *íjászok* (a *jászok*) és a nehezebb épen említettem kompánia a ballistáriusok, később elferdített kiejtéssel a philisteusok. 1322-ben még Károly alatt, a krónikák leírása szerint, a kunok a kézi íjakkal egészen az ősrégi magyar módra harcoltak.

A fegyverzet és harczmód többi részleteit illetőleg a xiv. században élt szemtanúk értesítéseit bírjuk Péter Königsali apátban és az olasz *Matteo Villaniban*. Ezek szerint a magyar nemzeti hadak túlnyomó részének hadi öltözete bőrből (di cordovano) készült és többszörös volt. Az alsó ruha puha, jó zsíros írhákból állott, erre a második, sőt néha több rövid bőr (pellicum) «mentét» öltöttek, mely szorosan a testhez símult és izmaikat feszítette. Sisakokat is bőrből viseltek, mely az olaszországi hadjáratok alatt szalonnával befent, s így a levegő behatásától megóvott arcukat egészen nem fődte el. Szemökre nagy szükségök volt, lévén ügyes nyilazók, ebbe helyezték minden reménységöket. Támadó fegyverök tehát az íj volt, melyet lóhátról előre, hátra hajolva, biztosan kezeltek. Ehhez a nyíltartó puzdra tartozott; védelmül pedig hosszú kardot viseltek oldalukon. A csatában kerülték a sváb (német) vitézi harczot, hanem tíz, tizenöt

emberből álló csapatokban, nyíllövő távolságban megközelítették az ellenséget és kilőtték reá nyílaikat, melyek a vértezett vitéz népben ugyan kevésbé, de a lovakban és gyalogságban sok kárt okoztak. Ha megfutott az ellenség üldözték; ha azonban első támadásoknak kívánt sikere nem lett, ők futottak széjjel, hogy aztán (jeladás végett puzdráikat veregetvén) ismét összeverődjenek, újra, meg újra az ellenségre támadjanak, melynek zaklatásában nagy mesterek voltak. A halálmegvetésből eredt merészség tette a magyarságot félelmissé, mondja Péter apát. A magyarok lovai, úgymond olasz tudósítónk, kicsinyek, de ép oly kitartók, mint lovasaik, kik lovaik nyakára és szügyére főtt bőrből, vagy vaslemezből vértet kötnek. Minden lovas két lóval rendelkezik. Hadjáratokban kicsiny kétkerekű kocsikat is visznek magukkal, leginkább a nyert zsákmány haza szállítására. A lovak épúgy nem finyásak, mint gazdáik. Ha lakatlan vidéken táboroz a had, ember és ló a szabad ég alatt, sátor nélkül tanyáz.

A katona is kevésssel megelégszik. Szokásban van ott, hogy a húst megsózva nagy üstökben puhára megfőzik és kiszedvén belőle a csontot, kemenczében vagy a levegőn megszáritják, aztán lisztte, porrá törik. Ha tehát úgy esik, hogy a seregnek pusztán kell táboroznia, hol nem kap eleséget, a katonák bográcsokban vizet forralnak s e conservből, melyből egy kis zacskóval van minden lovasnál, a hadnagy pedig nagy mennyiségben hordat a sereg után, egy marékkaal bele vetnek a forró vízbe. Ha e húsliszt felduzzadt, egy-két marékkaal tesznek valamely más edénybe szárazat, az egészet egy gombóczczá gyúrnák, mely ehető kenyérrel, vagy kenyér nélkül és igen tápláló. Magáról a nagy királyról tudjuk, hogy mint igazi hős vett részt a harcokon s egykorú feljegyzés örökíti meg, hogy a csatába rohanó hadait rendszerint e szavakkal buzdította: *«Éljen Magyarország!»*

Nagy Lajos uralkodása alatt jelenik meg először mint sötét felhő a törökség az ország határain. 1363-ban a mai Bulgáriában fekvő Maricza partján mérik először össze kardjaikat a magyarok és a törökök.

Zsigmond tovább fejleszteni igyekezett hadügyi viszonyainkat, főleg nyugati szellemben, az akkori német hadi szokások és fölszereléshez mérten.

1427-ben megalkotja híres katonai szabályzatát, melyben a hadi ügyek minden ágára kiterjeszkedik.

Elrendeli, hogy a nemesek ezentul birtokaik arányában nemesak lovasokat, hanem számszerűségeket is tartozzanak állítani.

Hogy csapatait erősítse, ő is nem ritkán idegen zsoldosokat is fogadott. Így 1428-ban olasz lövészeket fogadott föl, akiknek a török ellen igen jó hasznát vette.

Hogy külön lándzsás csapatai is voltak, onnan tudjuk, hogy 1427 október 7-én kelt oklevelében Kisasszonyfalvi Lászlót tíz lándzsásnak a királyi lándzsások zászlója alá való azonnali beküldésére utasítja.

1435-ben pedig egy ily lándzsás és egy számszerijas fizetését egy arany forintban szabja meg.

Zsigmond mindent elkövet, hogy magyar főurait igazi lovagokká nevelje. Ő, aki mint német császár is sokat járt Augsburgba és Nürnbergbe s általában külföldön, miután mint ilyen európai politikát űzve, a legtöbb európai udvarral összeköttetésben állott; diplomatai kiküldetésekkel előszeretettel bíz meg magyar urakat, kik az olasz-francia és angol udvaroknál gyakran megfordulnak követségben.

A tornák, a harci ügyesség fejlesztő iskolái, olyanok, mint a mai vívóiskolák és hadgyakorlatok együttvéve, Róbert Károly és Nagy Lajos alatt egyaránt dívtak hazánkban. Zsigmond meg épen nagy súlyt fektetett rá s azokon Constanzbán, Nürnbergben vagy Budán mindig előszeretettel szerepeltette vitéz magyar lovagjait. Szolgálataikért és hősiességükért azután a lovagvilág divatjaként kitünteti őket lovaggá ütés és arany sarkantyú adományozása, valamint az által is, hogy hazánkban ő adományoz először a nemes vitézeknek címereket, melyeket pajzsaikra tűzhetnek. Az első és így legrégebb ilyen czímer a Tétényieké a Kapy család őseié, melyet 1405-ben adományozott. 1408-ban pedig megalapítja a sárkányrendet, mely már rendjelszerű kitüntetés s a melyet számos magyar főúr is bírt.

Jó Fülöp burgundi herczeg főlovászmestere de la Brocquiére Bertrandon 1433-ban Zsigmond udvarában Budán járván, egy ott tartott tornát ír le, elmondván, hogy a kecesen öltözött tornázók, nemzeti szokás szerint apró fürge lovakon alacsony könnyű nyergekkel és kurta lándzsákkal jelentek meg a porondon. A nyertes az volt, aki legbiztosabban tudott a lándzsalökések daczára nyergében megülni. A jutalom egy arany lovaglóostor volt.

Érdekes, hogy a sok jó és szép fegyver, a melyre szükség volt, legnagyobbbrészt az országban készült. Kitünő fegyverkovácsok és kardesiszárok voltak nálunk már a xiv. században, Budán és Szentfálván, Nagy-Szebenben és Brassóban. A Hipolit Codexből pedig értesülünk, hogy a xv. század második felében a különben tűzérőségéről már akkor híres olaszföldi Ferrarába az új szerkezetű tűzköves puskákat Miskolczon gyártva szállítják.

A középkori Magyarország harci dicsősége és hadi életének ki-fejlődése, tetőpontját mégis Hunyadi Mátyás király alatt éri el.

A lángelméjű hős felismerte az őserőt, melyet a magyar harczos magába rejtett és azt mesterileg tudta a nemzeti hagyományok szellemében felhasználni, sőt fejleszteni.

Hadi intézményeivel valóban századokra előzte meg korát. Honvédelmi törvényeinek két alapelve a mai hadi államnak is két sarkpontja. Az egyik az általános védkötelezettség, a honvédelem s a másik az állandó hadsereg.

Az egyik pont azt mondja: Az ország minden fegyverfogható lakosa védköteles, — és a másik: a király és főnemesség részéről, békében is toborzott hadak, vagyis állandó seregek tartandók fenn.

XI. Lajos, francia király ugyanez időpontban szervezi a maga állandó zsoldos hadát. Hogy a két lángeszű férfiú közül melyik befolyásolta a másikat, ma még ki nem mutatható.

Mátyás állandó hadserege mikor legnagyobb békelétszámmal bírt, mintegy harminczöt ezer emberből állhatott és fegyvernemek szerint: lovasságra, gyalogságra, tűzészre és mérnökparra oszlott.

De az állandó hadsereg csak csekély részét, csak magvát képezte annak a hatalmas haderőnek, amit Mátyás háború esetében mozgósítani tudott. 1479-ben, mikor a törökkel harczol, a velencei követnek kormányához intézett egykorú jelentése szerint oly hatalmas sereget állított talpra, mely az azonkori egész Európa figyelmét magára vonta.

Ezen jelentés szerint, Mátyás szárazföldi hadseregében mindenekelőtt van Ő Felségének 3000 tábori szekere, melyek a táborfölszereléshez szükséges tárgyakat tartalmazzák: 30 bombardája, melyek 50 magyar, vagyis 100 olasz fontnyi köveket vetnek, a nélkül, hogy a kerekekről leszedetnének; 30 nagy és hosszú ágyúja, — cerbottana dette — pisside grandi; 24 kétkerekű szekere, melyek mindegyike 44 ágyú, vagyis cerbottana kölöveget tartalmaz. 12 nagy bombardaszekere, melyek mindegyikén 6 bomba 50 olasz fontnyi köveket vet, 8 falbontó bomba, 8 falbontó gép, 10 tüzes köveket vető nagy bomba, s még több más gyújtó és tűzhányó gép.

A hadsereg létszámát illetőleg az olasz követ a következőket jelenti:

Cseh-morva-sziléziai nehéz lovas	---	---	---	---	---	6000
gyalogos	---	---	---	---	---	10,000
magyar nehéz lovas	---	---	---	---	---	10,000
pajzsossal, balistákkal fölfegyverzett gyalogos	---	---	---	---	---	4000
lándzsával, pajzsossal és kézi íjjal fölfegyverzett székely						
lovas, kik a keleten legjobb íjászokul vannak elismerve						
és igen sebes lovakkal bírnak	---	---	---	---	---	16,000
ugyanily fegyverzetű székely gyalog	---	---	---	---	---	16,000
lövész vagyis puskás	---	---	---	---	---	400
pattantyúsmester	---	---	---	---	---	80
erdélyi urak s nemesek serege	---	---	---	---	---	10,000

erdélyi oláh, kik még atyja oldala mellett harcztoltak	2000
havasalföldi vajdától van a királyi seregben lovas	12,000
gyalogos és pattantyús	20,000
oláh vajdától van lovas	8000
gyalog vitéz	30,000
	148,000

A vízi haderőben a király hajóhada összesen 330 hajóból áll, melyeken a matrózokon kívül 10,000 harcztos van elhelyezve, azaz 1700 lándzsás, 1200 vértés, a többi balistárius és íjas. E hajók között van 16 igen nagy gálya, mindegyike 44 evezőre 300 fegyveressel, 100 fontos lövedéket vető négy bombardával, 100 cerbottana s 200 kézi ágyúval, pisside manali, vagyis puskával. Mindegyik bombardánál három pattantyús teljesíti a szolgálatot.

E 330 hajón kívül van még Nándorfejérvárott 34 hajó, melyeket nyelvükön naszádoknak neveznek; mindegyik 18 evezőssel, 18 puskás katonával és két pattantyús mesterrel. Mindegyik naszád orrán, mely igen hosszú, egy cerbottana, vagyis pisside van elhelyezve, melyet nyelvükön *esfivizének* neveznek. Ez ágyú 40 fontos löveget vet.

Midőn e hajóhad parthoz közeledik, módjában áll az e czélra hozott póznákkal, rudakkal s lánczokkal két óra alatt oly várat állítani össze, mely 7—8000 harcztot foglalhat magába s a szárazföld felől az egész hajóhadat fedezi. E vár 40 bombardával, taraczkokkal és serpentínokkal szerelhető fel. A víz felől erősen felszerelt 16 hajó fedezi a hajóhadat. A hajóhad matrózainak összes száma 2600.

A Duna hosszában követi a királyt 5000 válogatott szerb lovas, kik mint martalóczok az ellenséges földön roppant károkat okozhatnak.

Mátyás állandó hadseregének egy részét képezte, a híres fekete sereg, mely körülbelül 10,000 emberből állott s fenntartása évenként 100,000 arany forintba került.

A fekete sereg fölállításának időpontjául 1463-at vehetjük, mikor a király Giskra megveretése után cseh zsoldos csapatainak nagy részét zsoldjába fogadta s azokat szigorú fegyelemmel újra szervezte.

E hadosztály nevét feketére futtatott pánczéljától vette s fegyverük pánczél, pajzs, lándzsa és muskéta volt és kizárólag gyalogszolgálatokat teljesítettek. E csapatot Mátyás a kitűnő török gyalogság, a janicsársággal szemben szervezte.

Mátyás minden nagy hadi tényét azonban csupán ez egyetlen hadosztálynak tulajdonítani mindenesetre nagy túlzás. Különösen mióta a törökkel felvette a harcztot, belátta az ő harcztmodoruk előnyeit és ő is sietett az ősi harcztmodort, a mindig kitűnő magyar könnyű lovasságot föleleveníteni. Ez időtől fogva ezek képezik hadseregének egyik tekintélyes részét s ő kereszteli el őket *huszárok-*

nak, a mely név regeszerű nymbussal van körülvéve az egész világ köztudatában. E csapatok előképét is a töröknél a könnyű spahi lovasságban találta meg, illetőleg ezek ellenében szervezte a magáét.

Az 1458. évi szegedi országgyűlésen hozatta meg a király a régebbi honvédelmi törvény azon módosítását, hogy *minden husz telek után egy lovas állíttassék*. Minden bizonynyal innen ered maga a *huszár* szó is, melyet maga Mátyás király használ először 1481 márczius 10-éről kelt s nápolyi követéhez, az egri püspökhöz intézett levelében, mondván: «Katonaságunknál a második rend a *könnyű lovasság*, kiket *huszároknak* nevezünk».

E két fegyvernem felszereléséről annyit tudunk, hogy a huszárság lobogós kopjával, karddal és fokossal, vagy buzogánnyal volt ellátva, a fekete gyalogság pedig úgy nézhetett ki, mint azt a Maximilián-féle Weizskunigban látjuk, állítólag Dürer tollrajzában (kiállítva 1202. szám alatt a XI. teremben). Tudjuk, hogy Maximilián Mátyás fekete seregének maradványait zsoldjába fogadva, gyalogságát e szerint alakította át.

E rajz szerint az illető gyalogos tiszt kalapforma vassisakot és sodrony-pánczélinget visel, mely utóbbinak vállait és mell és czomb-részeit valamint alsó karját azonban sínpancél fedti. Hátán kerek pajzsot, oldalán gyengén görbülő széles pengéjű és hosszú keresztvasu szablyát, lábain pedig lehajtott száru csizmát visel.

Mátyás Bécset elfoglalva, 1487-ben a Bécs-Ujhely körül elterülő rónaságon, neje, az egész udvar s az idegen követek jelenlétében csapatai felett szemlét tartott. E szemlén 28,000 emberből álló magyar hadsereg vett részt, melyből 8000 gyalogos a híres fekete seregbe esett 20,000 lovas volt s mindezekhez 9000 társzekér csatlakozott. Bonfinius az olasz honból jött történetíró bámulva említi, hogy mindegyik csapatok mily összevágóan és gyorsan mozognak a vezényszavakra, elannyira, hogy senkisémet palástolhatja meglepetését. A szemle után a csapatokhoz beszédet tart a király s végül ajándékokat oszt ki közöttük. Leírását azzal végzi Bonfinius, hogy «a mit a régi latin és görög remekírókban a csapatoknak harcra való rendezéséről és csatában való alkalmazásáról olvastam, azt ott végrehajtva láttam».

Ugyanő e híres csapatszemle taktikai részleteit illetőleg, a következőkben értesít:

«A katonai gyakorlatok berekesztésével az egész sereg felállított hadi rendben. Közbül volt a gyalogság 3 sorban, elől a pajzosok, ezek mögött a kopjasok, leghátul az íjászok és könnyű pus-kások. A gyalogság két oldalát foglalták el a nehéz vasas lovasok és ezek mellett legszélül állottak a könnyű lovasok serény mozdu-latú paripákon.

Az egész együtt skorpió alakját ábrázolta és úgy tette magát mozgásba.»

Maga Mátyás király azon alkalomból, hogy apósának, Ferdinand siciliai királynak egy 700 főből álló segélyhadat küldött, annak összcállítását és taktikai alkalmazásának módját így írja le:

«A gyalogok közt vannak: 1. Nehéz pajzsosok (clipeati), mind-egyik mellett egy apród vagy fegyverhordó áll, ezek viszik nehéz pajzsukat és tegyvereiket. Ezen pajzsosok fogják körül a gyalogságot nagy pajzsokkal, mintegy erős várral, úgy hogy ezek mögött az egész sereg bátorságban várhatja az alkalmat, midőn szerencsével az ellenségre üthet. 2. Könnyű gyalogok (gregari pedites), kik szabályosan az előbbieket mögött foglalnak helyet és a sereg főerejét képezik. 3. Nehéz gyalogság (armati), mely a keményebb elhatározó harcban használtatik; ezek is nehezebb fegyverek vitelére egy-egy apródot kénytelenek maguk mellett tartani, mint a pajzsos gyalogok, kikkel az ütközet kezdetével a fölállított sereget fal gyanánt fogják körül, nehéz vasverteikkel földvén magukat. 4. Puskások (magistri pixidarii), kik kemény vállaikra támasztott puskákból lövöldözik az ellenséget és mindig a sereg derekánál foglalnak helyet. Ezek a várak megtámadására vagy oltalmára, a csata megnyitására igen alkalmasak, de az ütközet hevében kevésbé használhatók. A király seregeinél, akár mely légyen is annak száma, a gyalogság ötöd részének mindig ilyen puskásokból kell állani. A lovasság állott: 1. Száz nehéz lovasból (armigeri). Ezek vaspánczélba burkolva, eleven fal gyanánt fogják fel az ellenség rohanásait. Ezek készebbek magukat agyonveretni engedni, mintsem az ellenségnek engedjenek. 2. Kétszáz könnyű lovasból vagy huszárból (huszarones), kik az ellenséget legelőször szokták megtámadni, azt mindig nyugtalanítják; de a nagyobb erőnek mindjárt is engednek, magokat a nehéz lovasok mögé vonják és midőn a pillanat a megtámadásra megint kedvező, újra előrobognak és véletlenül ütnek az azt nem is gyanító ellenségre.»

Mátyás főelőnye abban rejlett, hogy hadtesteinek megalkotásával a két főfegyvernemet: a gyalogságot és lovasságot mindig helyes arányban tudta beosztani és kellő helyen és időben alkalmazni.

A könnyű huszárság megalkotása pedig, tekintve a kor hadi viszonyait, főelőnye volt. A lovagszokások szerint öltözködött nyugat-európai lovasok csak drága énjük minden áron való megvédésére gondoltak s a legrafinírozottabb pánczélzatokat gondolták ki, hogy testük minden porczikája védelmezve legyen az ellenség bármilyen fegyvere ellen. Természetes, hogy ilyen mód mellett a személyes bátorságnak vajmi kevés szerepe jutott. Megis történt azután,

hogy ütközeteikben óraszámra ütötték, vágták és lökdösték egymást, miközben fegyvereik mind eltörtek, a nélkül, hogy egymás testi épségében a legkisebb kárt tettek volna. E mellett azután a nehéz vasvértzet nehéz járású nagy lovakat, s egy csomó segédkező apródot és szolgát is igényelt, úgy hogy például VII. Károly és Miksa lovagjainak hét szolgára volt szükségük, hogy a lóra felülhessenek, s ha egyszer leestek a lóról, e célra szolgáló emelő rudakkal állították őket újra talpra.

A magyar huszár azonban egymagában is harczoló egyed, a ki rendkívüli mozgékonyságánál fogva veri meg az ellenséget. I. Maximilián Weisskunigjában el van mondva, hogy fogadta ő fel udvarába a Mátyás huszárjainak tisztjeit, a kiktől azután lovagolni és huszármódra a lóról nyilazni tanult. De ezzel nem elégedett meg, hanem saját csapatainak egy részét is mintájukra alakíttatta át, mert 1508-ban lovasságáról adott egyik kimutatásban már előfordulnak a *huszárok*. Magok az olasz fejedelmek is, a kiknek híres condottieri seregeiben már annyira ki volt fejlődve a classicus renaissance hadművészet, nagyra becsülték Mátyás hadseregét. A fejedelmek fiait, mint a nápolyi trónra szánt ferrarai herczeg Ferdinand és testvére, Mátyás király táborába küldtetek, hogy tőle tanulják a hadviselést. És Mátyás magyar segély hadai, a huszárok és puskások, mint elite-csapatok alkalmaztattak Olaszország főállomásain. Ezek képezték Ferdinand brindisi testőrségét és Lecco és Otranto várak őrségét Budai Bálint vezérlete alatt: *sclopetieri et springanderi hungari*, tehát már puskások is, valamint huszárok Magyar Balázs kapitány által vezérelve. A tüzérség tekintetében is Mátyás tette az első nagy lépést, a meny nyíben azt szervezett fegyvernemmé tette s először tett különbséget a vár és tábori vagy mozgó ütegek között. Előtte még Várnánál a magyarok igen kevés lőfegyverrel és ágyúval rendelkeztek. Hunyadi János mindig érezte azok szükségét s igyekezett a szükségeseket az ellenségtől elnyerni. Így 1456-ban Belgrád ostrománál a töröktől rendkívüli mennyiségű lőfegyvert és ágyút zsákmányoltak.

Hogy a könnyű lovasság mellett nehéz fegyverzetű csapatai is voltak Mátyásnak, azt már fentebb is említettük. Ilyen első sorban híres gyalogsága: a fekete sereg is, mely nagy álló paizsokkal volt fölfegyverkezve, a milyenekből, címerével is ellátva, egész sorozatot láttunk itt kiállítva a bécsvárosi muzeumból. Kiállításunk eredményének tekinthetjük annak felderítését is, az 561. szám alatti paizs vizsgálata nyomán, hogy a fekete sereg e paizsformát a magvát képező cseh zsoldosoktól vette át.

De volt nehéz pánczélos lovassága is, teljes lovagi vértzetben a kor szokása szerint öltözve, góthikus páncélzatokkal. E viseletnek

hű képét mutatjuk be itt Szapolyai Imre nádor sírkövén és Tarczay Tamás, Mátyás vitéz hadvezérének sírtábláján. Hogy a főurak mind ilyen vértzetet hordtak, bizonyítja azon körülmény, hogy maga Mátyás király is szakasztott ilyen vértzetben van ábrázolva a bécsi udvari könyvtár Ptolemeus Corvin codexének kis miniatürjén.

E fegyvernemeket illetőleg különben már Hunyadi Jánosról tudjuk, hogy úgy Várnánál, mint a rigómezei csatában úgy ő, mint lovasságának egy része két élő egyenes pallost hordott, e mellett azonban könnyű lovassága nyilazott, de voltak már kisebb puskás csapatai is.

Mátyás huszársága a szablya és sodrony pánczéling mellett könnyű sodronysapkát hordott, keleti módra készült mozgatható orrvédővel, mely utóbbinak az a célja, hogy az egyélű szablya vágását fogja föl, míg ellenben az egészen zárt sisak a pallos szúrása és vágása ellen véd. E mellett könnyű kis pajzsokat hordanak, melyeket I. Maxmilián már *tárcsa-pajzsoknak* nevez s a melyek nem ritkán a lobogós kopja betámasztására felső sarkukon be voltak kanyarítva. Ezekből is több példányt mutatunk itt be Ő Felsége gyűjteményeiből.

Az arányra nézve, melyben Mátyás seregében a lovasság állott, érdekes feljegyezni, hogy utóbb mindinkább nagyobb tért engedett a gyalogságnak. Még a várnai csatában jóformán semmi gyalogságunk sem volt, a rigómezei csatában már két ezer idegen gyalog zsoldos vett részt; 1468-ban a Mátyás által Csehország ellen indított háborúban már a 11 ezer lovas mellett öt ezer gyalogos volt és a fentebb már említett bécsujhelyi 1487-iki nagy hadi szemlénél pedig nyolcz ezer gyalogosra még husz ezer lovas esett.

1461-ben az országgyűléssel kimondatta, hogy ezentúl nem minden husz, hanem minden tiz jobbágy után tartoznak az urak egy lovast kiállítani.

Ez évben a királyi dandár, vagyis állandó sereg öt ezer gyalogos és két ezer lovas volt, az urak dandárai pedig tízenkét ezer lovast tettek ki. Fentebb említett csehországi hadjárataiban ötven ágyú és két ezer kocsi is kísérte.

1474-ben midőn a cseh és a lengyel királyt megverve, a béke megkötése végett a nagy mochberni dombon megjelenik gyöngyökkel gazdagon díszített öltözetben, három ezer talpig pánczélos vitéz kísérte. 1475-ben, midőn a török ellen készül, a velencei követ jelentése szerint, hatvan ezer embert, ezer szekeret és száz hajót állított ki s e mellett oly ágyúkat öntetett és ostromgépeket készítettett, a melyek a jelen lévő pápai legatust csodálatba ejtették.

Midőn Bécszet elfoglalja 1485-ben, oda 8000 pánczélos lovas élén vonul be. Hogy milyen haderőt volt képes előteremteni bármikor is,

látjuk abból, hogy 1480-ban Kinizsi Pált 32 ezer emberrel küldi Szerbiába, míg maga egy másik hadtesttel Bosnyákországba táboroz. 1483-ban 70 ezer ember állott készen a török ellen, míg egy másik hadtest a császár ellen volt menendő.

Az elől már részletezett kimutatás szerint pedig egy ízben a török ellen 163,000 emberből álló hadsereget állított ki, a mi a középkori hadügy történetében csaknem páratlanul áll.

Már fejtegettük, hogy a lovagjátékok, a tornák miként hatottak a harczias szellem kifejlesztésére a középkorban. Természetes tehát, hogy Mátyás ezt sem hanyagolta el, hanem, hogy alatta sokkal bővebben tartattak, mint bármely előde alatt.

Nem mentek e viadalok életre, halálra. Hegyes lándzsákkal rohantak ugyan egymásra, de csak ügető, lovakon s a kérdés csak az volt, melyik vitéz tudja kidobni nyergéből ellenfelét.

Beatrix menyegzője alkalmával nyolcz ízben tartottak lovagi bajvivást. Cseh, bajor és német hercegek és lovagok, a Fehérvárra, majd Budára vonulás közben az útfélen, majd bent e városokban a hyppodromon rohannak össze, több ízben lefordulva lovaikról. Mátyás koronázásakor tartott ünnepélyeken is egymást érte a sok kopjaviadal, valamint az Ulászló tiszteletére Olmüczben rendezett világra szóló ünnepélyeken is. A mérközők számára jutalmakat tűz ki a király.

De ismert dolog, hogy maga a nagy király személyesen is résztvett ily tornákon. Ilyen viadala volt a cseh Holubárral. Mint *Galeotti* elbeszéli, a győzhetetlennek tartott cseh óriást homlokának irányzott gerelydöféssel messze kidobta nyergéből. Más alkalommal pedig egyik alvezérét, a híres Suohlát, győzte le Székes-Fehérváron.

Katonáit mindenkor kitüntette. Diadalmas csaták után egyenkint kezét fogott velük. Magasabb rangú vitézeinek pedig az arany sarkantyút és a sárkányrendet osztogatta.

A nagy király halála után fekete serege nagy részét sietnek zsoldjukba fogadni a szomszéd fejedelmek. Mindamellett a magyar hadsereg még sokáig kitünő hirnévnek örvend s a szerencsétlen mohácsi csata után sem mondható e részben elzülöttnek. A xvi. század elején az országgyűlések új és új törvényeket hoznak a hadügy érdekében. A banderiális rendszer fentartatott, de kimondatott, hogy egyesek megválthatják magukat. A hadi viszonyokat hátrányosan befolyásolta a Dózsa-féle parasztlázadás, mely után az 1514-iki budai országgyűlés kimondta, hogy parasztoknak jobb kezük elvesztésének terhe alatt tilos fegyvert hordani.

Ulászló alatt Wlczek Venczel hadvezér megpróbálta a cseh és magyar csapatokat a Mátyás-féle tradíciók alapján újra szervezni,

különös súlyt helyezve a szekerekre, mint szekérvárokra is. Az ő előírása szerint a csaknem kizárólag magyarokból álló lovasság a magyar, a gyalogság egy része a cseh, egy másik csapat pedig a morva, sziléziai és bosnyák zászlóval volt ellátva.

A magyar huszárnak azonban ekkor is megvolt a híre. Midőn Ulászló fiával Lajossal 1515-ben a bécsi ünnepélyekre bevonul, az osztrák és cseh csapatok mellett általános feltűnést kelt a magyar huszárság festői szép csapata, kik, mint az egykorú feljegyzés mondja, részben törökösen voltak öltözve és kezükben lobogós kopját viseltek, melyen két részbe osztva vörös és fehér zászlócskát hordtak. Csodálkozás tárgya volt ügyességük a lovaglásban, a mennyiben képesek voltak a legsebesebb vágatásban egyik lóról a másikra átugrani.

A gyermek II. Lajos alatt számtalan politikai viszony hatása folytán a hadi viszonyok rohamos hanyatlást mutatnak.

1523-ban a török veszélylyel szemben elrendeli az országgyűlés az általános fölkelést. A banderiumokra nézve elrendeli, hogy azok lovon és ne kocsin jelenjenek meg. Minden birtokos tíz jobbágytól egy lándzsást, vagy legalább ijjal és nyilakkal ellátott gyalogost tartozott volna kiállítani, míg egyes vármegyék és városok puskások kiállítására köteleztettek. A szászok maguk helyett székely lándzsásokat fogadtak zsoldba és Segesvár városa a hadi gépekhez kőgolyók, podgyász-kocsik, élelmiszerek és a hadi gépek kezeléséhez «balistáriusok» állítására köteleztetett.

1526-ban Szulejmán török szultán 200,000 főnyi hadsereggel és 300 ágyúval átlépven a magyar határt, Lajos király is védelemre gondolt. De a korábban hozott védelmi törvényeknek nem volt fogamatjuk; úgy hogy a magyarság ezen óriási hadsereggel szemben, augusztus 29-én Mohács mezején csak 28 ezer harczost és 80 ágyút tudott szembe állítani. De még ily számviszonyok között is lehetett volna győzelemre gondolni, ha a csapatok nagy része és a tábor nem zárkózik székértáborba, ha a Dunán némi hajóhadat tart s ha nem áll a hadsereg túlnyomóan nehéz páncélzatú vitézekből. Mohácsnál épúgy, mint századokkal előbb Muhínál elhanyagolt ősi fegyverével a könnyű lovassággal verték meg a magyart.

Az egykorú török történetírók is ekként írják le és magyarázzák a dolgot. *Kemálpasazáde* Mohács námejében írja, hogy a magyarokon levő páncélingek voltak azon hálók, melyek megfoglák e szerencsétleneket, s melyek miatt nem bírtak elfutni.

Dzelálzáde Musztafa, ki mint Szulejmán történetírója maga is jelen volt a mohácsi csatában, még részletesebben írja le azt. Elmondja, hogy a török vezérek azonnal látták a magyarok vesztét, mert

szekérvárba zárkóztak s mert mint mondja, a «szerencsétlen magyar nemzetnek az a szokása a csatában, hogy tetőtől talpig vasba és aczélba öltözik s lovát is abba burkolja, s mindegyik lóháton ülve, a mellette levőt magához lánczolja. Testüket lándzsa nem járja, kard nem fogja, nyíl nem sebzi. Csatasoruk úgy volt elrendezve, hogy minden lovas mellett két puskás gyalogos állott. A lovasok lándzsájukat egyenesen magasra tartották, mikor azonban rohamra indultak, egyszerre lebocsájtották s a ló nyakára hajolva vágattak előre».

Dselálzádénak a bécsi udvari könyvtárban levő művét első rangú és becsű forrássá teszi reánk nézve azon körülmény is, hogy színes aquarellképben is bemutatja a mohácsi csatát, a hol azonkori hadseregünk hű képével ösmerkedünk meg. Miért is azt nagyított másolatban 534. szám alatt szintén bemutatjuk.

A mohácsi vészszel azonban csak hosszan sajgó sebet kapott a nemzet, de nem szállott sírba, mint hirdették, és harezi dicsősége másfél százados török elleni harczaiban számtalanszor ragyogott fel.

A magyar lovasság, a huszárság mindvégig világra szóló fegyvernem marad. A lovagjátékok, melyek a xvi. században még tartják magukat, egyik kedvencz formájuk gyanánt tartják fenn a magyar huszár-tornát. Ilyenek tartattak tirolí Ferdinánd főherczeg prágai, pilseni és innsbrucki udvaraiban, valamint a szász udvarnál is 1550 és 1560 között. Fegyverzetük volt a lobogós kopja, a szablya, könnyű tárcsa paizs, buzogány és könnyű sisak olykor vasálarczczal és vasodrony pánczélinggel, mely utóbbi felé hosszú színes posztóból vagy selyemből való köpenyt öltöttek. Egy részük néha törökös nagy bokrétájú sisakkal volt ellátva. E torna hű képe maradt reánk a bécsi műtörténeti múzeumban őrzött festett képekkel ellátott codexben, melyet lovagtermünk bejárata felett freskó alakjában is bemutatunk. A használt fegyverekből pedig szép sorozatunk van kiállítva Ő Felsége gyűjteményei, gróf Batthyány István németújvári gyűjteménye és Nagy-Szeben város gyűjteményéből.

Ha most már a fegyverzetet illetőleg az egész korszakra visszatekintünk, látjuk, hogy a xiv. századtól a xvi. közepéig a régi ősmagyar harczmodor és fegyverzet a nyugoti lovagi fegyverzettel együtt és egymás mellett fejlődik. Épen ez adja meg a magyar fegyverzetnek azon sajátlagos képét, mely egyebütt sehol fel nem található. A keleti és nyugoti befolyások nyilvánulásai ezek, a melyek közül a korszak végén a török támadások kényszerű hatása alatt a harczmodor és fegyverzet lassankint egészen keleti formák szerint alakul át.

A jelzett viszonynál fogva épen letárgyalt korszakunkban, a kézjé és nyíl mellett ott találjuk a nehéz számszeríjat, a régi

magyaros szablya mellett a keresztény középkor keresztalakú markolattal bíró egyenes kétélű kardját és pallosát. A különböző formájú alabárdok, lándzsák és csatabárdok mellett a buzogányt, mely úgy látszik a XIII. század közepe táján beköltözött kunok révén terjed jobban el hazánkban. Főképen a lovasság használta. A XV. század közepétől fogva már Olasz- és Németországban is feltűnik, mint rendszeren a magasabb tisztség jelvénye, mint vezéri bot. A törököknél nemzeti fegyver lévén, a velük való gyakori harcolásunk után a XVI. és XVII. században mindinkább elterjed. A III. Béla király sírjában talált jogar és a koronázási jelvényeink között századok óta őrzött *jogar* szintén buzogányalakúak s azt mutatják, hogy e fegyvernem hazánkban mily régi keletű. Több típusai közül már *Ilosvai* említi hogy Toldi Miklós «hét tollu buzogányt» hordott. Ezen kívül ösmert formái a gömbfejű, a tuskés csatacsillag és a lánczos buzogány, melyek mindegyikére vannak példák kiállításunkon.

A torna-fegyverzeteket illetőleg, sajnálattal kell megemlítenünk, hogy daczára annak, miszerint e korszakon végig oklevelileg kimutatható a tornák nálunk való nagy divatja, egyetlen torna-vértezetünk sem maradt fenn; úgy hogy a kiállított példányok mind Ő Felsége ambrasi várkastélyából valók. Megnyugvással állíthatjuk azonban, hogy ezen korban nálunk is ugyanilyeneket használtak, mert ha a harci fegyver is teljesen egyforma volt a nyugotiakkal, az a tornáról, melynek nemzetközi szabályai voltak, még inkább föltehető.

A tornák mellett meg kell említenünk a harci fejlődésre szintén befolyással volt kora középkori szokást, az istenítéletet s ennek egyik formáját a *perdöntő* bajvívást. Épen e tárgynál vannak bizonyítékaink a fentebb elmondottakra. Ugyanis több oklevelünkben meg van határozva, hogy a *perdöntő* bajvívást mily fegyverzetben szabad vívni. Egyik helyen például e czélra a szász torna-öltözet jelöltetik meg.

A támadó fegyverek során utolsó helyen említjük meg a csákányfokost, mely szintén tipikus magyar fegyverre fejlődött s a mely szintén ezen korszakban lép föl. Eredetileg a bárdból fejlődött ki. Mint *Nagy Géza* mondja: «A míg a vért sodronygyűrűkből állt s ennek túlnyomó használata eltartott a XIV. század végéig, nálunk a bárdszerű vágó fegyvernek volt kelete, mely egy súlyos csapással ketté metszette a vassodronyt; a XIV. század vége felé azonban a teljes vas-öltözék kezdett divatba jönni s a XV. század közepén túl már Európaszerte általánossá vált, ekkor tehát beállt a szüksége egy olyan támadó fegyver alakulásának, mely át tudjon hatolni a páncél lemezén, erre pedig a csákány és bárd régi alakjában már nem alkalmas. A csákány tuskében végződő fokának kifejlődését

tehát a xiv. század végére vagy a xv. század elejére tehetjük s a milyen arányban terjedt a vaspánczél, olyan arányban nőtt a tuskés csákány jelentősége is, úgy hogy a xv. század vége felé s még inkább a xv. század folyamán az éllel ellátott pengeresz már fölöslegessé vált és kezdenek elterjedni azon csákányok, melyeknél a penge madárorrhoz hasonló alakot vesz föl s ezzel egyidejűleg kifejlődött a gömb vagy négyszögalakú tompa fok, mely a pánczél és sisak behorpasztására szolgált s egyuttal a csapás súlyát is emelte).

E korszakban tűnik föl végül az újabb kor egész hadrendjét megváltoztató új fegyvernem a tűz lőfegyver, a puska. A xv. század elején csak egyszerű vascsőből áll gyúlyukkal ellátva. Eleinte ezen formájában igen keveset lehetett vele az ellenségnek ártani, mert nem lehetett vele célózni. Korszakalkotó volt e tekintetben a xv. század végén a puskaagynak feltalálása, mely lehetővé tette a célzást. A kanóczgyújtós szerkezet még a xv. század végén csak emeli ezen hatást, a kerekalakatos kovás szerkezet pedig a xvi. század elején még inkább fokozza azt. Mindezeket lovagtermünkben fejlődésük sorrendjében mutatjuk be. A védő fegyverek során első helyen kell emlitenünk a sisakot. Képeink és bemutatott sisakjaink sorozatából látjuk, hogy a xiv. században még a fazéksisak dívik nálunk, míg e század végén a csúcsos sisakformák jönnek divatba, a xv. század elején pedig a kalapforma francia formák hódítanak. A bécsi képes krónika képeiről úgy látszik, hogy az ősi, rézlemezekkel díszített és egyszersmind védett süvegek is tartották magukat. A xvi. század elején lép föl a keleti csúcsos formájú, nyakvédővel s orrvédő vassal ellátott magyar huszársisak, melynek legszebb példánya a Zrínyi Miklósnak tulajdonított sisak, s a mely forma egészen a xvii. század végeig fentartotta magát nem csak nálunk, hanem mint speciális magyar forma egész Európában. A török formától megkülönbözteti, hogy a vízíren kívül elől ellenzővel bír, mely utóbbi a mozlímoknál vallásos okokból nem fordul elő.

A sisak szó is tőlünk ered. Hasonló formában vették át tőlünk a lengyelek, csehek, horvátok, oroszok, sőt a német «zischägge» is innen származik.

A vértet illetőleg már az előzőekben kimutattuk, hogy annak két neme volt használatban az egész korszakon keresztül, a sodronypánczél és a tulajdonképeni vért, a sín- vagy lemezpánczél. Csak fájdalommal említhetjük fel e helyt is, miszerint nálunk, hol a pánczélos vitézek tízezrenként vonultak csatába, sem nyilvános, sem magángyűjteményben nem maradt fenn egyetlen számbavehető teljes vértzetünk. E tekintetben való szegénységünk bizonyára azonnal szemébe tűnik lovagtermünk szemlélőjének.

A védő fegyverek során utolsó helyen említjük a paizst, melyről már szintén ismételten szólottunk. Itt csak megemlítjük, hogy a kis kerek paizsot felváltotta a háromszögű német forma, majd a négyszögletű olasz forma, mely valószínűleg Pavia városa után *pavizi*-nek neveztetett, melyből a középkor végén a paizs szó alakult. A xiv. században azután fellép a speciális magyar tárcsa forma, mely némi török befolyás alatt változva a xvii. század közepéig fenntartja magát.

Maga a hatalmas épület, melyben ezen korszak emlékeit bemutatjuk, megfelelőleg a vegyesházi királyok korszakában (1301—1526) hazánkban divott építészeti stílusnak, csúcsíves modorban épült. Már a szigetre való bejárat meglep bennünket hatalmas középkori várszerű benyomásával, melyhez középkori fa hidon jutunk. A várkapu hatalmas ívnyílása felett a felvonó hidakkal kapcsolatos ráczozat és karózat függ alá, míg tetején téglából szerkesztett lőréses folyosó fut végig ágyúkkal és várpuskákkal, a djakovári mintájára és két oldalt pedig egy-egy kaputorony őrzi a bejáratot. A magasabbik a felső-magyarországiakra emlékeztető négyszögű alkotás, sisakjának sarkain kis toronyfiakkal, elöl pedig csinos erkélylyel, mely a vajda-hunyadi várénak utánzata. A kisebb torony a segesvári vár hajdani bástya-tornyának hű másolata. Ezen torony későbbi művé kapuja felé festve látjuk még középkori modorban Magyarország védasszonyát, a boldogságos szűzet. A főbejárat a szepesi templomra emlékeztet, melynek ívei fölött két pánczélos vitéz és sisakos paizs már itt emlékeztet a belsejében levő hadi emlékekre, mit csak fokoz bennünk a bevéssett felirat: «Emlékezzünk régiekről». Ezen épületszárnyhoz a tó felől a vajda-hunyadi vár palotája a «Nebojsza» toronynyal csatlakozik, mely remek erkélysorával és apró tornyaival festői képet nyújt. Ez épületszárnyhoz csatlakozik a csütörtökhelyi (szepesmegyei) kápolna szentélye, mely az eredeti kettős kápolna hű utánzata. Az épületszárny másik szárnya az udvar felől kora renaissance izlésű ablaksoraival, a tulsó oldalon pedig a keresdi kastély nyitott lépcsőházával, a segesvári hatalmas torony sikerült másolatában végződik. Ez a torony eredetileg középkori alkotás, legfelső emelete téglából építve jelzi, hogy tűzvész áldozata lett és ezután nyerte a bádoggal borított xvii. századbeli süveget. A rajta levő kis erkély díszítésül lett hozzá függesztve. Egyik oldalán van felállítva Hunyadi Mátyás királyunk Bautzenben levő szobrának hű gipsz másolata.

Meglepő szép a csúcsíves épületszárny által képezett udvar, melynek főfalát a vajda-hunyadi várpalota földszintjét, — az eredetitől eltérőleg — nagyobb szabású ablakokkal törte át és oszlopokkal ékítette *Alpár Ignác* tervező műépítész. Az emeleten pedig ereszes tetővel védett folyosót alkalmazott, ami által a vár ezen homlokzata

dúsabb lett. Ehhez járulnak még a sikerült polychrom festés és a színes címerek. Közepütt az ország címere látható Mátyás király korából, tőle jobbra neje Beatrix királynéé, Bakocs Tamás egri püspöké és Garai Miklós nádoré, balra: atyja Hunyadi Jánosé, Vitéz János váradi püspöké és anyjáé Szilágyi Erzsébeté.

Az udvar közepén a pozsonyi városház terén álló xvi. századi kútnak utánzata emelkedik, melynek tetején pánczélos sisakos vitéz áll, jobbában az ország címeres pajzsát tartva, s a mely 1571-ből, készítésének idejéből hű képét mutatja nekünk az azonkori hadi viselet egy részének. Az eredetinek mestere *Lustringer András* volt.

A főbejáraton belépve hosszú folyosón át jutunk a második csúcsíves bejáróhoz, mely a *vajda-hunyadi vár lovagtermébe* vezet. Hatalmas helyiség ez, melyet öt nyolczszögű vörös márványoszlop oszt két hajóra. Az egész csúcsíves boltozat-rendszer s az oszlopfők lehető híven vannak utánozva. Az egyik oszlopfőn mondatszalagon olvassuk, hogy: «Hoc opus fecit fieri, magnificus dominus Joannes de Hunyad regni Hungariæ gubernator anno Domini 1452». (Ezen művet nagyságos Hunyadi János, Magyarország kormányzója készítette 1452-ben.) A többin, valamint a csúcsíves ablakok üvegfestményein ott látjuk az ő és neje, a Szilágyi család, a Báthoryak stb. címereit. Hasonló címerek ékesítik a padlózatot is. A falakon pedig hadi jelenetek frescóit találjuk festve. A tó felőli részen Szent László király cserhalmi ütközetének jeleneteit a veleméri templom falképei után a bejárati oldalon pedig perdöntő párbajt, Márk bécsi képes krónikája után és a bejárat fölött a xvi. század első feléből egy magyar tornajelenetet a bécsi tornacodexből másolva. Az oszlopok közeit állványokkal láttuk el, melyeken a fegyvereket akként helyeztük el és állítottuk fel, mint az középkori várak fegyverkamaráiban szokás volt.

A lovagterem végében, mint az középkori várakban tényleg szokásban volt, a csatazaj ellenében ott találjuk a vár kettős kápolnáját, melybe az emeleti teremből is beláthatni, s mely a csütörtökhelyi kápolna hű másolata; a középkori vallásosság és hitélet cultus tárgyaival, a káposztásfalvi remek szárnyas oltárral és felszerelésével. A magas csarnok ablakaiból magyar szentek üvegfestésű képei tekintenek alá.

E palota emeleti termében vannak elhelyezve a nagy Hunyadi Mátyás király személyére vonatkozó hadi emlékeink. Ime a fényes és hű keret, melyben középkori hadi életünk emlékei tárulnak elénk.

Irodalom: H. Meynert, Das Kriegswesen der Ungarn. Wien. 1876. Csánki Dezső, I. Mátyás udvara. 1884. *Hadtörténelmi közlemények* 1890. évf. Mátyás király, Mátyás fekete serege. *Ipolyi Arnold*, A magyar hadtörténelem tanulmánya. Kisebb munkái. III. k. 1887. Nagy Géza, A magyar középkori fegyverzetről. Arch. Ért. 1890. évf.

Piringer, Ungarns Banderien und desselben gesetzmässige Kriegsverfassung überhaupt. Wien. 1810 u. 1816. *Bárdossy*, Animadversiones de insurrectione nobilium. Budæ. 1792. *Teutsch*, Beiträge zur Geschichte Siebenbürgens unter dem Karl Robert. Im «Archiv des Vereins für Siebenbürg. Landeskunde» II. Bd. 1846. *Toldy Ferencz* és *Szabó Károly*, Márk kronikája a magyarok eredetétől 1330-ig. Pest. 1867. *Féjér*, Codex Diplomaticus. IX/V. kötet 158. sz. *Anjoukori* diplomatiai emlékek. II. 463. sz. *Anjoukori* okmánytár. I. 431. *Loserth*, Die Königsaller Geschichts-Quellen. 365. 1. *Pór Antal*, Nagy Lajos. Budapest. 1892. *Kerékgyártó Elek*, A magyar hadügy állapota az Anjou királyok alatt. 1880. *Melichár Kálmán*, A magyar hadtörténelem fejlődése az Árpádok és Anjouk házából származott királyok idejében. (Ludovica Akadémia Közlönye. 1879.) *Rosti Antal*, Versuch Ungarns Banderien ur-constitutionsmässig darzustellen. Sümeg. 1811. Kézirat a M. Nemz. Muzeumban. 8r. 73. sz. alatt. *Óvári Lipót*, Nagy Lajos nápolyi hadjárata. (Századok. 1879.) *Nagy Sándor*, Hadügyünk állapota Nagy Lajos korában. (Lud. Akad. Közl. 1884.) *Pesly Frigyes*, A perdöntő bajvívások története Magyarországon. (Akad. Ért. 1867.) *Horváth-Rónai Jenő*, Magyar hadi krónika. I. R. A honfoglalástól a mohácsi vészig. Bpest. 1895. *Fraknói Vilmos*, II. Lajos és udvara. (Budapesti Szemle. 1876.) *Szerémi György*, Magyarország romlásának története. Bpest. 1857. *Teleky József*, A Hunyadiak kora Magyarországon. 9 kötetben. *Kápolnay István*, A magyarok hadjáratai a Hunyadiak korában. (Régi katonai közlöny. 1870.) *Szentkláray Jenő*, A dunai hajóhadak története. 1886. *Bonfini*, Rer. hungar. Decades. *Fraknói Vilmos*, Hunyadi Mátyás király. Budapest. 1890. *Nyáry Albert*, A modenai Hyppolit Codex. (Századok 1870.) *Salamon Ferencz*, Török hódítás kora Magyarországon. Bárány Albert, A heraldika vezérfonala. Budapest. 1886. 230. 1. *Thúry József*, Török történetírók I. és II. k. 1893. 1896. M. Tud. Akadémia.

A Zsigmond király által alapított sárkányrend.

CSÚCSIVES ÉPÜLET. V. TEREM.

289.

Tarczai Tamás sírköve. Gypsz másolat. Eredetije a sárosmegyei Héthárs mezőváros csúcsíves temploma déli kápolnájának keleti falába álló helyzetbe van beillesztve. Anyaga vörös márvány, magassága 1 méter és 90 cm., szélessége 1 méter, keretén a lapidaris betűkkel vésett fölírat a következő:

HIC SEPULTUS EST
 GENEROSUS ET STRENUUS MILES DOMINUS
 THOMAS TARCZAY
 ANNO MILESIMO CCCC NONAGESIMO TERTIO.

E sírkő egyike legszebb, legplastikusabb alakos sírköveinknek, mely úgy egészében, mint részleteiben a legszigorúbb góthikának hódol. A kereten belől, a bemélyített képes mezőből, erőteljes, emelt plastikával domborodik ki a pánczélos alak, álló (nem a szokott fekvő) helyzetben, mi azt mutatja, hogy e sírkő eredetileg sem volt sírláda (tumba) fedeleül szánva, hanem a templom falába befalazva. Az alak plastikája kifogástalan, erőteljes, zömök, középtermetet mutat, a művész ügyesen töltötte be vele a rendelkezésére álló lapot, a mennyiben csak a két könyökvas s a két vassaru csúcsos vége nyúlik ki a kereten, de az erőteljes dombormű itt is erősen kiemelkedik a kereten felül.

Az alak arcza férfias, fiatalos, bajusz és szakálltalan, miként az azon korban szokásos volt, mint ezt több síremlékünkön látjuk, ezzel hódolva mintegy a Mátyás királyunk által követett szokásnak, kit reánk maradt nagyszámú arczképei szintén bajusz és szakáll nélkül ábrázolnak. Fejét a vértre erősített szakállvédővel (Barthaube) ellátott vassipka (Salade) fedi, rajta az ötszörös lilium ékítéssel, (melyből csak három látszik) díszített vizirről a szokásos látó hasíték hiányzik. A lovag termetét teljes gothikus vértzet takarja, mely mintája az ezen korbeli legszebb vértzeteknek. Ezek tekinthetők az első, teljes síma lapokból álló vértzeteknek, melyek az egész testet vasba burkolták, mert ezeket megelőzőleg azok egy részét a síma vasak mellett, sodrony- és bőrrészletek képezték. A vállvédők símák, a felső karvédek lemezesek, az alsók bordázottak, a könyökvasak hegyesek, a kezek fedetlenek. A mellvért két lemezből áll s az alsó, mely a fel-

sőt részben takarja, felső karimáján, középen csúcsívben kimagasló ékítést mutat, fölül egy gyűrűvel egybefoglalt hármás lilommal. A lándzsa támpontjául egy a mellvért jobb oldalára erősített hatszögű vaspánt szolgál. A derékvédő lemezes, alján csipkés nyujtványokkal

(tuiles), az ágyékvédőt vassodröny képezi. A lemezes térdvasak fölött és alatt a lábszárvasak símák, alól a lábakat lemezes vassaruk takarják s a reájuk erősített hosszú, egyenes nyakú csillagos tarajú sarkantyúk egymást keresztezik.

A lovag derekára hatalmas egyenes pallos van csatolva, melynek markolatán bal keze nyugszik, jobbájában zászlónyelet tart, melynek lándzsás vége a feliratos keretbe nyulik, maga a zászló pedig, a lovag feje mögött kecses hajlásban a háttérrel tölti ki. A természetes s nem túlterhelt redőzetekben lecsüngő köpenyt a sírkő két felső sarkában ügyesen alkalmazott két lebegő angyal tartja.

E sírkő kétségtelenül német mester műve. E mellett bizonyít szívos ragaszkodása a góthikához, mely az egész művön feltűnő, sőt szembe szökő, holott ugyanezen korból olasz mesterektől már nem ritkák az átmeneti, sőt tiszta renaissance alkotások is. De mutatja a jobb kézt alul levő címér is. E címér szabatos stílje a pajzs és csőrsisak kifogástalan alakja, a sisakdísz helyes aránya a pajzsalakhoz, a lombszerű izlésesen alkalmazott takarók, mind heraldikai értékkel bíró német mesterre vallanak, de arra vall különösen a címérképben alkalmazott párna, mely a magyar heraldikában ismeretlen, de a németben sisakdíszeknél gyakrabban előfordul. A Tarczayak egyéb ránk maradt címerein, a párnát sehol sem találjuk. Magában a címérben két fa között egy mókusz áll.

A kihalt tarkói Tarczay család egyike Sáros vármegye legrégibb nemzetségeinek. Ősi fészük a tarkói sziklavár volt. Törzsük Rutker (Rüdiger) comes, ki a XIII. század első éveiben költözött Tyrolból Magyarországra. Ezen Rüdiger utódai két különböző családot alkottak, az idősebbik ág Berzeviczy név alatt ma is él és kiterjedt, az ifjabbik ág tarkói várától előbb a Tarkói, majd valószínűleg a Tarcza folyótól a Tarczay nevet vette föl. A család fénykorát a XV. században érte el. Ekkor élt Tarczay György erdélyi alvajda és Tarczay Tamás, Mátyás király jeles hadvezére, sírkövünk pánczélos alakja.

Tarczay Tamás, mint «*aulae familiaris*» kezdte pályáját Mátyás udvarában. 1474-ben 6000 főnyi csapattal Lengyelország pusztítására küldte őt a király, hol Zmigrod városát éjjel megrohanva hatalmába keríté. Innen megostromolta a várat is s azt elfoglalva, portyázásainak központjává tette s felpusztítván közel kétszáz falut, nagy zsákmánnyal tért vissza.

1478-ban ismét rabló hadjáratra küldte őt a király ugyancsak Lengyelországba, Ausztriába és Karinthiába hadjárataiba kísérte a királyt. 1480-ben bevette Radkersburgot s ostromolta Grácot.

Tamás ez érdemeit a király adományokkal jutalmazta s mivel a Tarczayak kihalt ágainak birtokai is az ő kezében összpontosultak, családját anyagi téren is fényre emelte. Meghalt 1493-ban. Fia Miklós már az ország bárói sorába emelkedett, II. Ulászló főkamaraosa volt. Mohácsnál, mint a magyar lovasság vezére, hősi halált halt. Egyetlen fia a kalandos életű György 1557-ben Nagy-Szőllősnél esett el s vele az ősrégi tarkói Tarczay nemzetség fiú ágon sirba szállott.

E sírkő egyike azoknak hazánkban, melyről a nép ajkán monda él. E monda szerint a köpenyt tartó két angyal Tarczay Tamás két ikertestvére, kik apjuk féltékenységből eredő dühének áldozataivá lettek.

Csoma József: «Tarczay Tamás sírköve». Turul. 1890. évf. 39. 1. Nagy Iván: «Magyarország családai». XI. k. 46. 1. Berzeviczy E.: «Tarkó és a Tarczayak». Vasárnapi Ujság. 1864. Budai F. Lexikona. III. k. 269. 1.

A Történelmi főcsoport igazgatósága.

310.

Vár-modell. A Zólyom város határában fekvő «Pusztavár» modellje. 1:720 arányban készítette, Thomka Gyula utasításai szerint Vaitzik Ede m. kir. erdőgyakornok.

A pusztavár a Garam folyó partján egyike legősibb várainknak, melynek keletkezéséről és történetéről eddigi kutatásaink semmi nemű adatot nem szolgáltatnak, holott az ország legnagyobb kiterjedésű erődített helye. Az alapfalak körüljárása egy órai időt vesz igénybe. Egyetlen adat az, a mely *Anonymusban* található.

A névtelen jegyző XXXIV. fejezetében következőleg emlékszik meg az ősi Zólyom vár alapításáról «A vezérek egymás közt tanácsot tartva, a hozzájuk hű lakosok kérelmére elvégezik, hogy a sereg harmadrésze a föld népével menjen a Zouolon (Zólyom) erdőbe, kik is az ország határszélén mind kőből, mind fából is erős torlaszokat építsenek, nehogy valaha a csehek vagy lengyelek lopni és rabolni országukba jöhessenek. Ekkor közegyetértéssel e végre Borsut, Bunger fiát küldék ki vitézeivel, kik is midőn a Grom (Garam) folyó mellett lovagláznak, egy szarvas előttük megfutamodva a hegyek tetejére hága, melyet Borsu nagysebesen üzván, a hegyek tetején agyon nyilaza. S akkor Borsu, a mint azon hegyeket körültekinette, azt vette észébe, hogy ott várat építsen. S mindjárt összegyűjtván a sok pórnépet, egy magasabb hegy ormán igen erős várat építe, melynek tulajdon nevét adá, a mint Borsu várának is nevezik. És innen seregével a Zouolon erdőig méne és igen nagy kőerősséget épített, melyet most Borsud Zouolunnak neveznek. (*Szabó-Fejérpataky* Béla király névtelen jegyzőjének könyve a magyarok tetteiről. Budapest, 1892. 37. l.)

Ha ez adatot igaznak fogadjuk el, akkor megdől az a rég felállított tétel, mintha a tatárjárás előtt nem lettek volna kőből épített váraink, mert e roppant erőd teljesen kőből épült és a kora középkor várrendszeréről egészen új képet tár elénk. Redszerét illetőleg mint a modellből látjuk, egy donjonnal bíró előerődből és a nagy várból áll, mely utóbbi magasabban fekszik, egy futófallal volt összekötve az előerőddel és három nagy donjonnal bírt.

Ez ős várral össze nem tévesztendő a hegy aljában épült zólyomi új vár, mely Nagy Lajos és Zsigmond korában játszott szerepet s jó részében akkor is épült.

A pusztavárnak egy-két magasabb fal részletén kívül ma már fájdalom csak alapfalai látszanak.

A dombormívű modellen ezen alapfalak vonalai vannak feltüntetve. Az egésznek hossza 2 méter 3 ctm., szélessége pedig 1 méter és 50 ctm.

A történelmi főcsoport igazgatósága.

319.

A muhi csata hadtörténelmi térképe. 1241 április 11-én. Szerkesztette: *Olchváry Ödön* m. kir. honvédszázados. A térkép magyarázó szövegét a következőkben adjuk:

ELŐZMÉNYEK.

A mongolok 1237. évben *Batu-khán* fővezérlete alatt indultak ki Ázsiából, hogy Európát meghódítsák.

Batu, miután az oroszokat, kunokat leverte, 1240. év december hóban Volhyniát, Podoliát és Ruténországot foglalta el; annakutána Magyarországot tűzte ki a további hadműveletek céljául.

IV. *Béla* magyar király lehetőség szerint készült az ország védelmére. Azonban a belpolitikai helyzet s a védrendszer kedvezőtlen vala. A nép nem törődött vele, nem is hitte, hogy jön a tatár.

Batu-khán három hadoszlopban nyomult Magyarország ellen.

A jobbszárny-hadoszlop Lengyel- és Morvaországon át Felső-Magyarország nyugoti részeibe, a balszárny-hadoszlop a kunok birodalmán, a mai Moldva-Oláhországon át Erdélybe irányíttatott.

A közép főhadoszlop *Batu-khán* vezérlete alatt, Halics elfoglalása után, 1241 márczius 8-ika táján érkezett a magyar határhoz s ugyan e hó 12-én a nádor által vezérelt határvédő seregrészt a vereczkei szorosban levágta s betört az országba.

Seiban, *Batu* testvére, a munkács-szerencs-pesti vonalon 10,000 lovassal nyomult a menekülő nádor után; márczius 15-én már Gödöllő táján égette a falvakat s portyász csapatai Pestig kalandoztak. Ez alatt a főhaderő Munkácson át Eger felé haladt.

IV. *Béla* hadserege Pesten gyülekezett. Ugyanott a felizgatott nép Kötenyt, a kunok fejedelmét megölte, minek folytán a király seregéhez gyülekező kún csapatok rabolva és gyilkolva az országból ki-menekültek.

Márczius végén a mongolok balszárny-hadoszlópa is betört Erdélybe.

Ez időtáiban *Béla* király serege körülbelül 65,000 főre szaporodva, a pest-miskolci úton megindult a tatárok ellen. *Seiban* hadteste lassan hátrált a magyarok előtt, hogy *Batu*val egyesüljön.

A király hadserege április hó első tizedében érkezett a Sajóhoz, s Muhi város közelében, a Mohi pusztán szállott táborba. A sátrakat közel «egycsoportban ütötték föl, körös-körül állítva szekereiket és pajzsukat, hogy táborukat megerősítsék».

A Sajó bal partján a magyaroktól 7—8 kilometer távolságra, a

Tisza, Sajó, Hernád által körülzárt területen táborozott Batu-khán serege. Mondják, hogy több százezer, újabb hozzávetés szerint csak 50,000 ember lett volna; valószínű azonban, hogy 100,000 lovasnál több volt.

A CSATA.

A Sajómező általában hullámos róna jellegével bír. Ónod és Sajó-Hidvégtől északra, a Hernád-Sajóköz árkolt területe arra enged következtetni, hogy a Hernád egykoron a mai torkolata fölött egyesült a Sajóval.

A tatárjárás idejében Ónod és S.-Hidvég közt erősebb szerkezetű híd állott. Midőn Seiban visszavonult a Sajó mögé, a hídnál őrseget hagyott. A magyarok a mongol hídőrséget elűzték s 1000 embert állítottak a híd védelmére.

A Sajó áradt vala. A mieink azt hitték, hogy nem lehet rajta átgázolni, miért is a mongolokkal szemben biztosítva érezték magukat.

Két-három napot tölthete a két sereg egymás közelében. Ez alatt a Sajónak is apadnia kellett.

Április 10-én este egy orosz szökevény elárulta a magyaroknak, hogy Batu az éj folyamán támadni fog.

A király csupán öcscsét, *Kálmán* herceget rendelte a híd védelmére; önként csatlakozott hozzá a vitéz *Ugron* kalocsai érsek dandárával.

Batu-khán három oszlopban kelt át a Sajón. A középoszlopot ő maga vezérelte a híd ellen. A jobb oszlop gázlót keresett a híd fölött, míg a baloszlop Szubotai tábornok vezérlete alatt Kis-Csécs és Sajó-Örös közt, hol az árterület keskeny s a partalkotás elég kedvező volt, az éj folyamán összetákolta gerendákból hidat vert.

Batu-khán támadása folytán a hídőrség meghátrált; a tatárok jelentékeny számban keltek át a folyón.

Éjfélkor érkezett oda *Kálmán* herceg és *Ugron* dandára, s hevesen támadva, a tatárokat visszaverte. — Batu most hátrálást színlelt. — A magyarok a hídőrséget megerősíték s győzelemittasan tértek vissza a táborba.

E közben a jobb oszlop átgázolt a folyón. Batu oszlopa is újból támadott s a magyar hídőrség arcban és hátban fenyegetve, a tábor felé hátrált.

Ez hajnali szürkületkor történt.

A magyar táborban csupán *Kálmán* herceg, *Ugron* érsek és a templomos rend vitézei voltak harczkész állapotban.

Ezek a zajra kitörtek s a híd és gázló irányában megrohanták az ellenséget. Azonban a mongolok sokasága csakhamar elárasztá a

mezőt, s a magyarok vitéz ellentállás után, megfogyva hátráltak a tábor felé.

A tatárok meglepő támadása a magyar tábort nagy zavarba hozta. Ilyen eshetőségre a fővezérlet nem intézkedett s most a veszély pillanatában senki sem tudta, mihez fogjon.

A tábor szűk volt. A sátrak egymásba ágazó kötelei akadályozták a mozgást, a csapatok sorakozását.

Többen fegyvert ragadva csatlakoztak Ugronhoz és Kálmán herczeg dandarához; de a nagy sokaság készületlen állapotában fejét veszítve, tehetetlen bomlásnak indult. Nem volt parancsnok, ki a harcászati köteléket helyreállítani, s a harcosokat férfias önvédelemre vezetni tudta volna.

Reggel 7 óra felé, midőn a templomos vitézek már mind elestek s a két magyar dandár is megfogyva és megtörve vala, Szubotai csapatoszlopa átkelt a Sajón s hátba támadta a magyarok táborát.

A hős *Ugron* s méltó társa *Kálmán* herczeg megsebesülve és kimerülten vonultak vissza a táborba.

Reggel 8 óra tájban a mongolok «nagy tánczkör-alakban» körülférták s nyílzáporral áraszták el a tábort s égő kanóczokat vetének a sátrak közé.

A táborban a nagy hőség mindenkit elkábított. Vezérletről többé szó sem lehetett. Egyes csapatok megkísérték a kitörést, de a tatárok nyílzápora útjokat állotta. Végre déltájban, a nyugoti oldal kijáratán, egy hevesebb kitörésnek sikerülnie kellett, mire a tatárok a menekülőknek utat nyitottak; mert könnyebb volt a futó sereget megsemmisíteni, mint a végletekig erőszakolt tábort leküzdeni.

A magyar sereg zöme a pesti országúton menekült; nyomban s két oldalon üldözte a tatárság. Egy nagyobb tömeget az útról letérítve, az igriczi és mező-esáti mocsarakba szorítottak. Ezek közt «a vízbe sárba fulladt» *Ugron* érsek. A többieket, midőn már a futásban kimerültek, nyíllal, karddal, lándzsával gyilkolták le.

Kálmán herczeg Pest felé vágatott; mellékutakon sikerült megszabadulnia.

A király az erdős Bükk hegység felé menekült Felső-Magyarországra, majd osztrák földön át a magyar tengerpartra.

Az üldözés napestig tartott. «Kétnapi járó földön út és mező tele volt az elesettek hulláival.»

Főpapok és főurak ott veszték. Mondják, az egész sereg elpusztult.

Batu-khán győzelme teljes vala. Ezzel a csapással korlátlan ura lett Magyarországnak.

A muhi csata előtt két nappal történt, hogy a mongol jobbszárnyhadoszlop Liegnitznél megsemmisítette a II. Henrik boroszlói herczeg

által vezérelt lengyel sereget. I. Venczel cseh király április 11—12-ike táján Csehország határán Zittau és Liegnitz közt állott seregével.

A mongol balszárny-hadoszlop Erdélyen átgázolt s ugyancsak április 11-én Nagy-Szebent megívta, népét lemészárolta.

HASZNÁLT FORRÁSOK.

<i>Rogierius</i> mester váradi kanonok «Siralmas éneke» Magyarországnak IV. Béla király idejében a tatárok által történt romlásáról. <i>Tamás</i> spalatói esperest: «<i>Historia Salonita</i>»-jából. A tatárjárás története. <i>Chronicon Posoniense</i>. <i>Fejér György</i>: «<i>Codex Diplomaticus Hungariæ</i>». <i>Pertz</i>: «<i>Monumenta Germaniæ historica Scriptores</i>». <i>Sámi Lajos</i>: «A tatárjárás Magyarországon» (angolból). Vasárnapi Ujság 1876, 42. és 43. szám. <i>Századok</i> 1878. évf.: «Jelentés a muhi csatáról». <i>Relation du voyage de Jean du Plan Carpin en Tartarie</i>. <i>Histoire de Pais orientaux de Hailon Armenien</i>. <i>Muradja D'Ohsson</i>: <i>Histoire des Mongols</i>. <i>Hammer Purgstall</i>: <i>Geschichte der goldenen Horde</i>. <i>F. R. von Kausler</i>: <i>Atlas der merkwürdigsten Schlachten stb</i>. <i>Rosty Zsigmond</i>: <i>A tatárjárás története</i>. <i>Pauler Gyula</i>: <i>A magyar nemzet története az Árpádházi királyok alatt</i>. <i>D. Wolf</i>: <i>Geschichte der Mongolen oder Tataren</i>. <i>Gustav Strakosch Grassmann</i>: <i>Der Einfall der Mongolen in Mittel-</i> <i>europa in den Jahren 1241 und 1242</i>. <i>G. Köhler</i>: <i>Die Entwicklung des Kriegswesens und der Krieg-</i> <i>führung in der Ritterzeit</i>. <i>Galitzin</i>: <i>Allgemeine Kriegsgeschichte des Mittelalters</i>. Oroszból németre fordította <i>Streccius</i>. <i>Csánki Dezső</i>: <i>Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak</i> <i>korában</i>.	} Fordította: Szabó Károly.

Térképek:

- A bécsi cs. és kir. katonai földrajzi intézettől.
 Közép-Európa általános térképe 1: 750,000.
 A Sajó mellékének részletes térképe 1: 75,000.
 A Mohi puszta és környékének egyszerű katonai tervrajza 1: 25,000.
 Végre, a Mohi puszta és az azzal határos terület, valamint a Sajó-
 Hernád folyók szemrevételezése.

A térképet a szerző vázlata után készítette a bécsi cs. és kir. katonai földrajzi intézet. Nagysága egy négyzet méter.

A történelmi főcsoport igazgatósága.

320.

Nagy Lajos nápolyi hadjáratának hadtörténelmi térképe. Szerkesztette *Rónai Horváth Jenő*, m. kir. honvéd alezredes. A térkép szövege a következő:

A nápolyi és sicíliai trón örököse **Róbert** király halála után unokája *Johanna* és ennek férje, **Lajos** magyar király testvére *Endre* magyar herceg lett volna.

A nápolyi udvar cselszövényei azonban **Endrét** nem csak a trónörökléstől fosztották meg, de sőt *Johanna* rokonai a magyar herceget az 1345-ik év szeptember 19-én *Aversában* meg is gyilkoltatták.

Lajos király elhatározta, hogy hadat vezetvén *Nápolyba*, a gyilkosság értelmi szerzőin, nevezetesen *Johannán*, továbbá a *Tarantói* és *Durazzói* hercegeken véres bosszút áll.

AZ ELSŐ HADJÁRAT

1347—1348-BAN.

Lajos király hadai már az 1347-ik év tavaszától fogva megkezdtek az elvonulást *Nápoly* felé; 1347. ápril havában megverték *Johanna* seregét és elfoglalták *Aquilát*. E helyet most *Durazzói Károly* fogta ostrom alá, de augusztusban szintén megveretvén, visszavonult.

Maga *Lajos király* *Visegrádról* 1347. november 11-én indult útnak, maga előtt bocsátván egy nagyobb haddal *Gelétia Miklós* nádort.

A király, kinek hadműködési vonalát a vázlat mutatja, november 27-én érkezett *Udineba* és december 24-én *Aquilába*, a hol a nápolyi magyar hadak és olasz szövetségeseik nagy lelkesedéssel fogadták.

Tarantói Lajos, *Johanna* férje, a király *Nápolyba* jövetelét megakadályozandó *Capuánál* állta útját, de súlyos vereséget szenvedett, mire *Johannával* együtt a *Provenceba* menekült.

Lajos király *Aversába* menvén, vérbiróságot tartott, *Durazzói Károlyt* kivégeztette, a többi hercegeket pedig elfogatván, *Visegrádba* küldte. *Nápolyba* 1348. január 24-én vonult be.

A kitört pestis **Lajos** királyt arra kényszerítette, hogy *Nápolyt* 1348. május havában hadaival együtt elhagyja, maga helyett kormányzókat, a várakban magyar őrségeket hagyván vissza.

A Nápolyban visszamaradt magyarok és Laczkfy István küzdelmei 1348—49-ben.

Lajos király távozása után Johanna visszatért s hosszabb küzdelem után nem csak Nápolyt, de számos más várat visszavett.

Lajos király ennek folytán *Laczky István* erdélyi vajdát küldte Apuliába, ki Johanna seregét 1349. január 23-án *Ascolinál* megverte, ápril havában bevette *Capuát* és *Aversát*, itt, bár ellene cselet vetettek, a nápolyi sereget június 6-án újból megverte, mire a nápolyi udvar a vajdát fegyverszünetre bírta. Ámde ezután Laczky zsoldos hada fellázadt s a vajda visszatért Magyarországra, hogy Lajos királyt új hadjáratra ösztönözze.

A MÁSODIK HADJÁRAT

1350-BEN.

Lajos király az új hadjáratra a tengeren kelt át Apuliába és 1350. ápril 18-án *Zenggből* elindulván május 4-én *Manfredoniába* érkezett, honnét *Barlettába* ment. Innét 30,000 főnyi sereggel indult Nápoly ellen a vázlaton látható hadműködési vonalon, visszavette a nápolyiak által elfoglalt várakat, hosszas ostrom után, augusztus 3-án megvette *Aversát*, s elfoglalta újból *Nápolyt*, honnét Johanna és férje Gætába menekültek.

A király ezután az ország kormányzását Laczky Andrásra bízván, Rómán át hazatért.

A megindított diplomáciai alkudozások nem hozván oly eredményt, minőt a király várt, Lajos a további lépéseket megszüntette, a pápa által megítélt 300,000 arany hadi kárpótlást visszautasította és hadait 1351 végével Nápolyból kivonta.

HASZNÁLT FORRÁSOK.

1. Anjoukori okmánytár.
2. Hazai oklevéltár.
3. Küüllői János: Chronicon de Ludovico rege.
4. Dubniczi krónika.
5. Villáni Giovanni: Cronica, seu historia florentino.
6. Pór Antal: Nagy Lajos (Történeti Életrajzok).
7. Óváry Lipót: Nagy Lajos nápolyi hadjáratainak forrásai és Nápolyi Johanna.
8. Karácsonyi János: A Laczkyak története.
9. Kozits László: Nagy Lajos nápolyi hadjáratai.
10. Rónai Horváth Jenő: Magyar Hadi Krónika.

A térképet a szerző vázlata után készítette a bécsi cs. és kir. katonai földrajzi intézet. Nagysága egy négyszet mter.

A történelmi főcsoport igazgatósága.

324.

Nándorfehérvár ostroma és felmentésének hadtörténelmi térképe, 1456-ban. Szerkesztette: *Bárczay Oszkár*. A térkép magyarázó szövege a következő:

A török hadsereg 1456 tavaszán Drinápoly alul elindult és Novoberdo elfoglalása után a Nagy-Morava völgyében Belgrád felé vette útját. Mohamed előhadai június elején értek e város falai alá, a ki aztán a várost mind a folyók, mind a szárazföld fölül körülvette és hajóhadát felküldte majdnem Szalánkemén alá. Táborát azon a fensíkon üttötte fel, a mely a Batina-hegy tövében éjszak-déli irányban huzódik, és pedig úgy, hogy jobb szárnyát a megerősített és megszállt Mirijevo helység oltalmazta. A vártól egy olasz mérföldre volt a Szent-Magdolna temploma, ebben helyezte el tüzérségi szertárát.

A törökök 300-nál több ágyújuk vonala mögött, három harc-vonalban a vártól körülbelül 2000 lépésre álltak fel. Jobb szárnyuk a Dunára, a bal a Szávára támaszkodott. A második harcvonal az elsőől, a harmadik a másodiktól 300 lépésre volt elhelyezve.

A török készülődések hírére HUNYADI már május 14-én 7000 harczost, élelmet, ágyút s más hadiszereket juttatott a városba, a melynek parancsnokságát sógorára Szilágyi Mihályra, Ország Mihályra és Bastida Jánosra bízta.

A magyar hadak Szegeden át Karlóczánál gyülekeztek. A hajóhad Péterváraljánál horgonyzott.

Július 4-én a törökök megkezdték a vár és város lövöldözését és ostromát. Hajóhaduk egy része a Dunán, a másik a Száván volt.

A HAJÓHADAK ÜTKÖZETE

JULIUS 14-ÉN.

HUNYADI első gondja a várral való összeköttetés helyreállítására irányult s e végből a Szalánkeménnél összegyűlt 200 hajóval július 14-én megindult lefelé, miután az előző éjjel a várparancsnokságnak megizente volt, hogy ha őt közeledni látja, küldje a rendelkezésére álló hajókat a török hajók hátába. A lefelé evező hajókat a Duna jobb partján Capistrano keresztesei, a balon pedig Hunyadi a magyar lovassággal kísérte, fődözte. A török hajók egymáshoz lánczolva nyomultak fölfelé, hogy útját állják a magyar flotillának; a két hajóhad összeütközésének a magyarok teljes győzelme vetett véget, több török hajó elsüllyedt, négy nagyobb és 20 kisebb a magyarok kezébe került, a megmenekülteket Mohamed sülyesztette el, nehogy a magyarok zsákmányává váljanak. E győzelem a várral való közlekedést

biztosította Magyarország felől és lehetővé tette, hogy a várba élelmet, katonát, fegyvert s más szükséges dolgokat lehessen vinni.

ESEMÉNYEK

JULIUS 21-IG.

A hajóhad győzelme után Hunyadi erejének egy részét a várba vetette, a többiek pedig a Dunának mind a két partján táborba szálltak, úgy hogy Zimonyt és az ó-borcsai útát fedezték. Egy részük azonban a Száva mellett Bezsania és a folyó között táborozott, valószínűleg azért, hogy a kereszteseket támogassa, a kiknek tábora a Duna jobb partján volt. A Táborsziget is meg volt szállva. A hajóhad a Táborsziget és Czigánlje sziget között horgonyzott.

Mohamed ez alatt a szárazföld felől folyton lövöldöztette a várost és várat s többször megrohantatta. El rohamoknak eleinte nem volt sikerük, de később a rommá lőtt külső helyekbe mégis sikerült behatolniok, úgy, hogy a magyarok a felső várba szorultak s csak kis részük maradt a városban.

Július 21-én, Mohamed a janicsárok élén arra a hídra rohant, a mely a várost a várral köti össze s e közben véres kézitusa fejlődött. Reggel felé az árkokba fészkeltek magukat a törökök. Hunyadi a felső várban volt és elrendelte, hogy katonái vonúljanak vissza a falakról a végből, hogy az ellenséget megtéveszszék. Ez sikerült is. A janicsárok gondtalanul vonúltak a városba s jobbra, balra fosztogatni kezdtek, a mi közben a véres utcái harcz változó szerencsével folyt. A kellő pillanatban, a mikor Hunyadi látta, hogy a nagy veszteséget szenvedett janicsárok a városban szét vannak szóródva, s gyülekezni nem képesek, a falakról visszahúzott katonákat ismét oda rendelte. A török ezután a felsővár ostromát abbahagyta ugyan, de folytonosan küldött erősítést a városban harczóknak, úgy hogy a vár helyzete ismét válságossá vált. A falakon több helyen az islam zászlója lobogott, de Hunyadi nem merte a városban harczó keresztények előtt a vár kapuit megnyitni, mert tartott tőle, hogy velük együtt a török is betolul a várba.

A DÖNTŐ CSATA

JULIUS 22-ÉN.

A janicsárok 22-én az árkokba vetették magukat, ezeket elüzendő, Hunyadi gyulékony anyagot dobott rájuk s azt felgyújtatta. Ez nemcsak nagy rémületet, de nagy veszteséget is okozott a janicsároknak. A magyarok több, kis csoportban kirohantak s a kézitusa álta-

lánossá vált, a törökök nagy veszteséggel táboruk felé hátráltak. Déli 12 óra felé Belgrád pillanatnyilag mentve látszott lenni, de méltán lehetett attól tartani, hogy Mohamed új támadást intéz, ezért Hunyadi megtiltotta, hogy a várból és táborból valaki kimozdúljon s az ellenséget háborgassa.

Azonban a rosszul fegyelmezett keresztések közül néhány harczos, valószínűleg rablási szándékkal, a török tábor felé lopódzott s a török őrekre kezdett lövöldözni, mikor ezt a többi keresztések látták, a tilalom ellenére mind több- és többen csatlakoztak hozzájuk; maga Capistrano is, úgy hogy csakhamar 2000 főre szaporodtak s megtámadták a törökök első harczzonalának bal oldalát. Csodálatosképpen a harczz a keresztéseknek kedvezett, az első harczzonalat a másodikra, a másodikat a harmadikra nyomták vissza. A döntő harczz a harmadik harczzvonalnál vívott. A keresztények az elfoglalt török ágyúkat az ellenség felé fordították. Ekkor sebesült meg maga Mohamed is. E közben 6000 friss, pihent spahi a keresztényekre rontott s már-már kiragadta kezükből a győzelmet, de megjelent Hunyadi lovassága élén s a törököket táborukba verte vissza. A csata késő estig tartott s végre is a törökök teljes megverésével és visszavonulásával végződött. Július 23-án a török had már nem volt Belgrád alatt, vissza ment strategiai alapja, Sófia felé. Hunyadi nem üldözte teljes erejével a visszavonulókat, csakis lovassága egy részével, de ezekkel sem messzire s ezt helyesen tette, mert ereje csekély volt, katonái között pedig kiütött az a járvány, a mely e győzelme után pár hétre őt is kiragadta az élők sorából.

HADREND.

Magyarok és keresztések:

Tulajdonképeni magyar hadak 45,000, ebből lovasság 30,000, a keresztések száma bizonytalan 10—15,000, köztük 300 lengyel, hajóhad: 200 hajó.

Törökök:

Gyalogság, lovasság, tüzérek, szolgák stb. 150,000, kisebb tábori ágyú 300, ostromló ágyú 22, hajóhad: 200 hajó, ebből úgy látszik hadi hajó 60—64.

HASZNÁLT FORRÁSOK.

1. Corpus scriptorum historiæ Bizantinæ editio emendatior et copiosior. Niebuhr. «Ladivus Chalcocondylas». 2. Corpus scriptorum historiæ Bizantinæ editio emendatior et copiosior. Niebuhr. «Ducas.»

3. Monumenta historica Slavorum meridionalium vicinorumque populorum. E tabulariis et bibliothecis italicis de prompta. Vinc. Markuscev. Varsaviæ. 4. Capistranus triumphans. 5. Bonfini 6. Katona. 7. Schwandtner. 8. Pray (Tagliacozzo). 9. Türkische und ungarische Chronica. Nürnberg 1663. Belgrád látképe 1525-ből. 10. Chronologia etc. durch Hieronymum Ortelium Augustanum 1603. 11. Danubius. Pannonico Mysicus observationibus geographicis, astronomicis, hydrographicis, historicis etc. ab Aloysio Ferdinando Com. Marsili, Hagæ 1726. 12. Die Chronik des Grafen von Cilli. Prag 1883. 13. Nándorfehérvár 1521. évből való rézmetszet a belgrádi muzeumban. 14. Zinkeisen, Geschichte des Osmanischen Reiches. 15. Hammer, Geschichte des Osm. Reiches. 16. Novakovity, Срби и Турци. Београд, 1893. 17. Mijasovity, Дејност Бранковли. Београд, 1880. 18. Teleki, Hunyadiak kora. 19. Fessler, Geschichte der Ungarn. 20. A cs. és kir. közös hadügyminiszteriumtól rendelkezésre adott térképek.

A térképet a szerző vázlata után készítette a bécsi cs. és kir. katonai földrajzi intézet. Nagysága egy négyzet méter.

A történelmi főcsoport igazgatósága.

325.

A mohácsi csata hadtörténelmi térképe. 1526. aug. 29. Szerkesztette: Szurmay Sándor m. kir. honvéd százados. A térkép magyarázó szövege a következő:

A HÁBORU OKAI.

Szulejmán török szultán a magyar udvarnál követein esett sérelmek megboszulására 1521-ben hadjáratot indított Magyarország ellen, de ez évben hadseregével csak a Szerémségig jutott, a honnan szeptemberben ismét visszavonult. Az 1525. év végén I. Ferencz francia király kérte a szultánt II. Lajos magyar király megtámadására, hogy ez sógorának, V. Károly német császárnak — kivel háborút viselt — segílyt ne küldhessen.

A szultán megragadta ezen 4 éven át várt alkalmat megfogadott boszújának végrehajtására és 1526. év tavaszán megújította a hadjáratot Magyarország ellen.

ERŐVISZONYOK.

Törökök. A szultán még az 1525. év végén elrendelte a birodalomban a hadjáratra való készülődést és 1526. április 23-án 100,000 főnyi hadsereggel és 300 ágyúval elindult Constantinápolyból Magyarországra felé. Drinápoly és Nisen át haladva, összegyűjtötte európai

seregeinek többi részeit és július hó 10-én 200,000 főnyi hadsereggel (ezek között 70,000 fegyveres) és 500 ágyúval befejezte a felvonulást Magyarország határán Belgrád és Zimony környékén.

A török hadsereg a szultán és Ibrahim nagyvezir parancsnoksága alatt következő részekből állott:

a) az állandó (zsoldos) seregből, gyalogos (janicsár), lovas, tűzér, aknász, puskaműves és mesterember, összesen 20,000 fő;

b) az európai (rumilii) és ázsiai (anatolii) biztosok által kiállított hűbérlovas seregből, előbbi 80,000, utóbbi 50,000 fő;

c) az irreguláris csapatokból, nagyrészt könnyű lovasok (akindsi), továbbá gyalogosok (arabok) és hajósok (levendi), összesen mintegy 50,000 fő.

Magyarok. Az előrelátott veszély elhárítására üdvös törvények hozattak ugyan, de azok gyors és erélyes végrehajtása elmulasztatott.

Magyarország ez időben állandó hadsereggel nem rendelkezett és a végvárak sem álltak a kívánalmak magaslatán.

Az ország és korona pénzügyi viszonyai oly ziláltak voltak, hogy egyrészt zsoldos csapatokat csakis a pápától nyert pénzsegélylyel lehetett szerény számban szervezni, másrészt pedig a király és királyné által kiállítandó dandárok is csak kisebb létszámmal alakulhattak s végre a szükséges hadieszközök (ágyúk, puskák, lőszer) sem voltak kellő számban beszerezhetők.

Az európai keresztény uralkodóktól — többszöri kérés daczára — sem jöttek segélycsapatok és így a nemzeti fölkelésre szakadt az ország megvédésének nehéz feladata.

A nemzeti hadsereg királyi rendelettel július 2-ára hívatott össze Tolnára. Tényleg azonban ezen a napon még egy fegyveres ember sem volt ott, sőt augusztus 14-én, a midőn a törökök már a Dráva vonalát érték el Tolnán csak 12,000 és Mohácsnál, a hová a magyar hadsereg vonult, a csata napján csak 28,000 harczos és 80 ágyú volt együtt.

Ezen hadsereg élén II. Lajos magyar király állott, melléje pedig fővezérekül Tomori Pál kalocsai érsek, Szapolyai György szepesi gróf és a Horvátországban seregyűjtéssel foglalatoskodó Frangepán Kristóf állíttattak.

A hadsereg a már említett dandárokon és zsoldosokon kívül részint a személyes hadrakelésre kötelezett nemesekből, részint pedig az országos és egyházi méltóságok, valamint a birtokosok és királyi városok által kiállított harczosokból állott, a kik banderiumokba (dandárokba) osztattak. A harczosok fele könnyű és nehéz gyalogságból, valamint tűzérségből, másik fele pedig könnyű és nehéz lovasságból állott.

Míg tehát a török szultán a hadjáratra alaposan előkészült és aránylag jól begyakorolt és számra nézve a magyarokat tetemesen felülmúló, szigorúan fegyelmezett hadsereggel jelent meg, addig Magyarország — nélkülözvén az erős vezetői kezet és az állami szervezet életerős működésének minden feltételeit — egy az ország színe-javából alakult vitéz, sőt merész, de a harczt alig ismerő, számra nézve csekély és fegyelmezetlen hadsereggel rendelkezett.

ESEMÉNYEK A CSATA NAPJÁIG.

A magyar nemzeti hadsereg még nem is gyülekezett, midőn a török már betört az országba és Pétervárad ostromlásához fogott. *Alapy György* védelmezte ezen várat 1000 harcossal 14 napon át, míg az július 27-én romba löve, bevétetett.

További útjában a török hadsereg az *ujlaki* (illoki) várkastélyt vette ostrom alá, melyet három napi küzdelem után augusztus 8-án szintén bevett.

A többi kisebb végvárok német őrségei harc nélkül megadták magukat a török hadseregnek, mely *Eszéknél* a Dráván át épített hídon átkelve, augusztus 25—28-ika közt gyülekezett *Baranyavár* és *Kisfalud* környékén, alig egy napi menetre a magyar hadseregtől, mely a *Mohácstól* délre elterülő síkságon táborozott.

Pétervárad ostroma alatt *Tomori Pál* 2000 lovassal figyelte meg a török hadsereget és 40 naszádjával több ízben sikeresen megütközött a török dunai hajóhaddal. A török előnyomulásával egyidőben *Tomori Bács* és *Dályán* át *Eszékre* sietett, később az átkelt ellenséggel szemben foglalt állást mindaddig, míg a király seregével egyesülendő, *Mohácsra* nem vonult vissza. Haderejét útközben *Perényi Péter* temesi bán és más főurak dandárjaival 5000—6000 emberre szaporította.

Míg tehát a török hadsereg egész tömegében kezdettől fogva mindig együtt tartatott, addig a magyar hadaknak nem volt elég idejük, hogy *Mohácsnál* egyesüljenek.

A csapatok helyzetét a csata előtti napon a rajz tünteti fel.

A CSATA LEFOLYÁSA.

A törökök 1526 augusztus 29-én reggel szürkületkor a magyarokat megtámadandó, *Baranyavár-Kisfalud* környékéről megkezdték előnyomulásukat.

Elől haladt *Bali* szendrői bég könnyű lovasságával és *Khoszrew* bég boszniai hűbérlovasaival, továbbá *Ibrahim* nagyvezir a rumilii

sereggel, 150 ágyúval és 4000 janicsárral. Ezt követte *Behram* pasa az anatólii csapatokkal és 150 ágyúval s végre Szulejmán szultán a rendes lovassággal, a többi janicsárokkal, testőreivel és udvarával.

A *magyarok* még a reggeli órákban értesültek a törökök közeledéséről és ezen hírrre a csapatokat két harczzvonalban, (a második harczzvonalat öt sorral) harczzra rendezték; a második harczzvonal szárnyain kevés gyalogság állott és az egészet könnyű lovas csapatok vették körül.

Déltájt megérkezett Ibrahim nagyvezir seregtestével a mohácsi mező déli szélére, a honnan már láthatta a magyarok felállítását. E helyt Bali és Khoszrew béget 10,000 könnyű lovassal fedetten Nagy-Nyárádra, a magyarok jobb oldala felé irányította, seregtestének többi részeivel pedig a magyarokkal szemben felvonulván, a hadi népnek és szolgálknak megparancsolta, hogy a tábor felütéséhez és a tábori podgyász lerakásához lássanak. A törökök ugyanis nagyon fáradtak voltak és azért elhatároztatott, hogy a csatát csak másnap fogják megkezdeni. Ez időben az anatólii sereg és a szultán csapatai még nem voltak a harczzmezőn.

Délután három óra felé Nagy-Nyárad irányában lándzsahegyck villogása árulta el Bali bég csapatainak mozgását. Tomori fővezér ezen a magyarok jobb oldalára nézve veszedelmes csapat kikémlelése, esetleg eltérítése végett a király őrzésével megbízott Ráskay Gáspárt csekély lovasságával küldte ki. Valamivel később Tomori, midőn látta, hogy a törökök nem támadnak, a magyar vezérek közül pedig egyesek a várakozásba belefáradván, már a táborba akartak visszatérni, a királynak azon javaslatot tette, hogy támadja meg a szemben levő törököket, mert kisebb a veszély most, midőn az ellenséges csapatoknak csak egy részével, mint másnap, mikor az egész sereggel kellend megütközni. A király elfogadta ezen javaslatot és támadásra fuvatott. Ép ez időben látták a magyarok a szultán seregtestét a déli láthatáron levő magaslatokról leszállani.

A csapatok állását ez időben a rajz tünteti föl.

★

A harczzot a *magyar tűzérsség* vezette be és a tüzelés megkezdésével egyidejűleg a magyarok első harczzvonala is a következő módon vonult előre: *Perényi* lovasteste Ibrahim nagyvezir jobb szárnyát vette iránynak, a középén álló *tízezer gyalogos* pedig rohamlépéssel haladt a szemben levő rumílii lovasság felé, míg *Batthyány* lovassága Bali bég ellen küldetett.

Perényi bár ügyet sem vetett a török ágyú és puskagolyó záporának, egyenes irányban a török tűzér és janicsár vonalon még sem tudott áttörni, miért is jobbra húzódva, a török első harczzvonalt kö-

zepe felé tartott, a melyet az őt követő *Tomorival*, illetve annak gyalogságával egyetemben vissza is szorított. *Batthyány* ez alatt sikerrel harczolt Bali bég csapatai ellen Nagy-Nyárádnál, áttörvén ezen nálánál hatszorta nagyobb lovastestet; de végre is elkeseredett harcz után a túlerő elnyomta.

Mialatt a török első harczvonal hátrált, *Báthory András*, a harczoló gyalogság egy részének parancsnoka, a királyhoz vágtatott hátra s kérte őt, hogy a biztosnak látszó győzelem kiaknázásához a második harczvonallal nyomulna előre. A király engedve ezen felszólításnak, az egész *második harczvonalat* a török sereg közepe felé előre vezette.

Ezen 10—12,000 magyar lovas vitéz a harczoló első harczvonallal egyetemben előbbre vitte a rohamot a török seregnek időközben megérkezett anatólii seregtestéig, melynek tűzérsege a legnagyobb pusztítást tette.

A *döntésl* a törökök előnyére az időközben a harcztéren megérkezett és a harczba vezetett szultán seregteste, valamint *Batthyány* visszaűzése után a magyarok jobb oldalába és hátába megjelent Bali bég lovasteste hozta. A harczba vetett friss török lovasságnak és a janicsárok tűzének az elkeseredett küzdelemben megfogyott magyar vitézek egy ideig még ellentálltak, a zavar azonban nőttön-nőtt, míg a nagy tömeg a még életben maradt magyarokat teljesen elnyomta és éjszak, éjszakkélet, valamint kelet felé hátrálásra kényszerítette.

Felhőszakadás vetett véget a *másfél órai harcznak* és a törökök üldözésének, mely csak a harcztér környékére szorítkozott.

Veszteség: A magyarok részéről 24,000 fő, az összes hadiszerek és a tábor. 2000 fő fogságba esett és augusztus 31-én megöletett.

II. Lajos király a harczból megmenekült ugyan, de Mohácutól éjszakra lovastul a Csele patakba esett és állítólag ott lelte halálát. A kevés számú megmenekült elszéledt az országbán.

A törökök vesztesége legalább is ugyanannyira becsülhető.

HASZNÁLT FORRÁSOK.

A) *Kütfők*:

1. *Szulejman* szultán naplója 1526-ból (Thury, Török történetirók I. 1893)
2. *Kemálpasazáde* egykoru török leírása „ „ „ I. „
3. *Dseláalzáde* „ „ „ „ „ II. } még
4. *Lulfi pasa* „ „ „ „ „ II. } nem
5. *Ferdi effendi* „ „ „ „ „ II. } jelent
6. *Pecsevi* török leírása (Thury, Hadtörténelmi Közlem. 1892; Vámbéry, Uj magyar muzeum, 1860).

7. *Szulejman* szultán levele a velencei köztársasághoz a hadjátról és ütközetről (Velencei levéltár; másolata az Akad. tört. biz. gyűjteményében).
8. *Brodaries* püspök egykorú leírása: *Descriptio cladis Mohácsianae*.
9. *Frangepán Kristóf* egykorú levele Dandolo velencei nemeshez (Velencei levéltár; másolata az Akadémia tört. biz. oklevél-gyűjteményében).
10. *Zárai Jeromos* (Frangepán tisztjének) egykorú levele Dandolo velencei nemeshez (Velencei levéltár; másolata az Akad. tört. biz. oklevél-gyűjteményében).
11. *A velencei signoria* magyarországi *kémjének* egykorú jelentése (Velencei levéltár; másolata az Akad. tört. bizottság oklevél-gyűjteményében).
12. *Ferdinand főherceg* egykorú levelei Margit főhercegnéhez (Monumenta Hung. Hist. I. oszt. I. k.).
13. *Neue Zeytlung* 1526-ból (5 lap a magyar nemz. muzeumban).
14. *Névtelen* egykorú Csehországban kelt levél a csatáról (Hadtört. Közl. 3, 1889. és Höfler Fränk. Studie).

B) Rajzok és térképek:

1. *Blödner-féle* térkép 1716–1718-ból (Hadilevéltár Bécsben).
2. *Cameral mappa* egyes lapjai 1772-ből (Országos levéltár).
3. *Eredeti katonai felvétel* 1782–1784-ből (Hadilevéltár Bécs).
4. *Lichtenslein-féle* térkép 1809-ből (Magyar tudományos Akadémia).
5. *Eredeti katonai felvétel* újabbkorú (Katonai földrajzi intézet Bécs).

C) Egyéb fűségdtelek:

1. *Szerémi György*: II. Lajos káplánjának emlékirata (Monum. Hung. Hist. II. osztály, I.).
2. *Burgio* pápai követ jelentései (Monumenta vaticana I. 1884).
3. *Gévay*: Urkunden und Actenstücke von Ungarn (Bécs 1845).
4. *Sacher-Masoch*: Ungarns Untergang nach ungedruckten Urkunden (Lipce 1862).
5. *Fraknoi Vilmos*: Magyarország a mohácsi vész előtt 1884, II. Lajos és udvara 1876, Tomori Pál élete 1881, annak levelei (Tört. tár 1882).
6. *Salamon Ferencz*: Magyarország a török hódítás korában. 1864.
7. *Kápolnai P. J.*: A mohácsi hadjárat (Hadt. Közl. II. 1889).
8. *Galitzin*: Allg. Kriegsgeschichte, *Hammer-Purgstall*: Osm. Geschichte; *Horváth Mihály*, *Fessler*, *Szalay*, *Engel* történelme, *Skene*: Die drei Epochen der Osm. Geschichte.

A térképet a szerző vázlata alapján készítette a bécsi cs. és kir. katonai földrajzi intézet. Nagysága egy négyzet méter.

A történelmi főcsoport igazgatósága.

327.

Máriássy István sírköve. Gipsz másolat. «Az eredeti a markusfalvi átmeneti stýlben Szent Mihály tiszteletére épített xiv. századi templom főhajójának déli falába befalazva vörös márványból készült. Magassága 2'13 m., szélessége 1'02 m. Közepén Máriássy István egész dombormívű pánczélos alakja látható. Két pálczatag közé foglalt keretén a körirat lapidáris betűkkel s gyakori összevonásokkal a következő:

Stephanus hac tomba positus Mariasy | jaceo hoc generi statuens
monumentum perpetuum ut sit posteris ossa tegendum gratus eram
pa | trie atque domui zapoliane. ast. jam. mortale | reddens. tellari
corpus anima (sic) magne. queso § suscipe pater et coeli optata pace.
repone 1516.

A pánczélos alak mérsékelten szétvetett lábakkal egy hibásan «lebegőnek» faragott, ágaitól megfosztott fatörzsön áll, feje virágmustrával díszített, sarkain bojtos párnán nyugszik, tehát helyzete kettős, álló és fekvő. Az arcz bajusz- és szakáltalan, fejét arczborítóval ellátott vassapka, nyakát és állát vért földi, a vállvédek elől nyolczágú csillag-ékítést mutatnak, a mellvéd zászlóhoroggal ellátott, válláról lecsüngő lánczon csillagos keretű ékszer látható. A félkar, csipővasak s a sarúk lemezesek, a könyök-, alkar-, lábszár- és térdvasak símák, az ágyéktakaró sodronyos, baloldaláról hármasszűzra kötött kétmarkos egyenes pallos függ, sarúira hosszúnyakú csillagos taréjú sarkantyú van csatolva. Jobbjában tornazászló rúdját tartja, a zászló nyele körül csavarodva csüng le s bojtban végződik, lecsüngő balkezeiben címerpajzsot tart.

Miért tett a középkorban dívó oroszlán vagy kutya helyett fatörzset a vitéz lába alá a művész, annak oly személyes vonatkozása lehet, melyet nem bírnak megállapítani. Csak mint szokatlan jelenséget emeljük ki. Époly szokatlan, hogy a hős nevének nagy kezdőbetűi, egyik a zászlón S(tephanus), a másik a párna mellett M(áriássy) külön is be van vésve.

A sírkő egyik fő érdekességét az képezi, hogy a pánczélos alak a címeres pajzsot kezében tartja, mint tényleg viselt fegyverzetének egy darabját, melyet valósággal használt. Magyar sírköveken ez szokatlan, miért is abban bizonyítékát látjuk annak, hogy a domborművet olasz mester faragta. A címér formája is olasz ízlésre mutat, valamint a körirat betűinek idoma és a «tomba» szó olaszos formája.

A címér négyelt paizs, melynek 1-ső és 4-ik mezejében hajlott pánczélos kar, markában harántékosan tartott buzogány; a 2-ik és 3-ikban hármasszűz hegy jobb és bal halmán látható egy-egy száras,

0°-11' 0"

STEPHANVS HAC Tumba positus MARIAS.

RHEATIA DMVLZAPOLANEASTIAM. MORTALF

12.17917 540.1 0

1

2

3 Blab.

leveles rózsza között a középső halomból előtűnő kar, markában patriarcha keresztet tartva.

Az ábrázolt hős: Máriássy István, még a XII. századból származó markus- és batizfalvi Máriássy család érdemcs tagja, 1505-ben szepesi várkapitány, ugyanez évben Szepességnek a rákosmezei országgyűlésen követe, később Szapolyay János kiskorúsága alatt szepesi főispán s a Szapolyai ház hű embere volt».

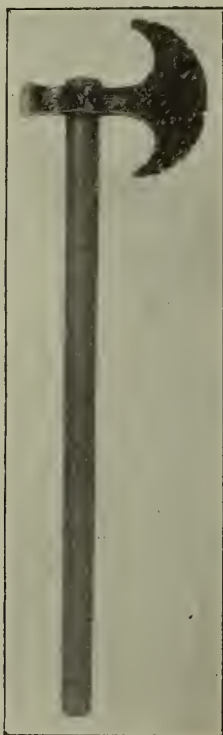
Csoma-Csergheő: «Máriássy István sírköve». Arch. Ért. 1887. 425. l. *Nagy Iván*: «Magyarország családai». 7. kötet, 305. l. *Siebmacher*: «Wappenbuch» III. k. 298. tábla. *G. Csergheő und J. Csoma*: «Alte Grabdenkmäler aus Ungarn». Budapest, 1890. 76 l.

331.

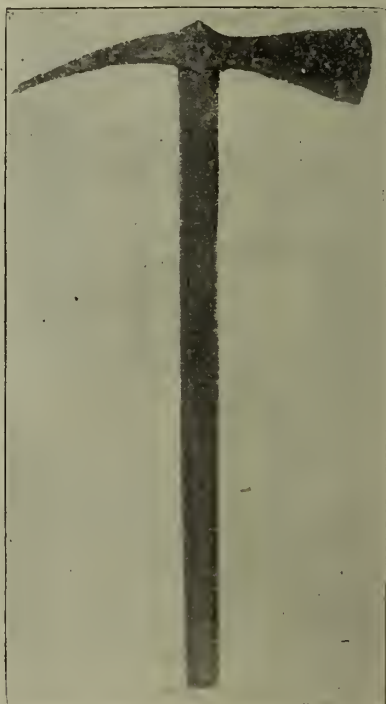
Fegyvercsoportozatban.

Csatabárd, vasból, melynek bárdlapja háttal kifelé görbülő félhold alak és hossznegyszögű lapban végződő nyakas fokkal bír. A bárdlap csúcsainak egymástóli távolsága 15 ctm. (Lelhely: Szombathely, Vasmegye.) xv. század vége.

Szentmártoni Darnay Kálmán.

331

331

A lovagterem látképe a bejárat felől nézve.

A lovagterem látképe a kápolnától tekintve.

Csatacsillag, (2 drb) fából, tojásdadalakú, esztergált bunkóval, melyet vas körpánt és hat vas túske vesz körül; a gömb végéből szintén egy vas túske áll ki. A bunkót két oldalt a nyélen végig futó, leszögezett pánt tartja. (Hasonlót kiadva lásd *W. Boheim* «Handbueh der Waffenkunde», Leipzig 1890. 360 lap.) Hossza 64. cmt. XVI. század.

A m. kir. honv. Ludovika-Akadémia.

Csákánybalta, vasból. A csákány 30 ctm. hosszú, 6 ctm. élhosszal, a balta éle 7 ctm. széles.

Lehelye: Zsigmondháza, Zalamegyében.

A XIV. századból.

Szentmártoni Darnay Kálmán

A VAJDAHUNYADI LOVAGTEREMBEN.

101.

István erdélyi herceg 1351-ből. Az országos levéltár diplomatikai osztályában 4153. szám alatt őrzött oklevélen függő egykorú lovas pecsétről készült nagyított rajz.

A lófelszerelésnek már a XIII. századbeli hasonló képekről ismert részletein kívül újabb érdekes formájával találkozunk a hadi viseletnek. A herceg sodrony szövetű vértet visel, mely fölött boglárókkal is ékített díszes szövet pánczélinget hord. Jobbjában kurta egyenes olasz kardot visel, mely markolat gombjánál fogva melléhez van lánczczal erősítve. Fején a díszes sisakról, takaró lepel hull alá és sisak oromdísz gyanánt két strucz toll között valamely ezímeralak szerepel.

A lovagvértzet ezen formája a lánczos karddal együtt eléggé ősmertes francia, német és belga emlékeken. Így a bambergi székes-egyházban levő szobron 1370-ből és Rouvre Fülöp burgundi herceg pecsétjén 1361-ből, valamint az 1371-ben meghalt Piczenau Ottó lovagnak az ebersbergi templomban levő síremlékén. Lásd: *W. Boheim*: «Handbuch der Waffenkunde». Leipzig, 1890. 138 lap és *Damay*: «Costumes d'après les sceaux». Paris, 1880. *A. Demmin*: «Kriegswaffen». Ergänzungsband. Wiesbaden. 75 lap.

A ló úgy látszik, legalább részben vértet volt.

Kiadva: *Dr. Csánki Dezső*: «A magyar királyi országos levéltár diplomatikai osztályában őrzött pecsétek mutatója». Budapest, 1889. 4. r. V. tábla, 17. szám.

A történelmi főcsoport igazgatósága.

331.

Alabárdok (német forma), (21 darab). A félhold alakban kivágott bárdlap némelyiknél áttört lyukakkal, némelyiknél csoportokban alkalmazott bemélyített ékítményekkel. Hegyes csúcsban végződő foka lefelé vágott. A nyéllyuk felül zárt és vasa négyélű hosszú szuronyban végződik.

Az alakra nézve hasonló alabárdok, különböző fegyverkovácsbélyeget viselnek. Legtöbbön a pallosmarkolathoz hasonló jegy van beütve; egyen levél alakú beütött lapból a kereszt, két karja alatt két golyóalakkal domborodik ki. Egynek szuronyán a félhold, egy harmadikon ismét a kereszt domborodik ki beütött alapból, két karja alatt azonban két pálcza alakú domborodás látszik, azon jele netre emlékeztetve, midőn a felfeszített Istenember Mária és János által van környezve. Az alabárdokon alkalmazott szuronyok hossza 37 ctm.-től egész 64 ctm.-ig váltakozik.

A hosszú tölgyfa-nyelek négyszögűek s a szögletek le vannak tompítva. xvi. század.

Esterházy Pál hg.

A fraknói várból.

332.

Fegyvercsoportozatban.

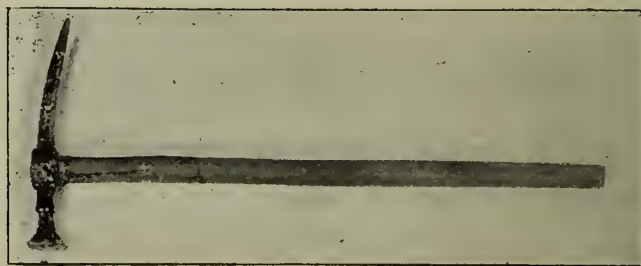
Sarkantyú, vasból, igen rongált állapotban, eredetileg nyolcz sugaras csillagtarajjal és lapos szárakkal, a melyeknek végén két fölálló fül van, e fölött pedig egy-egy lyuk.

Méretei: a szárak közötti távol 9.5 ctm., a szárak magassága 9 ctm., a tarajtartó 10 ctm. A xiv. század elejéről.

A cisterciták iskolai múzeuma. Eger.

334.

Fegyvercsoportozatban.

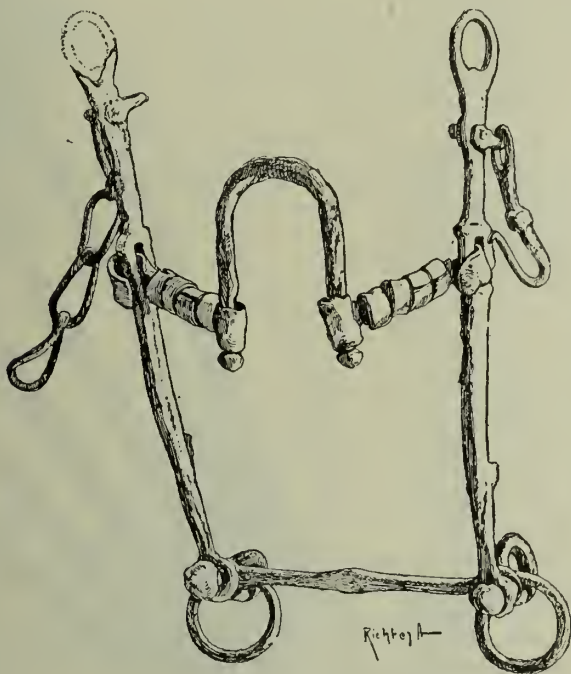

Csákányfokos, vasból, gyengén lefelé görbülő hegyes csákánynyál és négyszögű fokkal. A csákányfokos hossza 22.5 ctm. (Lelhely: Nagy-Berzseny, Veszprémmegye.) xvi. század eleje.

Szentmártoni Darnay Kálmán.

Zabla, feszítő, egyenes tengelylyel, kovácsolt vasból, a melyen több helyen az ónozás nyomai láthatók. A zablaszárok kevésbé görbültek, végükön laposak és 17 mm. átmérőjű karikában végződnek. A baloldali száron 5 ctm. hosszú horogkapocs, a jobboldalin egy négy szemből álló lánczocska lóg. A feszítő tengely három részből áll és a két 6 ctm. hosszú szárból, a melyeken négy-négy karika van.

Az egyenes tengely közepe kissé kiszélesedik. A tengely a szárokhoz kúpos fejű, gyűrűs szöggel van erősítve, a melybe 13 mm. átmérőjű vékony karikák kapcsolódnak.

Méretei: az egyenes tengely a fülekkel együtt 117 ctm. hosszú, míg a szárok 18 ctm. hosszúsággal bírnak, a rajtuk levő négyszögű nyílás pedig 15 mm. A nyolczas alakra hajlított lánczszemek 3 ctm. nagyságúak. A XIV. századból.

A cisterciták iskolai múzeuma. Eger.

Tárcsa-paizs, magyar forma. Fából, pergamenttel áthúzva. Külsője vörösre van festve s rajta saskaromból kinőve hat tollú, fehérén erezett fekete sasszárny («Krallenflug»). Széle balról jobbra meredeken ferdén van leszelve. Belseje olivzöld veres árnyalattal van festve.

Tiroli Ferdinánd főherczeg tulajdona volt és bebizonyíthatólag

a nevezett herczeg által 1549-ben és 1557-ben Prágában tartott magyar huszár-tornákon használtatott. (Ld: Torna-codex a bécsi csász. és kir. udvari műtörténeti múzeumban és Dr. A. Ilg. Das. k. königl. Schloss Ambras in Tirol. Wien, 1882. 27. lap.)

Legnagyobb hossza: 1 méter 33 ctm. Szélessége: 50 ctm.

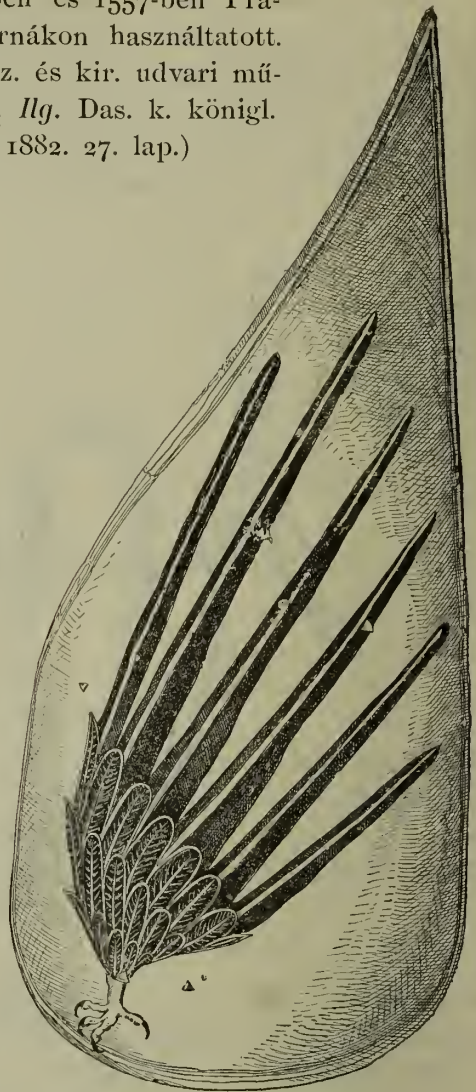
Az ambrasi várkastély fegyvergyűjteményéből.

Ő cs. és ap. kir. Felsége.

Kard. Egyenes német, rostaszerűen áttört mívű, kagylószerű két hárító lappal. S alakban hajlított keresztvassal, mely a markolat felé a kézvédő vasra hajlik vissza. A markolat rovátkolt fa, mely nyolcz szögletű nagy vasgömbben végződik. A penge négyszögletű és kétélű, a markolaton alul mindkét oldalt kurta véresatornával, melyben elől-hátul négyszöget képező beütött négy pont között ∴ ME FECIT ∴ SOLLINGEN ∴ jegy van beütve. A penge hossza 1 méter. A XVI. századból.

A fraknoi várból.

Esterházy Pál hg.

334

∴ ME FECIT ∴ SOLLINGEN ∴

Sarkantyú, vasból, ferdén fölfelé álló egyenes tarajtartóval, hét ágú csillagtarajjal és rövid egyenes szárakkal. A szárakon ferde, hátra felé álló fülek vannak. Az egyik fülben egy hosszúkás kétágú kapocs lóg. A szárak végén nyolczas alakú szemekből álló lánczdarab függ.

A xv. század végétől.

Fülöp Szász Coburg-góthai herczeg Ő Fensége.

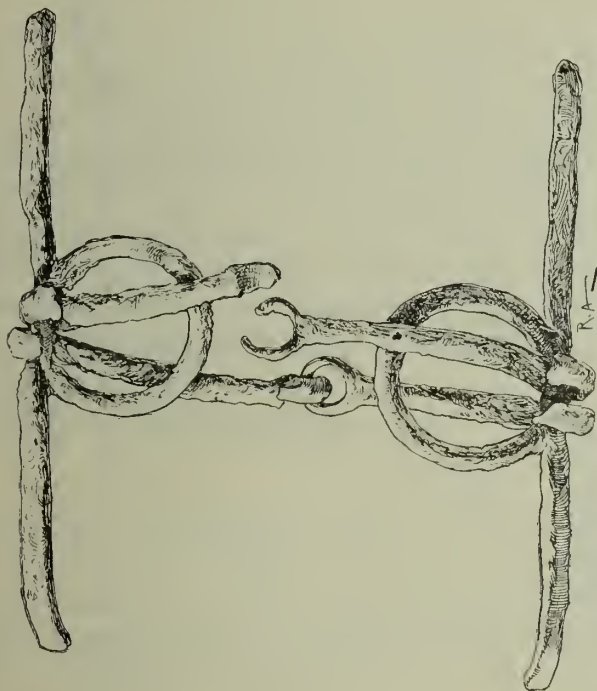
Csatabárd, vasból, nyéllel, tagló alakú, kétkézre való, melynek keskeny, vastag bárdja a nyél felé lefelé hajlik. Vastag, kiülő foka hossznégyszögű lapban végződik, nyéltokján mindkét oldalt fel- és lefelé kurta, tömpe túske áll ki. A bárd hossza 17,5, élének hossza 19,5 ctm. xiv. század.

Wilczek János gr.

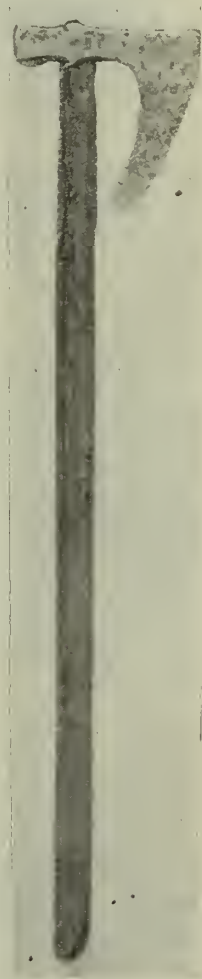
336.

Zabla vasból. A kettős párhuzamos zabla tengelyek 10 ctm. hosszúak, ívalakúan kissé meghajlítottak és csavar menetes bordázattal díszítettek. Az egyenes 18 ctm. hosszú zablaszárak egyik vége kevésbé ellapított és meghajlított. s közepén 5 ctm. átmérőjű karikával bírnak. A xiv. század vége.

Lichtneckert József.

336

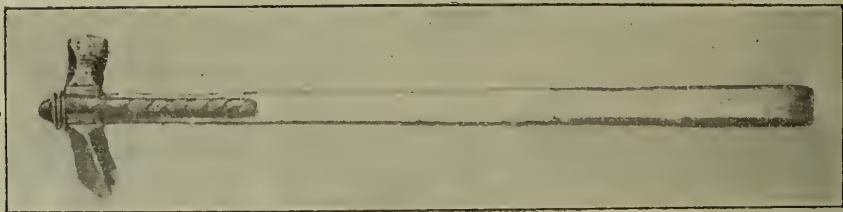

334

338.

Harci kalapács, csiszolt vasból. Négyélű, kissé lefelé hajló, hegyezett vasa bereszt és részben sárgarézzel beöntött bordákkal fődött, foka pedig egy domborított négyszögű lapban végződik. A nyél négyszögű és belül üres. Felső végén gúla alakú vasgomb van, mely a kalapács lefoglalására szolgál. A kalapács nyéltokjának egyik olda-

láról az övbe való beakasztáshoz 11·5 ctm. hosszú, csavarmenetes vas nyujtvány nyúlik le a nyél felé. (Hasonlót kiadva, lásd: *M. Viollet-*

Le-Duc «Dictionnaire Raisoné du Mobilier Français» Paris 1875, tome sixième, 190.) A kalapács hossza 10·5 ctm., a nyél hossza 46·5 ctm. Súly: 0·800 gramm. XIV. század vége.

Wilczek János gr.

341.

Tőr, a keresztvastól a hegyéig egyenletesen keskenyülő aczél-pengével, melynek mindkét oldalán egy mély vércsatorna van a közepén végig kivájva. A markolatvasa egy tojás alakú nagy gombban végződik. A keresztvas meglevő darabja eleinte egyenesen indulva, közepétől a penge felé lefelé hajlik s oldalt valamely kis kör-alakú hárító gyűrű-szerkezet meglevő nyujtványai a keresztvastól vízszintes irányban indulnak ki. — A penge hossza 24·5 ctm., a markolat hossza gombbal együtt 11·5 ctm. (Lelhely: Szt.-Gáloskér, Somogymegye.) XV. század.

Szentmártoni Darnay Kálmán.

342.

Tőr, vasból, egyélű, kés alakú pengével. Keresztvasa ív alakúan a penge felé hajtott, derékszög alatt leszelt lapos vas. A fogantyú a borító csontok lefoglalására két lyukkal van áttörve és egy csipkézett szélű, csillag forma vaslapban végződik. A penge hossza 18·5 ctm., az egész tőr hossza nyéllal együtt 32 ctm. XIV. század.

Wilczek János gr.

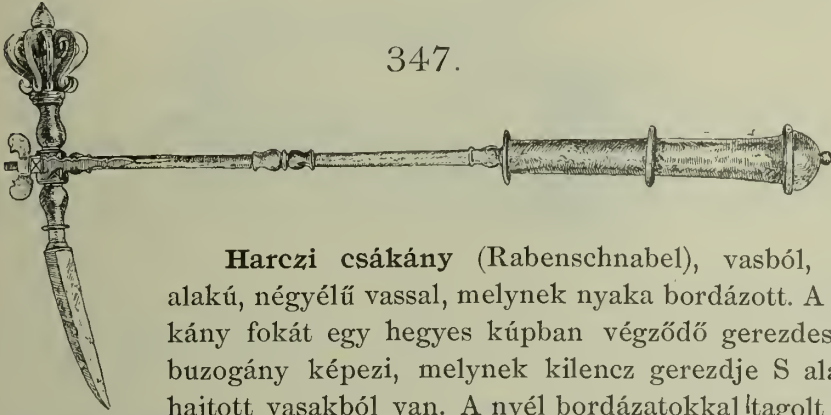
344.

Tőr, aczélból, melynek pengéje, keresztvasa és markolata egy darabból van kovácsolva. A kétélű penge négy lapra van alakítva, s a markolattól egy harmadrész hosszban közepén vércsatornával van ellátva. A keresztvas egyszerű lapos nyujtvány, melyen a valószínűleg csont borítólapok lefoglalásához négy lyuk van áttörve. A mar-

kolat T alakú vas, egy oldalt csatornázott s a borító lapok lefoglalásához rajta három lyuk van áttörve. A keresztvastól egyenletesen keskenyülő és hegyes csúcsba kifutó penge hossza 31 ctm., szélessége a keresztvasnál 3·5 ctm. Az egész tör hossza nyéllel együtt 43·5 ctm. (Hasonlót kiadva lásd: «Waffensammlung, Kuppelmayr» München, 1895. XXV. tábla, 310. szám.) XIII. század.

Wilczek János gr.

347.

Harczi csákány (Rabenschnabel), vasból, csőr alakú, négyélű vassal, melynek nyaka bordázott. A csákány fokát egy hegyes kúpban végződő gerezdes kis buzogány képezi, melynek kilencz gerezdje S alakra hajtott vasakból van. A nyél bordázatokkal tagolt vas-

pálcza, mely csavarmenettel a henger alakú és középen magas bordával két részre osztott üres vasfogantyúba van becsavarva. A nyél alsó végét egy félgömb alakú vas zárja be. A csákányon átdugott nyélre kétfülű csavarral egy lefelé álló vastüske van erősítve, mely a nyeregkápa-szíjazatba való beakasztásra szolgált. A csákány hossza 27 ctm., a nyél hossza 54·5 ctm. Súly: 1000 gramm. xv. század. (Hasonló kiadva: *Demmin. Die Kriegswaffen. Leipzig 1893.* 812. lap. Huszita fegyvernek mondja.)

Wilczek János gr.

348.

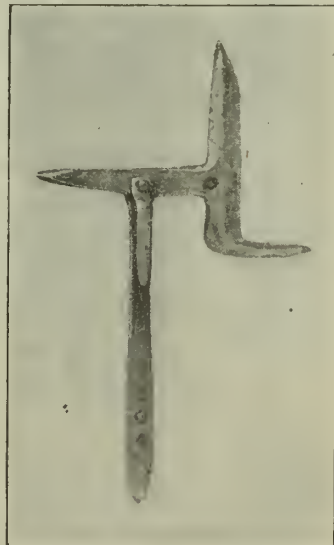
Hajító tüskés bárd, vasból, melynek foka, lapja és vas nyele négyélű tüskévé van köszörülve. A bárdra az övbe való beakasztáshoz egy vas horog van szögecselve. A szárákban ismeretlen kovácsbélyeg.

A bárd hossza fokkal együtt 16·5 ctm., a bárdlap 18 ctm. hosszú, a nyél hossza 27 ctm.

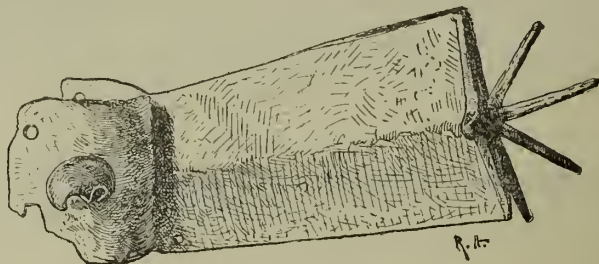
xiv. század eleje.

Wilczek János gr.

350.

Torna-sarkantyú (magyar), csillagtarajos, czínezett széles vaslapból előállítva. A hosszú, lapos sarkantyúnyak szélessége 10, hossza 14 ctm. A nyakkal egyenlő szélességű kurta szárak félkör alakban hajlanak a bokához és végükön két nagyobb s alul a talpalló részére

szolgáló horoghoz két kisebb lyukkal vannak áttörve. A szárak külső ágába ezen kívül még egy kör alakú, laposfejű vasszög van beszögecselve, mely az átszatoló szíjzat beakasztására szolgált. A szárak hossza 6 ctm., ezeknek egymástól való elhajlása 8,5 ctm. XVI. század.

Batthyány Iván gr.

352.

Nyilvessző (2 db), számszeríjhoz, vasból, úgynevezett koronás nyílcsúcs szerkezettel (Kronbolzen). A négy szembe álló vasszárny közül az egyik nyilvesszőnél kettő egy kis kiugró éllel bír, a másik nyilvesszőnél pedig csak az egyik szárny van hasonló, de kisebb éllel ellátva. A kis szárnyak a közép felé fölülről harántmetszetűek, a közepén négy oldalú csonka gulát képeznek. A nyílcsúcs az eredetileg szárnyas vesszőbe az egyiknél vas, a másiknál sárgaréz karikával van megerősítve. A hengerded keményfa vesszők vége fokozatosan vékonyodik, s két oldalt laposak és a szárnyak nyomaival bírnak. Végük csontbetétrel díszített, amely bevéselt haránt vonalak által ékített. A vesszők hossza 29 ctm., a nyílcsúcsok 15 mm. hosszúak.

(Hasonlót kiadva lásd Boheim W.: «Handbuch der Waffenkunde» 427. lap, 506. ábra.) xv. század.

Gr. Andrásy Géza.

353.

Nyílcsúcs, keleti, tokos nyakkal, vasból, lapjában stilizált lombvésetekkel, melyek vörös- és sárgarézbe vannak beverve. Ugyancsak

két sárgaréz gyűrű van a tokos nyakon is beütve. A négy lapra alakított erős és hosszú nyílvas csúcsa négyélű kurta tüskében végződik. Hossza a tokos nyakkal együtt 12'5 ctm. xv. század.

Jedlicska Pál.

354.

Nyílcsúcs, villa alakú, vashól. Az ágak belső felén élezett, számszeríjhoz való nyílcsúcs a nyíl vesszőbe való beillesztéshez hosszú tüskével van ellátva. Az ágak hossza 4 ctm., a tüske hossza 3'5 ctm. (Lelhely: Deménd, Pünkösdlhegy, Hevesmegye.) xiv. század.

Bartalos Gyula.

355.

Nyílcsúcs, vashól, számszeríjhoz való. A háromélű nyílvas hossza 6 ctm., s a nyíl vesszőbe való beillesztéshez szolgáló hengerded, hegyezett erős tüske hossza 7 ctm. xv. század.

Szirmay Alfréd gr.

362.

Nyílhegy, vashól, melynek lándzsa alakú hosszú vasa a nyélbe való beillesztéshez hosszú, sodrott nyakkal van ellátva. (Lelhely: Csabrendek, Zalamegye.) A nyíl hossza nyakkal együtt 18'5 ctm. Súlya: 0'50 gramm. xiv. század.

Szentmártoni Darnay Kálmán.

364.

Nyílcsúcs, szakállas, számszeríjhoz való, vashól, tokos nyakkal. A csúctól 10 ctm. hosszúságig lenyuló szakállak belülről haránt le vannak szelve. (Lelhely: a Vértes hegység.) xiv. század.

Bartalos Gyula.

368.

Nyílcsúcs, szakállas, számszeríjhoz való, vashól, hosszú tokos nyakkal. A csúctól 12'5 ctm. hosszú nyílvas szárai belülről haránt le vannak szelve. xiv. század.

Csoma József.

369.

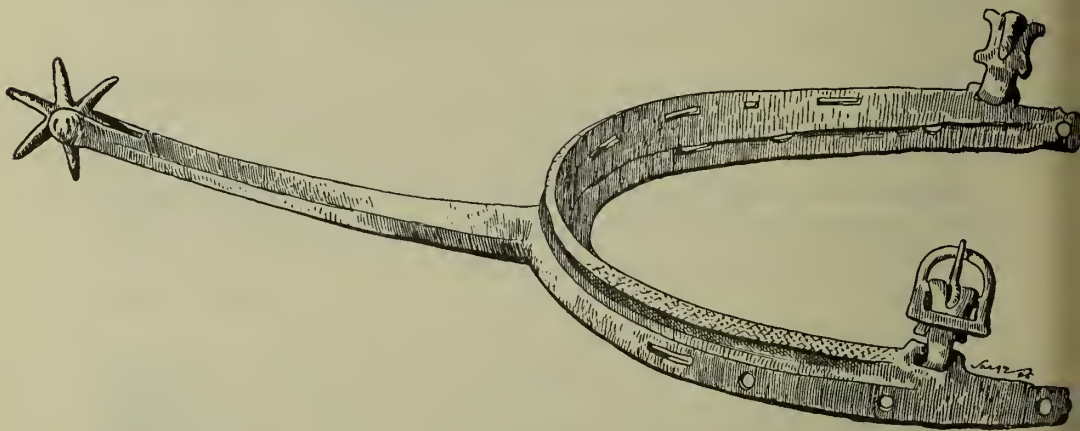
Robbanó nyílesűcs, vasból, számszerűjhoz való. A henger alakú és végén hegyezett nyílesűcs belül üres és robbanó anyaggal van megtöltve, melyből a kilövés előtti meggyújtáshoz egy oldalt alkalmazott lyukon keresztül kanócz vezetett. A nyílesűcs hossza 11 ctm., átmérője 14 mm. xv. század.

Andrássy Dénes gr.

372.

Fegyvercsoportozatban.

Sarkantyú, vasból, amelynek lapos átlyukasztott és külső lapjukon fölül, belső lapjukon pedig alul mélyen árkolt szárai felső szélükön recézett díszítésűek. A szárok kerek lyukkal ellátott 2 ctm. hosszú

fülben végződnek, amelyek előtt egy négyszögletű nyílásban az egyik szárban egy peczkes csatt, a másik szárban pedig egy kapocs van.

A négyélű tarajtartó alsó harmadrésztől kezdve egy kevésbé fölfelé hajlik, és kis hatágú csillagtarajjal bír. A szárok közötti távolság 9 ctm., a tarajtartó hossza 11 ctm. xv. század.

Bartalos Gyula.

Harczi bárd, tagló alakú, alul lekerekített, fölül tüskében végződő bárdlappal. Nyaka rövid és közepén a bárdlapig lóhere levélalakúan áttört.

A bárdlap egyik oldalába három kovács bélyeg van egymás mellé beütve. A bélyegek egy birodalmi almát a kereszttel ábrázolnak.

A bárdlap hossza 29 ctm., a miből 15 ctm. a bárd tüskéjére esik. Lelhelye a murányi vár.

(Hasonlót kiadva lásd: Die Waffensammlung des Herrn A. Ullmann in München. 57. szám alatt. xiv. század.

Dr. Szendrei János.

353

355

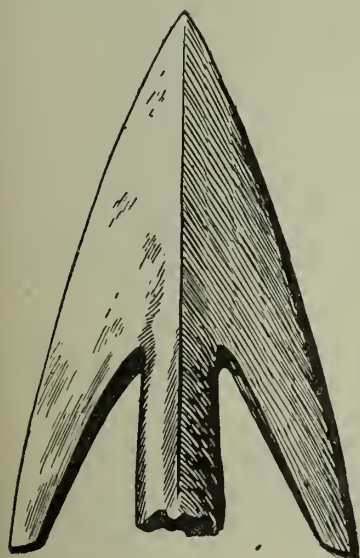
362

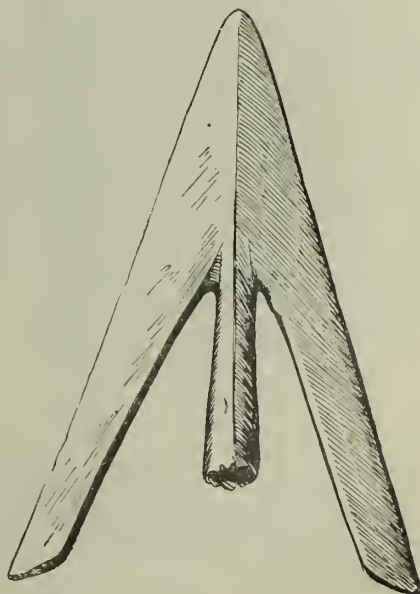
369

369

364

368

374.

Tornavértezet teljes, síma esiszolt vasból. Áll sisakból, mell- és hátvérthől, kar páncézléből, ágyék- és lábvértből. A nehéz sisak közepén magas bordával bír, a mely elől az arez- és álvérten egészen kiélesedik. Az arezvért, mely a nyakvérthez és sisaksapkához esavarrakkal van erősítve, a jobb oldalon egy négyszögű légző ajtóeskával ellátott és csak igen keskeny látó nyílással bír, erősen előre ugró. Az álvértnak a nyak elő részét borító részlete a mellhez van erősítve s jobb oldalán egy felhajló váll lemezt képez.

A bal karvért áll hat darab rákszerűleg egymásra tolható lemezből, amelyek közül a második széles lapoezkavértté alakul. Az alkarvért a könyökvédővel együtt egy darabból készült. A kezujjakat két csuklón mozgó lemez és egy nagy ujj vértzet védi. A jobb karvért mozgékonyabb s váll- és könyökvérten van kombinálva és páncélezkeztetővel ellátva.

A mellvért a közepén kiemelkedő bordával, amely alul lúdmell-szerűleg erősen kiugró esúcsot képez, a hátvérten összekapcsolható. A mell jobb oldalán a gerelyrúd megtámasztására egy kiemelkedő, egyik oldalán fogas lemez van két kiálló fülhöz egy vasszöggel erősítve. A derékvérthez sárgaréz bogláros képesek segítségével öt lemezből álló egymásra szegeeselt esipő-, illetve lágyékvért van erősítve, amely alól lánezszövetű ágyékvéd lóg ki. A ezombvérten tíz darab egymásra szegeeselt domború lemezből és térdkalácsvértből állanak. A lábszársínek eharníron mozognak s a külső oldalon összekapcsolhatóak. A lábfej- és ujjvérten tizen négy lemezből rákfarkszerűen összeállított lábvérttel vannak ellátva.

Az egész vértzet, amely a legjobb karban van tartva, símára esiszolt és 32·200 klgr. nehéz.

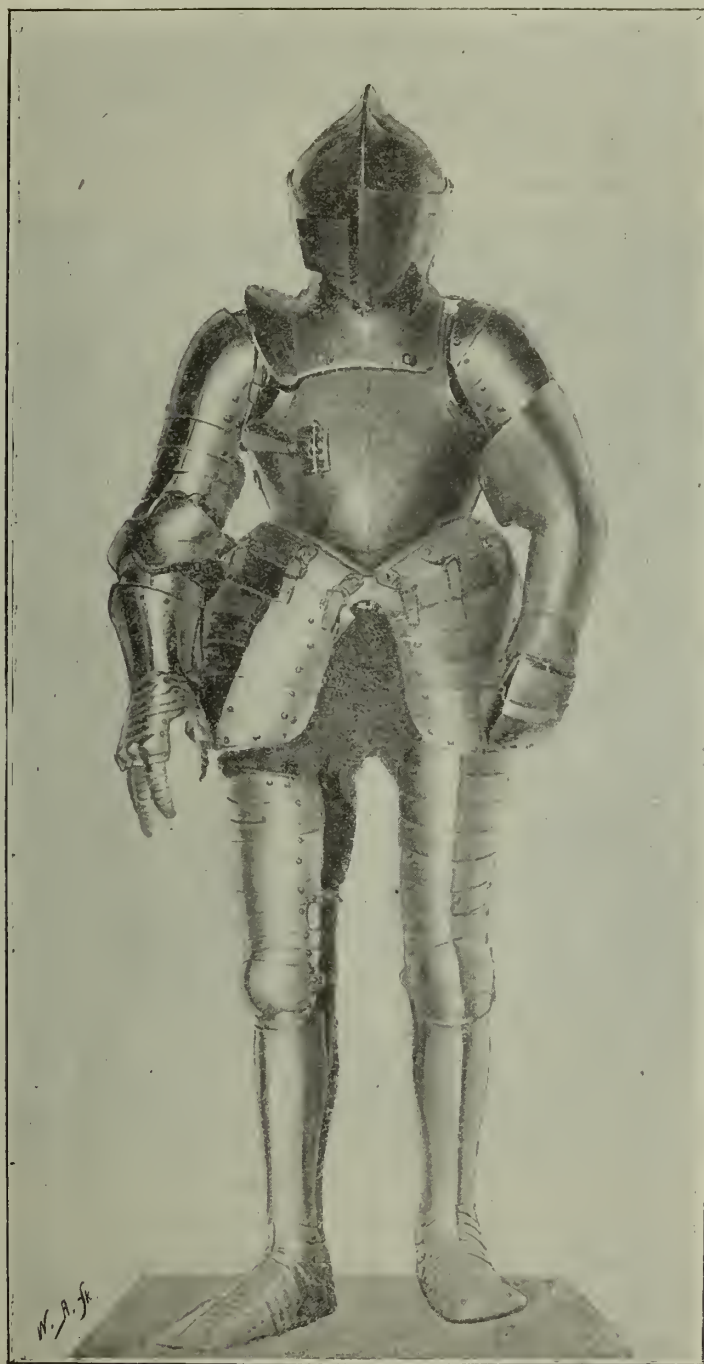
Az egész vértzet alakjára nézve hasonló. Ki van adva W. Boenheim: «Album hervorragender Gegenstände aus der Waffensammlung des allerhöchsten Kaiserhauses». Wien, 1894. ezimű művében, a XXXIV. tábla 2. szám alatt, mely Albreeht főherczeg tornavértezetét ábrázolja, 1580-ból. XVI. század.

Az ambrási várkastélyból.

Ő csász. és apost. kir. Felsége.

383 a.

Czimerlevél (armális), melyet II. Lajos király Budán 1517-ben ad ki. Ebben jerosini Brodaryeh István pécsi kanonoknak, testvérének Mátyásnak s ennek fiainak Ferencznek és Félixnek magyar nemességet és ezimert adományoz, még pedig ez utóbbiaknak azért,

374. Tornavétezet a XVI. századból.

mert a hajózásban és hadban különösen kitűntek. Valószínű, hogy mint királyi naszádosok szolgáltak. Maga az adományozott czímer is egy xvi. század elejéről való naszádotst ábrázol.

Eredeti oklevél hártján, függő pecséttel, mely a báró Tallián család levéltárában őriztetik. A czímer az oklevél felső jobb (heraldice) sarkát foglalja el. Arany négyszögletű keretbe foglalva, arany arabeszkos bibor színű háttérben egyenesen áll a czímerpaizs, melyben kék mezőben, természetes színű vizen, feketére festett csolnakban

pánczélos vitéz evez. A paizs felső jobb sarkából sötét szürke színű galamb, szájában zöldelő olajág koszorúval repül a vitéz felé, míg ezzel szemben a bal felső sarokban aranycsillag ragyog. A paizsot ékkövekkel díszített s vörös bőrszíjjal felszerelt csőr-sisak fűdi, melynek takarója kék és arany s amely két oldalt az egész keretet betöltő zöld és fehér bélésű, kék és arany akanthus-levélszerű díszítése foszlik szét. A paizs fölött, a sisak alatt, ennek két oldalán S. B. aranybetűk (Stephanus Brodarych) láthatók. A sisak oromdísz, egy a sisak tetején álló nyolcz ágú, sugárzó aranycsillag. Az egész czímerkép magassága 15 ctm., szélessége pedig 12'05 ctm.

Hadtörténelmi szempontból legérdeke-
sebb reánk nézve a csolnakban ülő naszá-
dos costümje. Miután a csolnakban ül, csak
derékig látszik. Fejét azon egészen sodrony-
szövetű sisakok egyike borítja, mely az egész
fejet, nyakat és vállakat is betakarva, csak
az orrnak, szemeknek és szájnak, hogy kis
kerek nyílást s melynek divatja egész a

xiii. századig visszamegy, de még a xv. században is több helyt, például Franciaországban használatban volt. A vállcsúcsot kétoldalt kerek ércztányér védi. A felső testen sodrony pánczéling van, melyből azonban csak a karokat fedő rész látszik ki, míg a mellet és kézfejeket góthikus sínpancél védi. A kezek ujjain azonban már ismét sodronykeztűk vannak. (Hasonló kiadva M. Viollet-le-duc: «Dictionnaire Raisonné du mobilier Français». Paris, 1874. V. Tome, 11. lap.) A czímerlevél elejének szélét végig gyönyörűen színezett renaissance ornamentika, antik ghirland és gyümölcsfüzerek ékítik, melyek alul két szép koronás női fejű griffből nőnek ki. Élénken

emlékeztetnek még a xvi. századbeli jobb olasz miniatorok műkezelésére. A családnak állítólag régibb czímere is van, melyben egy csolnakban két harczos evez, míg a parton egy magyar vitéz áll.

Most közölt czímerünket, noha egyenesen ezen oklevélre hivatkozik, mint annyi sok mást, teljesen hamisan adja a Siebmacher-féle nagy czímerkönyv.

A Szlavoniából eredő család nevét a czímerszerző István tette ismertté, ki utóbb váczai püspök és a király kancellárja lön. Többször járt követségben. A mohácsi csatából megmenekülván, azt leírta. Előbb I. Ferdinánd, majd János király híve volt s meghalt 1539. nov. 7-én. Váczon. (Lásd Nagy Iván: «Magyarország családai». II. k. 238. l. Siebmachers Wappenbuch. «Der ungarische Adel». I. 87. l. Turul. 1884. 3. 106. l.)

Br. Tallián Dénes.

387—391.

II. Lajos király papírra írott egyszerű záró pecsétetes levelei, melyekben a magyar főrendeket, főleg pedig Batthyány Ferenczet a megjelenésre sürgeti, mindannyi kelt Budáról Mohács felé menő útjából. Az utolsó 1526. aug. 25-én, tehát 4 nappal a szerencsétlen ütközet előtt kelt. E levélben neve után a király sajátkezűleg írta oda: cito, cito, cito (gyorsan, gyorsan, gyorsan!) Tudva, hogy épen a főurak dandárainak késedelme volt a veszedelem oka, lehetetlen megindulás nélkül olvasni e leveleket.

Hg. Batthyány-Strattmann Ödön levéltára, Körmend.

393.

Fegyveresoportban.

Csatabárd, vasból, tagló-szerű alakkal, melynek hosszú nyakú, keskeny bárdlapja a nyél felé lefelé hajlik. Négyszögű foka karimás szélű. A bárd hossza fokkal együtt 19,5, a bárdvas éle 13 ctm. hosszú.

(Lelhely: Csabrendek, Zala-megye.) xv. század eleje.

Szentmártoni Darnay Kálmán.

Harci fejsze, vasból, melynek foka hosszú talpú, török kengyel alakú, bárdja pedig a nyéltoktól gyengén szélesedő, hosszú vas.

Élének hossza 6 ctm., fokának hossza 10,5 ctm. Az egész

bárd fokkal együtt 17 centimeter. (Lelhely: Szombathely, Vas megye.) xv. század.

Szentmártoni Darnay Kálmán.

Kard, lovassági, kétélű, egyenes. Áttört mívű keresztvassal, lefelé, a pengére nyúló kosárral. Markolata öntött vas, sodronnyal bevont, fekete festésű és lándzsa alakban, két kerek- és két levélalakú lyukkal díszített. A pengén egy A alakú betű fölött háttal fektetett E betű, mely egyik oldalon kétszer van beütve, s közte hosszúnégyszögben

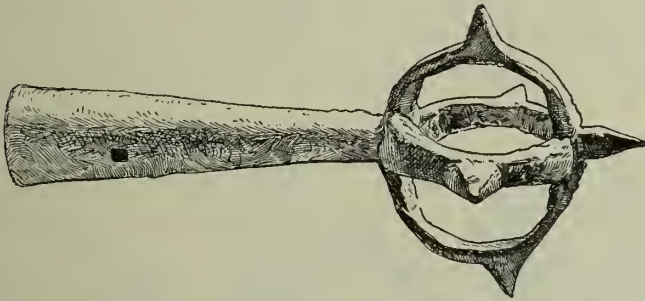
föl nem ismerhető jel. (Német fegyverkovács bélyege.) A pengén harmadrész hosszúságban mindkét oldalon négy vércsatornával díszített, melyeknek végén a mellékelt bélyeg van be ütve. — A penge hossza 98 ctm., — tokja nincs. Súly: 1450 gram. XVI. század.

A fraknói várból.

Esterházy Pál hg.

395.

Csatacsillagfej, vasból, áttörve, hosszú, tokos nyakkal. A buzogányfejet derékszög alatt egymásra hajló vaskarikák képezik, melyekből oldalt kifelé és összeillesztésüknél egy-egy vastüske áll ki. A buzogányfej átmérője 9,5, a nyak hossza 12,5 ctm. XV. század.

Takács Mihály.

396.

Lópatkó, kovácsolt, kerülék alakú vasból, melynek keskeny középnyílása 75+22 mm. A patkó két átelleni oldalán 3—3 négyszögű lyuk van a felszőgezéshez átütve, sarkak nincsenek. A patkó átmérője 10,5 ctm., hossza 11 ctm.

Lehely: Z. Szántó, Zalamegye. XIII. század.

Szentmártoni Darnay Kálmán.

398.

Lópatkó (4 drb), vasból. Hasonló a 369. szám alattihoz, azon különbséggel, hogy a középnyílás nagyobb és a patkó végei hegyesre kovácsolva, lefelé vannak görbítve. XIV. század vége.

Szentmártoni Darnay Kálmán.

401.

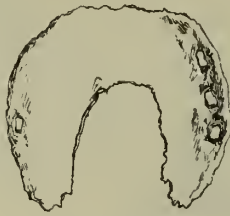
Lópatkó vasból, mindkét száron egyenletesen elosztott három-három lyukkal, melyeket a patkóvason körülfutó beütött csatorna köt össze. E csatorna azonban csak az utolsó lyukakig fut. A patkó-

száruk végei élesek és gyenge hajlással a csülök felé fordulók, alul pedig négyszögű magas sarkakkal vannak ellátva.

Lelhely : Sümegh, Zalamegye. xvi. század.

Szentmártoni Darnay Kálmán.

402

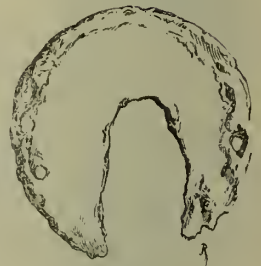
403

396

398

405

398

398

402. 403.

Lópatkó (2 drb), vasból. Hasonló a 396. szám alattihoz, azon különbséggel, hogy nagyobb alakú és a szögek fejei részére a lyukak szélei be vannak mélyítve. xiv. század első fele.

Szentmártoni Darnay Kálmán.

405.

Lópatkó, keleti forma, vashól, sarkak nélküli, köralakú vaslap, melynek közepéig egy kúp alakú s a csúcsoknál 4 ctm. széles nyílás terjed. A patkó két átelleni oldalán 3—3 kerek lyuk van a felszögezéshez átütve. A patkó átmérője 12.5 ctm. XIV. század.

Szentmártoni Darnay Kálmán.

411.

Zabla, kovácsolt vashól. Áll két vékony lemezből, összehajlított és végén gamóval ellátott kúp alakú tengelyből, amelyek gamóiknál fogva vannak összekapcsolva. Mindkét tengelybe lapos, egymásra ko-

vácsolt köralakú lemez-szijtartó füllel van alkalmazva. A lemez és fül egy darabból készült.

A kúptengelyek hossza 9 ctm., a tengelyekbe alkalmazott füles lemez hossza 13 ctm., a köralakú lemez átmérője 5 ctm., a fül hosszabb átmérője 4 ctm. XIV. század vége.

Lichtneckert József.

412.

Sarkantyú, vashól, renaissance alakú, közép nagyságú, féldomború, egyenes szárakkal, amelyek végén két lyukkal ellátott lefelé hajló fül van. Az egyenesen lefelé álló tarajtartó nyaka hosszúknak gömböt képez. Az ötágú csillagtaraj egyes sugarai szélesek és laposak. (Hasonlót kiadva lásd R. Zschille és R. Forrer: «Der Sporn». XIII. tábla, 5. ábra.)

A szárak közötti távolság 7.3 ctm., a szárak hossza 7.5 ctm., a taraj átmérője a sugarakkal együtt 4 ctm., a tarajtartó hossza 4.5 ctm. A XVI. század elejéről.

Érseki lyceum muzeuma, Eger.

414.

Sarkantyú, mór, vasból, széles, rövid szárakkal, hosszú tarajtartóval és nyolcz ágú csillagtarajjal. A szárak külső alsó része domború, felső része síma és kis csúcsban végződik. A szárak elején kis fülek vannak. Az egyik oldalon félkörű csatt lóg.

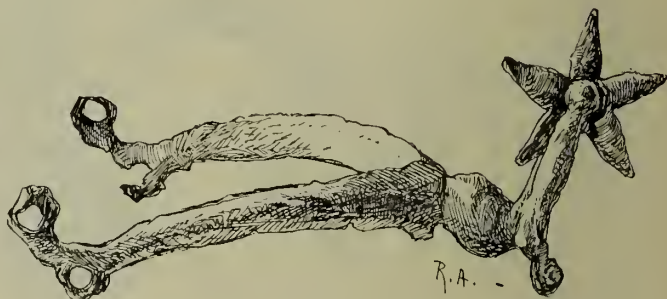
A sarkantyú-szárak egymástóli távolsága 7,5 ctm., hátsó részük 6,5 ctm. széles, magasságuk 5 ctm. A taraj sugarai 3,5 ctm. hosszúak.

A xv. században a mók és az arabok viseltek ilyen sarkantyúkat, a xvi. században azonban a lengyeleknél is használták. Hasonló ki van adva: A. Demmin «Die Kriegswaffen» című mű 620. lapján 24. sz. alatt. A sarkantyút Gömörmegyében Jánosiban az erdőben találták.

Nyáry Jenő br.

415

412

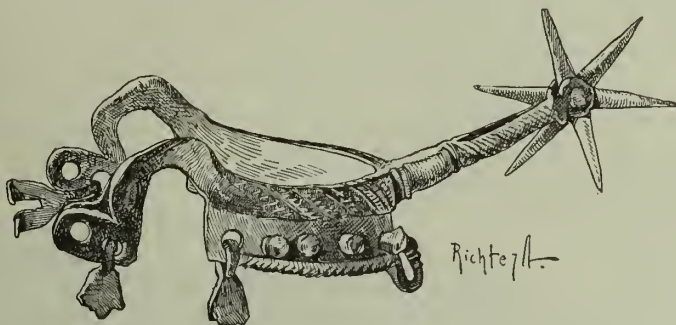
415.

Kengyel, sárgarézből, melynek szárai kívül két lapra reszelt s egy hosszegyközényű lappá kiszélesedő talpallóval bírnak. A külső kengyelszár kurtább s e miatt a talpalló kifelé fölfelé hajló rézsútos állást nyer. A kengyelszárak fölül egy ív alakban előre görbülő tengelylyel vannak összekötve, s ezt egy középben magas bordával két részre osztott széles, ív alakú rézlap borítja, melynek alsó fele csillagszerű három áttöréssel van díszítve. A talpalló előrésze egy csúcsívbe futó és függélyesen lefelé függő rézlappal van ellátva. Lelhely: Kaposvár, Somogy m. A kengyel-nyílás átmérője 9,5 ctm., egyik kengyelszár magassága 10,5, másiké 12,5 ctm. A talpalló szélessége 3 ctm. — xv. század. Hasonló ki van adva A. Schlieben. Geschichte der Steigbügel. Annales des Vereins für nassauische Altertumskunde 1892. 1893. III. Tábla 157. ábra.

Szentmártoni Darnay Kálmán.

416.

Sarkantyú, vasból. A szárok 2·5 ctm. szélesek, laposak, külső oldalukon egy széles keresztbe futó vonalakkal díszített bordával ellátottak, a borda fölött pedig több szögletű fejes szögekkel díszítettek. A szárok vége könyök-alakú hajlással fölfelé emelkedik és két lyukkal ellátott fülben végződik. A szárok ott, a hol a kissé lehajló taraj-

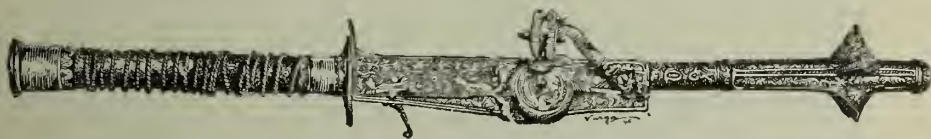
tartó van, három szögalakban kiszögellenek és egy gyűrűs gömbbel ellátott lefelé hajlított kamóban végződnek. A bal szárban a könyök-hajlat fölött egy kapocs van bekapcsolva, úgyszintén a fülekben egy-egy csatt szárának a töredéke. A hatágú csillagtartaj sugarai vékonyak és kihegyesedők, míg a tarajtartó kevésbé lefelé görbült, haránt bordázott.

A szárok közötti távolság 6·7 ctm., a szárok hossza 9 ctm., a tarajtartó hossza 5·5 ctm., a taraj átmérője 5 ctm. A xv. századból.

Bethlen-collegium, Nagy-Enyed.

421.

Buzogány vasból, öt gerezdes és löberendezéssel ellátott. A hatszögletű buzogányszár lapjai, valamint a háromszögű gerezdek beétegetett virágarabeszkékkel vannak borítva. A buzogányszár kerek, fúrott

csővel van ellátva, melyhez hátra csapó kerek lakatos kovás löszerkezet szolgál. A nagy körlap által a szártól elválasztott nyél fekete bőrrel borított és kettes sodrású sárgaréz huzallal van körülcsavarva. A nyél alsó és felső vége sárgaréz pánttal van körülvéve. A lobbantyú-lapon háromszögű paizsban egy hadi csákánynyel e mellett két oldalt

P és S betűk vannak fegyverkovács-bélyeg gyanánt kiétetve. A buzogány hossza nyelével együtt 64,5 ctm. Súlya 2 kilo és 290 gramm. XVI. század.

A körmendi várkastélyból.

Batthyány-Strattmann Ödön hg.

425.

Zseb- vagy övpisztoly (egy pár), kerek lakatos, hátra csapó kovás szerkezettel. A 11 ctm. hosszú cső eleje fagaly-alakú vésetekkel, vége pedig csavarmenetesen futó homorú vájattal díszített. A szerszám le-

mez, kovatartó kakas s ennek rugója vésetekkel díszített, úgy szintén a sátorvas és tusaborító is. A ravaszt a sátorvasra csavarral erősített biztonsági rugó tartja. Az ébenfa ágy belső oldalára 8,5 ctm. hosszú akasztó tüske van alkalmazva. A cső úrátmérője 6 mm.

XVI. század eleje.

Gr. Andrassy Géza.

427.

Fegyvercsoportozat a következő jobbra XVI. századbeli magyar fegyverekből van összeállítva:

Zabla, XVI. század.

Székely nemzeti múzeum.

Buzogány, lánczos gömbfejjel, vasból. XVI. század.

Székely nemzeti múzeum.

Buzogány, körte-alakú vasfejjel. XVI. század.

Székely nemzeti múzeum.

Nyílpuska, aczélijjal. XVI. század.

Gr. Szirmay Alfréd.

Buzogány, gömb alakú, fagömbje laposfejú szögekkel van sűrűen kiverve, felső részét vaslemez borítja, melyből egy négyélű tüske emelkedik ki. XV. század.

Besztercze-Naszód vármegye közönsége.

427. Fegyveresportozat.

Alkarvédő (2 drb), a xvi. századból, bordázott vaslemezből két kezelő lemezzel.

Batthyány Iván gr..

Csákány-fokos, vasból, újkori nyéllel. xiii. század.

Darnay Kálmán:

Magyar tárcsapajzs, fából színezve, karmos sasszárnyyal. xvi. század. — A fraknói várból.

Esterházy Pál hg.

Lobogós kopja, lovassági kétszárnyú lobogóval és színezett gerelyszerű rúddal. xvi. század.

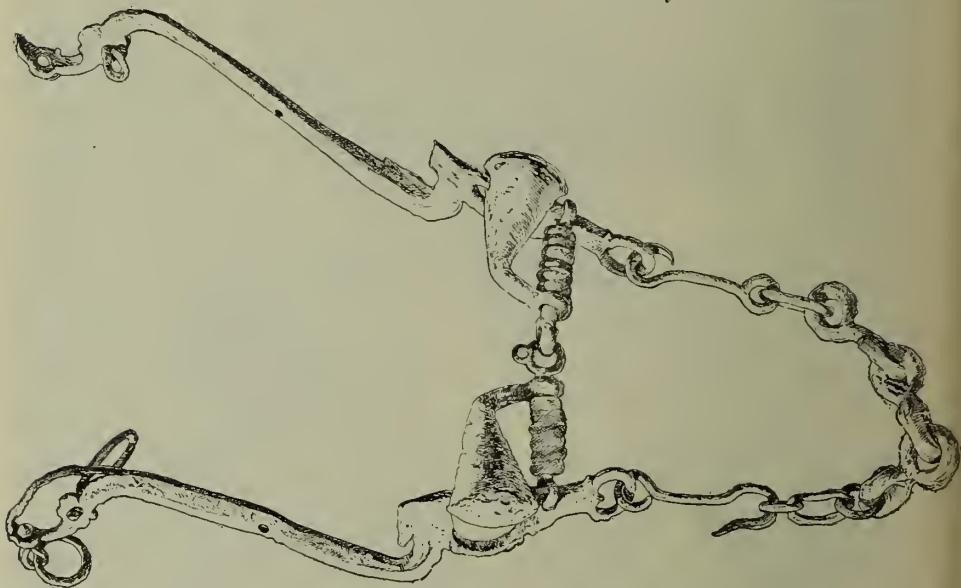
Nagy-Szeben sz. kir. város közönsége.

Sisak, rákfarkos nyakvédővel, bordázott sisaksapkával és orrvédővel. Magyar alak. xvi. század.

Batthyány-Strattmann Ödön hg.

Zabla, tagolt gyűrűs tengelylyel. xv. század.

Székely nemzeti múzeum.

Feszítő zabla vasból. A zablaszárok közül az egyik ép, fölül hajlott könyökkel bír, melyben forgó tengelylyel ellátott kapocsban levő karika. belső oldalán pedig elyipsis alakú láncszem van. A könyök felső része fület képez. A szárok alsó része csaknem függélyesen álló karral bír, melynek 9'5 ctm. hosszú kidomborodó végén kúp alakú lehajlított tengely van beerősítve. A kúptengely szárait összekötő, hat gyűrűs egyenes feszítő tengely erősíti be. A szárok végén három nyolczas alakú szemből, három kisebb karikából és két hosszúkás kapocsból álló láncz van. A szárok, amelyek külső lapjukon félig ki-vájtak, 18 ctm. hosszúak, a kúptengelyek hossza pedig 5'5 ctm.

xv. század vége.

Bartalos Gyula.

Feszítő zabra, tagolt tengelylyel, lánczczal. xv. század.

Szeged városi múzeum.

Hajító dárda, szakállas csúccsal. xvi. század.

Pozsony vármegye közönsége.

Pánczéling, vassodrony szövetből. xvi. század.

Marosvásárhelyi ref. collegium.

Hajító dárda (2 drb), nádlevél alakú pengével, tokos nyakkal.

xiv. század.

Csoma József.

Golyó, lánczos, vasból. A golyó áll két féltékéből, a melyekből egy-egy 31 ctm. hosszú, karikás végű tengely nyulik ki. A tengelyek egy 8 ctm. átmérőjű erős karikával vannak egymáshoz lánczolva. Az egyik féltéke keresztmetszet-lapjában tüske-nyulvány van, a mely a másik féltékének megfelelő mélyedésébe illeszkedik és a két féltékét összetartja. Ágyúból lövetett ki s röptében szétnyilva keresztbe fogta az ellenséget.

A golyó átmérője: 11 ctm. Súlya: 7500 gramm. — A xvi. századból.

A borostyánkői várból.

Almásy Ede.

Harci balta vasból, 12 ctm. hosszú, 4.5 ctm. átmérőjű [tokkal, melynek külső oldala lapos és felső végén 5.5 ctm. hosszú és 3 ctm. széles fokkal bír. A balta nyaka rövid, lapja pedig a kissé hajlott élnél 14 ctm., alsó része ferdén leszegett, felső része pedig egyenes. A balta nyaka 4 ctm. széles s kezdetétől a balta lapcsúcsáig kika-nyarított. A balta nyakán és a lap csúcsában egy-egy öt ágú fonott csillagkereszt van bélyeg gyanánt beütve.

Lelhelye: Bükk hegység. xiv. század vége.

Bartalos Gyula.

Buzogány, tizenkét gerezdes vasból. xvi. század.

Segesvári gymnasium régiségtára.

Buzogány, félgömb alakú bronzfejjel és fekete nyéllel. xvi. század.

Andrássy Géza gr.

Buzogány vasból, tizenkét gerezdes. xvi. század.

Nagybánya város közönsége.

Buzogány, tizenhat gerezdes. xvi. század.

Andrássy Géza gr.

Pánczélszuró, hegyes törkard, háromélű pengével, keresztvas nélkül. xvi. század.

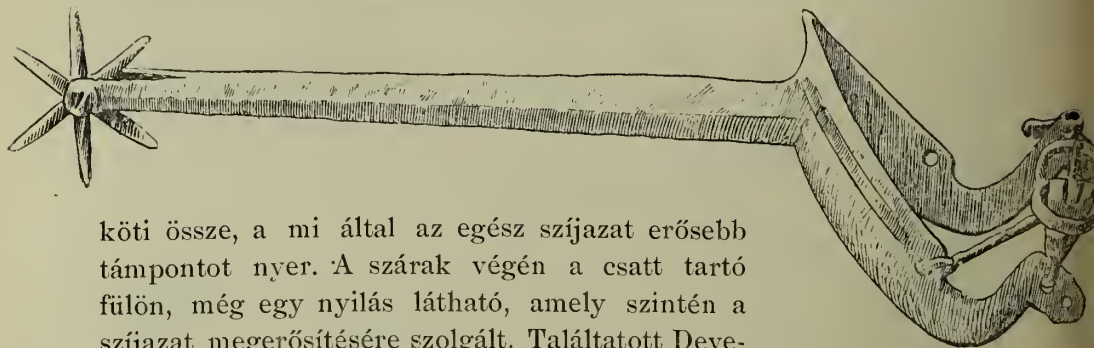
Szirmay Alfréd gr.

Sarkantyú, csillagtarajos. xiv. század.

Csoma József.

Torna sarkantyú, vashól, rövid lapos, elöl rövid könyökben fölhajlott, hátul magasan kiszökellő szárakkal és hosszú négyélű tarajtartóval, melyben egy kis hat ágú csillagtaraj van beerősítve. A lapos szárak külső oldalán kiemelkedő árkolt borda fut végig egészen a tarajtartóig, amely utóbbi vége felé keskenyedik. A szárak egyikében peczekkel ellátott csatt van akként alkalmazva, hogy a csatt szárát és a sarkantyú szárát a könyök hajlat fölött egy kis kapocs

köti össze, a mi által az egész szíjázat erősebb támpontot nyer. A szárak végén a csatt tartó fülön, még egy nyílás látható, amely szintén a szíjázat megerősítésére szolgált. Találtatott Deveserben, Abauj-Torna megyében.

A szárak közötti távolság 7.1 ctm.; a szárak legnagyobb szélessége 3.5 ctm.; a tarajtartó 18.5 ctm. hosszú, a csillagtaraj száraival együtt 3.5 ctm. átmérővel bír. (Hasonló ki van adva: *R. Zschille* és *R. Forrer*: «Der Sporn», IX. tábla, 4. ábra.) xv. század.

Csoma József.

Számszerij-agy, szarvas csonttal borítva. xvi. század.

Bártfa szab. kir. város közönsége.

Torna-sarkantyú. Szárak egyenesek, rövidek s olyan szélesek, mint a hosszú bordás tarajtartó. Csillag taraja nyolcz ágú. xvi. század.

Spitzer Mór.

Harczi bárd, vashól, áttört tüskés bárdlappal. xv. század.

Szirmay Alfréd gr.

Pánczélszuró, hegyes törkard, háromélű hosszú pengéjű, egyenes keresztvassal, fekete bőrhüvelyben. xvi. század.

Erdélyi múzeum régiségtára.

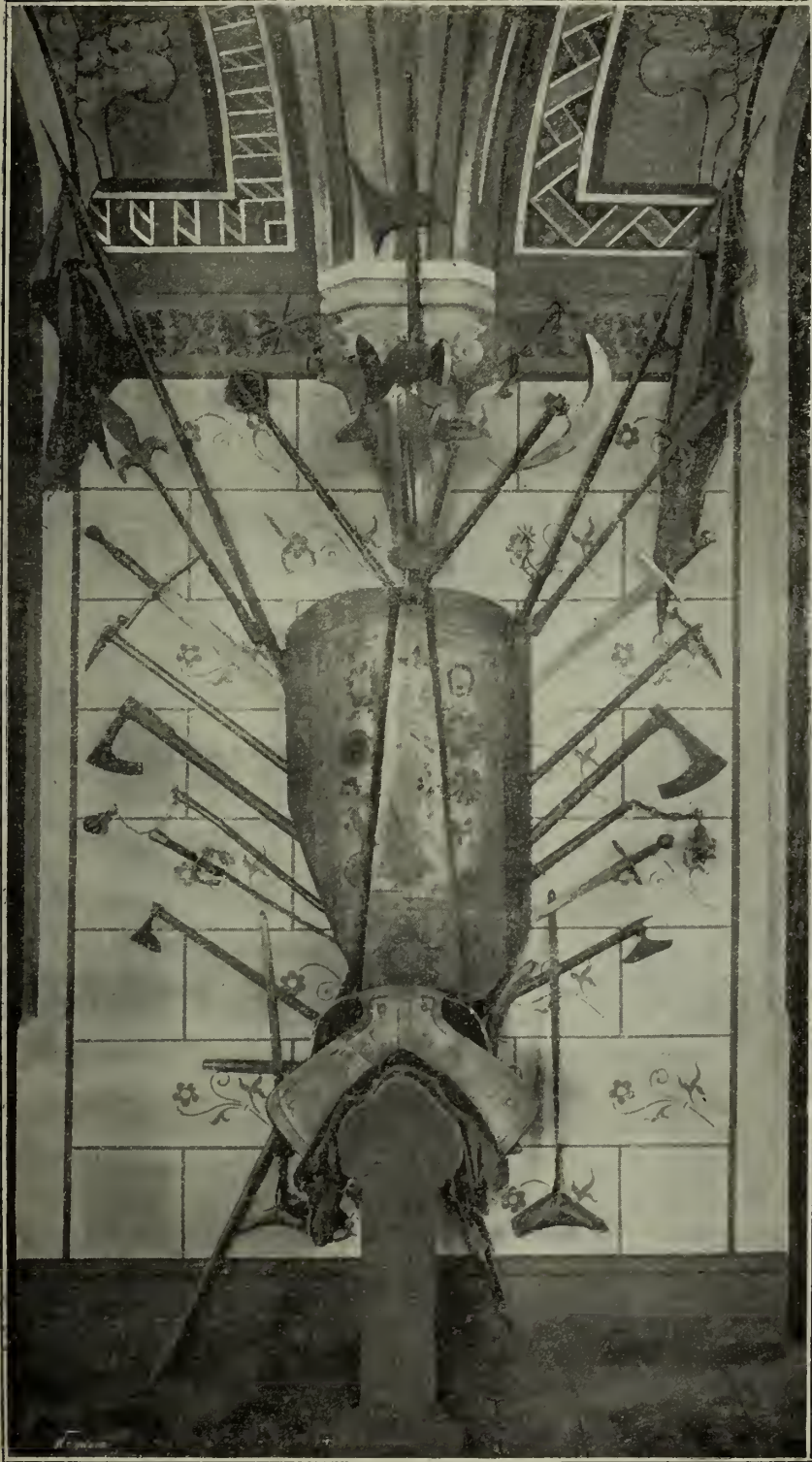
Pánczélkeztű (egy pár), szarvasbőrből, piros selyemmel bélelve; az ujjaknál vasláncz szövettel borítva. xvi. század.

Brassói történeti bizottság.

Fegyvercsoportozat a következő fegyverekből összeállítva:

Gyalogsági álló paizs, hosszúkás négyzet alakú, fából. Fölülete vászonnal bevont és ezüst színűre festett. Szélén fekete és barna szalag fut körül. Bordája háromszög alakú. A közepén egy vértessisakos

430. 431. Fegyveresoportozat.

feje, csillagok és a sugárzó nap benne minuszkulás góthikus betűk. XV. század.

Bécs városi történelmi múzeum.

Lánczos buzogány, tizenkét gerezdes körte alakú fejjel és tompa nyéllel. XVI. század.

Székelly nemzeti múzeum.

Csákányfokos, vasól. XVI. század.

Andrássy Géza gr.

Pánczélszuró, hegyes törkard, német forma, kétélű, mély vérsatornával és nyolczszögletű vaslemezzel ellátott két köralakú háritó vaskarikával. XVI. század.

Tartományi szertár, Grác.

Pánczélszuró, hegyes törkard, német forma, négyszögletű, hasáb alakú, széles félkörben lehajló keresztvassal, vésett markolat gombbal.

Tartományi szertár, Grác.

Buzogány, nyolcz gerezdes, hosszú vastokkal. XVI. század.

Takách Mihály.

Számszerij, felfelé görbülő vastag szárú íjjal. XV. század.

Nagy-Szeben szab. kir. város közönsége.

Csákányfokos. XVI. század.

Vas megyei régészeti egyesület.

Harczi bárd. XIV. század.

Vas megyei régészeti egyesület.

Harczi balta. XVI. század.

Vas megyei régészeti egyesület.

Lóbogos kopja, lovassági. A 3'45 m. hosszú fenyőfa nyél valami fehér mázzal bemázolt, és azután barna, zöld és fekete gyűrűkkel és fekete foltokkal díszített. Alsó részén nagy gömb van, amely szintén színezett. A nyél csúcsán 16 ctm. hosszú, négy élű tokos kopja vas van két szöggel oda szögezve.

A lobogó durva vászonból, két háromszögű szárnyban van összevarrva, amely szárnyak vagy pirosak és fehérek, vagy pirosak és zöldek. De vannak egészen zöld szárnyú lobogók is.

A lobogó 59 ctm. szélességben fekete durva szalag szegéssel a rúdhoz szögecselt. A szárnyak hossza 72 ctm. XVI. század eleje.

Ulászló alatt a magyar huszárság ilyet viselt. A vörös és fehér az ország zászlajának színe volt, a címér paizs vörös és fehér pólyáit követve.

Nagy-Szeben szab. kir. város közönsége.

Szurokvető dárda (2 drb). XVI. század.

Andrássy Dénes gr.

Csákányfokos, vasból. XVI. század.

Andrássy Dénes gr.

Pallos, két élű, hosszú pengével, vésett művű egyenes keresztvassal. XVI. század.

Szirmay Alfréd gr.

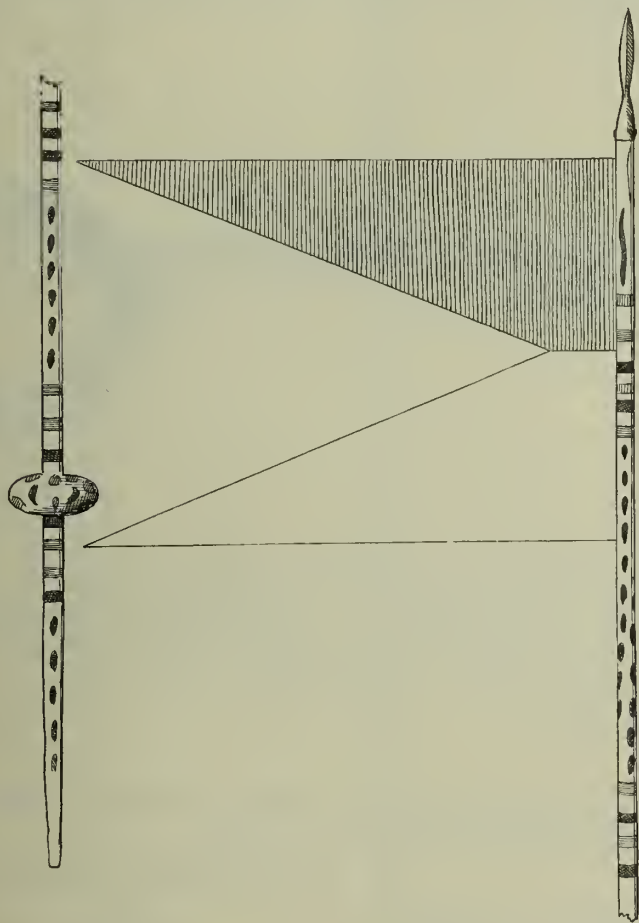
Kengyel, kettős kör alakú talpallóval, szíjtartója forgatható.

XVI. század.

Erdélyi múzeum régiségtár.

Lánczos buzogány, körte alakú, kúpos tüskéjű fejjel. A tüskéken egy kis lyukacska van díszítésül beütve. Hosszú vastokja végén drót szövettel burkolva. XVI. század.

Andrássy Géza gr.

Csatabárd, félhold alakú, bárdlappal, melyen török felirat van bevésve. XVI. század.

Andrássy Géza gr.

Torna-sarkantyú, XV. század.

Székelly nemzeti múzeum.

Fokos balta, vasból. XV. század.

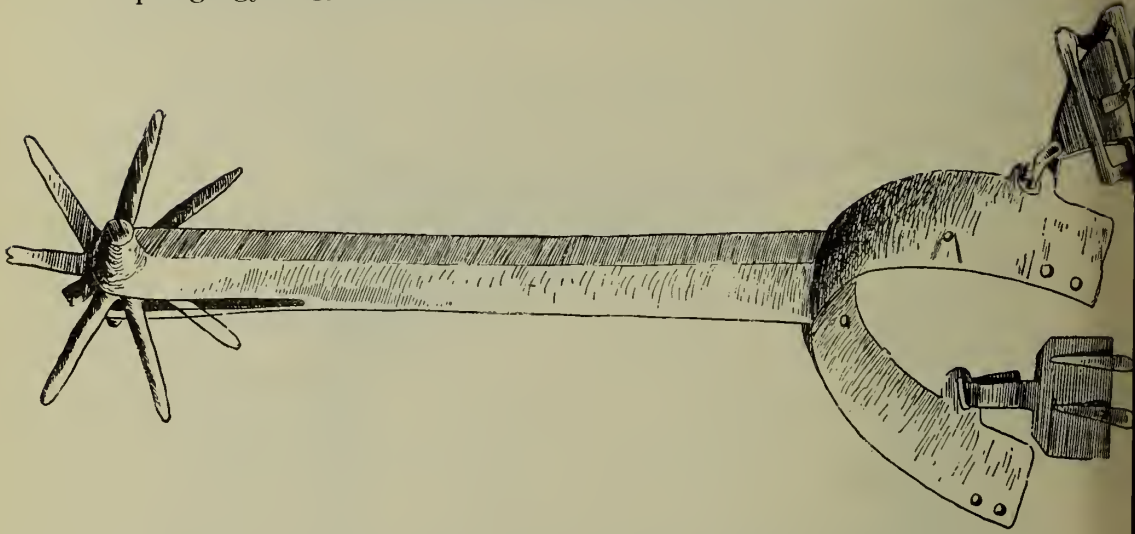
Bartalos Gyula.

Kengyel, török, úgynevezett sim-rikább, széles hajlott talpallóval, hosszú újkori szíjazattal (egy pár). XVI. század.

Dr. Szendrei János.

Kard, pallos alakú, egyenes, két élű. Pengéjén négyes vércsatorna fut végig. Keresztvasa egyenes, két kézre való markolata bőrral bevont. XIV. század vége. Besztercze-Naszód vármegye közönsége.

Torna-sarkantyú, vasból, széles lapos szárakkal és hosszú négyélű összenyomott tarajtartóval, amelybe nyolcz ágú csillagtaraj van erősítve. A szárak külső fölülete alig domborodik s közepén két elmosódott barázda fut végig, s az egyikben az alól ferdén álló fülben egy nagy háromszögű szárral ellátott négyszögű csatt, a másikban pedig egy négyszögű visszahajlított tüskéjű kapocs van. A kapocs

külső lapját két keresztbe menő barázda díszíti. A taraj tengelye két kúpalakú ágyban van megerősítve. A szárak közötti távolság 8·5 ctm., legnagyobb szélességük 3 ctm.; a tarajtartó hossza 18·8 ctm., a taraj a sugarakkal együtt 8 ctm. A csatt hossza 8 ctm., szára 3 ctm.

xv. század vége.

Bartalos Gyula.

Alabárd, négy élű nyárssal, bárdlapja hosszúélű, oldalai csipkézettek, tüskéje fölül ferdén erősen leszegett.

Besztercze-Naszód vármegye közönsége.

Csákányfokos. XVI. század.

Székely nemzeti múzeum.

Ló fejevért, kovácsolt vaslemezből, keleti alak. A vért áll fej és rákfarkas nyakvédőből, két kiálló szemvédővel és fülvérttel. Az egész vértzet hosszában futó szalagokban edzett és aranyozott arabeszkkel díszített. Súlya 2·600 kiló. Olasz munka. XVI. század.

Andrássy Géza gr.

430. Hegyes tőr-kardok.

431.

Nyereg, sötétzöld bársonnyal bevonva, félkör alakú támlával és háromszögű kiugró csúcsú kápával. A támla és kápa külső fölülete aczél lemezzel bevont és olasz renaissance stílű arabeszekkel étetett és aranyozott.

A váz részint fából, részint vaslemezből van készítve és zsák-vászonnal és tehénszőrrel bélelt. xvi. század.

Andrássy Géza gr.

432.

Fegyvercsoporthozatban.

Tornazabla, csiszolt vasból, hengeres és középen fölfelé könyöklő tengelylyel. A zablaszárak vésett és áttört művű, gyengén hajtott S alakot mutatnak. (Lelhelye: Nagy-Bajom, Somogy megye.) A tengely hossza 16, a zablaszárak hossza 26,5 ctm. xvi. század.

Szentmártoni Darnay Kálmán.

Buzogányfej, vörösrézből, kicsiny, elkoptatott szabálytalan gomb alakú. Nyele újkori. Legnagyobb átmérője 4,5 ctm., hosszátmérője 2 centiméter. Lelhelye: Csabrendek, Zalamegye. A xv. századból.

Szentmártoni Darnay Kálmán.

Buzogány, csillag-, török (topuz), vörösrézből, hosszúkas gömb alakú, középen négy oldalú, gula alakú, tompított hegyű tuskékkal, a melyek körül négy három oldalú hasonló túske sorakozik. A tuskék közei és a gömb oldalai rovátkolt díszítéssel bírnak. A feketére fényezett nyél újabbnak és a végén rézpolturával van leszögelve. A buzogányfej hossza 6 ctm., szélessége a tuskékkal együtt 4 ctm.

Lelhelye: Kanizsa régi várhely. A xv. századból.

Szentmártoni Darnay Kálmán.

Sarkantyú, könyökszögletben hajló rövid szárakkal. Csillagtaraja 12 sugaras. E típusbeli sarkantyú le van rajzolva: *Denmin A.* «Die Kriegswaffen in ihren geschichtlichen Entwicklungen» című mű 620. lapján.

Méretei: a szárak távolsága 8 ctm., a szárak magassága 8 ctm., a tarajtartó 6 ctm., a taraj átmérője 7 ctm. A xiv. század végéről.

A cisterciák iskolai múzeuma. Eger.

Kard, pallos forma egyenes, kétélű, vasból, hosszú, széles pengével, a melynek mindkét oldalán a penge közepéig terjedő két keskenyebb

és egy szélesebb középső vércsatornát látunk. A középsőben a kard-csiszár bélyege van beütve. A bélyeg áll egy pallosmarkolatból, kissé fölfelé hajlított keresztvassal, alatta egy minusculás N betű, a melynek az egyik szára azonban elkopott. A bélyeg a penge mindkét oldalán egyenlő. A markolatvas lapos, középen bordás díszítésű gombban végződik. A markolat keresztvasa meggömbített és végein kígyófejet ábrázol. A penge hossza 95 ctm.; szélessége a markolatnál 6 ctm., a markolatvas 17 ctm., a lapos gömbbel együtt 21.6 ctm., a keresztvas

17 ctm. A fahüvely bőrrel bevont, két vaslemezes foglaltvány-nyal s a felsőn hordkarikával. A penge xv. századi, míg a keresztvas későbbi, valószínűleg a xvii. századból ered.

Szék mezőváros hatósága.

433.

Szapolyay Imre síremléke. Gypsmásolat. Az eredeti a szepes-helyi székesegyház szentélyének oldalfalába van befalazva s vörös márványból készült. A nevezett egyház megújítása után ma a Szapolyai kápolna szentélyében, Szapolyay István nádor sírkövével szemben van elhelyezve.

Magassága 2.73 m., szélessége 1.41 m. Keretén a lapidáris betűkkel vésett körirat a következő: ✠ HIC JACET ILLUSTRIS | AC EXCELLENS DO(M)I(N)US EMERICUS COMES PERP. (ETUUS) SEPE | SIENSIS ET PALLATINUS | REGNI PANNONIE QUI OBIIT MCCCCLXXXVII.

«A kereten belül a képes mező alapját egy sugár oszlopokon nyugvó hat ívbehajlású csúcsíves keret képezi, mely fölött a két felső sarkot díszes akanthus-levelek töltik ki. Az ívet alatt áll az elhunyt pánczélos alakja. Arcza bajusz és szakáttalan, szemei huny-vák, fejét kicsiny tollforgóval díszített vassapka fűdi, melyet alól egy a nyakvashoz erősített állvédő egészít ki. Termetét teljes középkori vért fűdi, jobbjá mellén pihen, balját a bal oldaláról lecsüngő egyenes pallos markolatának keresztvasán nyugtatja, lábait hosszú, egyenes sarkantyúkkal ellátott, lemezes csőrsarúk fűdik, zsámolya nyugvó oroslán, melynek füleit egy-egy rozetta képezi. A pánczélos alak háta mögött két lebegő angyal szőnyeget tart, ennek szegélyét váltakozva dülények s pontozatokból alkotott díszítés képezi, bélése a csúcsíves korbán kedvelt és gyakran alkalmazott virág ornamentikát mutat. Jobb hóna alatt tornazászló nyelét tartja. A kettős szárnyú zászló díszítése a köpeny béléséhez hasonló, a rajta levő címertpajzs alakja: hegyekből növekvő farkas. A lovac lábszáraival egy magasságban, mindkét oldalt ismét egy-egy bő tunikába öltözött angyal áll, s magok előtt egy-egy renaissance címertpajzsot tartanak. E címert-

pajzsok közül: a czímertanilag jobb oldalon levő, hármás holomból növekvő farkast mutat, jobbról fölülről egy befelé fordult holdsarlótól, balra alól egy nyolcz ágú csillagtól kísérvé. A baloldali pajzs czímeralakja: egyszarvú. Az emlék egészben jó föntartású.

Érdekesek a sírkövön elhelyezett czímerpajzsok. Fölül a tornalándzsa lobogóján a családi czímer foglal helyet: (Kékben) hármás halomból növekvő természetes farkas, — a jobboldali pajzson ennek ismétlése, az atya czímere a baloldali pajzson: (veresben, ezüst) egyszarvú: az anyáé. Ez a középkori sírköveken a czímerek rendszeres, szokásos elhelyezése».

A Szapolyai család, mely Jánosban a magyar királyi székre emelkedett, ősrégi család, de csak a xv. században kezd szerepelni. Emelkedésüket főleg Mátyásnak köszönhetik, ki Imrét és testvérét Istvánt magas polczokra emelte.

Imrét, mint kiválóan tanult embert kortársai litteratus (deák) melléknévvel tisztelték meg. Fiatal korában Hunyadi János alatt tanulta a fegyverforgatást, ennek halála után már 1459-ben az összes sókamrák grófja (Comes) volt. Öt évvel utóbb 1464-ben már a Bosnyák országi kormányzóságban és a horvát báni méltóságban találjuk, valamint ekkor már szepesi örökös gróf és főispán is volt. 1465-ben, — úgy látszik — a boszniai kormányzóságtól megfosztatott. Nőül a pelsőczy Bebek családból Imrének leányát Orsolyát vevén, ez által is tetemes vagyonhoz jutott és ez úton sógorának Pelsőczy Pálnak örökségét is igyekezett megszerezni. Azonban, miután 1468 táján a szép jövedelmű harminczad főigazgatói tisztelet is a király rendelkezésénél fogva Csáktornyai Hampónak volt kénytelen átengedni és nevezett sógora utáni örökség megszerzésére nézve is némi nehézségeket gördítettek elébe, Mátyás királylyal, jóltevőjével feszes viszonyba jutott. Utóbb azonban ismét visszanyerte a király kegyét, és több hadjáratban és békeszerződésekben vett részt. 1485-ben nádorrá választott. Életének utolsó éveiben még Tokaj várát és a hozzá tartozó uradalmakat is nyerte adományul. Meghalt 1487-ben. Ő, ki 1459-ben még csak egyszerű vitéz volt, emelte családját a főrendek közé.

Csoma-Csergheő: «Szapolyai Imre sírköve». Arch. Ért. 1890. 342. 1. Nagy Iván: «Magyarország családai». X. k. 488. lap. I. Siebmachers Wappenbuch. IV. k. 615. 1. Dr. Csánki Dezso: «Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában». I. k. 1890. 118. 191. stb. 11.

A történelmi főcsoport igazgatósága.

437.

Csoportozatban.

Várpuska, szakállas, kanóczos, négyszögű serpenyővel és czélgömbbel, hosszú megnyúlt ravaszszal. A keményfa ágy öt oldalú, pántozat nélkül. A tusa hosszú, keskeny, a nyakán kivágással a hüvelyk újj számára.

A szakállon egy jeruzsálemi kereszt van beütve. A kanóczfogó hosszú hattyúnyak alakú, keskeny fejjel. A töltővessző számára az ágyon nincs semmiféle vajat.

A csőúr átmérője: 21 mm.; hossza: 1'25 m.; a tusával együtt: 1'70 m. Súlya: 11'500 gramm. A xvi. század végéről.

A fraknoi várból.

Esterházy Pál hg.

Várpuska kanóczygyújtós szerkezettel, barna, tölgyfa agyba illesztve. A hosszú, nehéz cső nyolcz szögletű, célzgombbal és bevéssett irányzóval ellátva. A csövön a lőporkamra fölött egy egyenes keresztvasú tör alakja van fegyverkovács-bélyeg gyanánt beütve. A puska-

 ág újabb keletű francziás szabású s a XVIII. századból való. A cső hossza 128·5 ctm., a csőtorkolat átmérője 21 mm. A puska súlya: 12·700 gramm. XVI. század vége.

A fraknói várból.

Esterházy Pál hg.

Várpuska szakállas, kanóczos, négyszögű serpenyővel és sátorvassal, kis célzgömbbel és irányzékkal. A hattyúnyak alakú kanóczytartó feje lapos és csavarral van ellátva. A kanóczyfogó és a szerszámlemez az egyik puskán primitív félkör alakú bevéssett vonalakkal van díszítve.

Az ág töredezett, a tusa lapos háromszög alakú, nyakán kivágással a hüvelykújj számára. Az ág végén három vaspánt van reáerősítve. A töltővessző hiányzik.

A szakállokban három jegy látható, az egyiken körben álló kereszt, a másikon pedig a jeruzsálemi kereszt.

A cső nyolcz oldalú, ürátmérője: 21 mm.; hossza: 1·26 m.; a tusával együtt: 1·66 m. Súlya: 10·700 gramm.

A XVI. század végéről.

A fraknói várból.

Esterházy Pál hg.

Várpuska, kanóczygyújtós szerkezettel, nyolczszögletű nehéz vascsővel, melyen a csőtorkolat vége felé bereszelt bordázatok és háromszögek körvonalai, csúcsaik körül három ponttal vannak bevésve. A csövön irányzó és célzgömb van vasból alkalmazva s a lőporkamara fölött 1655 évszám van későbbben bevésve.

A fekete, nehéz puskaagy tölgyfából készült. A cső hossza 106 ctm., a csőtorkolat átmérője 22 mm. A puska súlya: 14·500 gramm.

A fraknói várból.

Esterházy Pál hg.

444.

Fegyverderék, lovassági (13 drb), csiszolt, kovácsolt vasból. Hasonló a 2944. szám alattihoz, azon különbséggel, hogy ezeken a fejes gombdíszítés és a fegyverkovács-bélyeg hiányzik. XVI. század közepéről.

A fraknói várból.

Esterházy Pál hg.

86II

2905

437

437

437

445.

Lópatkó, vasból, mindkét száron egyenletesen elosztott három lyukkal, melyeket a két saroktól kiinduló s az egész patkót körül futó beütött csatorna köt össze. A patkószárak vége hegyes, háromszög alakúvá kovácsolt és a sarkak előállításához hirtelen lehajtott.

Lelhely: Sümegh, Zalamegye. xvi. század.

Szentmártoni Darnay Kálmán.

446.

Lópatkó, vasból, kerülék alakúlag kovácsolva, melyen a jobb oldalon három, a bal oldalon négy lyuk van átütve s a sarkaktól a szöglyukakon át körülfutó, beütött csatorna elöl egy centiméternyi megszakítást mutat. A sarkak a hirtelen lehajtott szárak végeiből vannak képezve és a jobboldali nagyobb, a baloldali kisebb négyszögű gombbá van kalapálva. A csaknem teljesen ép patkó súlya 380 gramm.

Lelhely: Z.-Szántó, Zalamegye. xvi. század.

Szentmártoni Darnay Kálmán.

447.

Számszerij-felhúzó, fából, felső végén és oldalain vaspántokkal, közepén egy bevéssett nyílásból tengelyen mozgó erős, nehéz vashorog nyúlik a fa végeig, mely az íj húrjának a húrpatintó kapocsra való lehúzásához szolgált. A nyélben tulipán virág, «B. D. és 1698» évszám van később bevésve. Hossza 51 ctm.

Wilczek János gr.

449.

Paizs, az óriásteknőcz hátából készítve, belől még a gerinczsont is meghagyva. A paizs kívülről eredetileg pergamenttel volt bevonva, ma már ebből rajta csak egyes részek láthatók. Belül a szíjázat hiányzik, azonban az alsó csúcsnál levő egy s a felső csúcsnál levő két furott lyuk ezen szíjázatnak eredetileg csavarokkal történt odaerősítésére mutat. A paizs szélei töredezettek. Magassága eredetileg 90 ctm. lehetett, legnagyobb átmérője 70.5 ctm., súlya 7000 gramm. xvi. század.

A fraknoi várból.

Esterházy Pál hg.

458.

Kard, egyenes, kétélű, és vége felé gyengén keskenyülő kurta pengével, melyen két oldalt a gombos végű és fekvő ∞ alakban gör-

bített keresztvas alatt a penge egynegyed rész hosszában lapos, kettésvércsatorna nyulik le. A famarkolat csigázóan összefont bordákból áll s végén egy nyíló basarózsa alakú nagy vashimbó van alkalmazva, melybe a görbített vasvessző alakú kézvédő be van eresztve. A pengén egy oldalt három ágú szigony, más oldalán a Neptun-villa, valószínűleg velencei fegyverkovácsbélyeg van beütve és rézzel kiöntve. (Ugyane bélyeg egy xiv. századbéli pengén fordul elő. Lásd *W. Boenheim*, «*Waffenkunde*», Leipzig, 1890. 241. l.) A penge hossza 75 ctm., legnagyobb szélessége 43 mm. A penge xv., a markolat xvi. századbéli.

Wilezek János gr.

459.

Pallos, két élű, egy kézre való, keleti alakú. Egyenletesen keskenyülő pengével, melynek két oldalán a keresztvastól a penge egy harmad hosszában széles, lapos vércsatorna fut. A keresztvas sárgarézről öntött ív alakú görbülettel bír, melynek végei stilizált sárkányfejeket képezve a penge élei felé hajlanak. Az összenyomott henger alakú famarkolat eredetileg bőrrel volt bevonva, alúl-fölül arabeszkyszerű vésetekkel díszített sárgaréz pánttal körülvéve. A markolatfej befelé karajolt, sárgarézről öntött, hatszögű lap, két oldalt magasan kiülő gombokkal, s az egész vésett arabeszkekkel van díszítve. Találtatott Mostar mellett (Boszniában) egy régi sírban. A penge hossza 90 ctm., legnagyobb szélessége 5 ctm. Súly 800 gramm. xvi. század.

Asbóth János.

460.

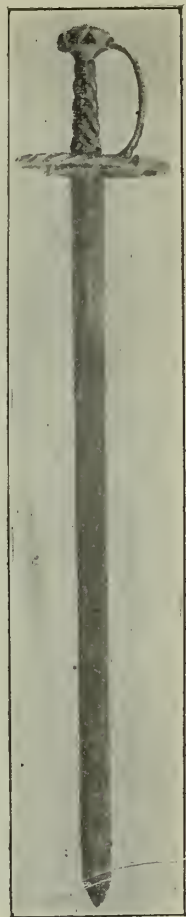
Számszerű-felhuzó készülék, ugynevezett feszítő kecskeláb. Áll két görbített oldal vaságból egy húrfogóból és egy 22 ctm. hosszú vas rúdon megerősített szarv alakú famarkolatból. Tulajdonképen nem egyéb egy egykarú emeltyűnél. Hasonló kiadva: *W. Boenheim* «*Handbuch der Waffenkunde*» című mű 416. lapján.

A xv. század végéről.

Wilezek János gr.

459

458

461.

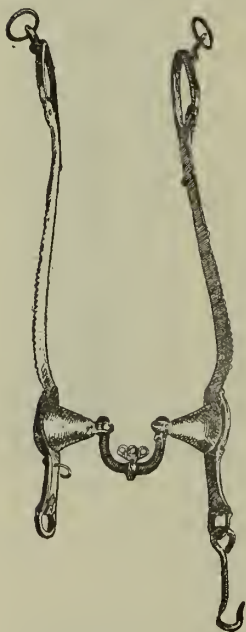
Kard, hosszú egyenes pengével, amelynek közepén egészen a csúcsig mindkét oldalon egy borda fut végig. A 18 ctm. hosszú markolatvas végére lapos fejű gomb van erősítve, amelynek felső lapján párhuzamos egyenes vonalakból egy négyzet és ennek két átlója van bevésve.

Az egyenes keresztvas végei kissé megvastagodnak s négy oldalúak. Az oldalak élei letompítottak.

A penge 89 ctm. hosszú és 4 ctm. széles. A markolat vas 18 ctm. hosszú, az egyenes keresztvas pedig 23 ctm., a gomb átmérője 5 ctm.

A xv. század elejéről.

Fülöp Szász Coburg-góthai herczeg Ő Fensége.

462.

Zabla, vashál, melynek hajlított két szárát csuklóokban forgó, három tagolatú tengely köti össze. A tengely két külső része hegygyel befelé álló üres kúp, mely közepén egy, szélén pedig körben 12 lyukkal van áttörve s ezek a középső lyukkal bevéssett sugárküllőkkel összekötve. A tengely középső része patkó alakú és közepén egy három lyukkal áttört, legyező alakú vas nyelv van ráforrasztva. A zablaszárak külseje csipkés és tagolatos vésetekkel borított s az egész zabla be van czinezve. A szárak hossza 43,5 ctm., a tengely hossza 16 ctm. xvi. század.

Wilczek János gr.

463.

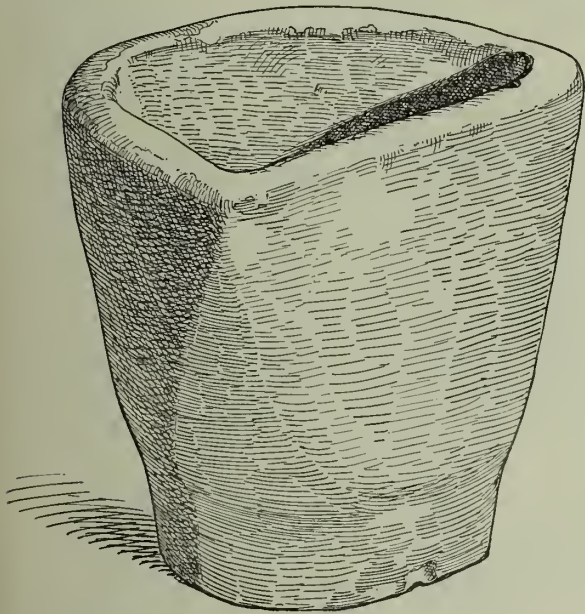
Lópatkó, vashál, hosszúnégyszögű öt lyukkal, melyek közül kettő a jobb, három a baloldalra esik és valamennyi a patkószög feje részére ki van szélesítve. A szárak végei lehajtottak és széles sarokban végződnek. (Lelhely: Sümegh, Zalamegye.) Az e fajta patkók a xv. század második felében voltak divatban. (Lásd A. Demmin «Die Kriegswaffe.» Leipzig 1893. 670. lap.)

Szentmártoni Darnay Kálmán.

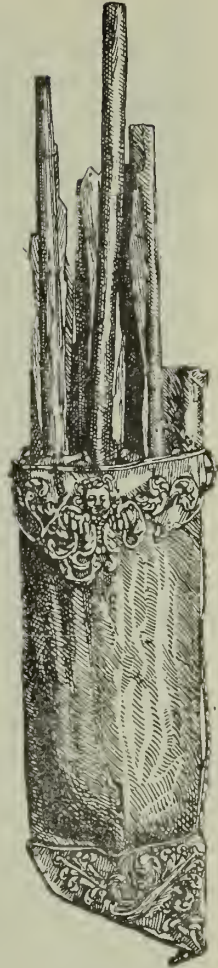
467.

Tegez, hosszúkás alakú tok, piros szattyánból, melynek háta lapos és a tok nyílásánál feljebb emelkedik, és külön nyílású tarsolyt képez, melybe a nyílszárnyak külön tartattak tartalékban. A tok

nyílása és ellapuló, háromszög alakra leszelt alsó vége, valamint egyik széle sárgaréz lappal van borítva, melyen szárnyas angyalfej, lomb és virágdíszek vannak kiverve. A tegez belseje a nyílveszők külön elhelyezésére falapocskákkal külön lyukakra van osztva és nyílásánál két oldalt két vas-
karikával van a vállzsinór részére ellátva. A tegezbe hét darab számszeríj-nyílvesző van bedugva, melyek hossza 36.5—40.5 ctm. közt változó. A tegez hossza

470

467

32 ctm., szélessége 9 ctm. xvi. század. A tegez eredetileg egy nagy olasz kés hüvelyé gyanánt készülhetett és csak később alakítottattott át belseje nyílveszők befogadására.

Nyáry Jenő br.

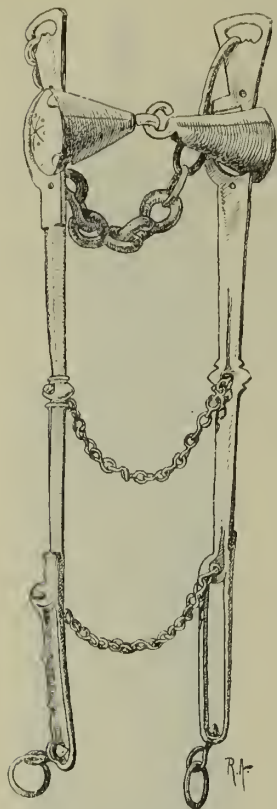
470.

Olvasztó-tégely, grafitból, alján keresztrel ellátott paizs alakú bélyeggel. A szájánál háromszög alakra összehajtott tégely magassága 14.5, átmérője 16 ctm. A fegyverkovácsok eszközeihez tartozott. xv. század.

A sopron-városi múzeum,

473.

Feszítő zabla, vasból, a czinezés nyomaival. A rendkívül hosszú szárak külső lapjukon vésetek s végükön 11 ctm. hosszú fülel bírnak, a melybe egy forgatható kapocsba akasztott karika lóg. A fülek előtt egy nyolczas szemű 17 ctm. hosszú láncz van alkalmazva, amely alatt egy hasonló hosszabb s ki nem feszíthető láncz van. A zabla tengelyét két belül üres 7—7 ctm. hosszú kúp képezi, amelyeknek alapja domború és négy visszahajlított fülecskével van a kúp köpenyéhez erősítve, s egy bevéssett nyolcz ágú csillaggal, amelynek szárai között egy-egy pont van, díszített. A zablaszárak kiszélesedő végén kimetszett nagy fülbe egy erős láncz van akasztva. A szárak hossza 50 ctm., a zegész zabla súlya 1250 gramm. xvi. század.

Hasonlót kiadva lásd: *R. Zschille és R. Forrer: Die Pferdetränse in ihrer Formenentwicklung. XVIII. tábla, 1. ábra.*

Róm. kath. érseki lyceum múzeuma, Eger.

475.

Szigetvár látképe 1566-ból, rézmetszet a következő olasz felírással: Il Vero ritratto de Zighet. Con Il suo Castello, | fortezza Nuoua, Paludi, Lago fiume et ponte, et | altre Cose Notabili par lettere annotate, con | monstra del monte fatto da Turchi, et | con l'asalto datogli da essi. | Ant. Lafrery. Formis Romae ∞. D. LXVI. A szigetvári várat Zrinyi Miklós idejében történt utolsó ostromoltatása alkalmából ábrázolja. E rajz alapúl szolgált a 4915. sz. a. kiállított modellhez.

Magának a képnek méretei: szélessége 50 ctm., magassága 34 ctm. A Lanfranconi Enea-féle gyűjteményből.

Történelmi főcsoport igazgatósága.

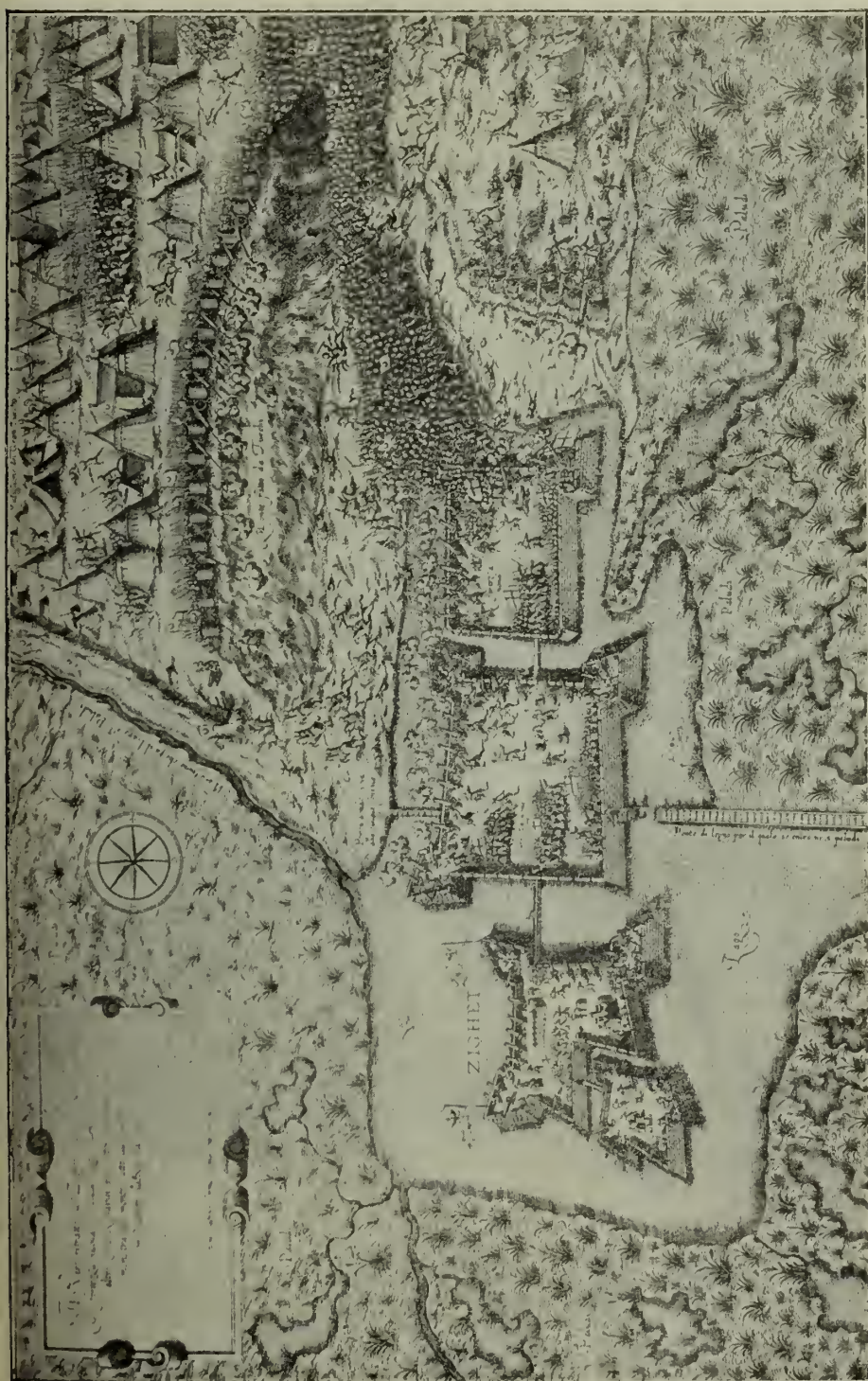
477.

Fegyvercsoportozatban.

Pánczéling, szögecselt vasgyűrűkből összeróva, egyenesen felálló nyakkal, egész ujjakkal. Súlya: 5000 gramm. — xvi. század.

Kornis Viktor gr.

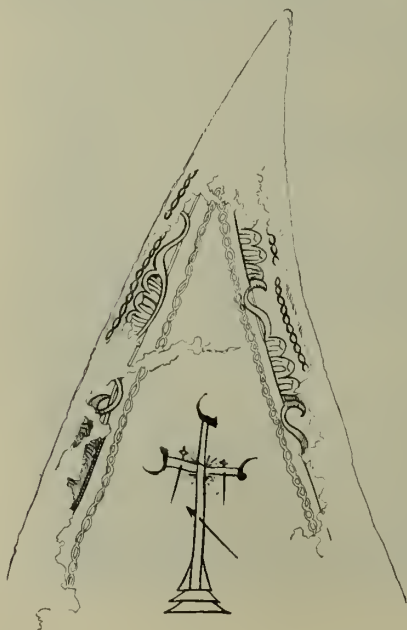
475. Szigetvár ostroma. 1566-ban.

Balta, utász, hosszú, nyakas baltavassal és négyszögű, lapos fokkal. A balta fokával együtt 24 ctm. hosszú, élének hossza 67 mm. (Lelhelye: Megyes, Zalamegye.) xvi. század.

Szentmártoni Darnay Kálmán.

Tárcsapaizs, magyar huszársági, hársfából, teknősre faragva és kívül belül pergamenttel bevonva, mely felülről lefelé futó széles és egyenletes vörös-fehér csíkokkal van befestve. A háromszögű paizs alsó szögletei le vannak kerekítve. Belsejében a tartó szíjázat még részben megvan s azt háromszögletes fejjű szögek tartják a paizshoz. A paizs belső része oliv zöldre festett, vörös árnyalattal, széles szegélypánttal, mely magyaros ornamentikájú és feketével szegélyezett sárga és vörös lombdíszt mutat, ezen belől pedig körül két sárga vonal láncz alakra van összefűzve. A paizsteknő közepén a

szíjázat fölött egy sárga kereszt van kettes alapzaton festve és fekete árnyalatú vonalokkal körülszegve. A kereszt két karján és alsó szárán egy-egy fekete szög van átütött alakban megfestve. A szíjázat hiányos s az eredetiből (nyers disznóbőr) csak a paizs alján van meg egy darab. A paizs hátán gothizált fekete betűkkel és arabs számjegyekkel e felírás van festve:

ANDREAS ESTORAS / ANNO 1343.
A paizs külső felirata megtévesztésre szánt és későbbi keletű, mert maga a paizs a xvi. századból való. A paizs magassága a csúcsig 1 mtr és 22 ctm., átmérője 62 ctm., súlya 3 kiló és 500 gr. A fraknoi várból.

Esterházy Pál hg.

488.

Sisak (Morian), magas tarajjal, kovácsolt vasból, elöl és hátul magasra kiugró és karéjos, hegyes csúcsokban végződő széllel s a szélek mellett a sisaksapka alján körül sárgarézből nefelejtsszerű 12 pitykével díszítve és hátul forgótokkal ellátva. A sisak két oldalán a stilizált liliom van domborúan kiverve, s ez valamint a taréj csiszolt, a többi rész fekete. Hasonló sisakokat a xvi. század végén a mün-

491

cheni polgárőrség is viselt. A sisak egész magassága a taréjjal 30, átmérője 19 ctm., és 5 mm. Az állsík hiányzik. Súlya: 1550 gm.

A fraknoi várból.

Esterházy Pál hg.

491.

Sisak, vasból, gömbölyű sisaksapkával, amely hátul kihegyesedő rákfarkas nyakvérttel van ellátva. A nyakvédő nyolcz darab, szélein nagyfejű szegekkel egymásra szögecselt vaslemezből áll, amelyeket alól két sor szeggel megerősített erős fekete bőrszík tart össze. A sapka alsó széle egy sor nagyfejű rovátkolt szeggel díszített. A sapka

elején egy csigavonalakkal és rovátkokkal díszített mozdíthatlan homloklemez szolgál a sisak előrészének erősítésére.

Az állazó hiányzik.

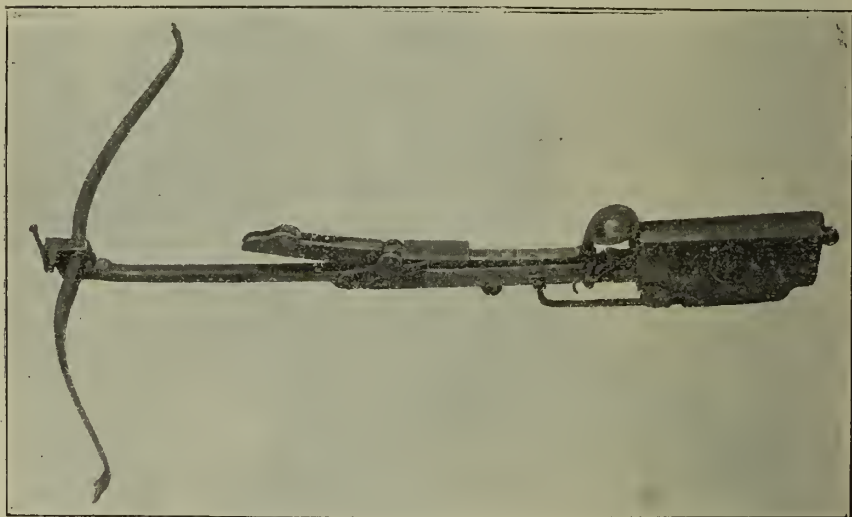
A sapka 23 ctm. magas, közepén alig kiemelkedő bordával ellátott. Hosszabb átmérője 23 ctm., kisebb átmérője 21 ctm., a nyakvédő 15 ctm. hosszú. Súlya 2 kiló.

(Hasonló ki van adva A. Demmin: «Die Kriegswaffen». 518. lap, 68. ábra.) xv. század.

Erdélyi múzeum-egylet régiségtára.

493.

Parittyaj, vasból, kő- és golyódobáshoz, melyen a fölhúzó készülék is alkalmazva van. A pattintó szerkezet a fölhúzó készülékkel

és az íj szárával csuklóvas által függ össze s a fölhúzó szárának lehajtása által a kapocsba akasztott pattintó húr feszülésbe hozatik. Az íj rúdjának alsó vége hosszánégyszögű fa agyba van erősítve, mely zigzagos rézvonallal beveréssel ékített s alul a tusán egy vasgomb van alkalmazva.

A parittyaj hossza 64,5 ctm., az aczél íj átmérője 48 ctm. Az irányzék-villa egyik ága le van törve és hiányzik. A fölhúzó készülékben beütött fegyverkovács-bélyeg egy ágaskodó mókust ábrázol, mely egy 1620 táján működött müncheni fegyverkovács bélyege. (Lásd: «Waffensammlung Kuppelmayr» München, 1895. 40-ik lap.) xvii. század eleje.

Nyáry Jenő br.

494.

Tárca-paizs. Fából, mint a 334. szám, csakhogy itt az alap fehérre van festve s a karmos sasszárny kilencz tollú s a karom piros szívet szorít. Középen egy mély kardvágás van. Méretei, mint az előzőé. xvi. század.

Az ambrasi várkastélyból.

Ő cs. és ap. kir. Felsége.

495.

Kardpenge szablya alakú, a markolatnak csak vasa van meg, hosszú egyenes keresztvassal. A penge hossza: 77 ctm.; fok-éle: 25 ctm.; tő-szélessége: 3 ctm.; csúcs-szélessége: 4 ctm. A sümeghi «Alsó kert»-ben lelték. — A xvi. század eleje.

Szentmártoni Darnay Kálmán.

497.

Handsárszerű kard, nagyon gyengén hajló pengével. A penge a markolattól 28 ctm.-ig egyenes, ezen túl keveset meghajlik és csúcsán a foka félhold alakú kivágással bír, a kivágás felső részében egy kis lyuk van átütve, innen kezdve a penge foka ki van élesítve. A penge belső lapján fegyverkovács bélyeg van vörösréz-ből beverve. A pálmafa markolat görbült s végén tulipán alakú vaskupakban végződik. A markolat oldalain három kagyló alakú fejű szög van beverve.

Keresztvasul a külső oldalon egy kagyló alakú lemez szolgál. A markolatvas, a penge felső része és a kagyló alakú keresztvas az aranyozás nyomait mutatja. A xv. századból.

494

Wilczek János gr.

501.

Tör, egyélű, hegye felé négyélűvé alakított vastag aczélpengével, melynek kurta keresztvasa két négyszögű, nyakas vasgombban végződik. A hengerded alakú famarkolat csigásan fölfutó bordázattal bír és sárgarézt sodronnyal van körülcsavarva. A markolat feje egy körte alakú vasgömb, mely hat bordára van kiereszelve. A penge hossza 24, a tör egész hossza markolattal együtt 37 ctm. xv. század.

Wilczek János gr.

504.

Alabárd, csiszolt vasból, kurta, erős bárdlappal, mely a nyéltoknál három lyukkal van áttörve és egy tompa tüskével is ellátott, erős, lapos fokán levél és csillag alakú vésetek vannak. A bárd fokában

551

512

557

342

794

497

162

egy lölyük van befúrva, melyből a töltényhez a hátlaapon alkalmazott gyúlyuk vezet. Az alabárd fölött levő szurony villa alakú szárakkal külön van a nyéltokra húzva és a nyélre szögezve. A nyéltokból hosszú vasfülek nyulnak le a nyolcz oldalú, kurta tölgyfa rúdra és nagy, lapos fejű vasszögekkel vannak rászögezve. A nyélen ezen kívül négyesével csoportosított apró, vasfejű szögek díszítés gyanánt vannak

beverve. Alól a nyélen körpánt s a végéből vastüske áll ki. (A bárd nyakán egy elkoptatott majuskulás M betű, valószínűleg milanói kovácsbélyeg, van.) A bárd hossza tüskéjével 18 ctm., a bárdlap éle 12 ctm. (Hasonlót kiadva lásd *M. Viollet-Le-Duc*, «Dictionnaire Raisonné du Mobilier Français», Paris 1875, tome VI. 19. lap.)

xv. század második fele.

Wilezek János gr.

508.

Fokos, aczélből, tagló alakú bárdlappal és négyszögű fokkal. A fok nyaka, valamint a fokos tokja rovátkolt díszítésű. A bárdlap egyik oldalán pontozott körben hat ágú csillag van bevésve, hasonló-

képen a fok nyakába is. A nyél fekete bőrrel bevont és csavarmenetes díszítésű.

A nyél hossza 81 ctm., a bárdlap éle 11·8 ctm. hosszú, nyaka pedig 2 ctm. széles. Súly: 1 kilo 100 gramm.

(Hasonló ki van adva *A. Demmin*: «Die Kriegswaffen». 822. lap, 32. ábra, a hol lengyel fokosnak van nevezve és *K. Weiss*: «Katalog des Historischen Museums der k. k. Haupt- und Residenzstadt». Wien, 1890. 792. szám alatt.) xvi. század.

Bécsvárosi történelmi múzeum.

511.

Tőr, kiindulásánál öt lapra alakított, két harmadrészben pedig csúcsáig négyélű, nyársszerű pengével. Keresztvas helyett egy vasgyűrű van alkalmazva, melyről a tőr éle és foka felé egy-egy vas félgömb hajlik le. A markolat hengerded alakú, vadkörtefából készült és vége egy félgömb alakú vassal van borítva. A penge egy harmadrészben rézzel borított, melyben ONANIR és más két érthetetlen szó van bevésve. A penge hossza 34 ctm., markolattal együtt 45·5 ctm. xv. század.

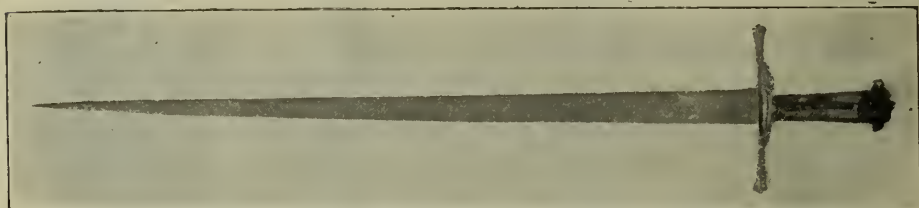
Wilezek János gr.

515.

Kard, egyenes, egyélű. A penge a csúcs felé lassan keskenyedik s mintegy 30 ctm. hosszú fok-éllel bír.

A vasmarkolat vége kiszélesedik és öt félkörű dudorral végződik, kettő közülök át van fúrva. A markolat mindkét oldalának közepén csatorna fut végig, a melynek két oldalán 3 ctm. hosszú és 1 ctm. széles négy-négy hossznegyszög apró fekete-fehér csont-lemezekkel sakktáblaszerűen van berakva.

A keresztvas egyenes, végei felé kilaposodó, s külső oldalán csatornás háritó gyűrűvel ellátott, a melyben áttört művi csolnakázó

alakot ábrázoló vas-lemez van beerősítve. A penge 75 ctm. hosszú, tövén 4 ctm. széles, a markolat 12,5 ctm.; a keresztvas 17,5 ctm. hosszú. Súly: 1 kiló. Velencei készítmény. A xvi. századból.

Wilczek János gr.

517.

Kard, szablya alakú, rövid. A penge gyengén meghajlított, egyenlő szélességű, csak a végén mintegy 12 ctm.-nyire van a foka leszegve, egészen a csúcsig. Keresztvasa egyenes, hengeres és külső oldalán egy lapos, 3,5 ctm. hosszú, fölfelé görbülő kamóval van ellátva. A 10 ctm. hosszú, széles markolatvas két lyukkal bír, végén pedig kerülék alakú, hegyes csúcsú kupak van reáerősítve. A penge hossza 54 ctm., szélessége 4 ctm., a keresztvas 15 ctm., a markolatvas 11 ctm.

A xv. század végétől.

Wilczek János gr.

521.

Tegez, féldomború tok, fából, őzbőrrel bevonva. Alja félhold alakra kiszélesedik s egy hátul nyíló kis ajtóval ellátott külön zárt dobozt képez a nyílvasak elhelyezésére. A tegez nyílása fekete bőrrel van körülvéve

és hátlapja szögletein át az övre való fölakasztáshoz szíj van áthúzva. (Hasonlót kiadva lásd: «Waffensammlung Kuppelmayr» München, 1895. 28. tábla 504. sz.)

Magassága 45,5. ctm. — xv. század.

Wilczek János gr.

522.

Kürt, hirádo, hársfából, melynek ív alakban hajló hangcsöve két részből van összeállítva és hétszer bordázott fekete bőrrel bevonva.

A kürt szája kelyhes, egy darabból esztergált fa és a hangcsőre rá van húzva.

A kürt felső végén elefántcsont és szarúból több bordájú tok van a fúvócső befogadására, mely azonban hiányzik.

A hangcső közepén nagy vasgyűrű van a vállzsinorra való beakasztáshoz alkalmazva.

xv. század.

Wilczek János gr.

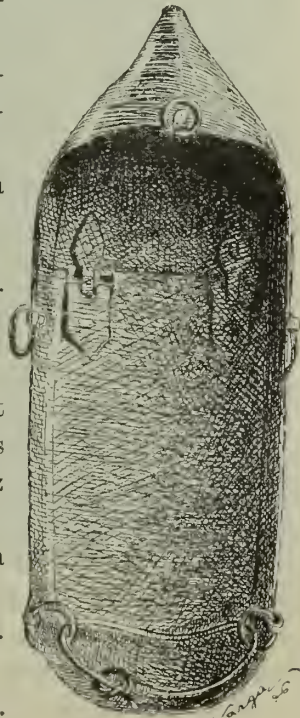
524—525.

Vas sarú, vékony vaslemezről a szíjazat számára való öt karikával. A sarú orra hegyes és két csukló segélyével van a talprészhez erősítve.

Szélessége 10 ctm., hossza 19 ctm. Súly 500 gramm.

A torna sarú első formája. Igen ritka forma. xiv. század.

Özv. Csáky Kálmánné grófné.

530.

Pallos, kétélű; két kézre való, magyaros markolattal és keresztvassal ellátva, melynek a markolat közepéig felnyúló bujtatói vaslemezről készült és szögecseléssel egymáshoz kötött két kezdetleges rosettával vannak a markolathoz erősítve. A markolat fából való és körben rovátkolt. A keresztvas egyenes és végein derékszög alatt leszelt. Az erős penge hat lapra van alakítva, mely a hegye felé fokozatosan szélesbedik. A pengén elkoptatott bevésett virágdíszek közt két keresztbe tett buzogány elkoptatott alakja látszik, nagy gömbfejekkel. Hasonló a Tapolcsányi János sírkövén van kifaragva, a ki a sírkő-felirat szerint Rudolf császár idejében a török ellen küzdve Bozók, Véghles, Léva, Buda, Eger és több más helyen mindenütt vitézül harczolt és 1598-ban halt meg. (Lásd «Turul» 1890. 131. lap.) A penge hossza 103,5 ctm., szélessége a keresztvasnál 4,5, a hegye felé 5,5 ctm. A keresztvas 22 ctm. hosszú. Hüvelye fa, fekete ságrinbőrrel behúzva, vasalása az 574. szám alatt leirthez egészen hasonló. XVI. század végéről.

A fraknói várból.

Esterházy Pál hg.

534.

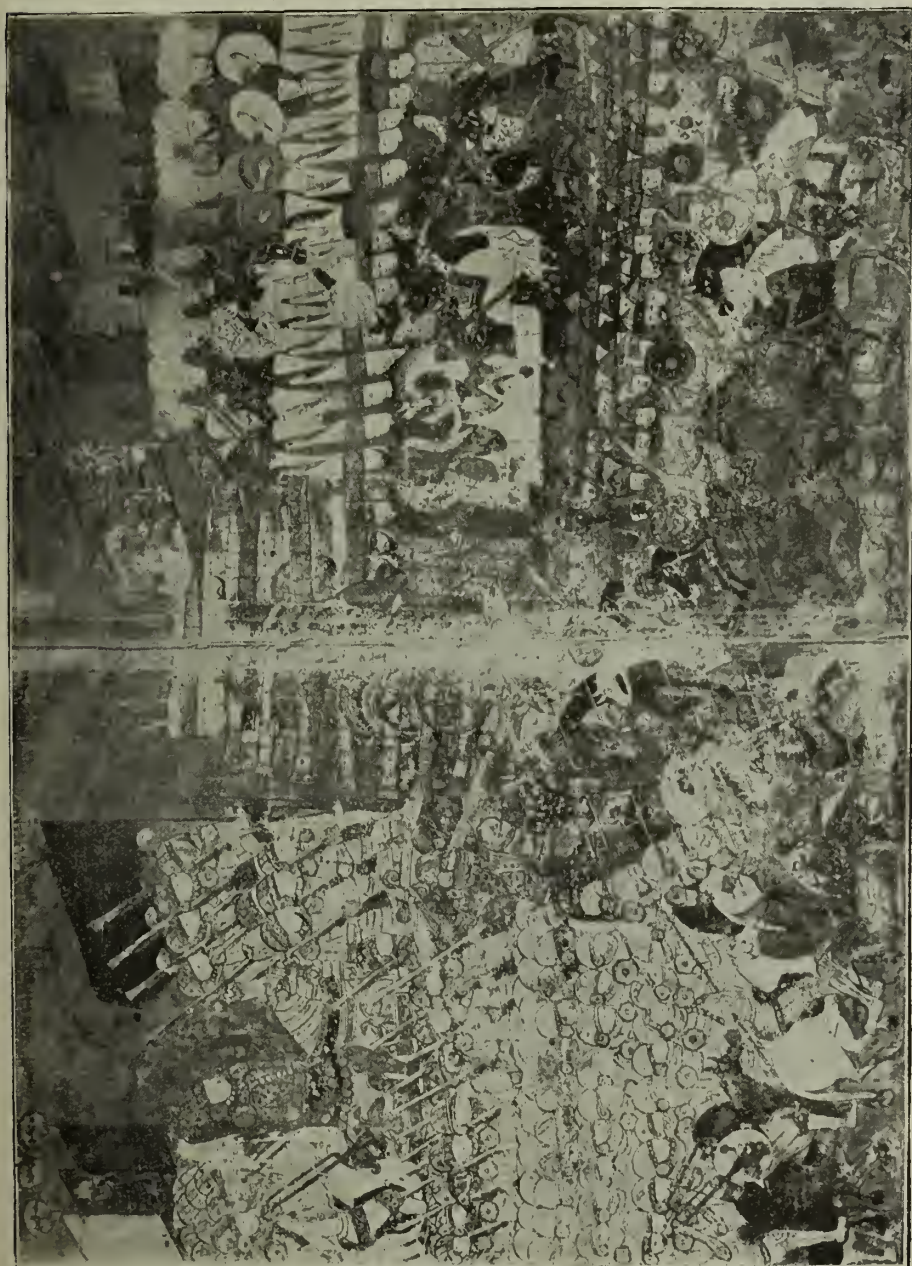
A mohácsi csata képe. *Dselálzáde Musztafának* Szulejmán történetírójának, ki a mohácsi csatában maga is részt vett, a bécsi cs. és kir. udvari könyvtárban egykorú miniaturökkel ellátott, Hist. Osm. 41. (Flügel-Katalog Nr. 1010) szám alatt elhelyezett folio alakú s 369 levélből (737 lap) álló Ibrahim bin Áli által Szolnokon 1575-ben másolt török kézirati codexében levő színes miniaturkép négyszeresen nagyított másolata, melyet fényképi vetítés segélyével hajszálnyi pontossággal másolt *Thury Gyula* festőművész.

Dselálzáde Musztafa, vagy mint ő maga írja a nevét: Musztafa bin *Dselál*, a törökök egyik legnagyobb történetírója, Toszia kisázsiai városban született a xv. század utolsó éveiben, a korabeli leghíresebb ulemák voltak tanítói s mivel a divánírásban nagy tökélyre vitte, már I. Szelim alatt divánjegyzővé lett, 1523-ban Ibrahim nagyvezér titkára volt. A szultánt utóbbi hadjárataiban mindenüvé kísérte, mint nisánsi (pecsétőr kanczellár), halt meg 1567-ben Konstantinápolyban. (Lásd: Török történetírók: *Thury József*. II. k. Budapest, 1896. 112.)

Maga a kép a folio alakú codex két lapját tölti be s a lap sarkánál kissé meg van rongálva.

A kép egyik felét a török, a másikat a magyar hadsereg foglalja el, míg középen a török sereg ágyúi állanak szemben a magyarokkal.

E képen az akkori magyar és török sereg hadi viseletének, hú

534. A mohácsi esata.

képével ösmerkedünk meg. Ott látjuk a török tábori zenészeket, azután a hegyes süvegű janicsárokat és az előtérben a könnyű török lovasságot, a spáhiakat.

Szemben velük áll a magyar hadsereg, az előtérben előre szegezett lándzsákkal rohanó teljes burgundi vértetű nehéz lovasságával, a tölcseeres puskájú, ugyancsak vértetű puskásokkal s közöttük a nagy zászlóvivőkkel s a lóháton hosszú trombitákat fuvó s dobokkal ellátott lovas zenekarral. De legjobban érdekel bennünket a közepűt lovagló király II. Lajos alakja, aki kétfejű sassal díszített lótakaróval, vértetű lovon, maga is aranyozott teljes burgundi vértetűben, sisakján aranyozott koronával s ebből hosszan hátra lelógó strucz-tollal van öltözve. Ez alak maga a legnagyobb bizonyíték a kép hűsége mellett, mert az egyaránt hasonlít 721. szám alatt kiállított eredeti hadi vértetűhöz, mind pedig tallérján kivet s 533. szám alatt, nagyított rajzban bemutatott vértetűhöz.

A történelmi főcsoport igazgatósága.

535.

Fegyvercsoportozatban.

Pallos, két kézre való, hasonló az ugyanitt levő tuskés palloshoz, a tuskék azonban sokkal nagyobbak. A penge egyik oldalán egy oroszán-alakból álló bélyeg látható, a mely azonban már igen elkopott.

A markolat gömbje négy bordájú és pontokkal és vonalakkal díszített. A xvi. századból.

A körmendi várkastélyból.

Batthyány-Strattmann Ödön hg.

Sarkantyú, vasból, könyökszögletesen hajlított rövid szárakkal és nyolcz sugaras csillagtarajjal. A szárak elől hegyes csúcsban nyulnak ki, hátul pedig lapos fület képeznek.

A csillagtaraj egyes sugarai vastagok.

A xiv. század végéről. Hasonló ki van adva *Demmin*: «Die Kriegswaffen» művének 620. lapján 15. szám alatt.

A cisterciák iskolai múzeuma. Eger.

Sisak, magyar huszáros, csiszolt vaslemezből, félgömb alakú sapkával, mely 24 homorú kúpszeletre van osztva s a tetejére egy karika-fejű szög van erősítve. Az arcvédő karajolt s középen messze előre nyulik. A homlokpánthoz eredetileg csavarral odaerősített orrvédő felső része egy csúcsával fölfelé álló sziv alakban végződik, melyre a sastollak beszurásához három vas tokocska van szögecselve. A nyakvért rákfarkas tagolatú, öt vaslemezből összeállítva. A szögecselések

sárgaréz fejű szögekkel vannak eszközölve, egyszersmind díszítést is képezvén. A fülvédők s az orrvédő csavarja hiányzik. — A sisaksapka magassága 12 ctm. Súlya: 1700 gramm. — xvi. század.

A borostyánkői várból.

Aimásy Ede.

MA + L L A N T

535

Pallos, (Landsknecht pallos), két kézre való, kétélű széles pengével, melynek nyakán két félhold alakú tüske van. A négyélű keresztvas körívet képez, a melynek végei csigavonal alakúan bekunkorodnak, s mindkét oldalán háritó karikával ellátottak. A 37 ctm. hosszú markolat nyolecz bordájú gömbben végződik, s vashuzallal van borítva.

A penge egyik oldalán: MA + L, egy farkasjegy, LANT és négy körív három ponttal van beütve. A penge 102 m., a penge nyaka 33 ctm. hosszú, s legnagyobb szélessége 5.5 ctm. A keresztvas átmérője 43 ctm. A xvi. századból.

A körmendi várkastélyból.

Batthyány-Strattmann Ödön hg.

Tárogató, cseresznyefából, egyik végén félkörben hajlítva. A hajlásban két lyukkal. A cső közép része, a hajlás kezdetétől fogva laposra kimetszett s eredetileg itt billentyűvel volt ellátva. A tárogató eleje az utolsó előtti lyukig vagyis a hajlás kezdetéig 1 m., a hajlott rész 45 ctm. hosszú. A tárogató nyílása 35 ctm., fuvó lyuka pedig 15 mm. átmérővel bír. Harci zenéhez használtatott.

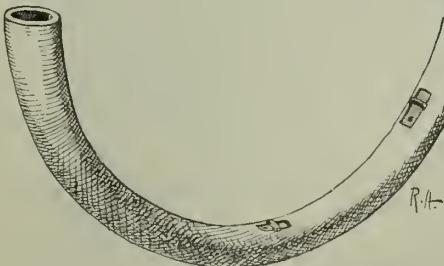
xvi. század eleje.

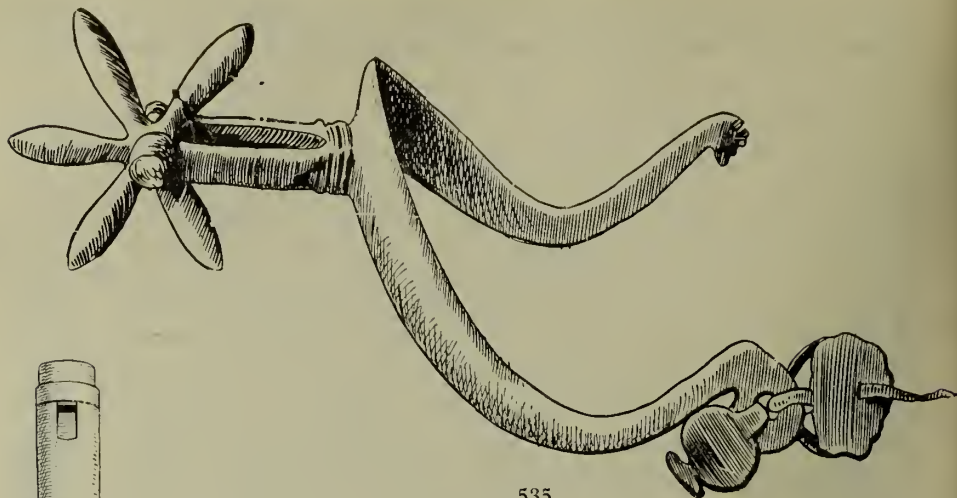
A Nagy-szebeni br. Bruckenthal-féle múzeum.

Harci tárogató, egyenes, cseresznye-fából, három-három lyukkal és egy sárgaréz billentyűvel, amely egy laposra kimetszett részben alkalmazott nagyobb lyuk befedésére szolgál. A tárogató hossza 113 ctm., nyílása 4 ctm. xvi. század.

A Nagy-szebeni

br. Bruckenthal-féle múzeum.

535

Sarkantyú, vasból. Szárai erősen könyök-alakúan behajlottak, s végükön egy nagy kerek füllel bírnak, amelyek közül az egyikben egy kerek kapocs és egy ugyanolyan szárú kerek peczkes csatt van. A rövid nyakban vastag hat túskejű taraj forog.

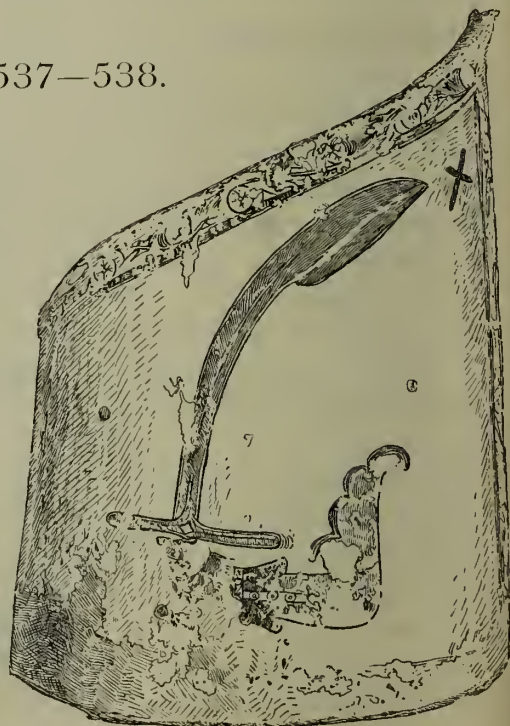
A szárai közötti távolság 7 ctm., a szárai hossza 9 ctm., a taraj átmérője 6·7 ctm. XIV. század.

Találtatott Domoszlón, Oroszlánváron. Bartalos Gyula.

537—538.

Tárcsa paizs (2 drb), fából. Fölülete kívül belül erős pergament bőrrel bevont, amely alatt a belső fölületen még valami durva vászon maradványai is láthatók.

A fölület fehérre festett s a paizs szélét fekete és vörös-barna színben festett hullámosan futó lombdísztékíti, közte körökkel, amelyekben három-három hasábú levél

537

535

piros színben van befestve. A középén egy szépen festett xvi. századbeli magyar szablyát tartó keztyűs kar, míg a felső jobb szegletben egy piros színű keresztalakú jelvény látható.

E tárcsapaisz a xvi. századbeli magyar tornáknál volt divatos alakja mellett különösen a rajta látható magyar szablya teszi érdekessé. A paizs egyik oldalának hossza 72 ctm., a rövidebb oldala 36 ctm. a felső harántfutó oldala 72 ctm. és szélessége 57 ctm. Súlya 2 kiló 800 gramm. xvi. század.

A németújvári várból.

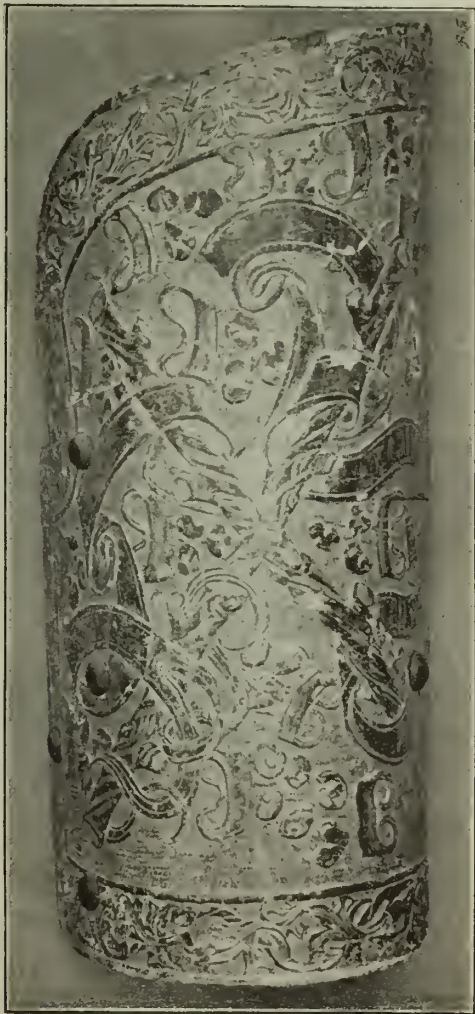
Batthyány Iván gr.

546.

Magyar tárcsapaisz, lovassági, fából. Fölülete pergamenttel bevont és gypszszerű anyaggal beborított, melybe gothikus díszítmények vannak bepréselve és azután vastagon aranyozva. A paizs fölületének közepén az András-kereszt, melyen egy mondat-szalag fonódik át, a mértékletességi egylet jelmondatával: **HALT | MASS | IN | ALLN | DINGN.** Négy sarkában az egylet betűjelvénye. Keretét szépen fonódó akanthus levéldísz képezi. Teknője erősen csaknem félkörbe meghajlott, miáltal igen kecses formát nyer. Belső föllete szintén pergamenttel bevont és barnára festett. A paizs külső részén még öt nagy gömbölyű fejű szög látható, amelyekhez belül a tartó szíjazat volt erősítve. A tárcsa felső széle félkörben lekanyarított és a kopja számára kis kivágással bír. Kiadva *W. Boehm*: «Führer durch die Waffensammlung.» Wien. 41. lap, 147. sz. Magassága 72 ctm., szélessége 37 ctm. Súlya 3 kiló 300 gramm. xv. század.

A bécsi udv. fegyvergyűjteményből.

Ő cs. és ap. kir. Felsége.

548.

Kard, egyenes, kétélű. A penge tövétől három véresatorna indul ki, a melyek közül kettő 16 ctm. hosszú, egy, a középső, 40 ctm., a két él a 16 ctm.-en túl kezdődik, s innen kezdve a penge egészen a csúcsig folytonosan keskenyedik. A penge mindkét oldalán stilizált levéldisz s a középső véresatornában majusculás betűkből egy fölrírás, továbbá egy oroszán hátsó része, körben pedig velencei doge-sapka (?) van kiéttetve. Az összes rajzok és betűk nagyon kopottak, úgy hogy csak egyes betűket lehet kivenni. A körök alatt a fegyverkovács bélyege: koronás paizsban négy pont és a koronában két kisebb pont. Az egyenes keresztvas közepe ferde hosszénégyszögű, a két vége pedig kifelé vastagodó hengerded alakú és csavarmenetesen bordázott. A bőrrel bevont markolat vége leszeggett és lapos gömbben végződik.

A markolat-gömb oldalait kis gömböcskékből képezett füzér és ennek két oldalán haránt bordázat díszíti, a külső lapján pedig négy szirmú virággal, míg belső lapos oldalán vörösréz betétrel díszített.

A penge hossza 79 ctm., legnagyobb szélessége 4.5 ctm., a keresztvas 20.4 ctm., a markolat 15 ctm., a markolat-gömb 5.5 ctm. átmérővel bír. Súly: 0.800 gramm. Olasz munka.

A xvi. század elejéről.

Wilczek János gr.

551.

Kard, kétélű, egyenes. A penge tövén széles és csúcsa felé mindjobban keskenyedő, közepén egészen a csúcsig borda fut végig. Keresztvasa rövid, lapos, felső része egyenes, alsó része görbült. A bőrrel bevont markolat alapján szélesebb s vége felé keskenyedő. A markolat gombja két oldalán lelapított. A keresztvas és markolat-gomb eredetileg vastagon volt aranyozva, a minek nyoma még most is jól látható. A penge hossza 87.3 ctm., legnagyobb szélessége 5.5 ctm., a keresztvas 12.3 ctm. hosszú, a markolat hossza 10.5 ctm., a markolat-gomb 4 ctm. átmérővel bír. Súly: 1.100 gramm. E kardhoz hasonló: J. M. Heberle «Die Waffensammlung des Herrn A. Ullmann in München» című munkájának 26. lapján 222. szám alatt van leírva és lerajzolva. A xvi. század elejéről.

Wilczek János gr.

552.

Pallos, két élű, a keresztvastól egyenletesen keskenyülő, háromszögű csúcsban végződő pengével. Keresztvasa 21 ctm. hosszú

egyenes vas pálcza, mely a markolatnál ellapulva, kiszélesedik. A markolat leszelt élű, lapos négyszögű fából alakított, két oldalt reczés vésett. A markolat feje két egymásra álló lapos és leszelt kúp alakú nagy vasgömb. A markolattól kiinduló vércsatorna a penge mindkét oldalán közepén alól ér. A penge hossza 94'5 ctm., legnagyobb szélessége 47 mm. Súly 1'500 gramm.

xv. század.

Kornis Viktor gr.

555.

Kard, egyenes, kétélű, a penge közepén keskeny homorú vágattal, amely egészen a penge közepérszeig halad. A penge fokozatosan keskenyedik. A markolat hat oldalú, lapos, két oldalán kiálló domború gombban végződik. A keresztvas lapos, egyik oldalán közép bordával 17 ctm hosszú és ~ alakúan hajlított.

A penge hossza 95 ctm., legnagyobb szélessége 5 ctm., a gombja 5 ctm. átmérőjű.

xv. század.

Erdélyi muzeum-egylet régiségtára Kolozsvár.

556.

Nyárskard, csiszolt vasból, melynek lapos négyszögre alakított, csatornázott pengéje vége felé egy kétélű, nádlevél alakú lapos nyárssá van átalakítva s az alatt a pengébe egy rúgós szerkezettel nyíló keresztvas van bevészt csatornában elhelyezve.

A markolat vasból van, fekete bőrrel bevonva s a markolatfej egy körte alakú nagy vasgömb.

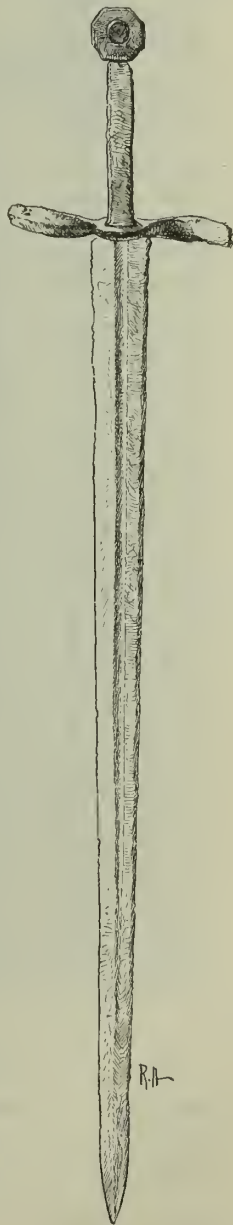
A keresztvas hengerded vaspálcza, két végén hosszú kerek gombbá alakítva, melyre a pengénél a keresztvasból vízszintes irányban kihajló nagy vasgyűrű hártó szerkezet gyanánt van alkalmazva. Vadászatnál nagy vadakra használtatott. A penge hossza 107 ctm.

Hasonló kiadva W. Boeheim, «Album hervorragender Gegenstände aus der Waffen-Sammlung des Allerhöchsten Kaiserhauses». Wien, 1894. Folio. XLI. tábla 1. és 7. sz.

xvi. század.

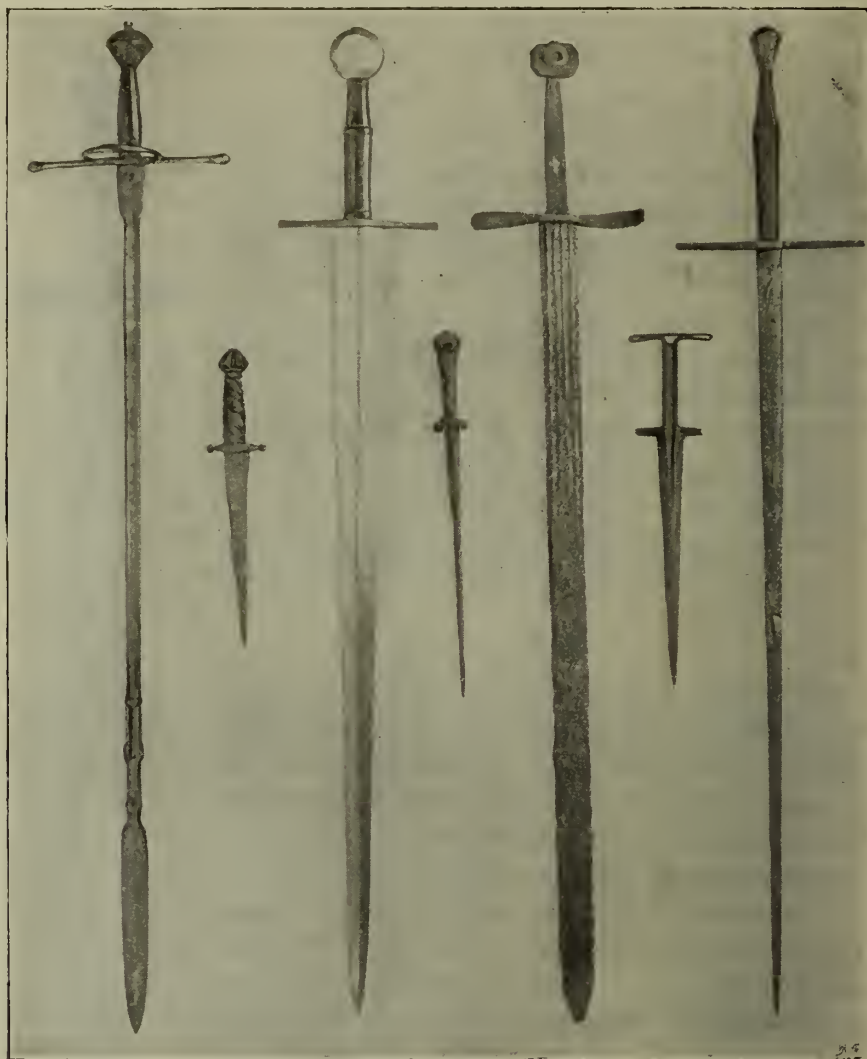
Wilczek János gr.

555

557.

Kard, gyengén hajlított, hosszú pengével, egyenes keresztvassal. A penge egyélű és 38 ctm. hosszú fok-éllel; az egyik oldalán félhold alakú bélyeg van beütve. A markolat diófából készült, egyenes, s vé-

556

501

560

511

567

344

571

gén egyszerű vaskupakkal bír. A keresztvas külső oldalán 5 ctm. hosszú, kissé felgömbülő kamóval. A penge hossza 91 ctm., legnagyobb szélessége 3,5 ctm., a markolat 17,3 ctm. hosszú, a keresztvas 21,5 ctm.

A kard alakja hasonlít: W. Boheim «Handbuch der Waffenkunde» című műnek 272. lapján lerajzolt Castriota György kardjához. A xv. század végéről.

Wilczek János gr.

558.

Buzogány, gerezdes, edzett vashól, csúcsíves stílusban. Hat lapra alakított vas nyele két magas bordával három részre van osztva, melyek közül az alsó rész csavarmenetes csappal van a középső részbe becsavarva, mely a csavarmeneten fölül egy négyélű, 30·5 ctm. hosszú nyárssá alakul s a buzogány nyelének felső részében van

elrejtve. A buzogány feje csúcsíves stílusban vésett és áttört hat gerezdeből áll, mely gerezdek a nyéllapokra derékszög alatt vannak vörösrézrel ráforrasztva. A nyél alsó végét sárgarézben vésett csúcsíves stílusú rozetta fűdi. A buzogány hossza 47 ctm. Súlya: 0·800 gramm. xv. század.

Wilczek János gr.

560.

Kard, pallos szerű, egyenes, kétélű, aczélsból, egyenes keresztvassal, két kézre való markolattal és lapos markolat-gömbbel.

A penge mindkét oldalán 25 ctm. hosszú vércsatorna van, a melyben dárda ellen rohanó két farkas van sárgarézbe beverve, az egyik oldalon e passau-i jegy fölött egy hat küllős kör van beütve.

A markolat fényezett diófából készült. A markolat-gömb két oldalán három szögletű címér-paizsok vannak ezüstbe beverve, az egyik paizsban egy oroszlán, a másikban egy sas látható.

A penge 98·5 ctm. hosszú, legnagyobb szélessége 5·9 ctm., a markolat 17 ctm., a markolat-gömb 6·3 ctm. átmérőjű, a keresztvas 19·4 ctm. hosszú. A kard hüvelye bőrrel bevont s végén vaslemez-csusztatóval ellátott. A xiv. század végéről.

Wilczek János gr.

561.

Gyalogsági álló paizs, fából, hosszúkás, fölül lekerekített négyszet alakkal, közepén háromszögű széles bordával, amely felső végén kiugró csúcsos orrt képez. A paizs fölülte kívül durva vászonnal, belül crós bőrrel bevont és tempera festékekkel vastagon festett. Külső fölületén ezüst alapon a paizs közepén, ennek felső részében stilizált felhők között egy góthikus vértbe öltözött vitéz alakja, baljában háromszögletű lobogót, melyen a sugárzó felkelő nap látszik, s jobb-
jában címerpaizsot tartva, látható. A vértés alatt egy haránt szalagon rozetták által elválasztott minusculás felirat, ez alatt pedig egy monogram van festve. A paizs szélén 5 ctm. széles mondat-szalag fut körül, szintén minusculás felirattal.

A lovag által tartott czimerpaizs vörös mezejében három arany csőrű és lábú ezüst hattyú áll, még pedig úgy, hogy kettő fönt s egy alant áll. Ez a Schwanen német és a *Dounin* lengyel nemesi család czímere. (Lásd *Bobrowicza* Ilerbarz Poliki Tom. III. p. 435. lengyel czímertani munkát. *Spener*: Insignium theoria seu Operis heraldici pars generalis. Tom. I. tav. II.)

A vitéz alakja alatt keresztül vonuló egyenközű szalagon a következő *cseh* nyelvű fölírat áll minusculás betűkkel:

Домоз. милы. пан.

A paizs körületén pedig ugyanolyan tipussal:

Trif. uakuietie (mak mētie) (1) wineczuo, puinut, pomuit.

A középső vízszintes fölírat alatt majusculás *W.* monogramm áll, mely bizonyára Szent Wenczelnek, Cseh- és Lengyelország védszentjének monogrammjá.

A föliratok Gilles-nek a bécsi udvari múzeum őrének megfejtése szerint: Az úr segélyével. Ismerd a dicsőség istenét, dicsőséges nevedre emlékezve, miért is életed legyen mindig tisztelt. Létezz lovagiasan és őrizd meg mindig emlékedben a jó hírnevet.

Wenczel neve cseh nyelven annyit tesz: «a dicsőség koronája». E fölírat e szerint tulajdonképen e szenthez van intézve.

A hosszúkás alakú paizs belső oldalán erős szíjból fonott keresztalakú fogantyú van alkalmazva, amely mellett egy-egy vas fül áll ki. Ez utóbbihoz valószínűleg még valamely fogó készülék volt eredetileg erősítve. Paizsunk méretei a következők: magassága 1118 ctm., szélessége 63 ctm.; bordája az alapján 18 ctm., a csúcson 6 ctm. széles. Súlya 10 kiló. E paizsot 1843-ban Frigyes porosz herczeg ajándékozta Carlo Albertónak s így került az a turini kir. fegyvergyűjteménybe.

E paizsot bátran tekinthetjük Mátyás király fekete gyalogsága paizsának. Tudjuk, hogy e fegyvernemnek első magvát cseh és lengyel

zsoldosok képezték, kiknek egyelőre meghagyta fegyverzetüket, tisztjeiket és vezény nyelvüket is. Az álló paizs ezen formáját tehát a csehek hozták divatba nálunk.

A német császárral folytatott háborukban azután könnyen kerülhetett mint hadi zsákmány paizsunk Németországba s utóbb a porosz királyi gyűjteménybe.

(A paizs le van még írva: *Angelo Angelucci*: Catalogo della Armeria Reale. Torino. 1890. Serie F. 1. 199 lap.)

Armeria Reale turini olasz királyi fegyvergyűjtemény.

567.

Kard, egyenes, kétélű. A penge mindkét oldalán három vércsatornával bir, a melyeket egészen a penge közepéig lehet követni. A penge csúcsa kétoldalt leszegett.

A kard lapos keresztvasa meghajlított végű. A markolatvas végén lapos, négy szögletén letompított, mindkét oldalán kidomborodó vasgomb van. A kidomborodó oldalak közepén kerek, fillér nagyságú horpadás látható. A penge hossza 98 ctm., szélessége tövén 5 ctm., csúcsa felé 4 ctm., a markolatvas a gombbal együtt 21.5 ctm. hosszú, a keresztvas 21 ctm., a gomb 6 és 4 ctm., vastagsága 0.5 ctm. A xv. századból.

Wilezek János gr.

571.

Kard, hosszú, egyenes, keskeny kétélű pengével, egyenes keresztvassal és hosszú, két kézre való markolattal, a mely nyolcz oldalú, körte alakú vasgombban végződik. A markolat vékony és erős bőrrel van bevonva.

A penge mindkét oldalán féldomború, a keresztvastól mintegy 24 ctm.-nyire le van csiszolva s rajta a passauai farkas három ferde $\equiv$ vonás, egy Z alakú vonás, ismét három ferde vonás és egy ? kérdőjel alakú jegy van beütve.

A penge 92 ctm. hosszú, legnagyobb szélessége 3 ctm., a keresztvas 22 ctm., a markolat 20.7 ctm., a markolat-gomb 6 ctm. hosszú. A xv. század elejéről.

Wilezek János gr.

572.

Tárcsa-paizs, magyar forma. Fából. Felülete előbb bőrrel s azután gipszanyaggal van bevonva, melybe szabad kézzel vannak benyomva a középkori csúcsíves style jellemző díszítmények. Az egész gazdagon meg van aranyozva. Az ornamentika, makkokkal rakott cserfalombok között, nyulat kergető agarat, majmot és alul két vadászszobor között ülő szarvast ábrázol. A paizs felső széle ferdén

*Volker's edition
96.*

balról jobbra van levágva. Jobb sarkában a kopjának helye van kikanyarítva. Alsó sarkai kigömbölyítvék. A paizs belsje vörösre van festve. Belül a tartószíjak lógnak. Magassága 73·5 ctm., szélessége 44 ctm. I. Miksa magyar testőrei viseltek hasonló paizsokat. Hasonló példányok vannak a hécsi cs. és kir. udvari fegyver-múzeumban és fordulnak elő a Theuerdankban és Weiskunigban is, valamint ilyeneket viseltek a középkori játékokban is (Mummereien). (Lásd: Wendelin *Boheim*. Album aus der Waffensammlung. Wien, 1894. Folio VIII. és X. tábla). xv. század. Az ambrasi várkastély fegyvergyűjteményéből. (Lásd: Dr. A. Ilg. Das k. k. Schloss Ambras in Tirol. Wien, 1882. 9. lap.)

Ő cs. és ap. kir. Felsége.

573.

Pallos, rövid, úgynevezett Ochsenzunge. A markolatánál 8 ctm. széles penge fokozatosan keskenyedik és 56 ctm. hosszúságban hirtelen kihegyesedik s olyan mintha a végén két oldalt le volna szegve. A penge egyik oldalába kerülékben levelek által körülvéve egy mythologikus álló női alak lábszárain paizsban T felett álló S betűs beütött kovács bélyeggel van kivésve. A penge másik oldalán hasonlóan renaissance női alakot látunk hosszú ruhában szintén a lábába ütött bélyeggel. A penge közepe táján mindakét oldalán egyenlő női fej van kivésve.

A markolata áttört gothikus gombbal, sodrony díszítésű, keresztvasa közepén kiszögellő csúcscsal bir és gyengén meghajlított. A markolat és a fekete bőrrel bevont vasfoglalványu fa hüvely

ujabbkori. A penge xvi. századi. Sulya egy kilo.

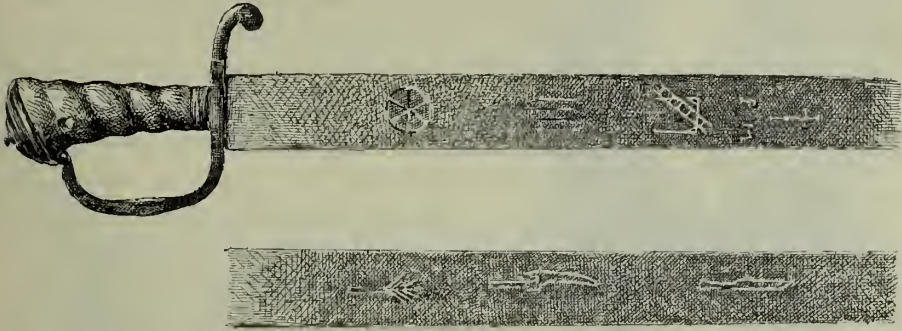
Erdélyi muzeum-egylet régiségtára.

574.

Pallos, kétélű, tompa hegyben végződő, széles síma pengével, melyen egy oldalt kereszt alatt PM betűk, ez alatt egy akasztófa, hozzátámasztott lajtorjával, alább párhuzamosan állított négy pálcza és azon alul egy kerék van bevésve és rézzel kiöntve. A baloldalon nyúzó kés, ez alatt hóhérbárd és seprő. Valamennyi bevésott rajz sárgarézzel van kiöntve. Markolat magyaros, a vége sasfejszerűen előrehajlott és vassal fődött, melyen egy kis vasgomb ül. Keresztvasa a markolatfejből kiindulva lapos végén a penge irányában lefelé görbül. A penge eredetileg hóhérpallos lehetett, mit a rézzel kiöntött rajzok is mutatnak s az azok közt alkalmazott bárd a xvi. században használt csatabárdokhoz hasonló, de arányosabb alkotása és cizfrázata után ítélve, a penge valószínűleg a xv. század elején készült s

miután a markolat a xvi. század végéről való, csak később lett lovasági pallossá átalakítva. Erre vall azon körülmény is, hogy a keresztvas eredetileg egyenes volt s mindkét vége erőszakosan van letörve

s a mostani görbített keresztvashoz későbbben kovácsolva. Hüvelye fekete bőrrel bevont fából készült, három vaspánttal tagolva. A hüvely vége a magyar szablyák hüvelye módjára vasalt s az első pántig mindkét oldalt vassal beszegett s nyílásánál a korábbi időben alkalmazva volt keresztvas-nyujtvány (bujtató) nyomai megvannak s mellettük a bőrben magyaros stylű virágdíszek benyomatai láthatók. A penge hossza 78·5, szélessége 5·5 ctm-ből a hegyéig 4·5 ctm-terre lefogyva. Súlya: 1·220 grm. A fraknói várból.

Esterházy Pál hg.

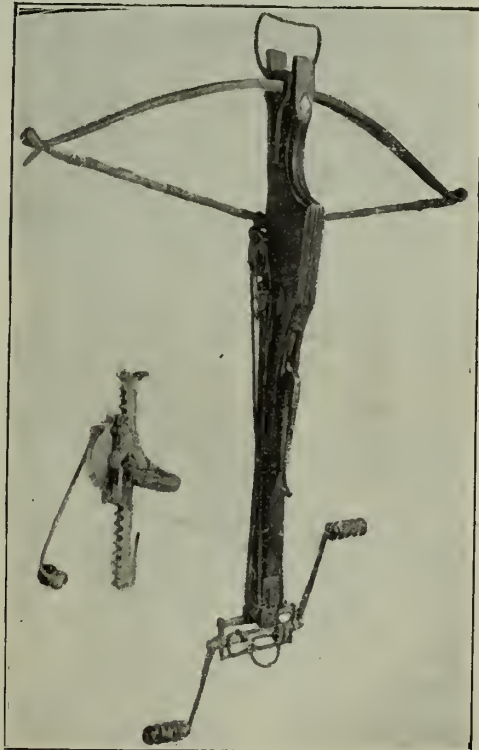
575.

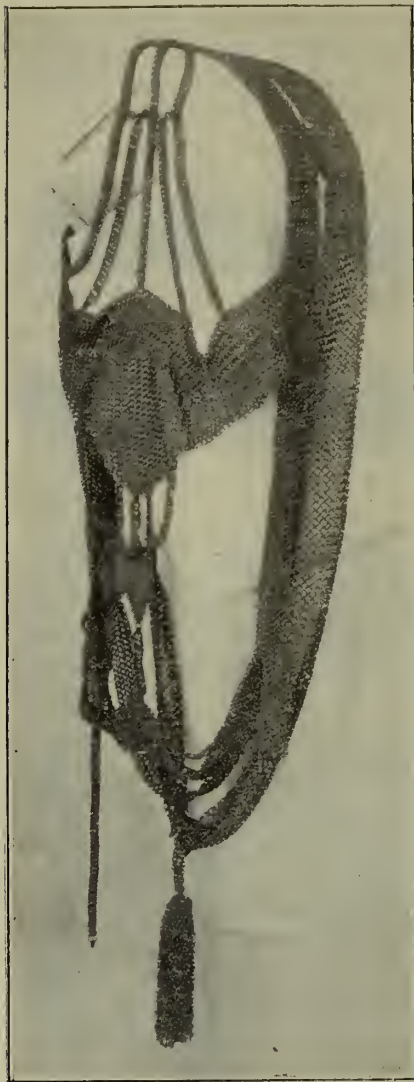
Számszerij-felhuzó készülék, vasból, kecskebakhoz hasonló úgynevezett német szerkezettel. A készüléken paizsban sólymászó alak, fölötte T. H. betűk vannak bevésve. A vasrúd végén 1625 évszámot látunk újabban beütve. Hasonló kiadva:

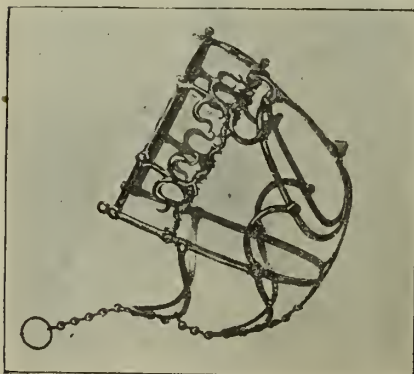
W. Boeheim «Handbuch der Waffenkunde» cz. mű 412. lapján. xv. század.

Wilczek János gr.

577

580

577.

Kantár, láncszövetből nyakló-bojttal. A láncszövedék 4 mm. átmérőjű finom vashuzalból összehajtott láncszemekből négyes fonással készült. A szövet azonban nem mindenütt egyenlő, így a homlokpánt felső része, az orrpánt, a pofaszallag, valamint a kettős szövedékű lánczok vastagabb és nagyobb szeműek.

A szalagok szélét keresztbe álló igen kis vékony szemek szegik be, amely szemek az orrpántnál sárgarézéből vannak. A homlokrész finomabb szövedéke szintén sárgaréz szemű szegélylyel bír. A 6 ctm. széles nyakló ritkább szövedékű s rajta a bojt felső része, valamint a bojtszalak alja sárgaréz szemekből áll.

Keleti eredetű. Hasonló, Ázsiából eredő teljcs lószerszám van a párisi «musée d'artillerie»-ben levő fegyvergyűjteményben.

xvi. század.

Ondrejovich László.

580.

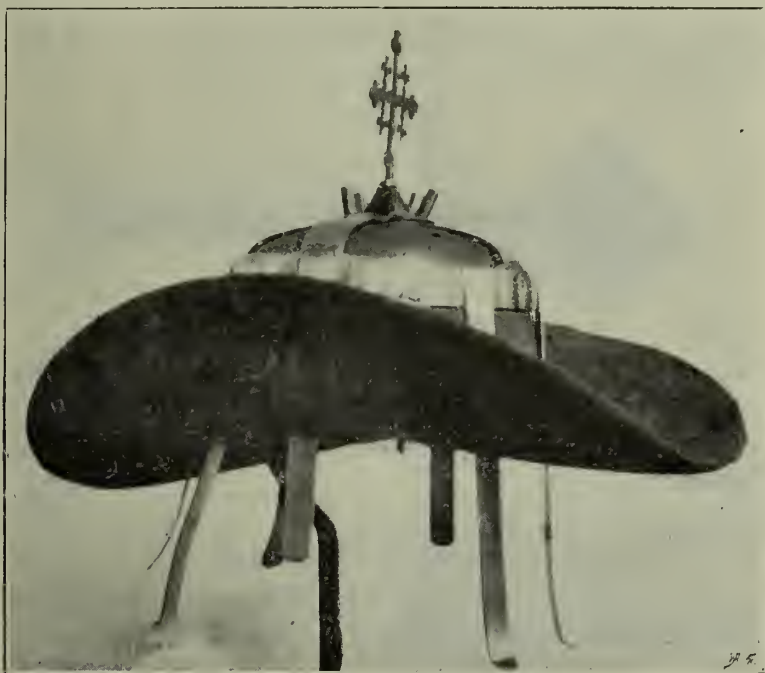
Szájkosár, tornalóé, növényindaszerűen hajtott és összeszőgecselt féldomború vaspálczákból, melyek stilizált liliomokkal vannak ékítve. A ló álla alá eső két része a kosárnak könnyebb föltehetése végett, mozgatható és lánczczal van a négyzet alakú fenékhez és egymáshoz fűzve.

(Hasonlót kiadva lásd: *M. Viollet-Le-Duc* «Dictionnaire Raisoné du Mobilier Français», tome sixième. Paris, 1875. 81. lap.) xv. század.

Wilczek János gr.

581.

Püspöki harczy kalap, vaspántokból álló, sisakkal együtt. A széles felhajtott karimájú kalap nemezből készült, s karimája a belső oldalán piros bársonnyal borított s arannyal és ezüsttel szőtt paszománttal szegett. A kalap belseje hálózatosan átvarrt zöld bársonnyal bélelt és két oldalán egy-egy fél méter hosszú széles zöld selyem szallaggal bír, amelyek azonban már foszlányokban vannak. Az ostromsisak

egy vas abroncs körül megerősített hét darab 2 ctm. széles vasléczből és két keresztben álló 2·8 ctm. széles vaslemezből áll, mely utóbbiak, mint a fejtető keresztlemezei az abroncshoz hozzá vannak forrasztva és szögecselve. A hét vasléc közül három hosszabb s végükön kevésbé kifelé hajlók s a kalap karimáján keresztül menve részben tarkó, részben orrvédőül szolgálnak.

A sisak ormán jeruzsálemi kereszt áll, aranyozott sárgarézből, körülötte öt 17 ctm. hosszú tolltartó hüvelylyel. A kereszt mind a két oldalán: IN HOC † SIGNO † | VIN † CES † felirat van bevésve.

A kalap átmérője 19 ctm., magassága 10 ctm., a kereszt magassága 9 ctm. A tarkó és orrvédő hossza 20 ctm., a két füllemez 15 ctm., a két alsó részén kevésbé kifelé hajló szemlemez 17 ctm. hosszú. A kalap súlya 1 kilo 300 gramm.

[Lásd még: *Boheim W. Führer durch die Waffensammlung. Kunsthistorische Sammlungen des Allerhöchsten Kaiserhauses. 120. lap, 686. szám és U. a. Handbuch der Waffenkunde. Leipzig, 1890. 55 l.]*

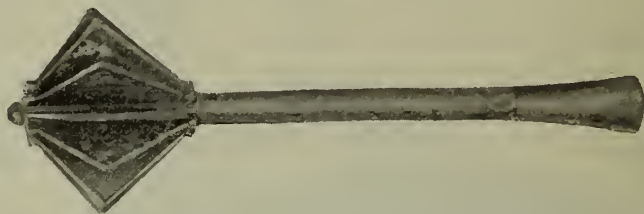
Valamely magyar püspöké volt, a xvi. században. Boheim, valószínűleg a kalap karima formája folytán korát a xvii. századra teszi.

A bécsi udvari fegyvergyűjteményből.

Ő csász. és apost. kir. Felsége.

582.

Tollas buzogány, vasból, tizenkét egyenoldalú háromszögű szárnyakkal és 27 ctm. hosszú tokkal, amelybe alul kiszélesedő keményfa nyél van beerősítve egy nagyfejű szög segítségével.

A szárnyak alapja 14 ctm. s magasságuk 7 ctm., a nyél hossza 38 ctm. Súlya 2 kiló 200 gramm. Ilyen alakú buzogányok a magyar torna-játékoknál voltak használatban. xvi. század.

A németujvári várból.

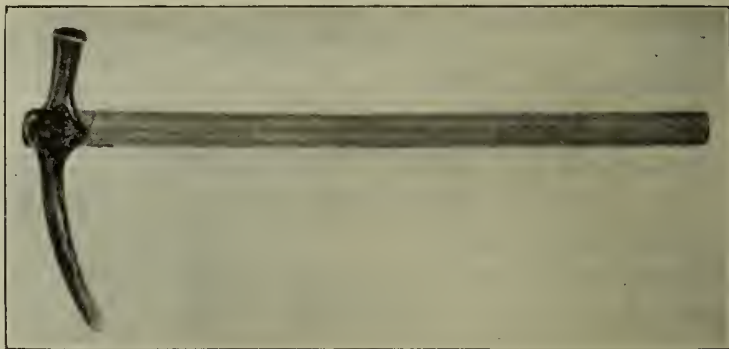
Batthyány Iván gr.

584.

Fegyvercsoportozatban.

Torna-gerely, kőrisfából, hengerded alakúvá gyalulva. Csúcsára egy kopjavas alakú vashegy van ráhúzva, melynek lenyúló két vasfüle a rúdhoz van szögezve. A gerely hossza 378 ctm. Súlya 3 kiló 235 gramm. xv. század vége.

Wilczek János gr.

Torna-gerely, feketére festett fenyőfából, melyen a fogás helye vékonyabbra van kiesztergályozva, honnan fölfelé a rúd csatornázott, lefelé a végeig pedig nyolczszögletre van legyalulva. Felső végére egy vas tok van ráhúzva, mely három tompa élre van kireszelve. Hossza 375 ctm. Súlya 5 kiló és 520 gramm. xv. század vége.

Wileczek János gr.

Harci csákány, vashól, nyolcz szögletű, hosszú fokkal és a nyél felé hajló keresztbe álló éllel. A csákány hossza fokkal együtt 25 ctm. (Lelhelye: Istvánd, Zalamegye.) xvi. század.

Szentmártoni Darnay Kálmán.

586.

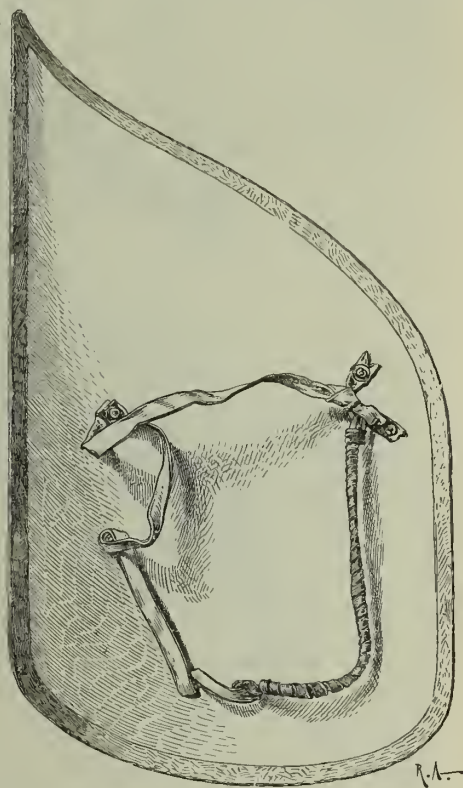
Tárcsa-paizs. Fából, disznó-bőrrel bevonva. Hajdan az egésznek külső felülete aranyozott volt, utólag barnára festetett. Felső széle balról jobbra van ferdén levágva, alsó szélei pedig ki vannak kanyarítva. Belülről négy bőrszíjból van képezve a karra húzható fogantyú, mint azt a rajz mutatja.

Ez belülről hat csavarral van odaerősítve, melyek az előlapon ugyanannyi sulyomalakú acélszöggel vannak megerősítve és egyszersmind annak külső díszét képezik. xvi. század.

Legnagyobb hossza: 86 ctm., szélessége: 53 ctm.

Az ambrasi várkastélyból.

Ő cs. és ap. kir. Felsége.

591.

László, opuliai herceg, Magyarország nádora 1369-ből. Az országos levéltár diplomatikai osztályában 5787. szám alatt őrzött oklevélen függő egykorú lovaspecsétről készült nagyított rajz.

Ez alakban Nagy Lajos király egyik leghívebb hős hadvezérét látjuk teljesen korhű öltözetben. László oppelni herceg nemcsak minden hadjáratában követte a nagy királyt, de legkényesebb diplomatikai megbízatásaiban is ő járt el. Így például, mikor a lengyelek

anyja kormányát nem akarták túrni, László herezeget küldte oda kormányzónak. A lengyelek azonban őt sem túrvén meg maguk között, csakhamar visszahivatott. Nagy része volt benne, hogy Lajos leányát Máriát IV. Károly esászár fia Zsigmond vegye el. Lajos halála

után Hedvignek és Zsigmondnak tett nagy szolgálatokat a lengyel ügyekben. E közben Gara Miklós nádorral ellenségeskedésbe keveredett. Lengyelországban a híres Csenstochovai klastromot ő építtette a paulinusok számára, melynek templomába a boldogságos szűznek egy igen drága képét helyeztette el. 1396-ban a lengyel király által csaknem minden birtokától megfosztatott.

Pecsétjén kora teljes lovagi díszében látjuk megjelenni, úgy amint könnyebb harcjátékokhoz is fölvonulni szoktak. A lovat teljesen borítja a gazdag lecsüngő lepel, mely bizonyára a vas vértet is takarja. A leplet a ló első lapoczkái fölött és farán a herczeg címere, háromszögű paizsba zárt egyfejű sas díszíti. A feltűnő mély nyeregben ül a lovas teljes vértzetben, jobbájában egyenes olasz forma pallost és baljában címerével ékített paizsát tartva, míg fejét úgy látszik a már csúcsosodni kezdő tetejű sisak födi, tetején sisakoromdísz gyanánt címere repülő sasával. Jellemző, hogy a kard mellvértjére van lánczczal akasztva. A korhatározó hasonló emlékeket már föl-soroltuk István erdélyi herczegnek e korból való pecsétje ismer-tetésénél. Itt még csak megemlíjtük, hogy a bécsi képes krónika lovalakjai és a velemeri falfestmény lovasainál látjuk az itt rajzolt lófölszerelést.

(Rajzban kiadva *dr. Csánki Dezső*: «Az országos levéltár pecsétci». IV. tábla, 13. ábra. Lásd még *Budai Ferencz*: «Polgári Lexikon». Pest, 1866. I. k. 361. 1.)

A történelmi főcsoport igazgatósága.

594.

Fegyvercsoportozatban.

Sarkantyú vasból, ív alakban fölfelé hajló erős szárakkal, széles és mélyen hasított taraj-tartóban tizenkét ágú csillag-tarajjal.

A szárak lefelé görbített karikafülben végződnek.

A taraj sugarai vastagok és szabálytalanok. A szárak közötti tá-volság 6·5 ctm.; a szárak magassága: 8·5 ctm.; a taraj-tartó: 4·8 ctm.; a taraj a tüskével együtt 7 ctm.

A *R. Zschille und R. Forrer* «*Der Sporn*» című műnek VIII. táb. 7. ábr. van egy teljesen hasonló sarkantyú lerajzolva. Szerzők a legrégebb korú csil-

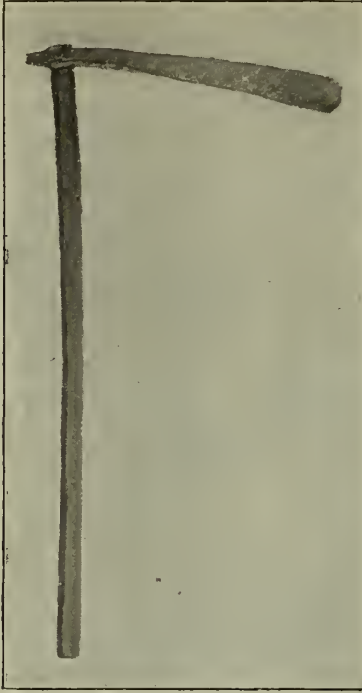
lagos tarajnak tartják, és korát a XII. és XIII. század elejére teszik. Részünkről e példány korát a XIV. század végére tesszük. (Lelhelye: Kőszeg, Vas megyében.)

Szentmártoni Darnay Kálmán.

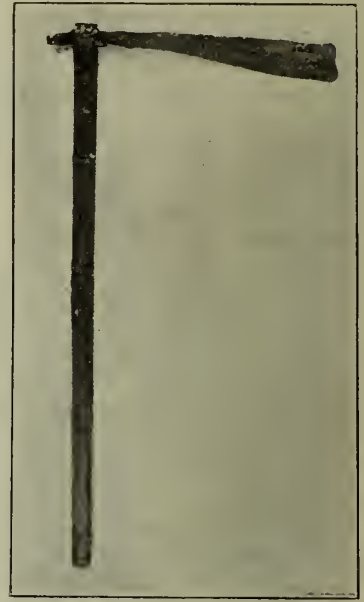
Csákányfokos, vasból. A csákány 30 ctm. hosszú, nyaka vékony és kissé hajlott, 4 ctm. széles éle félköríves, foka négy oldalú, rövid. A nyéltok szabálytalan, legtöbb esetben keresztben álló négy-zet alakú. Nyele újkori. Lelhelye: Nagy-Bossány, Nyitra megyében. A XIII. századból.

Szentmártoni Darnay Kálmán.

Tárcsa-paizs, háromszögű, fából, bőrral bevonva és sárgásbarna színű olajfestékkal befestett. A paizs külső oldalán András kereszt ágai között egy-egy B betű, amelyek fölött három kör aranyos sugár-

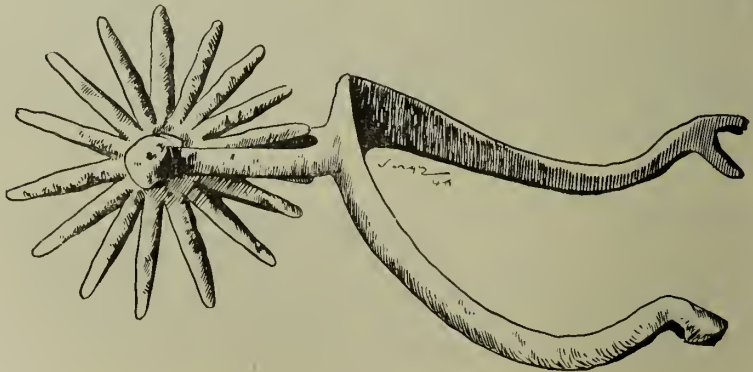

594

594

díszszel van alkalmazva. Hasonló jelvények láthatók az 546. számú paizson. A csúcsban cziuber vörös stilizált levelek fölött IHS betűk láthatók. A paizs szélét vörös és fehér harántsávok segélyezik. A paizs

594

belső fölületét köröskörül stilizált levélszegély, közepét fekete alapon négyágú stilizált lilomok díszítik. A paizs alján nyersbőr fogantyú van megerősítve. Magassága: 1 méter 21 ctm., szélessége 64 ctm. A xvi. század elejéről.

Wilczek János gr.

Sarkantyú, vasból, amelynek gyöngén domború szárai könyökben hajlottak s rövid gömbös végű tarajtartóban forgó tizenhat ágú nagy csillagtarajjal bír.

A szárok közötti távolság 8 ctm., a szárok hossza 9 ctm., a taraj 6.5 ctm. átmérőjű. xiv. század vége.

Csoma József.

Gerezdes buzogány, hat hosszúkás négyzet alakú lemezgerezddel. A 10 ctm. hosszú buzogányfej 9 ctm. hosszú tok segítségével van az esztergyalyozott barnára fényezett keményfa nyélre erősítve. Feje vastagon aranyozott. A buzogány hossza 53 ctm. Súlya 1 kiló. Magyar forma, a régi leltárainkban úgynevezett «szárnyas bot».

xvi. század.

Újbánya város hatósága.

598.

Taraczk, öntött vasból; 37 ctm. magas, nyolcz oldalú, hasábos testtel, 55 mm. átmérőjű kaliberrel és 20 mm. átmérőjű gyújtólyukkal. A taraczk nyílásánál 4 ctm. nagyságú karimával bír. A cső alsó része 18.5 ctm. magasságig szélesebb a felső résznél. Talpának átmérője 11 ctm. Súlya 18.200 gramm. — A xiv. század végéről. A fraknoi várból.

Esterházy Pál hg.

598

603.

Állópaizs, fából, hosszánégyszögű, zsákvászonnal bevonva és vastagon befestve.

A paizs külső oldalán négy újjnyi széles zöld szegélylyel bír, közepén pedig czinóberszínű alapon szétszórt fekete lángnyelvek között három kék színű harántpólyás mezőjű címer-paizsban faágon álló s szájában gyűrűt tartó fekete holló látható.

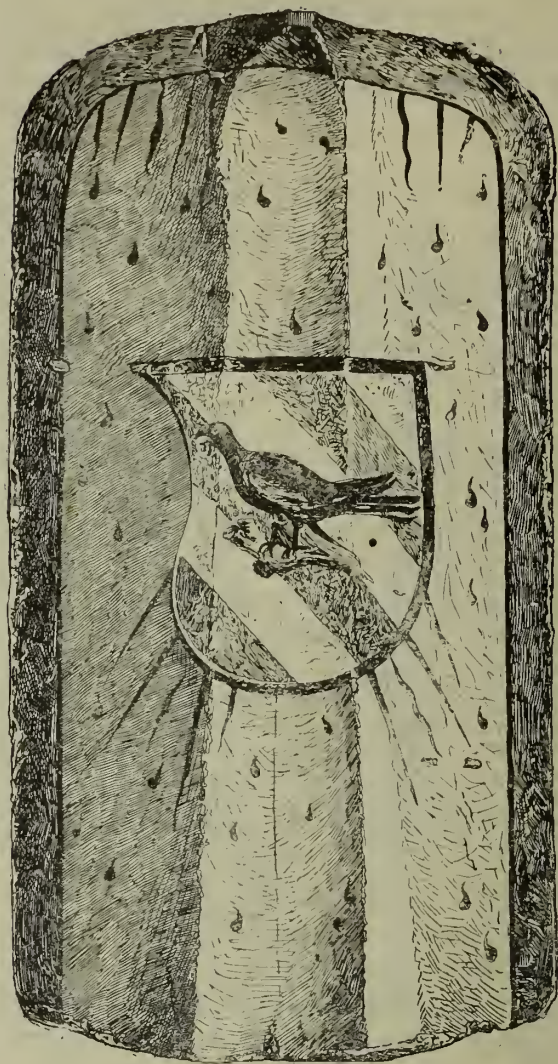
E címer Hunyadi Mátyás címeréhez hasonlít, de a mező haránt pólyái azt kétségesse teszik, annyiival is inkább, mert az egész paizs

594

598

festése újítottnak látszik. A paizs felső részének közepén három oldalú, kiugró orral bír.

A paizs belső oldalán két fa és egy vas fogóval ellátott. Magassága 1 méter 15 ctm., szélessége 62 ctm. A xv. századból.

Wilczek János gr.

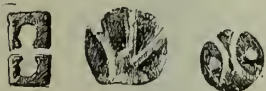
629.

Kopjavég vasból, 18·8 ctm. hosszú, két élű, alul a nyak felé két oldalt leszegett, nádlevél alakú pengével, gömbös nyakkal és 10·5 ctm. hosszú tokkal. A xv. századból.

Fülöp Szász Coburg-góthai herczeg Ő Fensége.

647.

Alabárd (12 drb), csiszolt vashól, lándzsa alakú szuronynyal. A lándzsa közepén mindkét oldalt a csúcsig vastag borda fut végig, mely mellett a lapok az élekig homorúan köszörültek. A félhold alakú bárdlap kicsiny és külső széle tarajosan csipkézett kivágású. A bárd foka lefelé hajló csúcsban végződik s hátából a szurony felé felhajló tövis áll ki. A bárdfokból két oldalt hosszú vaspántok nyúlnak ki, melyek a nyélhez három-három szöggel vannak leszögezve. A nyél kerek tölgyfa-rúd s a vaspántok alatt többnyire vászonnal borított, mit csigaszerűen körülfutó vasszalag foglal a rúdhoz. A szuronyok hossza 27 ctm., legnagyobb szélességük 6.5 ctm. A rudak hossza 150—168 ctm.-ig váltakozó és majd mindenikbe egy karikával körülvett koronás M betű van beégetve. Az egyik rúd felső részén fehér és barna színű rojt háromszorosan volt körülesavarva és rászögezve, melynek foszlányai még megvannak. Az egyiknek szuronya négyélű lap és nincs homorúan köszörülve. Rajta háttal egymásnak fektetett két félhold ívhajlásában egy-egy golyó a beütött kovácsbélyeg. Hét darabon a beütött kovácsbélyeg egy nagy gombban végződő pallosmarkolatot mutat; kettőn, két végén gombbal ellátott kard-keresztvashoz hasonló s ismét kettőn a kovácsbélyeg a Neptun-villához hasonló. xvi. század.

A fraknói várból.

Esterházy Pál hg.

653.

Tornalándzsa (két drb), végén kovácsolt vashól való pika alakú vasalással, melynek a nyakától kétfelé kiveret szára széles pánttá van összeszögecselve s a rúd végére húzva. — A pika alakú vas hossza 14 ctm. Rúdja újabb keletű. A rúd hossza: 230 ctm. — xvi. század. Magyar tornáknál használtatott.

A fraknói várból.

Esterházy Pál hg.

657.

Lándzsa (12 drb), kovácsolt síma vashól, levél alakú lándzsával. A vastag, 181 ctm. hosszú fenyőfa-rúd 28 ctm. hosszú két vasnyújtvány közt van a vasha bújtatva s a nyújtványok három szöggel a rúdhoz szögezve. A rudak újak s legfeljebb egy pár évtized előtt lehettek a régiekkel kicserélve. A lándzsa alakú, négy lapú nyársak élesek és hegyes csúcsban végződők. Legnagyobb szélességük 8 ctm., hosszuk 20 ctm. xvi. század. Nagy vadak vadászásánál is használatban voltak. A fraknói várból.

Esterházy Pál hg.

Richrey II.

658.

Alló paizs, fából, hosszénégyszögű alakkal, közepén magasan kiemelkedő borda-lécczel, színezve. Kívül erős durva vászonnal bevont. Széle fekete, azután barna és fehér sávval díszített, közepe ezüstözött, a rajta levő alakok pedig feketék. A paizs felső részében a felhők közül kitörő sugarak, amelyek alatt a sárkányt megölő Szent György lovag képe látható. A borda két oldalán közepén jobbról Alsó-Ausztria, balról pedig Magyarország címertpaizsa, alján pedig két ismeretlen címertpaizs látható. A paizs belső oldala barnára mázolt vászonnal van bevonva, a tartó szíjzat nyomaival.

A paizs Hunyady Mátyás király gyalog testőrségének paizsai közül való, amelyek Mátyás halála után Bécsben, maradván a város fegyvertárába és onnan a mai városi történelmi múzeumba kerültek.

Magassága 117 m., szélessége 62 m. Súlya 7 kiló 400 gramm.

(Lásd: «*Katalog des Historischen Museums*», Wien. 467. szám alatt, 47. lap.)

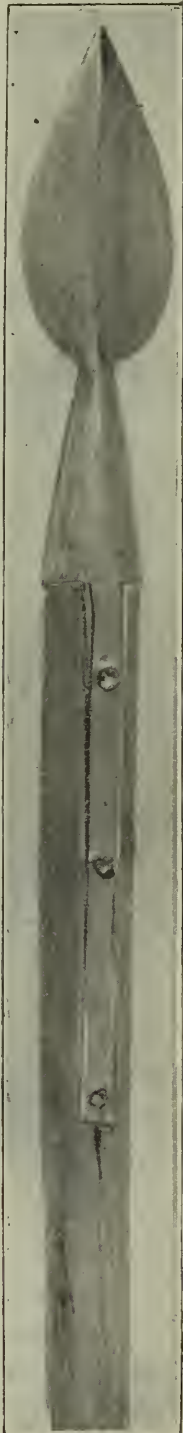
675.

Fegyvercsoportozatban.

Sarkantyú, vasból, csillagtarajos, 95 ctm. hosszú nyakkal. A kurta, lapos szárok vége ív alakban fölfelé hajtott és két lyukkal van áttörve. A külső lyukból a talpalló pánt beakasztásához nyakazott kampós vaslemez lóg le; a lábfejen való átsatoláshoz szolgáló szíjzat részére pedig a lefogó csatt a sarkantyúszárakba akasztott kétágú vaspántba van illesztve. A nyak fölött magas csúcsba kiemelkedő szárok hossza 65 ctm., legnagyobb nyílása pedig 6 ctm. (Hasonló kiadva: *R. Zschille und R. Forrer* «*Der Sporn*» Berlin, 1891. IX. t. 4. sz.) xv. század.

Csoma József.

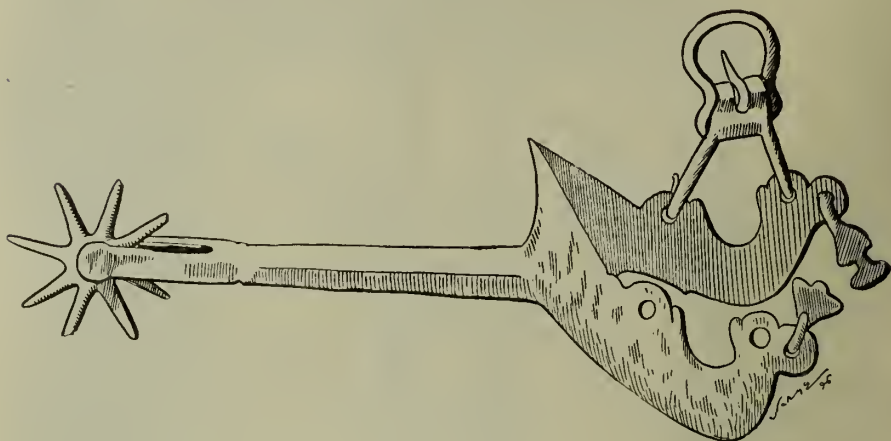
Sarkantyú, vasból, csillagtarajos nyakkal, melynek a bokák alá hajló ívelt szárai a nyak fölé hajló hegyes csúcsban egyesülnek, a szárok végei pedig a talpalló és fölcsatoló szíj bekapcsolásához szol-

657

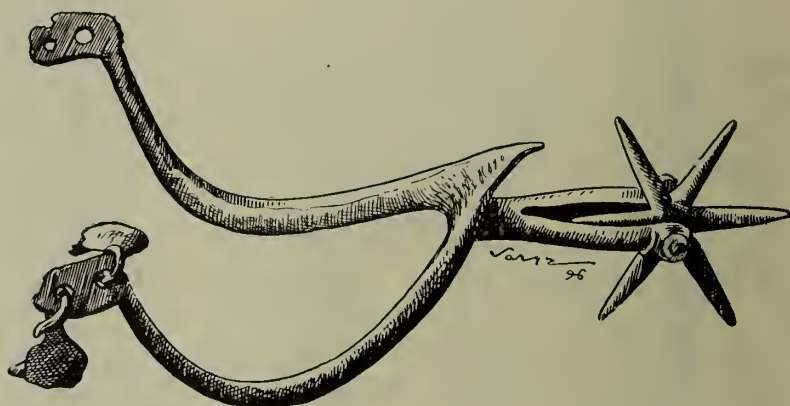
gáló kampós vaskapesok részére két lyukkal vannak áttörve. A nyak hossza 5 ctm., a szárok hossza 9,5, ezeknek egymástóli elhajlása 8 ctm. (Hasonló kiadva: *R. Zschille* és *R. Forrer* «Der Sporn» Berlin, 1891. VIII. tábla 1. sz.) XIV. század vége.

Bartalos Gyula.

Sarkantyú, vasból, féldomború, rövid szárakkal, hengerded tarajtartóval és lapos, kerek fülekkel. A csillagtaraj törött, az egész rozsdamarta, rongált. (Lelhelye: Csabrendek, Zalamegyében.) A XV. századból.

Szentmártoni Darnay Kálmán.

Sarkantyú, vasból, lapos, féldomború szárakkal, a melyeknek vége félkörűen kiszélesedett és két lyukkal ellátott. A tarajtartó hengerded, az alapja négyszögű. A csillagtaraj rövid, hatágú, az ágak csúcsa letörött. (Lelhelye: Csabrendek, Zalamegyében.) XV. sz.

Szentmártoni Darnay Kálmán.

Sarkantyú, vasból, rövid könyökben hajlított, hátrafelé vékonyodó, magas, hátragörbülő csúcsban végződő szárakkal és hat sugaras csillagtarajjal. A szárak vízszintes kétlyukú fülben végződnek. A tarajtartó 4 ctm. hosszú, a szárak átlója 8 ctm.

A xiv. századból.

Nyáry Jenő br.

Sarkantyú, vasból, rövid, lapos szárakkal, hengerded, lefelé görbített tarajtartóval.

A szárak külső lapja két bordával díszített. A szárak derékszögben fölhajlanak és négyzet alakú kétnyílású fülekkel bírnak. A tarajból csak két hegyes ág van meg.

A szárak közötti távolság 8 ctm., magasságuk 6 ctm., a fölálló csattos rész 4 ctm. A xiv. századból.

Nyáry Jenő br.

Sarkantyú, vasból, hengerded szárral, lapos, gömbös végű tarajtartóval és nyolecz ágú csillagtarajjal. A szárak középen könyökben fölhajlanak és kétlyukú füllel bírnak. Az egyik fülben két kerek kapocs van. A taraj sugarai vastagok.

A szárak átlója 8 ctm., egymás közötti távolsága 8,3 ctm., a tarajtartó 5 ctm., a taraj átmérője 5 ctm. A xiv. századból.

Nyáry Jenő br.

Sarkantyú, vasból, hengerded, bordázott, erősen hajlított vékony szárakkal, rövid tarajtartóval, hatágú csillagtarajjal és kapcsoló csattokkal.

A szárak hátul legörbített, háromszögű csúcsban végződnek, elől pedig hosszúkás, négyzet alakú kétlyukú füllel bírnak, a melyekben kerekded, lapos testű, egyik oldalukon bordás kapcsok lógnak.

A taraj sugarai vastagok s rövid tüskében végződnek.

Méretei: a szárak közötti távolság 7 ctm., a szárak átfogója 9 ctm., a tarajtartó 4 ctm. A xiv. századból.

A cisterciták iskolai múzeuma. Eger.

676.

Hadi csép (3 drb). A hadaró három sorban alkalmazott négy vastüskével ellátva. A hadaró két vége kovácsolt vaspánttal van beszegve, melyet a nyéllel két egymásba font vaskarika tart össze. (A csépnyelek hiányoznak, egyiknél újabban pótoltatott.) A hadaró hossza 46,5 ctm. xvi. század. Hasonló kiadva: *A. Demmin. Die Kriegswaffen.* 1893. 796. lap.

A fraknoi várból.

Esterházy Pál hg.

677.

Nyárs, csiszolt vasból, mely egy négyszögű hosszú vas nyakon álló lándzsának folytatását képezi. A nyárs négyélű, erős vas, hossza a lándzsával együtt 47 ctm. A vörös-fehér sodrású csikkal ellátott nyél, felül a nyéltokba való bujtatásánál egy vörös s ez alatt kettős fekete festett gyűrűvel tagolt. — xvi. század eleje.

A fraknoi várból.

Esterházy Pál hg.

680.

Emberfogó, vasból, patkó alakban előre hajtott villával, melynek két száráról befelé véggel egymáshoz érő vasnyelv van csuklóvas-sal erősítve, melyek a nyakra történő tolásnál a szárakra behajlanak és az alattuk levő aczélrugók által helyükre visszalöketnek. A vas nyéltokból két hosszú vasfűl nyulik le a fogó rúdjára s ahhoz le van szögezve. A nyél vége vas körpánttal szegett s alul egy erős vastüske áll ki. A fogó nyílásának átmérője 22'5, a szárak magassága szintén 22'5 ctm. xv. és xvi. század. A lovon ülő pánczélos ellenségnek a nyeregből való lerántására használtatott Hasonlót kiadva: A. Demmin. Die Kriegswaffen Ergänzungsband. Wiesbaden 186. 1.

Wilczek János gr.

682.

Alabárd, vasból, négyélű nyárssal, amelynek alapja késpenge alakú. A széles bárdlap ferde élű, és alsó oldala többszörösen félkör ívben kikanyarított. A tüske felső része ferdén leszegett és alapjánál fölül két, alul három félkörű kivágással bír.

A bárd tokja 65 ctm. hosszú lángolt szélű lemez segélyével kúpos fejű szögekkel van a nyélhez erősítve. A tuskében egy majusculás m betű, fölötte kereszttel, valószínűleg majlandi bélyeg van beütve, míg a bárd lapjában sárga rézzel kiöntött körökből és X alakokból álló jegy látható.

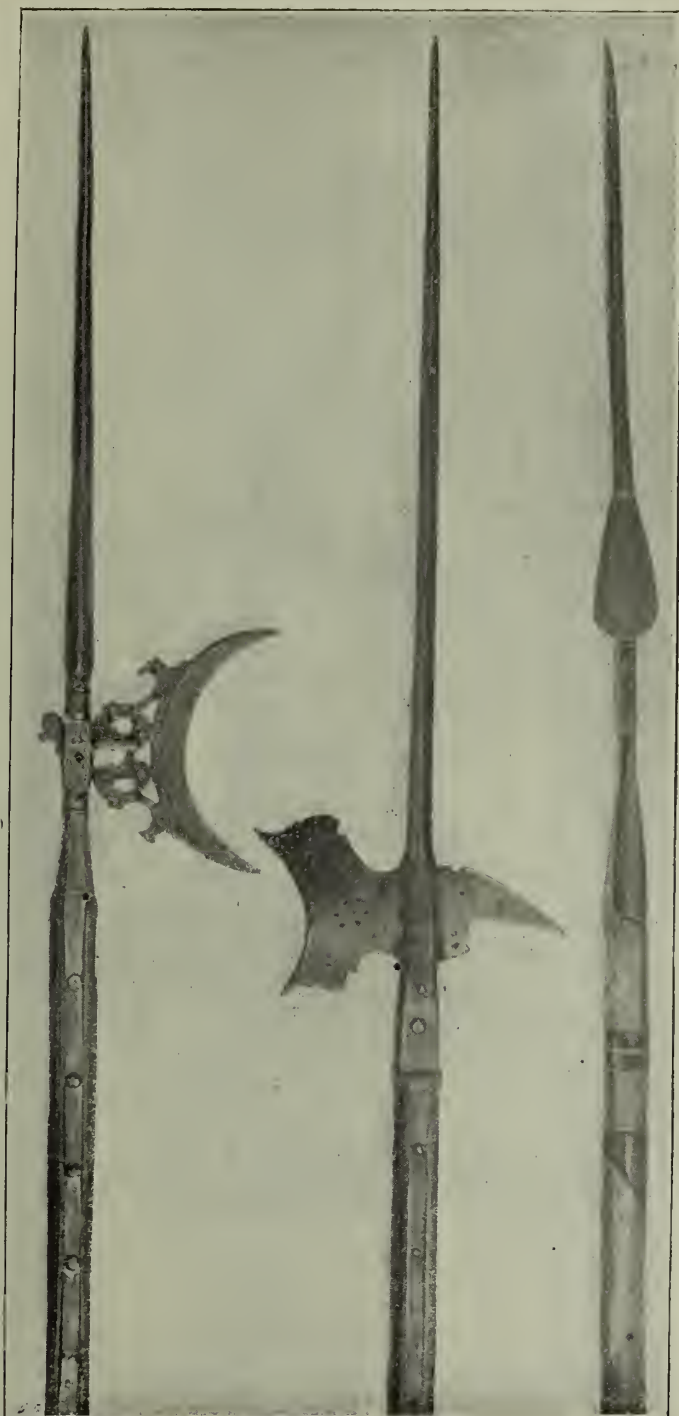
A bárd éle 22 ctm., a nyárs 36 ctm., nyele pedig 1'90 ctm. hosszú. xv. század.

Teleky Sámuel gr.

683.

Csatavilla (Stabsturmgebel), botban, mely vashengerben elrejtett három szuronyból áll, melyek ütésnél a hengerből három felé kiugranak. A bot alakú, fekete bőrrel bevont vashenger feje vésett és áttört vashordák közt a görög mythológiából vett és rézből kivéssett jele-
netekkel van ékítve. Tetején egy oroszlánfejben végződő rugó egy

3028.

331.

677.

vas ajtóeskát fog le, mely a szuronyok nyílását zárja el. A bot alsó végén egy áttört művű, körte alakú vasgömb van koptató gyanánt alkalmazva. A szuronyok négy élűek s lapjaik homorítottak. A középső szuronyon STOGHO | CREMA |, másik oldalon pedig a spanyol fegyverkovács neve GIO | BATISTA van bevésve. (Hasonlót kiadva lásd: J. M. Heberle (H. Lempertz' Söhne) «Die Waffensammlung des Herrn A. Ullmann», Köln, 1888. 135. szám.) A középső szurony hossza 87·5 etm., a két kisebb szélső szurony hossza 26·5 etm. A bot hossza 117 etm. XVI. század.

Wilczek János gr.

686.

Diszpartizán, vashól, egy vasgömbből kiinduló, széles, levél alakú lándzsával és ív alakú, végén lefelé görbített hosszú tuskékkal, melyek egy-egy állat-fej alakú gombban végződnek. A tíz lapra alakított nyéltok a rúdra való erősítéshez hosszú két vas füllel van ellátva, melyek a nyolekszögletű tölgyfa rúdra vannak szögezve. A partizán vésett és bevert apró pontokból képezett lombdísztéssel behintett s az aranyozás nyomait viseli magán. Hossza nyéltokkal együtt 42·5 etm. XVI. század második fele.

Wilczek János gr.

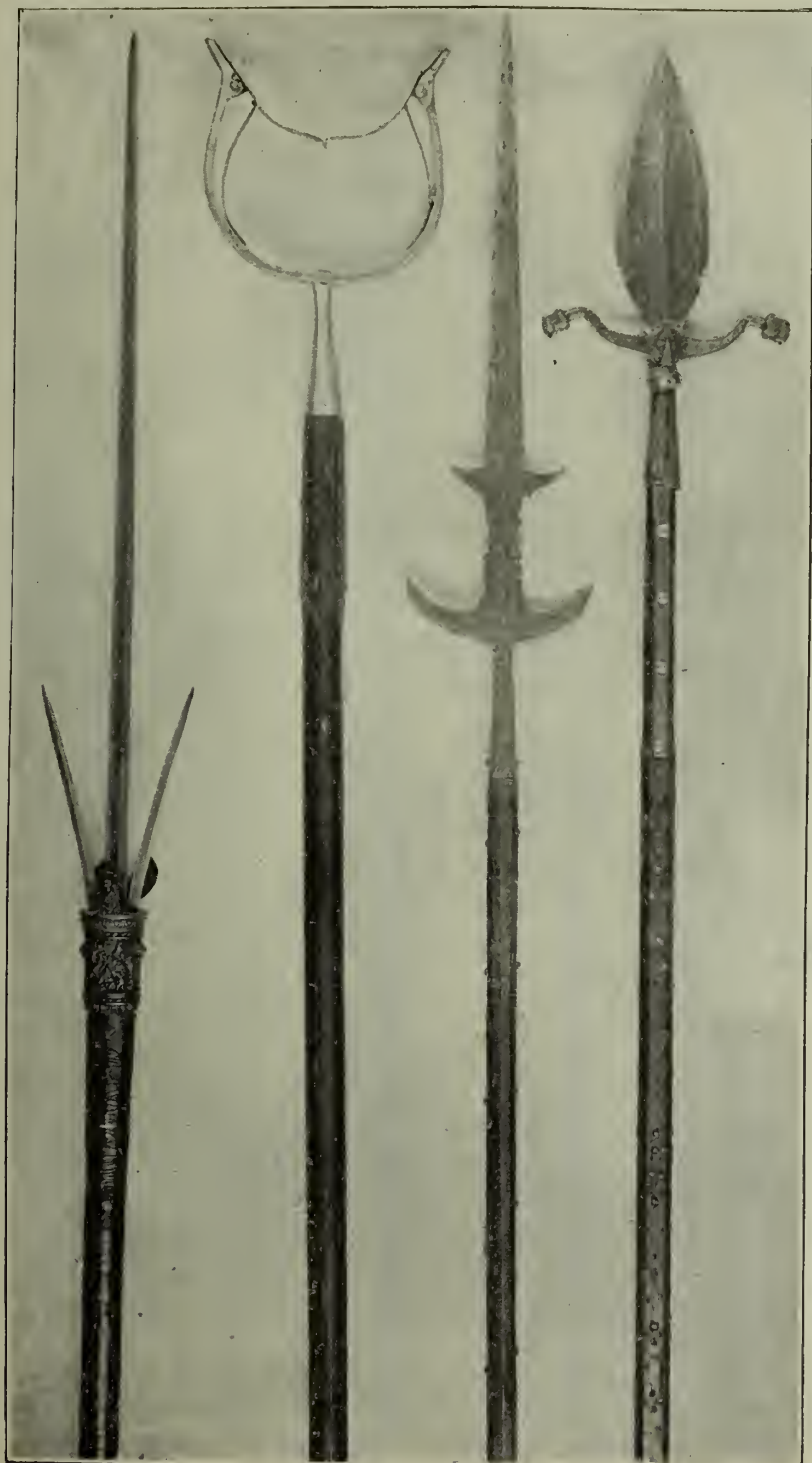
687.

Kardnyárs (Runka), egyenes kard alakú, kétélű, hosszú aczél-pengével, melynek közepén a esúesig lapos borda fut végig s a penge felé görbülő, félhold alakú keresztvasa is lapos és kétélű. A kardnyárs nyaka rugós szerkezetű csuklóvason a nyélhez lehajtható s ez esetben a keresztvas két szára is a pengére feküdve borúl össze. A hüvelytok és nyak hadi jelvényekkel és lombdísszal gazdagon bevéssett s ugyanily lombvésetekkel borított a nyél végét befedő vas tok is. A nyél eredetileg bársonnyal volt borítva és sárgaréz fejű szögeeskékkel ezifrázva. Ezen alakjában a dísz-testőrség fegyveréül szolgált. A nyárspenge hossza 89 etm. A keresztvasak kihajlása 29 etm. A nyél hossza a nyakas tokkal együtt 124 etm. (Hasonlót kiadva lásd: W. Bocheim, «Handbueh der Waffenkunde», Leipzig 1890., 350. lap, 404. sz.) XVI. század.

Wilczek János gr.

690.

Alabárd, hasonló a 682. szám alatt leírt alabárdhoz azon különbséggel, hogy a tok tuskéje, amelynél fogva a nyélhez van erősítve, nem lángolt élű, és hogy majdnem kétszer oly hosszú. A bárd nyárs

683.

680.

752.

686.

késpenge alakú részébe, valamint a tuskébe, amelynek ferde leszegett széle hármás félkörű kivágással bír, négyzet keretben két gömb fölött álló kereszt van fegyverkovácsbélyeg gyanánt beütve.

xv. század.

Teleky Sámuel gr.

691.

Hadinyárs, nádlevél alakú, csiszolt vasból, középen két oldalt a csúcsig futó magas bordával. Hengerded alakú rövid nyéltokja egy hosszú, kerek tölgyfa rúdra van ráhúzva és barna rojttal körül szegve.

A nyárs lapjain lomb- és alakvésetek nyomai látszanak. Hossza 68·5 ctm. xvi. század.

Wilczek János gr.

692.

Pallos, két élű, lángolt. Hasonló a 753. szám alatt leírt palloshoz, azon különbséggel, hogy a markolat gömbje jobban össze van nyomva és vésetekkel díszített. A pallos éle is némi eltérést mutat, amennyiben nem annyira hullámos, és a túske nem olyan széles. A keresztvas fölfelé hajlik.

A markolat feketére festett pergamenttel van bevonva. A penge mindkét oldalára a birodalmi alma kettős kereszttel van fegyverkovácsbélyeg gyanánt beütve. E pallosok előzőleg a landsknechtek által használtattak. A lángolt él azonban már az arkangyal büntető

lángpallosát akarja jelképezni és városi hatóságoknál mint hatalmi jelvény rendszerint a főbíró előtt vitetett.

xvi. század.

Nagy-Szeben szab. kir. város közönsége.

693.

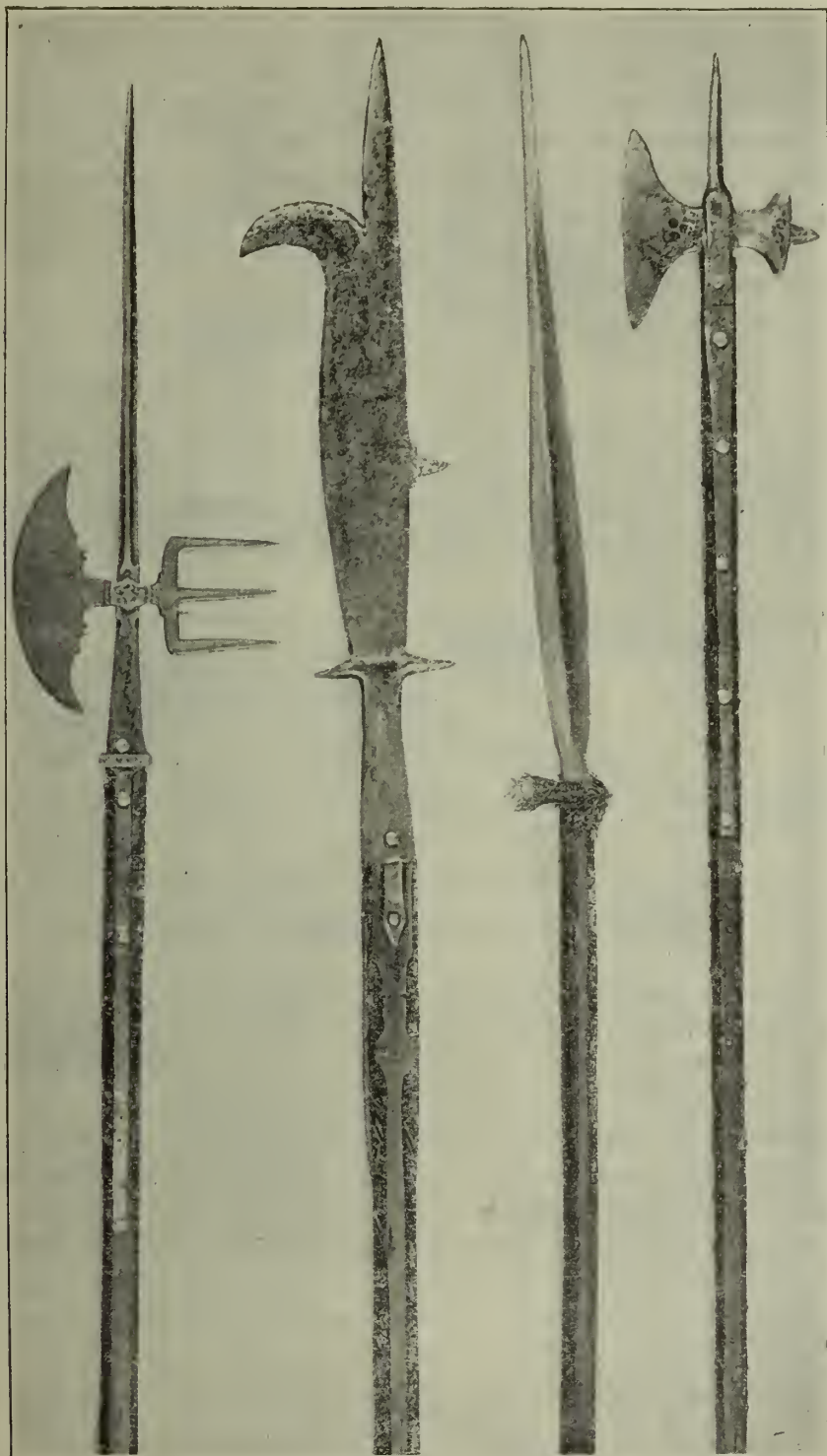
Alabárd, olasz (Roszschinder), csiszolt vasból, levél alakú széles bárdlapja kétélű, és felső végén egy kétélű horog és szintén kétélű szurony, — fokából pedig egy éles kurta túske áll ki. A hüvelytokról kétfelé vízszintes irányban szintén két hegyes túske nyulik ki. Az összenyomott hengerded alakú nyéltokból a nyolczszögű bikkfa rúdra két hosszú vasfűl nyulik le és hozzá van szögezve. A nyél alul tokos durva vastuskében végződik.

(Hasonlót kiadva lásd: «Die Waffensammlung A. Ullmann», Köln, 1888., 129. és 132. szám.)

Az alabárd hossza 71·5 ctm. xv. század.

Wilczek János gr.

761.

693.

691.

504.

695.

Fegyvercsoportozatban.

Sarkantyú, vasból, hengerded vékony szárakkal, rövid, gömbös végű tarajtartóval és tizenkét ágú csillagtarajjal. Az egyik szár csonka, a másik rövid, könyökben hajló karral, a melynek végén nagy kerek fül és benne két szíjtartó csatt van.

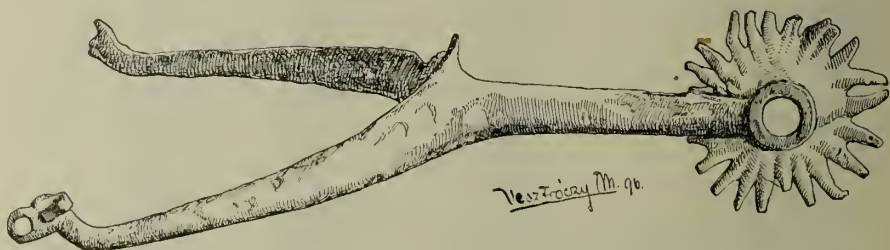
A taraj sugarai egyenszárú háromszögűek. A tarajtartó gombja harántvonalas díszítésű.

Méretei: a szárak közötti távol 75 ctm., a tarajtartó 25 ctm.

A XVI. századból.

A cisterciták iskolai múzeuma. Eger.

Sarkantyú, vasból. A keskeny szárak a közép felé lassanként szélesednek s itt megvastagodva csúcsos háromszögben jönnek össze. A tarajtartó összenyomott s végén erősen kiemelkedő párkánynyal

bírókerek nyílásban végződik, amelynek oldala a sok ágú rövid tuskéjú csillagtaraj tengelyét képezi. A szárnak meglevő füle két nyílásal bír.

A szárak közötti távolság 8 ctm., a tarajtartó 7 ctm. hosszú, a taraj 4 ctm. átmérővel bír. xv. század.

Szirmay Alfréd gr.

Sarkantyú vasból, fele részben három oldalú, fele részben lapos félkörű pikkelyes szárakkal, rövid, gyöngén fölfelé hajló tarajtartóval, csipkés, áttört kerek tarajjal.

Az egyik szár letörött; a másik szár egy lefelé irányuló hosszúkás és egy fölfelé görbült kerek füllel bír. A hosszabbik fülben meggörbített kerület alakú nyelves csatt van. Az ép szár befogója: 105 ctm., a tarajtartó 4 ctm.

A XVI. század elejéről.

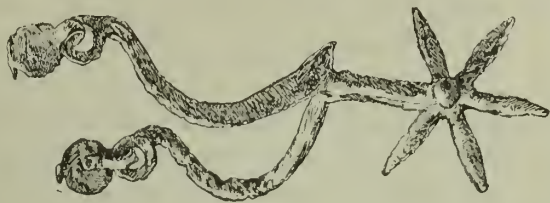
Nyáry Jenő br.

Sarkantyú, vasból, rövid, kissé hajlított félhengerded szárakkal, hosszú, hengerded tarajtartóval, csillagtarajjal.

A száraz végén kétlyukú fülek vannak. Az egyik fülben két kerek, lapos csatt van. A sarkantyú igen rongált, rozsdá marta.

A száraz közötti távolság 8·5 ctm., a tarajtartó 11 ctm. hosszú. (Lelhelye: Zala-Szántó.) A xv. századból.

Szentmártoni Darnay Kálmán.

Sarkantyú, vasból, ív alakban hajtott szárazakkal, melyeknek vége a szíjazat kapcsainak beakasztásához át van törve. Nyaka egész hosszában hasított és benne hat ágú csillag-taraj forog.

A száraz közötti távolság 7·5 ctm., a taraj-tartó 4 ctm., a taraj-sugarakkal együtt 7 ctm. — (Lelhely: Sümegh, Újhegy.)

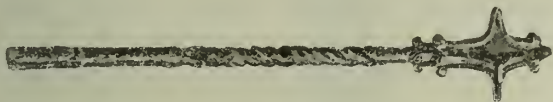
A xiv. század eleje.

Szentmártoni Darnay Kálmán.

719.

Fegyveresopporozatban.

Buzogány, gerezdes fejjel, amelyen négy 3·5 ctm. nagyságú lapos tüske lemez áll ki. A 12 ctm. hosszú gerezdes fej alján két gyűrű

látható, úgy szintén egy sor a gerezd végén is. A nyél csavarmenete-
ket tüntet fel.

A 45 ctm. hosszú buzogány nyelestől együtt vasból kovácsolt.

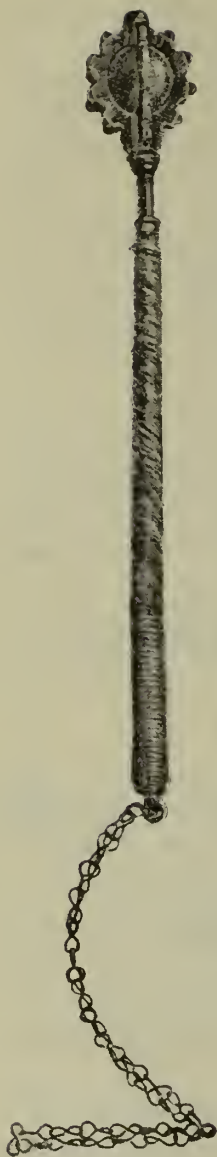
xv. század vége.

A győri benzések főgymnásiuma.

Gerezdes buzogány, sárgaréz-ből. A fej egy vastengelyen megerősített szabályos gömbből (két féltékéből összetéve) és öt félkörű tüskés bordából áll, amelyek csavarokkal vannak a vastengelyhez erősítve. A fanyél bőrrel van bevonva, amely alatt egy fölcsavart madzag menetei dudorodnak ki. Ennek czélja volt, a fogásnál a bőr csúszását megakadályozni. A nyél végén nyolczas szemű kettős láncz lóg.

A nyél 68 ctm. hosszú a buzogányfejjel együtt; a láncz 55 ctm. A buzogány súlya 1 kiló 800 gramm. xvi. század.

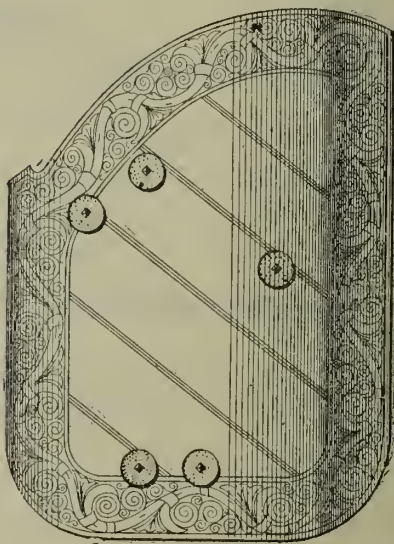
Ondrejovich László.

Tárcsa paizs, magyar, fából, kívül és belül erős bőrrrel bevonva. Négyzet alakú, fölül lekerekített és az egyik felső szegeltben a kopja számára kikanyarított. Az egész teknőalakra gyöngén meghajlított. A tárcsa szélén széles szalag fut körül, melyben barnavörös alapon szürke színnel festve akanthus növénydíszítés van festve. A paizs közepén három haránt futó vörös gerenda fehér alapon. Öt kerek dűdörös lemez a belső fölületen megerősített hordszíjazat szögeinek díszes fejét képezi. Magassága 72 ctm., szélessége 57 ctm. Súlya 3 kiló 45 gramm.

(Lásd: dr. Fr. Pichler: «Das Landeszeughaus in Grácz. XX. tábl. 1. ábra. 61. lap, és Arch. Ért. 1891, 178.1. Thallóczy Lajos: «Magyar fegyverekről». xvi-ik század.

Tartományi szertár, Grácz.

720.

Nyereg, magyaros forma, favázzal, erős vörös bőrrrel bevonva, amely a kápánál és a két félkör alakú támlánál finoman fonódó növényi ornamentekkel, arannyal és ezüsttel festett. A kör alakú előrehajlott kápa, valamint a támla szélé vastagon aranyozott ezüsttel van szegve.

A bak alakú négy lábú faváz erős pergamenttel bevont és rajta szőrrel bélelt párna van megerősítve.

A nyergen egy pár kengyel van felakasztva, amelyeknek vékony szárai körtealakúan hajlottak és négyszögű talpallóval bírnak.

I. Miksa császáré volt. (Lásd W. Boeheim: «Führer». Wien, 1889. 46 lap. 195 sz.) Súlya 7 kiló. XVI. század eleje.

A bécsi udvari fegyvergyűjteményből.

Ő csász. és apost. kir. Felsége.

721.

Vértezeti, teljes. II. Lajos király hadipánczéja. Számos körülmény arra mutat, hogy ez csakugyan a szerencsétlen király hiteles emléke, — mind a mellett részünkről az alább előadandók alapján szükségesnek tartjuk, hogy ez további kutatások által, minden kétséget kizárólag beigazoltassék.

A bécsi udvari gyűjteménybe az ambrasi gyűjteményből került, mely gyűjtemény megteremtője tiroli Ferdinand főherceg a nagy műbarát volt. Még az ő életében 1535-ben jelent meg gyűjteménye első nyomtatott katalogusa, melyben vértezetiünk, mint Lajos királyé szerepel. Pedig akkor kilencz évvel halála után még erősen a köz tudatban lehetett e körülmény.

A gyűjtemény legrégibb leltárai tehát már határozottan II. Lajos nevére írják e pánczélt s művezetének stylusa csakugyan meg is felel a kornak és divatnak, a mennyiben akkor a német ruházat divott, mely szerint II. Lajos is rendesen öltözködött, a mint azt egykorú emlékérméin és pénzein, kivert arczképein láthatjuk. *Bechem Bernát* által, Körmöczön veretett ezüst tallérjának előlapján a király egész pánczélos lovagalakja látható* és e pánczélszat formája, a mint az a finoman vésett érmen megállapítható, azonos a szóban forgó pánczélszattal. Miért is annak nagyított rajzát 533. sz. a. szintén kiállítottuk. Fegyverzetünk hitelességére vonatkozó adat még az is, hogy ez lehet azon pánczélszat, melyet Lajosnak, 1515 július 23-án, későbbi ipja, I. Miksa császár, teljesen fölszerelt ló kíséretében ajándékozott, a mint arról *Fugger* is a következőleg emlékezik meg: ein geligertes (lótakaró) Ross und über das einen goldgeätzten köstlichen Kürass nach dem Ebenmass seines Leibes, mit welchem ein Edelknabe angethan ihm das Pferd zuritt».**

Jagelló Lajos akkor még csak kilencz éves volt s azután fejlődésében teljesen visszamaradt, úgy, hogy szerencsétlen halála ide-

* *Weszerle*. Érmészeti táblái. Budapest. 1873. 4-edr. B. Tab. XVI. 1. sz. Tab. XV. és G. Tab. XXIII.

** *Fugger*. Spiegel der Ehren des Hauses Oesterreich. 1335. 1. — *Boeheim* W. Uebersicht des k. k. Hof-Waffenmuseums im k. k. Artillerie-Arsenal. 1882. 28. lap.

jében sem volt nagyobb egy tizennégy éves fiú rendes nagyságánál. Kora születt volt, két éves korában már magyar, három éves korában pedig csah királylány koronáztatott, tíz éves korában trónra lépett, 14-ik évében már teljes szakállal bírt, 15 éves korában megházasodott, 18 éves korában megöszült s húsz éves volt, midőn Mohácsnál elesett. A bécsi gyűjtemény pánczélnak csak egy méter és 27 cmt. magas és összcsen 128 kilogramm súlyú, így tehát lehet ez az a páncél is, melyet Miksa császár a kilencz éves fiúnak küldött.

Fő jellemző vonása a vértzetnek az I. Miksa császár idejében divatos burgundi sisak (burguinot), «mely a közönséges sisaktól abban különbözik, hogy alsó része kidudorodó és belül homorú gyűrűt képez, mely a páncélnak beleillő kidomborodására rátolatik és ilyen formán páncél és sisak egy darabból állónak látszik, míg a közönséges tábori sisak alól csak egyszerű abronccsal bír, mely a páncél gallérjára ránehezedik.

Jelen sisak hat külön részből, ú. m. a tarkóból, a minden bourguinotnál előforduló és épen most említett karimából, a homlok és két pofarészből és végre az igen érdekes visirből van apró szögecssek segélyével összeállítva, mely részek közül különös figyelemre érdemes a tarkó alacsony sörényével, mely a fej közepére mért ütések fölfogására való és hasonló a mai dragonyos-csákón látható tarajhoz, továbbá a fölnyitható visir, mindkét oldalán apró nyílásokkal, melyek lehetővé teszik a fölfelé nézést. Az utóbbi alatt még egy második nyílású, rostélyozott visir is létezik, a mi a legritkább esetek közé tartozik és a kényelmes légbeeresztésre való, mely célra különben a minden bourguinotnál előforduló, különös szerkezetű állrészt is szolgál, a mennyiben kis kapocscsal zárható két részből áll.

A nyak és gallérja, melyre a sisak rá van tolva, mozgatható összeköttetésűek, hogy a lovag fejét forgathassa. Két részből állanak, melyek azonban szögecssek által zárt egészszé vannak egybeerősítve. A vállak kardcsapások fölfogására epaulettekkel bírnak, melyek kis csapocskákkal erősítvén a hátra és a mellre, e célból csatolt szíjakba. A mélyen lenyúló válszárnyak elől egymásba toltak, tehát mozgathatók, míg hátul feszesek. A jobb oldali, elől kivágással bír, hogy ne képezzen akadályt a mellre erősített, behajtható horognak (Rüsthaken), melyben a nehéz lándzsa nyugodott és mely jelen esetben nem bír rúgóval, tehát nem önműködő, mint számos más páncélnál.

Érdekes a csuklós könyök is, kiálló púpjával és alsó és felső kagylójával, melyek a kar összehuzását megengedik, a mennyiben akkor a föl-, illetőleg alkar azokba belefeckhetik. A vaskeztyűk hasonló

diszítésűek, mint a pánczélnál és behajtható újjakkal bírnak. A mellnek I. Miksa idejében divatozott, gömbölyded alakja van és a hónaljnál mozgékony betétekkel bír. Hozzá fűződik a rövid has, hosszú, nyúlványos derékkal, mely három egymásba tett abroncsból áll, hogy a lehajolást megengedje és ki van alul vágva, úgy, hogy a pánczélnál

533

alatt hordott pánczéling kilátszik. Ez fölváltva szögecselt és forrasztott szemekből készült».*

Az egész díszes fegyverzet munkája igen hasonlít I. Fülöp, castiliai királynak ifjúkori fegyverzetéhez,** a mennyiben ahhoz hasonlóan bemélyedő és rézsút fekvő vonalak által, négyszögletű mezőkre van osztva, melyek mindegyikét előbb bepréste, azután chemiai úton kimarattott és végre bearanyozott kereszt alakban alkalmazott,

* Korda Dezső. A bécsi cs. kir. Arsenal fegyvergyűjteményének magyar vonatkozású tárgyai. Ludovika-Akadémia Közlönye. 1886. 343. 44. l.

** Boheim W. Führer durch die Waffensammlung etc. 1889. Wien. 25. l.

viráglevélforma dísz tölti ki, mely ékítményt *Leitner* helytelenül lombdísznek mondja,* holott az nem egyéb, mint az azon korbeli s különösen a landsknecht-viseletet jellemző hasított díszítmény utánzata. E divat jellemző sajátága volt, hogy a ruha számtalan négyszögletű darabkából volt összevarrva (verhanene oder gemutzerte Tracht), mely négyszögletű darabok négy helyen ki voltak hasítva, mely hasítékokon azután az arany fonalakkal átszőtt vászon, vagy a színes selyem ing kilátszott.

A fegyverzet czombfedői pajzsalakúak és szíjjal vannak a czombhoz erősítve. A czomb hátul szabad. A térdkagylók csuklósak. Az alsó lábszárat síma és ízlésesen alakított cső védi, melynek közepén és szélein finoman tansírozott s aranyozott lombdíszítményű ornamentika van alkalmazva.

Megfoghatatlannak látszik, hogy *Korda Dezső*, ki föntebb említett cikkében, különben oly szakszerűleg és lelkiismeretesen foglalkozik e pánczézzal, azt írja róla, hogy lábszár-védői teljesen símák, sőt az egészet rajzban is kiadván, azon is minden ékítmény nélküli lábszárvédőket mutat be, holott ha már az eredetét nem is, de *Leitner* művészi kivitelű képét okvetlenül látnia kellett.

A cipők eltérően a Miksa-korabeli, túlságosan hegyes cipőktől, inkább a landsknecht-viseletre emlékeztető, tompa és vágott végű lábfedők, melyek ismét úgy vannak díszítve, mint a páncél felső részei.

Az egész fegyverzet szélein zsinór-utánzat fut végig és ehhez kimart és aranyozott s hímzést utánzó sáv fűződik. A mell felső szélén, a díszítés közepén, egy női fejjel ábrázolt, a német heraldikusok által úgynevezett «Jungfrauenadler» fordul elő, mely a Nürnberg városa hármaskézű címerpaizsának egyikében előforduló alakhoz teljesen hasonlít, miért is kétségtelennek látszik, hogy az egész fegyverzet ott készült német munka.

Különösen érdekes azonban a páncélszatunk mellén látható *E* és *S* betűs monogramm, mely technikájára nézve azonos a többi ornamentikával. Ugyane két betű külön is előfordul a két válltarajon s ismét mint monogramm a fegyverzethez tartozó Küris-nyereg elő és hátsó ívén is. E két betű jelentősége még nincsen eldöntve s *Leber*** igen helyesen utalja e talány megoldását a magyar történészek föladatai körébe. Ugyancsak ő azt gyanítja, hogy az *S* betű «semper»-t jelent, mint a mely szó fegyverzeteken elég gyakori. Így előfordul

* *Leitner Quirin*. Die Waffensammlung des österreichischen Kaiserhauses in Wien. Wien, 1866—1870. Folio. VIII. tábla és szövege.

** *Leber* Fr. v. Rückblicke in die deutsche Vorzeit. 1844. I. k. II. 65. l.

a párisi múzeumban, Bayard lovag fegyverzetén: «Semper Save». Valamivel már valószínűbb *Leitner* véleménye, ki azt hiszi, hogy ezen két betű monogramja Szent Erzsébetnek, II. Endre király leányának és későbbi thüringiai grófnének, kinek emléke ez időtájt még igen nagy tiszteletben állott a magyaroknál, s I. Miksa idejében valóban nagyon el volt terjedve a vallásos szokás, a vértéken és pajzsokon önválasztotta védszentek képeit vagy nevét, majd vallásos mondatokat viselni. Ezen fölfogást is igen megerőtleníti azonban az, hogy ez esetben a latin nyelv mondatszerkezetének megfelelőleg, az *S* betűnek kellene elől állani, holott mint az rajzunkból is látható, a monogrammban inkább az *E* betű van elől. Megvallom, csodálom, hogy mindannyian nem jöttek arra a legközelebb eső gondolatra, hogy ez a monogramm a híres fegyverkovács neve, ki a remekművet készítette. Mert hiszen, ha azt a bátorságot vette magának, hogy egy királynak dolgozva, a fegyverzet előkelő részén, nem annak, hanem saját székvárosának czímerét alkalmazta, bizonyára megtehetette azt is, hogy egyszersmind nevének kezdőbetűit is megörökítette, a mi azon korban különben is rendkívül elterjedt divat volt, úgy az aranyműves ötvösöknél, mint a fegyverkovácsoknál. Még nagyobb valószínűséget ad e föltevésnek azon körülmény, hogy a legtöbb ily díszes kivitelű vértén, különösen a nürnbergi páncél és fegyver műveken, a fegyverkészítő vértverő vagy kovács rendesen beveri mesterjegyét s e mellett a nürnbergiek rendesen Nürnberg város czímerét is. A mi páncélunkon a leggondosabb vizsgálat daczára, mesterjegy nem található; hanem igen is ott van díszes helyen Nürnberg czímere, a mikor is a szokásnál fogva a monogramm nem lehet más, mint a készítő mester jegye.

Nürnbergben átvizsgálván a városi számadási könyveket, az adófizető polgárok névsorát és a czéhek jegyzőkönyveinek egy részét azt találtam, hogy az 1516—1526. évekig, a meddig II. Lajos király uralkodott, négy olyan fegyverkovács neve fordul elő Nürnbergben, a kiknek neve megfelel az *E* és *S*, valamint az *S* és *E* betűk monogramjainak is.

Tárgyalt fegyverzetünkhöz még egy díszes mívű Küris-nyereg (722. szám) tartozik, mely kék selyemmel van bélelve, és elől és hátul egy-egy, a fegyverzettel azonos díszítésű aczélívvel bír. A mellső íven a magyar nyergeket jellemző keskeny bak nyulik fel. A hátsó ív a szúrással járó tornáknál használt nyergekhez hasonlóan, nagyon magas. A hozzá tartozó kengyel és szíj hiányzik. Az íveken, mint

már említők, az ismert *E* és *S* betű fordulnak elő. A nyereg hossza 40 cmt., a támla magassága 12 cmt. Súlya 8 kilo 500 gm.

E hadtörténelmi ereklyénkről szólva, mindjárt megemlítettük, hogy annak hitelessége még megállapítandó. Bizonyára magam volnék az első, ki a nélkül is gyér ilyenmű emlékeinket mentül többel szaporítani óhajtanám, de e mellett mindnyájunknak, kik e kérdéssel foglalkozunk, föladata és kötelessége az igazság keresése és szigorú kritika gyakorlása.

Tévedésekre pedig, mint azt szakembereink igen jól tudják, nagyon sok eset van. Hogy csak egy nagyon közel eső példát említsek föl, a régi bécsi Zeughausban egy pánczélszatot Corvin Mátyásnak tulajdonítottak, így van az a régi leltárakba is beírva, sőt a termet, melyben el volt helyezve, Corvinus-teremnek hívták; úgy, hogy a külföldi irodalomba is így került bele a kérdéses pánczél.* Egy kissé szakszerű és behatóbb vizsgálat azután kimutatta, hogy az a xvii. században készült s mint a mellén levő kissé elmosódott címér is mutatja, György János brandenburgi választó fejedelmé volt.**

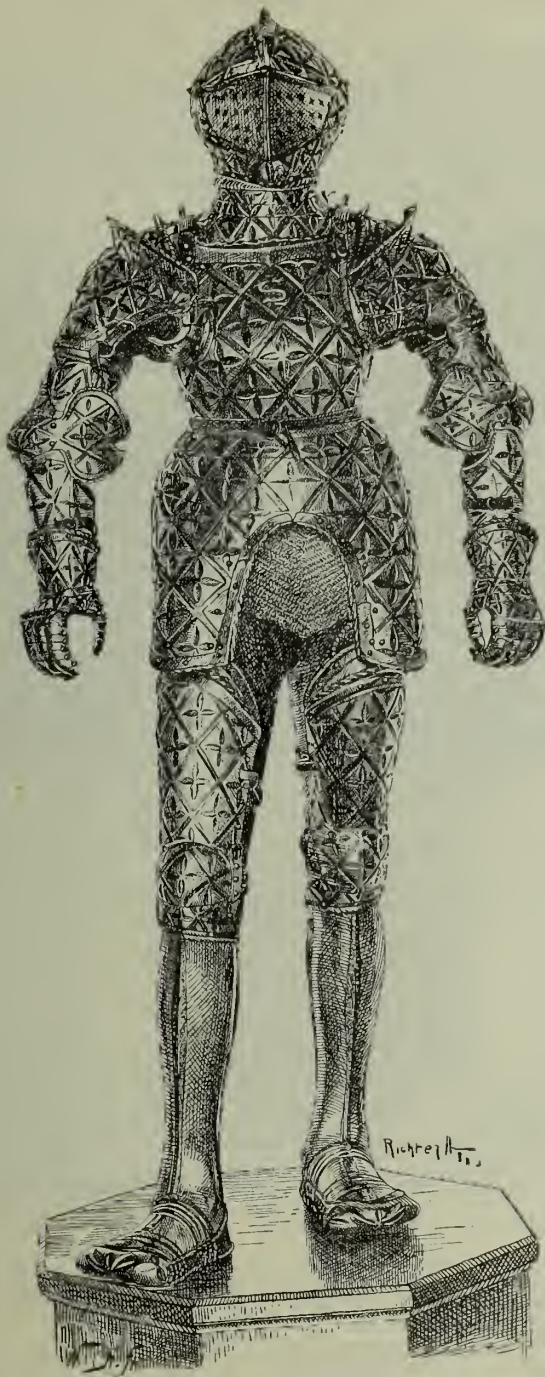
II. Lajos pánczéljára vonatkozólag is vannak ily el nem oszlott kételyeink. Azt, hogy a régi katalogusok, illetőleg leltárak, a szerencsétlen véget ért ifjú királynak tulajdonítják, mint a föntebbi esetből láthatjuk, teliesen hiteles bizonyítéknak el nem fogadhatjuk, annyival kevésbé, mert e leltárak semmiféle fölvilágosítást nem adnak arra nézve, hogy a kérdéses fegyverzet miként és honnan került eredetileg az ambrasi gyűjteménybe.

Azon körülményt, hogy a pánczélszat rendkívüli kicsinységénél fogva megfelelt Lajos király fejletlen, gyermekes testalkatának, teljes bizonyítéknak szintén nem fogadhatjuk el, mert hiszen fiú-tornák számos esetben tartattak, s úgy a bécsi, mint az összes nagyobb európai múzeumokban mindenütt találunk ily kicsiny, 10—15 éves fiúk használatára való pánczélszatokat és fegyverzeteket.

A mi pedig a fegyverzet egyik jellemző sajátját, a rajta többször előforduló monogrammot illeti, mint föntebbi tárgyalásunkból kitűnik, igaz ugyan, hogy szentek, különösen pedig a boldogságos Szűz Mária és Szt. György alakját vértekre gyakran kívéni s pajzsokra festeni szokták, de hogy nevük kezdőbetűit alkalmaznák, igen-igen ritka eset. Részünkről csupán a *I · H · S* betűk ilyenmű használatára tudunk példákat. A monogramm egybeállítása pedig ellene mond annak is, hogy az Szent Erzsébetre akarna emlékeztetni.

* *Meyrick*. A critical inquiry into ancient armour. 1842. Tom. III. g. 120.

** *Boheim*. Führer. 1889. 162. I. XXXVI. terem, 1000. szám.

721. II. Lajos király vértézete.

Ha tehát ezenfelül azon föltevést sem fogadhatnók el, hogy az a fegyverkovács mesterjegye volt, — úgy nem marad más hátra, mint-hogy azt a tulajdonos neve kezdőbetűinek tekintsük, — mely esetben azután az többé egyáltalán nem volna II. Lajos királynak tulajdonítható.

Rajzát s rövid leírását lásd még:

W. Boeheim: Album hervorragender Gegenstände aus der Waffensammlung des allerhöchsten Kaiserhauses. IV. tábla, 1. ábra, 3. lap.

722

Továbbá: W. Boeheim: Führer durch die Waffensammlung. 27. lap, 69. szám; A. Demmin: Die Kriegswaffen in ihren geschichtlichen Entwicklungen. 437. lap.

723.

Pánczéling, török (Zirih kürte), nagyszemű láncszövetből felálló nyakkal (jakalik). A szövetet egy sor préselt és két sor szegecselt vassodronyszemek képezik. Az egyes szemek átmérője egy ctm., a sodrony 1—2 mm. között váltakozik. Az ujjak végét, valamint a gallér szélét préselt sárgaréz karikasor szegi be. A gallér alját egy szegecselt sárgaréz sor köti össze a vállal és háttal. Ennél igen érdekes a szegecselés, amennyiben a többitől eltérőleg a karikák végei kiugró csúcsban $\sqrt{}$ végződnek.

A mell elejét 75 ctm. széles és 17 ctm. hosszú kissé domború négyzetalakú négy-négy darab, felső lapjukon recézett vaslemez alkotja, amelyeken sárgaréz kapcsok vannak két-két szöggel meg-

erősítve. A lemezeken kufi írásban részben Allah neve, részben pedig olvashatatlan hiányos szavak vannak ezüsttel beverve és arany arabeszkekkel körülvéve. A mell bal oldalán kufi fölíratú arabs mondattal

díszített vas körlemez van megerősítve, amelyhez hasonló a háton a jobb lapoczká fölött is van. Ez utóbbi körlemez csaknem kétszer oly nagy. A bal mellen az eredeti nagyságban ide mellékelt ólomba vésett mesterjegy van a láncszövetbe erősítve.

A háton öt sor vaslemez képezi a pánczélinget, a le-

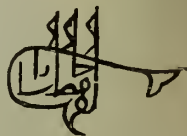

mezek közül a két szélső sor nagyobb 6 ctm. széles lemezekből, a három belső sor pedig 16 db, 2—3 ctm. széles lemezekből áll.

A szélső lemezek szintén ezüsttel bevert kufi felirással (Allah) díszítettek.

A pánczéling a következő méretekkel bír: az alja 137 ctm., magassága 75 ctm., a gallér 35 ctm., magassága pedig 7 ctm., az ujjak hossza 45 ctm., szélessége 21 ctm. Az egész ing súlya 14 kiló.

Ezen pánczélinghez tartozik egy tompa hegyű kúpalakú sisak (zirih külah) vörösrézről kívül tűzben aranyozva, amelynek a sodronyszövege azonban hiányzik. A sisakon az ismert II. Mohamed-féle fegyvertári bélyegen kívül még a mellékelt tugra alakú bélyeg van beütve:

A sisak átmérője és magassága 21 ctm., súlya pedig 1 kiló 400 gr. (Hasonló pánczéling kiadva: Waffensammlung *Kuppelmayer*. München, XVII. tábla, 56. ábra. 9. lap, 56. szám.) XVI. század eleje. Janicsárok viselték.

A konstantinápolyi Szent-Iréne fegyvertárból.

Abdul Hamid szultán ő Felsége.

725.

Csoportozatban.

Sarkantyú vashól. Vékony szárai három élűek s középen erősen meghajlított háromszögben találkoznak, a melynek aljáról a 27 cmt.

széles és 4 cmt. hosszú trapezalakú tarajtartó nyulik ki a 12 ágú csillagtarajjal, a melynek 7 mm. széles haránt álló sugarai vannak. Az egyik szár fülében egy kengyelalakú peczkes csatt lóg le. A szárak közötti távolság 8 ctm., a taraj átmérője 5 ctm. xv. század.

Csoma József.

Sarkantyú, vashól, hasonló az előbbenihez. A sarkantyú-taraj azonban négy élű s a szárak mindenik fülében két-két lyuk van. A három kapocs négyszögletű, bordázott lemezből áll. A szárak közötti távolság 8 ctm., a tarajtartó 45 ctm. hosszú. (Lelhelye: Sümegh, Zalamegyében.) A xiv. századból.

Szentmártoni Darnay Kálmán.

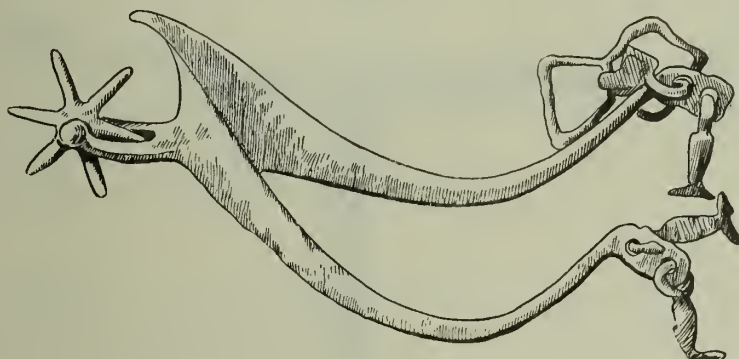
Sarkantyú, vasból, könyök alakúan hajlított, hengerded, két lyukú, kerek fülű, elül hátrahajló, háromszögben végződő szárakkal, s hatágú csillagtarajjal.

A szárak egymástóli távolsága 8 ctm., a tarajtartó hossza 5 ctm., a taraj átmérője a tüskékkel együtt 4 ctm. (Lelhelye: Kaposvár, Csererdő.) A xiv. század végéről.

Szentmártoni Darnay Kálmán.

Sarkantyú, csillagtarajos, vasból. Hasonló a 675. sz. alatt leírt-hoz, azon különbséggel, hogy itt a külső száron a fölcsatoló szíj részére lefogó vas csatt is van alkalmazva. xv. század.

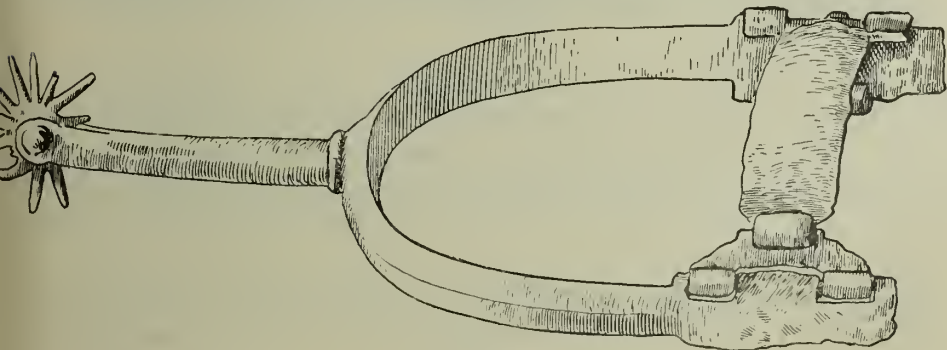
Bartalos Gyula.

725

Sarkantyú, vasból, csillagtarajos, 6,5 ctm. hosszú nyakkal. A kívül féldomborúvá kovácsolt, szélesen ívelt szárak végei hosszánégyszög alakban el vannak lapítva s alul a két áttörésben csukló vasba a vastalpalló pánt van beakasztva. A szárak végének felső áttörésébe a lábfejszorító szíj beakasztásához kettes kampóval ellátott vaslemez van beillesztve. Hasonló szerkezet a torna-sarkantyúknál a xv. század második felében dívott. (Lásd: *R. Zschille und R. Forrer «Der Sporn»* Berlin, 1891. XI. tábla 3. szám.)

Csoma József.

725

739.

Számszerij, diófából, elefántcsonttal borítva, melyen a pattintó szerkezetnél virágos lombvésetek vannak. A kifelé hajló íj halsontból van és a számszerij végéhez czéernasodratú zsineggel van lekötözve. Az íj végéhez vas kengyel van szíjjal erősítve. A pattintó húr hiányzik. (Hasonlót lásd: *W. Boheim*, «Handbuch der Waffenkunde»,

Leipzig, 1890. 407. lap.) A számszerij hossza 77,5, az íj hossza 92 ctm. Súly: 3 kiló 700 gr. xv. század. A kengyel arra szolgált, hogy a balistárius azt a földre letámasztva beletaposott s így szorította le az íjat addig, míg a felhúzó készülékkel azt megfeszítette s a húrt a dióba megakasztotta.

Ez az eljárás egykorú emlékekről lerajzolva. *M. Viollet le Duc*. Paris 1874. V. kötet 22. és 24. lapján.

Wilczek János gr.

741.

Számszeríj, nehéz, acél ívvel, angol kerekcseszes fészítő szerkezettel és taposó kengyellel. Az ív két vaskapocscsal van a faágyhoz erősítve. Hasonló kiadva W. Boeheim, «Handbuch der Waffenkunde» című mű 411. lapján. Az ágy hossza 91 ctm., az ív fészítőtávolsága 81 ctm. A xv. századból.

Wilezek János gr.

744.

Csoportozatban.

Sarkantyú, vasból, rövid, lapos szárakkal és hosszú tarajtartóval, a melynek taraja azonban hiányzik. A szárak közül az egyikben két lyuk van, s az egyik lyuk fölött kissé emelkedő fülecske látszik, a másikon a két lyuktól 2 ctm. távolban még harmadik lyuk is van. A tarajtartó közepén kiemelkedő bordával bír, úgyszintén a szárak külső felülete is. A szárakon ónozás jelei láthatók. Találtatott az egri várban. A xvi. századból.

A cisterciák iskolai múzeuma. Eger.

Sarkantyú, vasból, hengereded, erősen, csaknem derékszög alatt meghajlított, kerek fülű szárakkal, igen rövid tarajtartóval és vastag tüskéjű hatágú csillagtarajjal.

A szárak közötti távolság a könyökhajlásnál 6 ctm., a tarajtartó 11,5 ctm. (Lelhelye: Sümegh, Zalamegyében.) A xiv. század elejéről.

Szentmártoni Darnay Kálmán.

Sarkantyú, kovácsolt vasból, félkörű, hengereded, vékony szárakkal, rövid, gömbös fejű tarajtartóval és kicsiny, nyolcz sugaras csillagtarajjal. A szárak kis lapos füllel bírnak.

Méretei: a szárak közötti távolság 8,5 ctm., a szárak befogója 8 ctm., a tarajtartó 15 mm. A xvi. századból.

A cisterciák iskolai múzeuma. Eger.

Sarkantyú, vasból, rövid könyökű, lapos szárakkal, aránylag hosszú tarajtartóval és csillagtarajjal.

A szárak elején két lyuk van. A könyökhajlásban egy kis fül van. A szárak hátrafelé kiszélesednek s külső lapjuk fölül kevésbé homorú.

A taraj sugarai letörtek.

Méretei: a szárak egymástól távolsága 7,5 ctm., átfogójuk 6,5 ctm., a tarajtartó 8 ctm. A xv. századból.

A cisterciák iskolai múzeuma. Eger.

Sarkantyú (2 drb). Könyök alakúan hajlított, hengerded alakú, hátul ellapult, csúcsban végződő szárakkal, rövid tarajtartóval és vastag, kúpos, eredetileg hatágú csillagtarajjal.

A szárak tompa szögben, lefelé görbült lapos fülekkel birnak. Az egyik fülben két lyuk és egy kerek lapos kapocs van.

A szárak közötti távolság 7—8·3 ctm., átfogójuk 9 ctm., a tarajtartó 3·5 ctm. hosszú. (Lelhelye: koroknyai pusztá, Somogy megyében.) A xiv. századból.

Szentmártoni Darnay Kálmán.

745 b.

Szakálas lándzsa (Knebelsponton), kovácsolt vasból. A lándzsa pengéje levél alakú, közepén egészen a csúcsig menő erős bordával, alján három lyukkal ellátott szakállal.

A keményfa nyélre két erős szöggel van a lándzsa pengetokja rászögelve.

A penge hossza a tokkal együtt 39 ctm., legnagyobb szélessége 9 ctm., a szakálas rész 11 ctm. A nyél hossza: 1·30 m.

A xvi. századból.

Wilczek János gr.

747.

Ostromvilla, csiszolt vasból, melynek négyélű két ága fölfelé áll, két ága pedig a nyéltokról a létrafogban való megkapaszkodáshoz lefelé görbül. A hosszú, nyolcz lapú nyéltokból hosszú vasfülek nyulnak le a rúdra. (Hasonlót kiadva lásd: A. Demmin, «Die Kriegswaffen», Leipzig, 1893. 837. lap.) A villa hossza a nyéltokkal együtt 43·5 ctm. xvi. század. Az olaszoknál még a xvii. században is használták. Így például a savoiaiak Genf ostrománál 1612-ben.

Wilczek János gr.

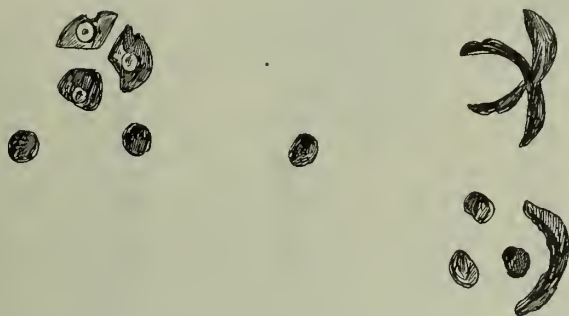
749.

Alabárd, német, csiszolt vasból, melynek nyéltokja a bárdlap közepéig nyulik be. A bárdlapból fölül egy négyélű lándzsa-szurony, a fokából pedig egy háromszög alakú túske nyulik ki. A nyéltok a négyszögű tölgyfa-rúdhöz hosszú vasfülekkel van leszögezve. (Hasonlót kiadva lásd: «Die Waffensammlung A. Ullmann», Köln, 1888., 204. sz.) A bárd fokában a stilizált liliom, xiv. századbéli lyoni kovácsbélyeg van beütve. A bárd hossza szuronyával együtt 34 ctm., a bárdlap éle 18 ctm. xiv. század.

Wilczek János gr.

750.

Alabárd, hosszú, késalakú kétélű pengével, a melynek alján egy ferdén leszegett s fölül visszahajló horoggal ellátott tüskéje van. A penge alsó szélén közel az élhez mindkét oldalon hármastokkal ellátott félkörök vannak hármásával fegyverkovács-bélyeg gyanánt beütve. Az egyik oldalon ezenkívül még egy, két egymáson keresztbe fektetett körszelvény is látható. A tüske egyik oldalán egy három részre osztott kör három egymástól távol fekvő ponttal van

beütve. Az alabárd a négyszegletű nyélre két karika segélyével van pitykés fejű szögekkel felerősítve. A karikáknál bojtok maradványai láthatók.

A penge hossza 63 cmt., legnagyobb szélessége a tüske csúcsától számítva 14 ctm. Súlya 2 kilo 500 gm. A bükkfa-nyél nyolczoldalú s 186 ctm. hosszú. Az ilyen alakú alabárdokat *couse*-nak is nevezik, valószínűleg Couteau-kés francia szótól.

Használatuk körülbelül a xvi. század elejére esik és egészen napjainkig, — mint a testőrség fegyvere is fentartotta magát. I. Ferdinánd idejétől egészen Mária Terézia idejéig a császári testőrsereg egy része volt e fegyverrel felszerelve.

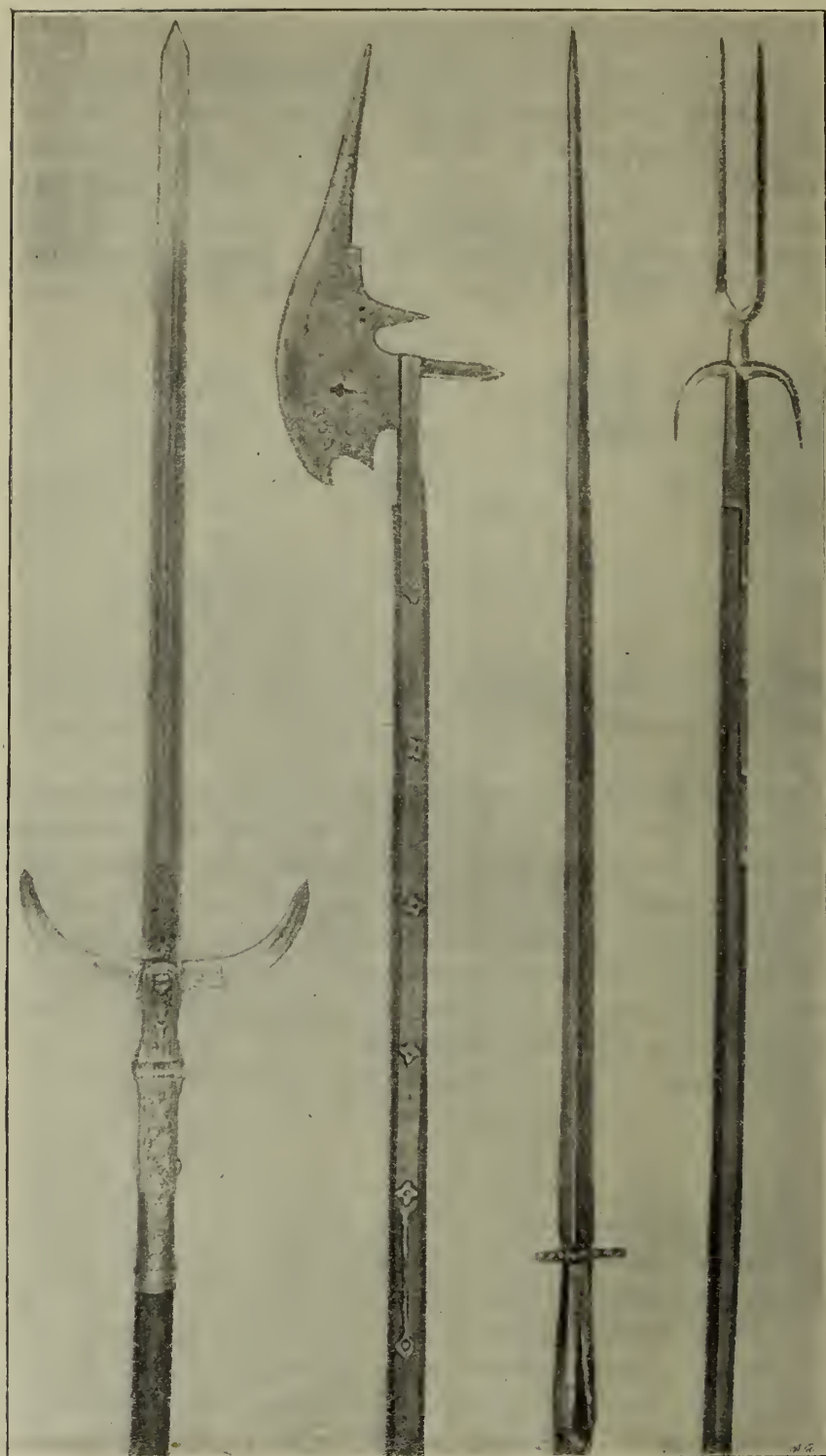
Lásd rajzát: Dr. Fritz Pichler. Das Landes-Zeughaus in Graz. XXIX. tábla 7. ábra, 93. lap.

Tartományi szertár, Grác.

751.

Nyárs, háromélű, vasból, homorú lapokkal, rövid egyenes keresztvassal és négy oldalú tokkal.

Az egyik lapon sárgarézről a következő jegy van beverve: egy függélyes egyenesen fölül keresztbe fekvő vonal két végéről horog lóg le; alul pedig hosszénégyszög van, amelynek két oldalából egy-egy hegyes szög, az alsó csúcsokból egy ferde vonal áll ki. A keresztbe fekvő vonal fölött ferde négyszög emelkedik.

687

762

751

747

Az aránylag rövid fanyélbe négy keskeny domború vas-lemez van díszítésül beszögelve. A nyél alsó végén KM betű van kétszer beégetve.

A nyárs 118 m., a tokkal együtt 134 m. hosszú. A keresztvas 9 ctm., a nyél a toktól számítva 90 ctm. A xv. századból.

Wilczek János gr.

752.

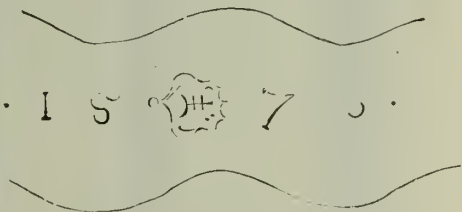
Díszpartizán, csiszolt vasból, melynek kétoldalt végig bordázott, hosszú, kétélű vasa félhold alakú kettes tüskével van ellátva. A nyéltokból két hosszú vasfül nyulik a tíszögletű tölgyfa rúdra s erre van szögezve. A partizán hossza nyéltokkal együtt 745 ctm.

xvi. század.

Wilczek János gr.

753.

Pallos, két kézre való hullámosan lángolt élű pengével és félhold alakú tüskével. A penge közepén mindkét oldalon gycngén kiemelkedő borda fut végig. Az egyik oldalon fegyverkovács-bélyeg gyanánt paizsba zárva, halmon álló kettős kereszt 157(5?), a másik oldalon egy görbe, felül igen széles félkörben kikanyarított és így kétesúcsú török simsir (seymitar)-alakú kard van beütve. Markolata fából van és feketére festett.

A pallos hossza 130 ctm., a markolat 48 ctm. a gombbal együtt. A lefelé hajlított két félkörű hárító karikával ellátott keresztvas 46 cmt. Sulya 3 kilo 900 gramm.

(Lásd: K. Weiss: Katalog des Historischen Museums der k. k. Haupt- und Residenzstadt Wien. IV. rész, 19. lap. 152. szám alatt.)
xvi. század.

Bécs város történelmi muzeuma.

756.

Lándzsás csatabárd (Kriegshippe), csiszolt vasból, melynek bárdlapja elől-hátul élezett; éle a közepén dombosan kiül, és lándzsa alakú hegyes csúcsban végződik. Fokát két vasfül képezi, melyek közül egyik a bárdlap közepén, a másik a bárdlap alján van alkalmazva s azokon át a vaspánttal borított hosszú farúd át van dugva. (Hasonlót kiadva lásd: A. Demmin, «Die Kriegswaffen», Leipzig, 1893., 806. lap, 3. sz.) xiv. század.

Wilczek János gr.

745

749

779

757

756

757.

Lándzsaszurony (Kriegssichel), csiszolt aczélból, nyéltokkal, mely hosszú tölgyfa nyélre van ráhúzva és négy leszögezett, hosszú vas-szalaggal hozzáfoglalva. A nyéltok végére egy vastányér alakú foglalvány van ráhúzva. Az izmos nyéltok hat lapra van alakítva s ebből az eleinte egyélű, — négy ötödrészben pedig kétélűvé alakított, nádlevél alakú vastag szurony nyulik fel. (Hasonlót kiadva lásd: *M. Viollet-Le-Duc*, «Dictionnaire Raisoné du Mobilier Français», tome sixième, Paris, 1875. 361. lap.) A szurony hossza nyéltokkal együtt 68·5 ctm., a rúd hossza 160 ctm. xvi. század.

Wilczek János gr.

761.

Alabárd, félhold alakú, háttal kifelé fordult keskeny bárdlappal, foka pedig Neptun-villa módjára van készítve. A lenyuló négy vasfüllel ellátott nyéltok hosszú, négyélű nyársban folytatódik, mely a bárd nyakán van áttolva s ahhoz egy mindkét végén hegyes vastüskével átütve. A bárdlapban paizsba zárva keresztes, ú. n. «birodalmi alma» van kovácsbélyegként beütve. (Hasonlót kiadva lásd: *A. Demmin*, «Die Kriegswaffen», Leipzig, 1893., 825. lap, 11. sz.) A bárd hossza villás fokával együtt 24 ctm. A bárdlap éle 22 ctm. A nyárs hossza a hüvelyes nyakkal együtt 60 ctm. xv. század vége.

Wilczek János gr.

762.

Alabárd, svájcki, csiszolt vasból, kifelé karajolt élű széles bárdlappal, melyből fölfelé keskeny szurony, hátrafelé egy lapos tüske áll ki. A bárd fokát egy hosszú, négyszögletű, hegyezett erős vastüske képezi. A bárd nyakából villa alakban két igen hosszú vasfűl nyulik le, mely közzé a rúd van beillesztve s négy küllős sárgaréz csillagokon áttörő vastag szögekkel a fülekhez szögecselve. A bárdlapon lyukak, makk alakú áttörés és minusculás O betűk sora képezi a díszet. Fegyverkovács-bélyeg gyanánt egy paizs alakban M alakú jegy s e fölött három golyó van beütve. (Hasonló alabárdot kiadva lásd *W. Boheim*, «Handbuch der Waffenkunde», Leipzig, 1890. 341. lap.) A bárdlap hossza szuronyával együtt 43 ctm. xv. század vége.

Wilczek János gr.

763.

Alló paizs fából, tárcsaforma. Hosszúkás, egyik oldalán kihegyesedő, másik oldalán félkörösen leszegett. A paizs teknő-alakban erősen meghajlított és fölfelé keskenyedő felülete bőrrel bevont s

valami fehér anyaggal bemázolt és azután átfestett. Vörös alapon a paizs szélén körülfutó lombszallagdíszy nyomai, a közepén pedig aranyozott szárnyas sárkány alakja vehető ki.

A szíjazat, a mely eredetileg széles csattos bőrből állott, hét nagy félgömbfejű szeggel volt a paizshoz erősítve, de csak részben maradt meg. A kihegyesedő oldalon két vaspánt van, a mely vagy kisebb zászlós kopja, vagy pedig tolldísz megerősítésére szolgált.

A paizs méretei: hosszabb oldala 1'07 m., kisebb oldala 41, a csúcstól számítva a hajlással 1'44 cmt., alapján 66 ctm., felül 54 ctm. széles. Súlya 7 kilo 600 gramm.

xvi. század eleje.

Nagy-Szeben sz. kir. város közönsége.

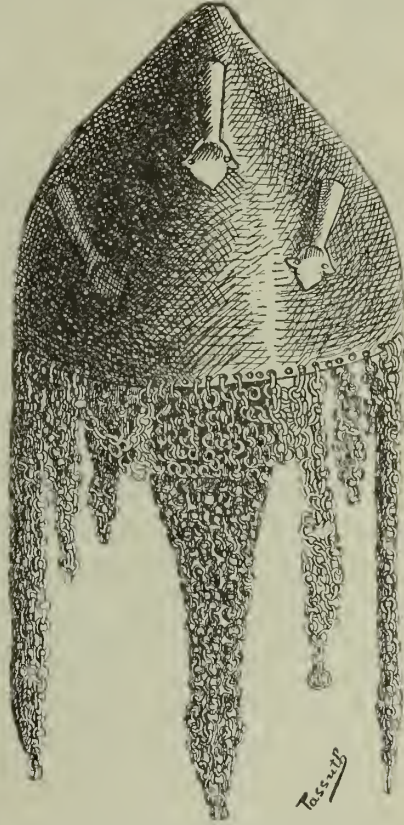
765.

Sisak, keleti forma kúpalakú, láncszövettel. A sisak rövid, alacsony kúpot képez, a mely egy darabból van kovácsolva s körök-körül láncszövettel ellátott, a mely nem összefüggő, hanem részekre osztott. A láncszemek 1 mm. vastag sodronyból egyszerűen össze vannak hajlítva. Egyes sorok préselt szemekből állanak. A láncszövet beosztása a következő: A homlokot keskeny szövet védi, amelynek két oldalán a fülek felé 8 ctm. hosszú háromsoros lánczok, a fülek fölött pedig 27 ctm. hosszú szövet, hátsó részén 12 ctm. hosszú ötsoros láncz-czal, a tarkót pedig 29 ctm. hosszú szövet fedi. A homlokrészre három 4 ctm. magas tolltartó hüvely van részegecselve. A nagyon rozsdás sisak felülete tisztogatás után igen szép beéttetett aranyozott arabeszkcs virágdiszítést tüntet fel.

Magassága 19 ctm., átmérője 20 ctm., súlya 1 kilo 300 gr. XVI. század eleje. Janicsárok viselték.

A konstantinápolyi Szent Iréne fegyvergyűjteményből.

Abdul Hamid szultán 3. Felsége.

771.

Alabárd (4 drb), német, hosszú, négy élű nyárssal, vasból. Bárdja háttal a nyélnek forduló félhold alakú. Egynek bárdlapján szent András kereszt alakú áttörés, a száruk közt egy-egy lyukkal, háromnál pedig úgy a bárdlapon, mint a tusképen, makk alakú áttörések vannak. Egyen H W, másikon egy közepén kiálló gömbbel beütött kilencz ágú csillag, a harmadikon beütött hosszegyközenyből kiemelkedő egymásba font négy V betű van fegyverkovács-bélyegként alkalmazva. A bárdlap éle 11 és 15 ctm. közt, a nyársak hossza 59 és 66 ctm. közt váltakozó. A nyéltokból két oldalt hosszú vas fül nyúlik a négyszögű nyelekre s kiindulásuknál egy-egy négyszögű vas gyűrűvel vannak ahhoz foglalva, alább pedig rászögezve.

XVI. század.

Asbóth János.

779.

Lándzsa, nádlevél alakú, csiszolt vasból, tokos nyakán csatornázással és két ellentétes irányban kiálló, tompa vastüskével. A közepén két oldalt kidomborodó, kétélű nyárs vasa négy lapra köszörült. Hengerded alakú tölgyfa rúdja feketére festett. A nyárs hossza a tokos nyakkal együtt 41 ctm. XVI. század.

Wilczek János gr.

787.

Lovas tornaalak.

Tornavértezet, teljes, csiszolt vasból. Áll sisakból, mell-, hát-, kar- és lábvértből. A nehéz sisaknak elől élben kiszögellő arc- és álvértje, mely egy darabból a bordázott sisaksapkához és az alul kiszélesedő nyakvérthez, a mely a hátvérthez támaszkodó széles vastüskével bír, sárgarézfejú szegekkel van szögecselve. Rendkívül keskeny látónyílása, az álvértnak a sapkához való szögecselésénél van áttörve. Az arcvértnek a tarkó vérthez való szögecselésénél egy kettes levél és három hosszegyközény-alakú légző nyílás van kivágva.

A bordázott hátvérthez egy keskeny nyakú, két oldalán bőrlemezes derék vért van erősítve. A bal karvért nyolcz lemezből áll, melyek közül a második csipkés szélű bordázott lapoczká vérért képez. A könyökvértet négy lemez képezi, a melyek közül az egyik csipkézett kagylóalakú. Az alkar és kézvért egy darabból készült. A jobb kar vértete eltérő a bal karétól, a mennyiben a bordázott csipkés kagyló az alkar sinre is áttérjed.

A lágyékvértet nyolcz egymásra szögecselt síma csiszolt lemez alkotja. A czombvért az alsó lábszárra is áttérjedő s egyik oldalán lekerekített felül bordázott, alul síma vaslemezből készült, a mely a térdnél bordázott díszítésű.

A mellvért jobb oldalán egy 46 ctm. hosszú és 4,5 ctm. széles s egyik végén horogszerűen meggörbített gerelytartó vasrúd, a bal oldalához pedig egy kissé hajlott bőrrel bevont fapaizs van erősítve. Ez utóbbinak megerősítéséhez egy fonott kötél szolgál, a melynek végei a paizs előtt lógnak le. E tornavértezhöz hasonló ki van adva: *W. Boheim*. *Waffenkunde* 537. és 538. lapján 623. és 624. ábráin. xv. század.

Az érdekes bordázott vértet I. Miksa császár találmanya, s az a célja, hogy könnyebb vasszerkezet mellett mégis elegendő ellenállást legyen képes kifejteni. Az e fajta vértetek a xv. század végén jelennek meg, de már 1530 táján le is tűnnek. (*Dr. Alb. Ilg. und W. Boheim: Das k. k. Schloss Ambras in Tirol.* 16. lap.)

Az ambrasi várkastélyból.

Ő császári és apost. kir. Felsége.

Lóhomlokvért csiszolt síma vasból, a mely a ló fejének egész felső részét borítja és a szemek és fülek táján kidomborodik. Közepén magas négyélű túske nyulik ki, alapjain két négyszögalakú felhajló lemezzel. A vért szélein sárgarézfejú szegekkel díszített. xv. század.

Az ambrasi várkastélyból.

Ő császári és apost. kir. Felsége.

Tornanyereg fából, bőrrel bevonva. Magas félköralakú támlája, valamint a kápa erős síma csiszolt vaslemezzel borított. A kemény tehénbőr felső részét szarvasbőr fedi.

A nyergen két vaskengyel és lenzsinórból készült farmatring van. A kengyel szárai laposak, hosszúkas, háromszögalakúak és három széles borda fut rajtuk végig, a talpallót négy csavart alakú vaslécz képezi. A kengyelen czinezés nyomai láthatók.

(Hasonló kengyel kiadva: *W. Boheim: Waffenkunde* 205. lap, 223. szám alatt.) xv. század.

Az ambrasi várkastélyból.

Ő császári és apost. kir. Felsége.

Lóvértzet fekete, bordázott és szélein kikanyarított kovácsolt vaspléhből. Az egész vértzet kilencz részből áll: úgymint két nyakvértből, két lapoczka, egy mell-, két derék-, két gerinc- és farvértből. A nyakvért mellső része hat darab lemezből rákfarkszerűen szögecselt, s alsó lemeze nagyobb s kiszélesedő, felületén félkörös bordázattal bír. A mellvért síma. A két lapoczka-vért kagylóalakú s két részből van összeszögecselve, szélein pedig átlukasztott. A gerinc- és farvért egy darabból készült. xv. század.

Erdélyi muzeum régiségtára.

Torna-gerely, hengerded alakúvá gyalult vastag fenyőfa rúd, csavarmenetszerűen felfutó sárga-fekete festett csíkkal, melynek végére egy gúla alakú, hosszú tokos hüvelylyel ellátott vasesűcs van ráhúzva. Hossza 355 ctm. Súlya 4 kiló 590 gramm. xv. század vége. (Hasonló kiadva: *W. Boheim: Waffenkunde* 551. lap, 638. ábra c. alatt.)

Wilczek János gr.

Gerelyrúd-paizs (Rondelle de lance, Brechscheibe), csiszolt vasból, sárgaréz pitykéekkel kiverve, alul a széle piros bársony czafarangokkal van díszítve. Magassága 14, átmérője 29.5 ctm. (Hasonlót kiadva lásd: «*Waffensammlung Kuppelmayr*» München, 1895. 30. tábla 495. és *M. Viollet-Le-Duc «Dictionnaire raisonné du Mobilier Français»* tome sixième Paris, 1875. 255. lap.) xv. század.

Ez alakban, valamint a vele szembe álló lovas alakban is a közép-

787. XV-ik századbeli tornavértetés.

kori tornáról akartunk a nagy közönségnek némi képet nyújtani. Ezen cél menti azt, hogy több különböző fajtájú, nemű és származású részletből állítottuk azt össze. És annyiaval kevésbé tehattünk másként, mert fájdalom, teljes tornavértetek a legnagyobb és elsőrangú gyűjteményekben is a ritkaságok közé tartoznak.

Wilczek János gr.

792.

Tornasarkantyú, kovácsolt vasból, széles, lapos, rövid szárakkal, és ugyanolyan, de középen bordás tarajtartóval és nyolczágú csillagtartóval. A szárak végén fölül egy kerek, alul egy függőlegesen álló hosszágyszöges nyílás van, amely utóbbi alatt a szárak félkörű kis fület képeznek.

A tarajtartón szintén van egy kis nyílás. A taraj egyszerű szeggel van a tartó, henger alakú kis tokjába erősítve, a taraj maga középen

lapos tompa fogú, ágai pedig vékonyak és végükön csavarmenetes díszítéssel bírnak.

A szárak közötti távolság 9 ctm., magasságuk 6 ctm., a taraj átmérője 2'6 ctm., az ágak hossza 4'5 ctm. A szárak és tarajtartó 5'4 ctm. szélesek. A xvi. századból.

Wilczek János gr.

793.

Csőrsisak, kovácsolt, csíszolt vasból, melynek csúcsos sipkájára elől a szögeken és csuklóvasakon mozgó arcvéd borul és csőr alakban előre nyúlik. A csőr fölött középen megszakított ív alakban két hosszú látólyuk van kivágva, s a csőr kiindulásánál a vas körül hármasan alkalmazott lélegző lyukakkal van áttörve. Hasonló modorban, de kisebb lyukakkal van a sisaksapka alja-széle is áttörve. (Hasonlót kiadva lásd «Waffensammlung Kuppelmayr» München 1895. XV. tábla 69. szám.) A sisak magassága 25'5 ctm., súlya 2 kiló és 400 gramm. xv. század első fele.

Wilczek János gr.

794.

Kard, kétélű, egyenes pengével, hosszú, egyenes keresztvassal, két kézre való markolatvassal és nyolcz oldalú, lapos, markolatgombbal. A gomb két lapjára öt-öt lyuk van beütve.

A penge mindkét oldalán középen egészen a csúcsig lapos, a csúcsánál azonban már inkább féldomború.

A penge 81.5 ctm. hosszú, legnagyobb szélessége pedig 4 ctm., a keresztvas 21.5 ctm., a markolatvas 15.5 ctm., a gömb 5—5.5 ctm. átmérőjű. A xv. századból. (Hasonló kard kiadva *J. M. Heberle* «Die Waffensammlung des Herrn A. Ullmann in München» 279. sz. alatt.)

Wilczek János gr.

796.

Pallos kétélű egyenes pengével, a melynek csúcsa le van kerekítve. A penge elején csaknem a közepéig futó hat vércsatorna van. Az egyenes keresztvas nyolczoldalú és a markolat felé keskenyedő.

793

A két kézre való markolat bordázott és erős barna bőrrel bevont, gombja lapos, csaknem kerülékalakú és két oldalán kiülő négyszögű csucsokkal ellátott, a melyek mellett egy-egy háromágú korona van beütve fegyverkovács-bélyeg gyanánt. A fahüvely erős chagrínbőrrel bevont és vasfoglaltványokkal ellátott, a melyek bordázott díszítéssel bírnak. A penge 83 ctm. hosszú, 5 ctm. széles, markolata 20, a gombjával 25 ctm., a keresztvas 22 ctm. Súlya 2 kilo 150 gramm. xvi. század eleje.

Brassói kerületi történeti bizottság.

797.

Sisak, durván kalapált vaslemezekből összeszögecselve. Egy körpántra tíz kúpszelet alakú vaslemez borúl és ezeket fölül egy

domborúan kalapált körlemez foglalja össze. A nyakvért három, ívalakúan kalapált vaslemezről áll, melyek a sisaksapkához vannak szögecselve. Az egy vaslemezről kalapált és csőralakban kifutó kara-

jolt ellenző a homlokpánthoz négy vasszöggel van hozzászögecselve. Az egész sisak nagyon kezdetleges munka. A sisak magassága nyakvérttel együtt 21 ctm., súlya 1 kiló 25 gramm. XIV. század.

Wilczek János gr.

799.

Sisak, kalap alakú, síma vasból kovácsolva és szegecselve. A sisak három vaslemezről készült akként, hogy a karimáját és felálló egyenes oldalát két lemezről szegecselték és széléit szegésül felhajlították.

A kiemelkedő éles ormot képező sisaktető egy darabból van az oldalakra szögecselve. A sisak oldala a homlok közepén egy kis élben szögellik ki, s belsejében egy 2 ctm. széles abronccsal ellátott.

(Hasonló ki van adva: «Waffen-Sammlung», Kuppelmayr XVI. tábl. 73. szám, 10. lap.)

A sisak magassága 25 ctm., a karima átmérője 33 ctm., szélessége 11 ctm., oldalmagassága 11 ctm. és a súlya 3 kiló. xv. század eleje.

Nagy-Szeben szab. kir. város közönsége.

800.

Fazéksisak, henger alakú, felső szélénél kissé behajló nehéz kovásolt vasból. Tetőnyílását egymást keresztező széles két vaspánt fedi, melyek végei kívülről a sisakra lehajtva, oda vannak szögecselve.

A homlokon az orrvédőnek egy füles csavarral ellátott vaspánt van a sisakhoz szögecselve s hátul a nyakvértet csuklóvasból lógó három erős vas nyújtvány képezi, melyek közül a két szélső ív alakban fölfelé hajtott, a középső, mely a hátra függ le, lefelé hajtott. A sisak alsó részén a két átelleni oldalon páros lyuk van fúrva (valószínűleg az állszíjazat megerősítésére), melyek közül egy be van szögezve. A sisak magassága 13 ctm., a tarkóvédő vasak hossza, a görbület alatt mérve, 25 ctm. Az egész sisak súlya: 3700 gramm. xiv. század. Rendkívül ritka forma. Erősen emlékeztet az 581. számú püspöki harci kalap vasvázára. Itt is az egész sisakot fedte még a reá borított sisak takaró, mely hátul a nyakon messze lebegett. A védelmen kívül ezen szövet lebbentyűknek a nyaktól való eltár-

tása is volt feladata a hátul lelógó hajlított vasléczeknek. Azt hisszük nem tévedünk, ha azt gyanítjuk, hogy e lovag szokás, mely utóbb a címerekben is oly erőteljes kifejezésre jutott a keresztes hadjáratok idejéből eredt, midőn a messze kelet forró égőve alatt a lovagok hogy a hő hatását enyhítsék, vas sisakjaikat az arabok példájára fehér lepellel takarták be. Egészen itt keresendő eredete a mai fátyolos angol turista kalapnak is. (Hasonló kiadva: *W. Boeheim. Waffenkunde* 55. lap.) A fraknoi váról. Esterházy Pál hg.

801.

Sisak (Schaller), kovácsolt, csiszolt vasból, kagyló alakú sapkával, melynek csiga alakú, hét magas vasmaggal ékített nyakvértje a

sisaksapkával egy vasból van kalapálva. Az arcvéd középen élben domborodik ki s egy vízszintes, hosszú látónyílással van áttörve s két oldalt a halántékig felnyúló két nyújtványon át a sisaksapkába szögecselt csiga alakú magas szögön fordulva, a középen mérsékelt bordával ellátott sisaktetőre tolható fel s leeresztve egy rúgós kapcsolással a nyakvérthez kapcsolható. (Hasonlót kiadva, lásd «*Waffensammlung Kuppelmayr*» München, 1895, xv. tábla 79. sz.) A sisak magassága 27,5 ctm., súlya 3 kiló 950 gramm. xv. század eleje.

Wilczek János gr.

802.

Csőbőrsisak, csiszolt vasból, melynek teteje tompa kúpalakú. Az egész sisak egy darabból van kovácsolva. Az arc helye hossz-

négyszög alakban van kivágva és széle körül apró lyukakkal áttörve, ezek közt 11 füles szög és homlokán egy kampós szög van a sisakba szögecselve. Mindezek arra szolgáltak, hogy az arcz nyílás elé és a

nyak körül sodrony páncél részletek legyenek megerősíthetők. (Hasonlót kiadva lásd «Waffensammlung Kuppelmayr», München 1895. XV. tábla, 66. sz). A sisak magassága 28 ctm., súlya 1 kiló 560 gramm. XIV. század.

Wilczek János gr.

803.

Üstsisak (Topfhelm), magasra nyuló kúpos tetővel, amelynek homlok- és arczvédője élben kiszögellik. A sisak öt darab vaslemezből van gömbölyű fejű szegekkel összeszegecselve.

A hátsó koponyalemez félkörű és az élben kiszögellő arczvérttel van a fül tájékán függélyes vonalban összeszegecselve. A sisaktető három részből áll, egy hátsó kisebb kúp-részletből, egy élben kihegyesedő homlokvértből és gömb alakú tetőrészletből. A homlokvért és arczvért 12 ctm. hosszú és 15 ctm. széles nyílás, a szemnyílás által van elválasztva. Az arczvért jobb oldalán egy kereszt és ennek közei között két-két, összesen nyolcz lyuk van átütve, s alatta egy 2 ctm. nagyságú fül van megerősítve. Magassága 48.5 ctm., hosszátmérője 30 ctm., harántátmérője 22.5 ctm. Súlya 2 kiló, 900 gramm. A sisak pontos vizsgálatából úgy látszik, hogy az nem tényleg használt harci sisak, hanem vagy czímer, vagy halotti sisak, a minőt a középkorban a lovagok ravatalára szoktak volt

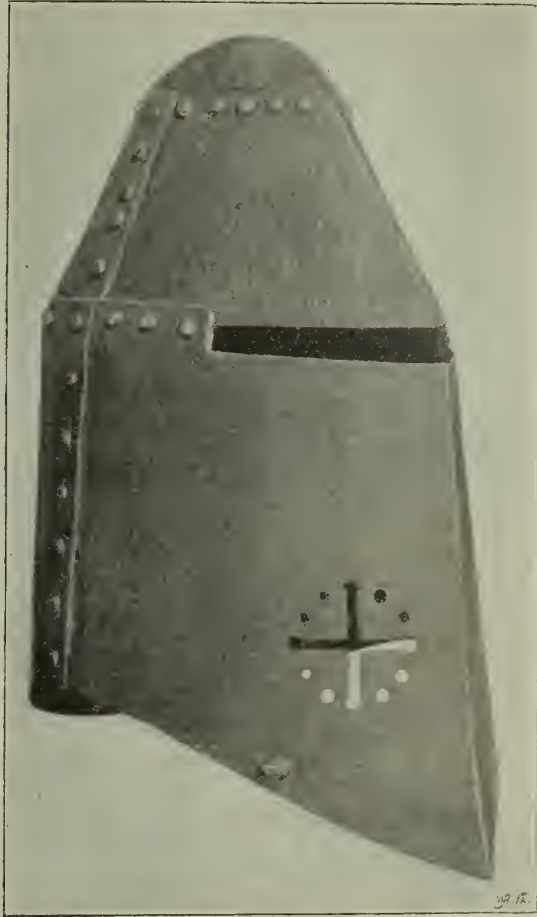
tenni. (Hasonló kiadva W. Boeheim: «Waffenkunde» 30. lap, 11. ábra. 29 lap, 10. ábra. A. Demmin: «Die Kriegswaffen». 507. lap, 37. ábra, továbbá M. Viollet-Le-Duc: «Dictionnaire raisonné du Mobilier Français». V. kötet, figure 11. «Chevalier embrassant l'ég» (fin du XIVe siècle, és A. Demmin: «Ergänzungsband» 120. 1., 37. ábr.) XIV. század.

Szirmay Alfréd gr.

804.

Kengyel, bronzból (jobb oldali), talpallója nádlevél alakú s elöl szakkozott leálló pánttal beszegett.

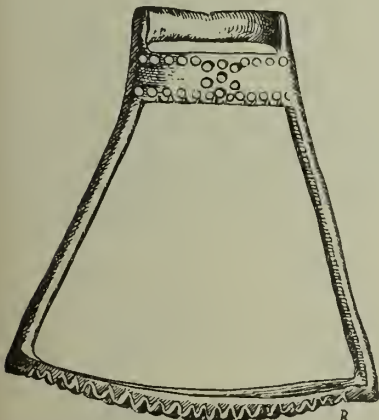
Az egyenlőtlen hosszúságú száraz hengerded alakúak s fölfelé összebb hajolva két lapos tengely által vannak összekapcsolva, melyek közül a felső a szíjazat részére szolgál, az alsó pedig szélein

bevéjt, közepén ellenben virág alakban áttört lyukakkal díszített. A talpalló hossza 15, középszélessége 4,5 ctm., magassága 17 ctm.

XV. század.

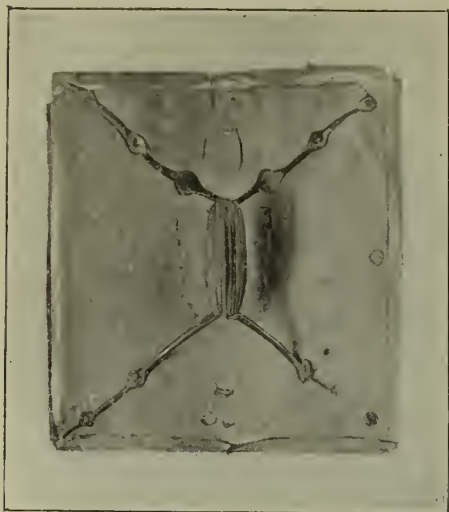
Wileczek János gr.

804

805.

Ököl-tárcsapaisz, kézi, négyszög alakú, hullámos fölületű fából, amelynek mind a két oldala disznóbőrrel van bevonva. A külső oldalon vas-huzalból képezett keret, és egy kapocs-horog van odaszögelve. A négyszög átlóinak irányában lapos fejű szögekkel

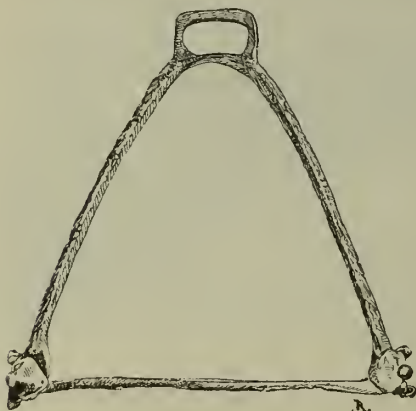

kivert. Belső oldalán vashuzalokon nyugvó fafogó van alkalmazva. A fogó alatt egy fogazott szélű vaslemez látnak.

Hasonló kiadva: A. Demmin, «Die Kriegswaffen» című munkája, 571. lapján. Hossza 31 ctm., szélessége 29 ctm. Súly: 700 gr. A xv. századból.

Wilczek János gr.

806.

Kengyel, vasból, nádlevélalakú talpallóval, melyből a három lapra kovácsolt kengyelszárok kúp alakban hajlanak össze s a csúcsban egy hossznegyszög alakú fülben végződnek. A talpalló és szárok összeérésénél a két szöglet szabálytalan lapokat mutató sárgaréz gömbbel van körül öntve, melyeknek külsején négy kiálló rézgomb van díszítésül alkalmazva. A talpalló hossza 16, a kengyel magassága 16 ctm.

xiv. század vége.

Wilczek János gr.

810.

Sisak, francia salade forma, üst alakú, gömbölyű sapkával, amelynek közepén egy ctm. széles lapos borda fut végig a homlokokon át egész a tarkóig, a hol éles bordává alakul és hegyes csúcsban kiszögellik. E csúcsra van a nyak oldalán két egymásra tolható lemez rákfarkszerűen mozgathatólag, kihegyesedő csúcsával erősítve. A sapka szélét, a nyakvértlemezek fölött két oldalt három-három magas, sodrottan bordázott fejű szög díszíti.

Az arcvért a halántékon van mozgathatólag megerősítve és 8 ctm. hosszú, 16 mm. széles látó réssel ellátva. A homlokvért éles bordában fölfelé hajlik, felső oldalai félkörösen kimetszettek, hátsó oldalai pedig két félkörben kikanyarítottak.

Az álvért 5 ctm. magas és a látó résznél 15 ctm. széles párkánnyal bír, még alsó széle megvastagodott.

(Hasonló alakú sisak kiadva *M. Viollet-Le-Duc*: «Dictionnaire Raisonné du Mobilier français». VI. kötet, 266. lap.) Magassága 23 ctm., haránt átmérője 20'5 ctm., hosszátmérője 32 ctm. Súly 3 kiló 800 gramm.

Besztercebánya szab. kir. város közönsége.

812.

Sisak, keleti forma, csiszolt vasból, melynek sapkája nyolcz kúpszeletből van alakítva és kissé lenyomott csúcsa egy horgas vasnyújtványban végződik. A tarkóvértből csak egy pánt van meg, a sisak aljához csillag alakú domború rézfejű szögekkel szögecselve, s ugyanily szögekkel volt az ellenző is a homlok-részhez erősítve, mely azonban jelenben hiányzik.

A fülvérték csuklóvason lógtak alá, most azonban úgy ezek, mint a félhold fejű csavarszöggel leszorítható orrvédő, hiányzanak. Magassága 23 ctm., súlya 1 kiló, 600 gramm. xv. század.

Wilczek János gr.

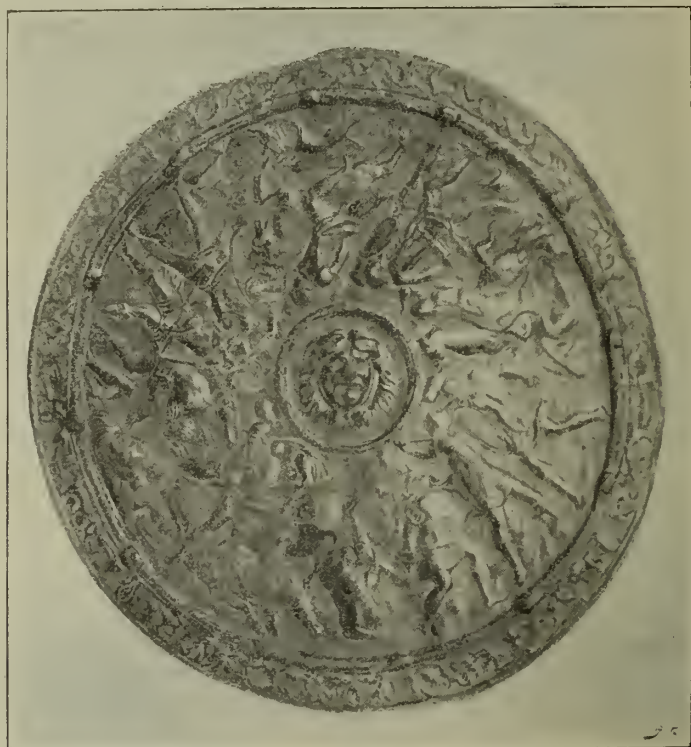
813.

Paizs, kerek, bőrből. Külső fölülete domborúan kipréselt alakokkal díszített. A középén oroszlánfej, e körül pedig harczoló görög

lovas és gyalogos alakok láthatók, a szélét pedig stilizált levelek díszítik. A bőr alatt erős zsákvászonra egy $\frac{1}{2}$ ctm. magas gyps-réteg van ragasztva, amelyet ismét zsákvászon borít be.

A paizs belső részén két félkörű, bőrrel bevont fogantyúval van ellátva. Olasz munka. A xvi. századból.

Wilczek János gr.

814.

Vas álarcz, testszínűre festve, hosszú lószőrből álló bajuszzsal. Az álarcz a szemöldök fölött egy 75 ctm. hosszú, 5 mm. széles látó nyílással van ellátva, a szemek pedig 5 lyukkal átlyukasztva. Az orr nagy sasorr s a homlok közepe erősen kiemelkedő élt képez.

Az ilyen vas álarczokat a magyar tornáknál használták a xvi. században. A szemöldök fölött négy szegen szíj maradványai láthatók, amely szíjakkal az álarcz a sisakhoz erősítettett. Az álarcz 20 ctm. széles, 255 ctm. magas. Súlya 1 kiló 600 gramm.

A bécsi udvari fegyvergyűjteményből.

Ő csász. és apost. kir. Felsége.

815.

Sisak. Kovácsolt vasból. A fejsapkát nyolcz csúcsba futó kúpszelet képezi, hegyén kicsiny turbán forma gombbal. Az egy darabból álló nyakvért mozgatható. A szemellenző közepéből az orrvédő hiányzik. A sapka elő részén 17,5 ctm. hosszú forgótok van odaforrasztva. A halántékvédők közepén szívalakú kivert domborodás van, mely négy helyen át van lyukasztva. A sapka kúpszeletei váltakozva zöld és vörös alapon aranyozott akanthus virág-éktítményekkel vannak kifestve, mely festés meg van újítva. Belül vászonnal és vörös bőrrel van újabban kibélelve. Súly: 2230 gramm.

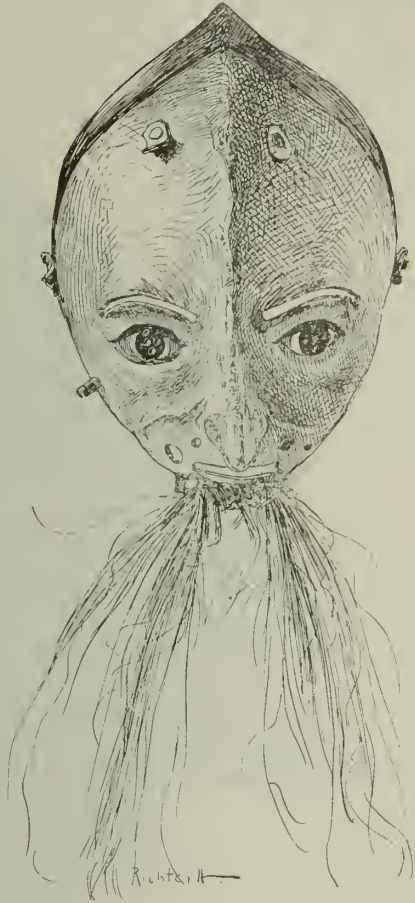
E sisakhoz hasonló formájút viseltek a török spahik a xvi. század elején. E festett sisakokat a xvi. század elején tartott magyar tornákon használták.

Így a pilzeni és prágai udvarban tartott magyar tornákon is. (Lásd: Torna-codex a bécsi cs. műtörténeti múzeumokban.) E példány valószínűleg a tiroli Ferdinánd főherczeg által Prágában 1549- és 1557-ben tartott magyar tornákból származik.

(Lásd: A. Ilg. Das k. k. Schloss Ambras, in Tirol. Wien, 1882. 25. lap. Hasonló sisakok a spahikon. Happel. Schatz-Kammer. Hamburg, 1688. 45. lap.)

Az ambrasi várkastély fegyvergyűjteményéből.

Ő cs. és ap. kir. Felsége.

814

816.

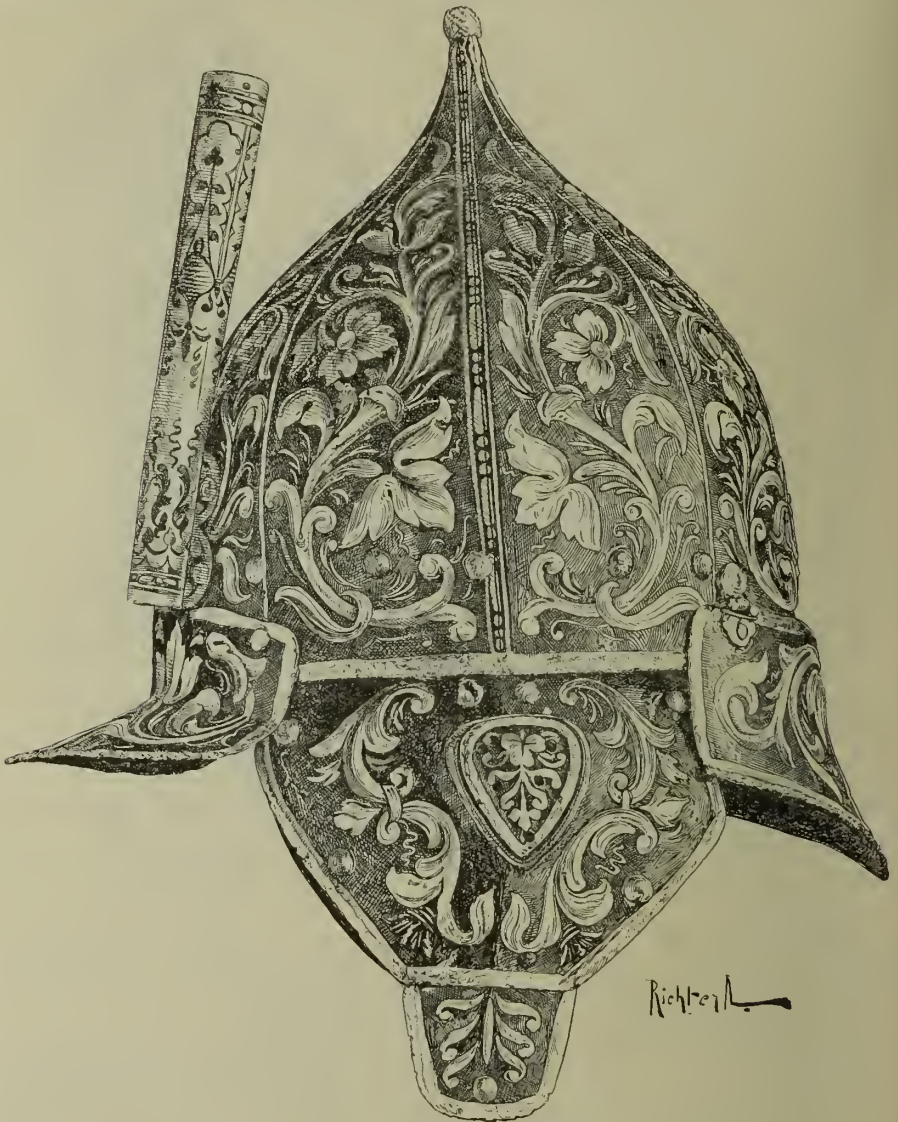
Sisak, félgömb alakú sapkával, amelynek közepén éles borda fut végig. A sisaksapka szélén sárgaréz gömbfejű szegekkel megerősített fehér bőrszijazat újabb keletű. A sisakormon vert és aranyozott művi két szarvú kecskefő mint czímerrészlettel. A sisakföveget vert és vésett művi 6,7 ctm. széles vörösréz szalag futja körül, melybe

góthikus minuskulás betűkkel fölírat van vésve akként, hogy minden két betűt egy díszes rozetta szakít meg. E fölírat:

in * pe * ra * tu * re bt.

Ami W. Boheim szerint annyit jelentene mint Ihesus Nazarenus †

815

Principi Emathiae † Regni Albaniae † Terrori Osmanorum † Regi Epiri † Benedicat.

Magassága 17 ctm., hosszátmérője 21 ctm., harántátmérője 18 ctm. Súlya 3 kiló. E sisak Castriota György, másként Skanderbég albániai herczegé volt, aki 1403—1467-ig élt.

Skanderbég rettenthetetlen hős és nemes szívű fejedelem, *Hunyady János* fegyvertársa, a török hatalom megtörésében hazánk történetében is szerepet játszik. Ő is egyike azoknak, kik Ulászlót a törökkel kötött béke megszegésére ösztönzék, segélysereget ígérve. 1444-ben november 10-én a szerencsétlen várnai csata napján már későn érkezik, de még jókor, hogy a menekülő szerencsétlen magyarok jelentékeny részét oltalma alá vegye s mindennel ellátva, hajókon Ragusába

szállíttassa. Mindezekért a reá tartozó hadi emlékeket szintén magyar vonatkozású hadtörténelmi emlékeink közé sorolandónak tartjuk.

Sisakunk oly kicsiny, hogy a fejre nem megy reá. Állrész nélkül a fejen meg sem maradhatna s az arcra annyira reá nyomulna, hogy a látást teljesen megakadályozná, annyival inkább, miután a meglevő részen visir nincsen. Mindezek folytán részünkről azt hiszszük, hogy sisakunk czímer vagy halotti sisak volt.

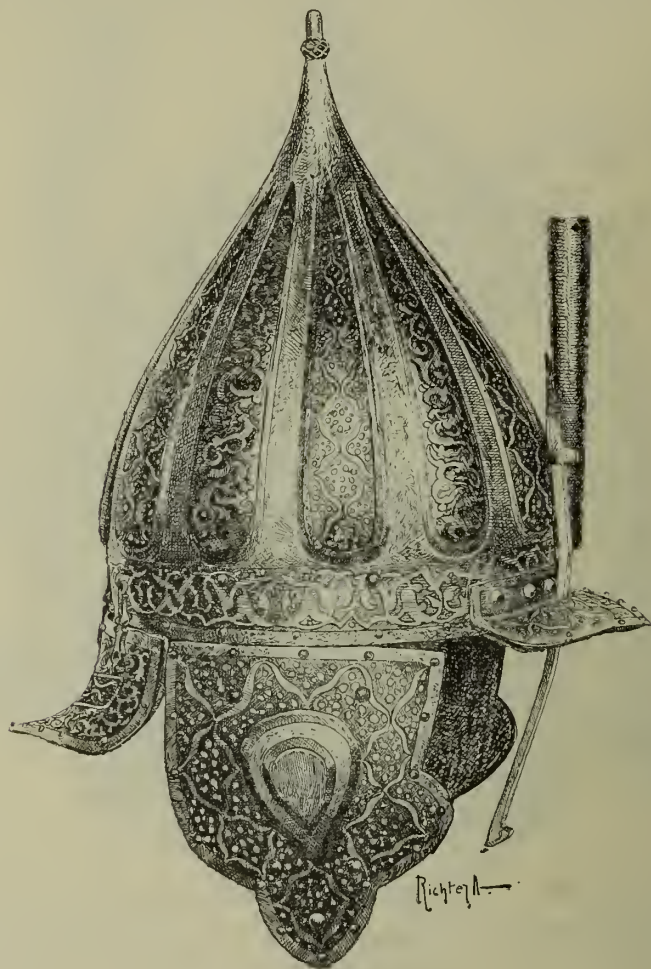
(Lásd még *W. Boheim*: «Album hervorragender Gegenstände aus der Waffensammlung des Allerhöchsten Kaiserhauses». VI. tábla, 4. ábra, 4. lap. *Gräve L. Georg Castriotto*. Meissen, 1828.)

A bécsi udvari fegyvergyűjteményből.

Ő csász. és apost. kir. Felsége.

817.

Sisak, rendkívül szépen tagolt a keletre emlékeztető alakkal. Karcsú tizenkét szeletre osztott süvegének hegye gombban végződik. Elöl rövid ellenzője van, amelyen keresztül a 25 ctm. hosszú orrvédő

vas jár. Az orrvédő vastól balra a tollforgó tartó van elhelyezve, mely kékre futtatott vaspléhből készült, 13 ctm. hosszú és valószínűleg újabb munka. Hátul három csuklón járó kapcsos lánczczal megerősített rövid nyakvédője van, míg két oldalt szépen díszített s közepén szív alakú domború, aranyozott tagolattal ékített fültakarók lógnak le. A bordázott sisak díszítése kékes alapon olvasztott arany ékítmény az arabs felé hajló motivumokkal, azonban már oly stylan amint az hazánkban átalakult az ötvösök kezei alatt s amint azt később kecskeméti Ötvös Péter híres ötvösminta könyvében is meg-

találjuk. A sisak bélése fehér finom szőr és átvarrt kék vászon, amely a fővegben még fehér selyemmel is borítva volt.

Átmérője 21,5 ctm., magassága 28 ctm. Súlya 2 kiló 200 gramm. E sisak Zrínyi Miklós volt horvát bán és Szigetvár hős kapitányának tulajdonát képezte s így az 1566 előtti évekből származik. Zrínyi Miklós a magyar nemzet egyik legnagyobb hőse. Született 1518-ban. Már állítólag Bécs 1529. táborozásánál részt vett, 1532-ben a magyarországi török háborúban annyira kitünt, hogy a király által több ízben kitüntettetett. 1566-ban, midőn Szulejmán szultán roppant sereggel ostromolta Szigetvár várát, mint annak kapitánya hősi halált halt. A törökök által levágott feje Csáktornyan, teste pedig Szigeten temettetett el.

(Lásd kiadva W. Boeheim: «Album hervorragender Gegenstände aus der Waffensammlung des Allerhöchsten Kaiserhauses». XVIII. tábla, 2. ábra, 11. lap. Csaknem teljesen hasonló sisakunkhoz Mehemed Sokolovitsé ugyane korszakból, mely ugyancsak Boeheim fönt idézett munkájában jelent meg a XLV. tábla 1. sz. ábrája alatt.) Az ambrasi várkastély inventáriumában már 1586-ban előfordul.

A bécsi udvari fegyvergyűjteményből.

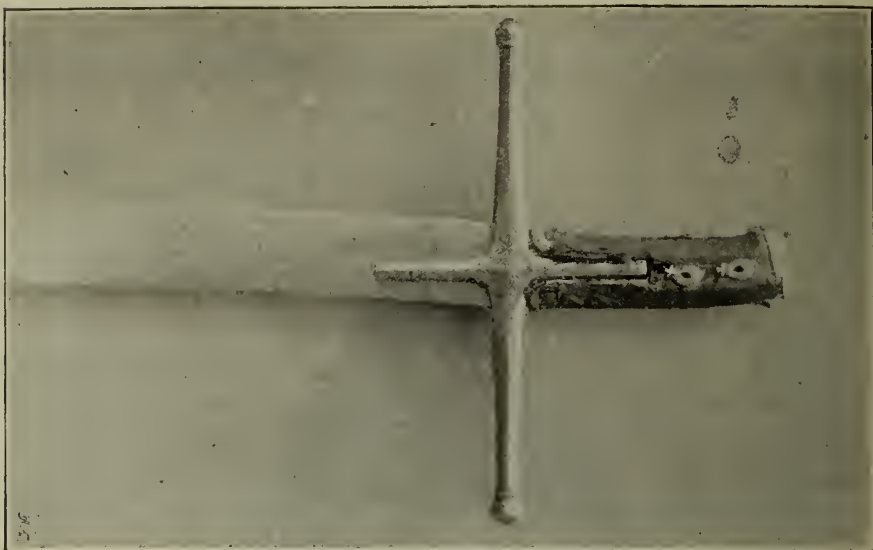
Ő csász. és apost. kir. Felsége.

818.

Szablya, gyöngén görbülő aczélpengével, amelynek 23 ctm. hosszú fokéle van. Vastagon aranyozott egyenes keresztvasa végei felé vékonyodik és karimával ellátott gömbben végződik. A két tüske együttesen 12 ctm. és a keresztvas e helyen bevéssett arabeszk díszítéssel ékített. A keresztvas végei felé több szögletű. A nagyon gyöngén hajló csaknem egyenes markolat fája vászonnal és e fölött barna selyemmel bevont és két helyén átfűrt. E lyukak szélei ezüst boglárkával vannak beszegve. E két lyukon a kardzsinór volt keresztül fűzve. Az ezüst markolat kupakján a Zrínyi-család címere van bevésve, amelyen érdekes az, hogy az eddig ismert címerektől eltérőleg a sisakorom dísz egy koronás növekvő sárkány. A címér körül N C de Z (Nicolaus Comes de Zerín) és 1567 van bevésve. A fahüvely elvágott végű és aranyozott ezüst foglaltványokkal bír. A csúsztató 5,5 ctm. nagy s mindkét oldalán művészi arabeszk vésetekkel díszített. A vászonnal és fekete bársonnyal bevont hüvely négy hordkarikával bír. A penge 83 ctm. hosszú és 3,7 ctm. széles. Markolata 11 ctm. Keresztvasa 22 ctm. Súlya 1 kiló 700 gramm. Alakja tiszta magyar, mint a minő a XVI. és XVII. században nálunk és Lengyelországban általában divatos volt.

818. Zrínyi Miklós kardja.

E kard, a hagyomány szerint, Zrínyi Miklós tulajdonát képezte, s mint ilyen legbecsesebb hadtörténeti ereklyeink egyike. Azonban, ha csak a markolat végébe vésett czímer volna e részben az irányadó, úgy kételyeink merülhetnek föl, mert ott az 1567. évet látjuk bevésve. Zrínyi Miklós Szigetvárnál 1566-ban esett el és így a czímer e kardba egy évvel később vésetett be, amikor már a család valamely más tagjáé volt. (Lásd még W. Boheim: «Waffenkund». 273. lap.)

A bécsi udvari fegyvergyűjteményből.

Ő csász. és apost. kir. Felsége.

823.

Torna sisak, magyar alak. A sisak bordái a csúcs felé csavarmentesen haladnak és egy 3 ctm. magas gombos csúcsban végződnek. A rövid nyakvért egy darab lemezből áll és három sor gömbös fejű

szöggel díszített. A szemellenző 5 ctm. széles és a szélén kiemelkedő zsinórmódra sodrott szegélylyel bír. Közepén két H H betű van fegyverkovácsbélyeg gyanánt beütve. A halántékvért domborúan kiver díszítéssel bír s átluggatott.

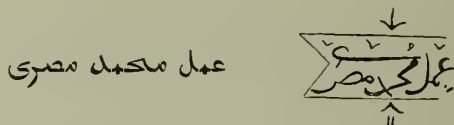
Az egész sisak aranyozott és zöld, fehér és barna vörös festett láncgyűrűkkel és növényi ékítménynyel díszített. Belseje vászonnal bélelt. Orrvédője és forgó tokja hiányzik. xvi. század.

A bécsi udvari fegyvergyűjteményből.

Ő csász. és apost. kir. Felsége.

824.

Szablya, magyaros, gyöngén görbülő aczélpengével, hegyén mintegy 18.5 ctm. hosszú fokéllal. A penge 3.3 ctm. széles, síma, tövén négyszögű keretben a készítő török kardcsiszár bélyege van bevésve:

Amel-i Mohammed miszri, vagyis az egyptomi Mohammed műve.

Markolatának farésze fekete bőrrel bevont és ezüst sodronnyal van körülcsavarva. Az egyenes keresztvas ezüst lappal bevont és aranyozott, két hosszú tuskével bír, amelyek közül a felső markolat ezüst sodronnyával van körülvéve. A hegyes tojásdad idomú markolatkupakról egy négyszögletű szemekből álló és karikával ellátott ezüst lánc lóg le, amelynek karikás vége a keresztvasra van rátolva. A kupakon a Bebek-család címere van bevésve.

A hüvely felső része chagrinbőrrel bevont és aranyozott ezüst foglalványokkal ellátott. Az első hordkarikától, amely egy vésett művű pánton van megerősítve, egy vastag ezüst sodrony csavarodik a bőr fölött egészen a 45 ctm. hosszú díszes, domborúan kivésott arabeszkkel ékített boglárokkal és ezek között cartuche-okkal díszített csúsztató hüvelypántig. A boglárók közepén ékkő számára való foglalványrekeszek vannak, amelyekből azonban az ékkövek már hiányzanak.

A penge hossza 75 ctm., a markolat a keresztvassal együtt 12 ctm., ez utóbbi pedig 25 ctm. s ennek tuskéi 7 ctm. hosszúak. A kard súlya hüvelyestől 2 kiló. xvi. század.

A markolat kupakján levő címerben, a paizsban kettős kereszt van, melynek felső végéből kétfelé 3—3 toll nő ki. A sisakorom dísz,

amely azonban itt hiányzik egy növekvő koronás szűz alakja, melyet két delfin környez.

A címér mellett kétoldalt G. B. betűk láthatók. (Georgius Bebek.)

E kard tehát történetünk egy érdekes alakjáé, a sokat hányatott vitéz *Bebek György*é, az utolsó Bebeké volt.

A pelsőczy Bebek, vagy Bubek, Bebék, Böbek család egyike ősrégi családainknak, melynek eredetéről egész mondakör képződött.

Első okmányilag kimutatható őse a családnak Máté, kinek fiai Detre és Fülöp 1243-ban IV. Béla királytól Gömör megyében Berzéthe, Pelsőcz és Csetnek helységeket kapják.

Kardunk tulajdonosa a családfán IV. *György* (III. Ferencz fia) atyjával együtt eleinte Ferdinánd király híve, és mint ilyen 1552-ben Genuáig járt Miksa főherczeg elé követségben. Fülck várának a törökök általi elfoglalása után Isabella részére pártolt és Ferdinánd híveit, különösen a lőcseieket sanyargatta.

Atyja hatalmas úr volt a felvidéken, Gömör megye főispánja s felső-magyarországi főkapitány, emellett hatalmas birtokok ura. Birta Fülek, Salgó, Boldogkő, Szádvár, Krasznahorka nagyobb várakat, több megerősített kastélyt, valamint a pelsőczy és csetneki uradalmakat számos faluval. György e birtokokat még növelte. A panaszok a Ferdinánd-pártiak részéről mindinkább szaporodván ellenök, sőt az ellenök küldött német sereg is elégtelen lévén megfélemezésükre, 1556-ban atyjával együtt az országgyűlés által számkivetettek. Atyja Erdélybe ment, György azonban bent maradt és továbbra is harczolt az ellenpárttal s miután Ferdinánd látta, hogy e zavaros időkben meg nem fékezheti, tehát megpróbálta pártjára vonni az által, hogy Borsodban Zsolczát és Aszalót neki adományozta. Ekkor Ferdinánd részére állott, de hatalmaskodásait tovább is folytatta. Folytonosan harczban volt Veráncz Antal egri püspökkel is. A török ellen vitézül harczolt több ízben. Kardja, mely kétségtelenül török munka, szintén valamely törökön nyert diadalának hadi zsákmányából ered. 1562-ben egy hitehagyott török cselvetése következtében a füleki bég fogságába esett és Konstantinápolyba küldetett. Innen, miután Ferdinándnak nem sikerült őt kiszabadítani, — az ifjú Szapolyaihoz pártolt, kinek közbenjárására megszabadulván 1565-ben, annak hadi főkapitányává lőn. A következő évben egyik várát Szendrőt, Svendi Lázár Miksa király részére elfoglalván, ismét hűséget ígért, de hitelt nem adván neki Svendi, Szádváron leányait és nejét Patócsy Zsófiát fogta ostrom alá. Neje hosszú ideig vitézül védvén a várat, végül feladni volt kénytelen oly feltétel alatt, hogy családja és az őrség szabad elmenetelt kap s kincseit és ruháit is magával viheti, csupán a lovak és fegyverek foglaltatnak le. Kardunk is ekkor kerülhetett Svendi kezébe, ki azután azt az értékesebbekkel együtt bizonyára Bécsbe küldte ajándéku a királynak. György ez alatt visszavonult Erdélybe és Miksa királyon Kővár és Nagybánya város elfoglalásával állott bosszút. Meghalt 1567-ben. Neje a hős Patócsy Zsófia pedig 1583-ban. Csak leány gyermekei maradván, vele a Bebek-család kihalt.

Régi várai körül és birtokain azonban neve mai napig is él s a krasznahorkai várban fennmaradt ritka szép bronz ágyúi nevével és címérével kiállításunknak szintén egyik fődíszét képezik.

Irodalom: *Budai Ferencz:* «Polgári Lexikona». I. r. 202. 1. *I. Siebmacher:* «Wappenbuch». 1893. I. k. 46. 1. *Nagy Iván:* «Magyarország családai». I. k. 261. 1.

Csak mint érdekességet említjük föl, hogy *Demmin A.* általunk is többször idézett fegyvertanának 1052. lapján, valószínűleg Boheim valamely közleménye nyomán, Bebek Györgynek e kardján levő címérét, mint valamely ösmeretlen magyar fegyverkovács bélyegét adja ki.

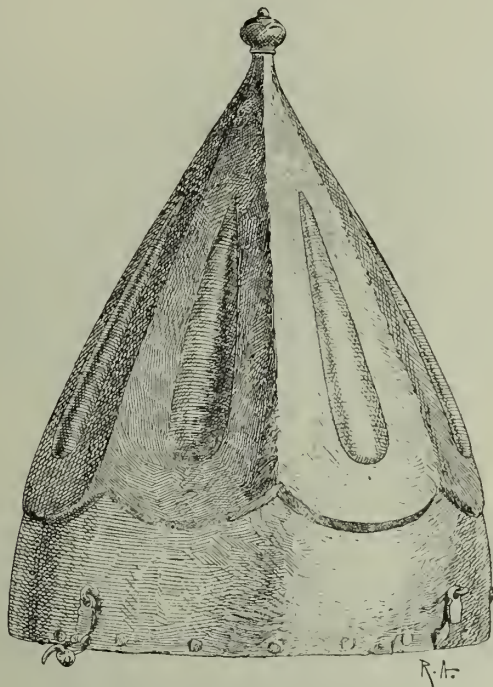
A bécsi udvari fegyvergyűjteményből.

Ő csász. és apost. kir. Felsége.

827.

Sisak (keleti), kovácsolt, vésett és aranyozott vashól, korona alakra metszett gombban végződő csúcscsal. Ellenző, orrvédő vas, fül- és nyakvért hiányzik. A sisaksapka kifelé domborított nyolcz háromszögű, lapos kúpban fut a csúcsnál össze s a kúpok mezejében hasonló alakú féldomború csíszolt vaskúpokkal van ékítve, és egyik kis kúpban török jeggyel ellátva, mely egy konstantinápolyi arab fegyverkovács

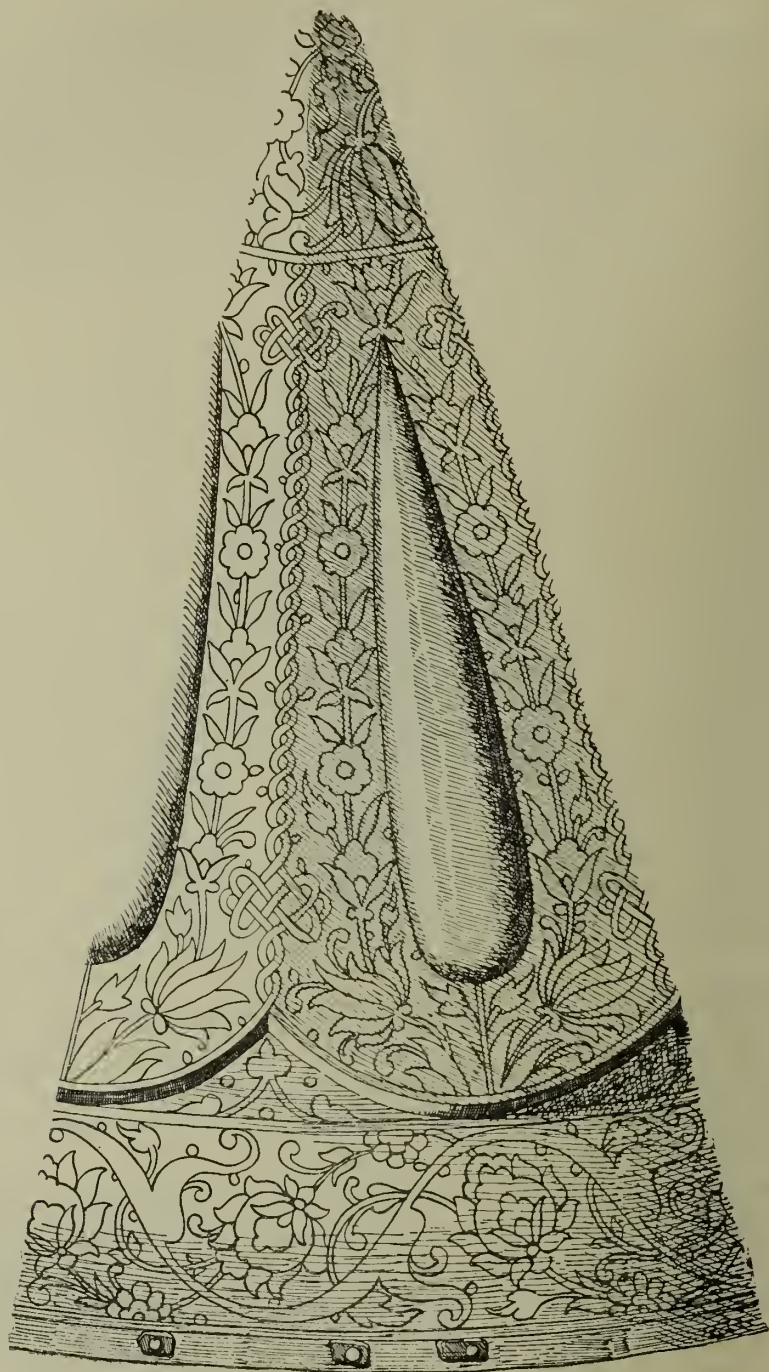

bélyege. (Lásd «Catalogue des Collections C. Le Musée d'Artillerie en 1889. III. K. Marques ou poinçons». 8. tábla S. 98.) Ezen jel II. Mohamed szultán fegyvertárának bélyege. Kufi írás, értelme «illahi», azaz «az istenért». Ezen jegy lefordított alakban A. Demmin «Die Kriegswaffen» című munkája 1054-ik lapján is előfordul, de értelme rosszul van visszaadva. Itt kiadva a 3212. számú puska leírásánál. A sisaksapka aranyozott, perzsa motivumú bevéssett virágokkal s a kúpeleken stilizált szalagfonással gazdagon ékített. A meglevő rész hasonlít a Zrinyi Miklós sisakjához. (Lásd W. Boeheim: «Kunst-historische Sammlungen des Allerhöchsten Kaiserhauses. Waffensamm-lung», Wien 1894. Folio XVIII. tábla, 2. szám.)

A sisaksapka magassága 30, szélessége 21.5 ctm. Súlya: 1.80 gr. xv. század második fele.

A fraknoi várból.

Esterházy Pál hg.

828.

Lóhomlokdísz címér paizsalakban ezüstműből, külső felületén tűzben aranyozva. A homlokdísz xv. század végéről való gothikus áttört művű ezüst lombdiszítéssel van ékítve, a melyen doboló, hegedülő, dudáló, tilinkozó, zenélő alakok vannak; aombok között pedig

állatok vannak kiöntve. Egyes virágokon a zománczozás nyomai láthatók. A hármass bordájú szegélyt, chrysopras, gránát, türkisz ékkövek rekeszes foglalványokban veszik körül, valamint a lombdiszítmenny ágai között is hasonló félékkövek és három nagyobb hegyi jegecz látható. Az ékkövek egy része (9 drb) hiányzik.

A közepén szívalakú vért közepén 7 1/2 ctm. hosszú, 1 ctm. átmérőjű tolltartó hüvely van megerősítve, a melyen szintén ezüstműből

készített virágok láthatók, melyeket közéjük apró gránátok díszítenek.

A hüvely alatt kerek carneol van befoglalva, melynek égetett fehér felületén koszorúban IHS | MARIEF | ILIVS felirat olvasható. A carneol alatt zöld zománczos kerek lapon 1565 évszám I B betűk és egy *nyílazó oroszlán* alakja domborodik ki, a hüvely felett pedig ugyancsak zöld zománcz alapon két ezüstbe vésett czímerpaizs van felforrasztva, a melyek közül az egyikben RASKAI és hármashalmon álló gyűrűt tartó holló, a másikban BODO név és néhány virág látható.

Az egész mű úgy látszik, hogy különböző rendeltetésű ötvösművek darabjaiból lett összeállítva.

Az egész homlokdísznek a fejkantárhoz való megerősítésére négy kis karika szolgált.

Hossza 29 ctm., legnagyobb szélessége 18 ctm.

A három czímerpaizs közül a nyílazó oroszlán ismeretlen ugyan előttünk, de ez határozza meg műtárgyunk korát az 1565 évszámmal. Miután pedig másik két czímerpaizsunk ugyanegy munkáju az előbbennel, így kétségtelen, hogy szintén azon korból származik. És ezt a történelmi adatok is bizonyítják. Két czímerpaizsunk közül egyik a raskai Ráskay, a másik pedig a györgyi Bodó családé. A két czímer egymás mellett a férj és nő czímere kell hogy legyen. És csakugyan mint egy 1511 augusztus 15-ikén kelt oklevélből kitünik, Ráskay Erzsébet, Bodó Ferencz neje volt.

A Ráskay család ma már kihalt, a Guth-Keled nemzetségből ered és egyes tagjai már a XIII. században zászlós urak. Erzsébetünk atyja Balázs, Mátyás király budai várnagya, később pedig 1518-ig tárnokmester volt.

Férje Bodó Ferencz szintén nevcs nemesi családból származik, mely ugyan csak Mátyás király alatt szerepel és emelkedik. Gergely szintén épúgy mint Ráskay ezt megelőzőleg budai várnagy és utóbb kir. tárnokmester volt. Gáspár, Ferenczünk atyja, Mátyásnak gyermekségétől híve. 1457-ben vele együtt volt bebörtönözve, utóbb a királyné főajtónállója, és ő volt az, a ki a nagy király holttestét Bécsből a Dunán Budára kísérte.

Ferencz a XVI. század egyik kimagasló törökverő hőse. 1518-ban II. Lajos király tanácsosa. A mohácsi vész után Szapolyai tántoríthatlan híve és hadvezére. Mint ilyen folyton Ferdinánd ellen harczolt, mignem Eger mellett csatát vesztvén, elfogatott és Bécsbe vitetett. Ekkor kétszáz magyar úr vállalt érte felelősséget, de ő maga visszautasította, mert nem akart Szapolyaitól Ferdinánd pártjára állani. Bécsi fogságában halt is meg.

(Irodalom: *Nagy Iván* Magyarország családai. I. k. 138. és IX. k. 634. *Turul Dr. Csáinki Dezső*. Harmineczhatpecsétes oklevél 1511-ből. 1887. 53. lap. *Orsz. Levéltár*. DL. oszt. 22193. sz. *Budai Ferencz* Lexikona. I. k. 252. 1. *J. Siebmacher's Wappenbuch*. I. k. 70. 1. és IV. k. 534.)

E történelmi adatok bizonyára csak becsesebbé teszik előttünk ez ötvösművet. A melyet tekintve a két családnak szerepét Mátyás udvarában, egyes részeiben az ő híres ötvöseitől is származhatóknak joggal gondolhatunk.

XVI. század.

Jurie Lavandal Gusztáv dr.

833.

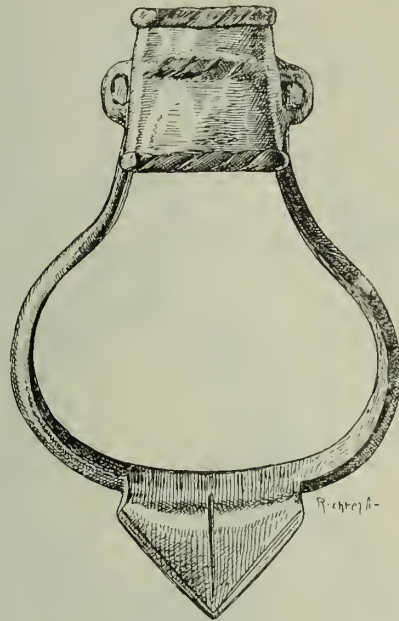
Kengyel kovácsolt, czinezett vasból, a melynek szárai körtealakúan hajlítottak és a talpallónál háromszögű kiugró lemezzel bírnak. A kengyelszárak végéhez a kengyelszík fedésére egy négyszögű, külső felületén hárombordás vaslemez van szögecselve.

A kengyel magassága 15 ctm., legnagyobb szélessége 12 ctm.

Hasonló kiadva: *W. Boheim* Waffenkunde 213. lap, 235. ábra, a hol az ábra magyarázatánál ó-magyar kengyelnek, a szövegben pedig török üzengi-nek neveztetik. Továbbá *A. Schlieben*: Geschichte der Steigbügel (Annalen des Vereins für Nassauische Alterthums-kunde u. Geschichtsforschung) XXIV. k. 1892. III. tábla 148. ábra. xv. század.

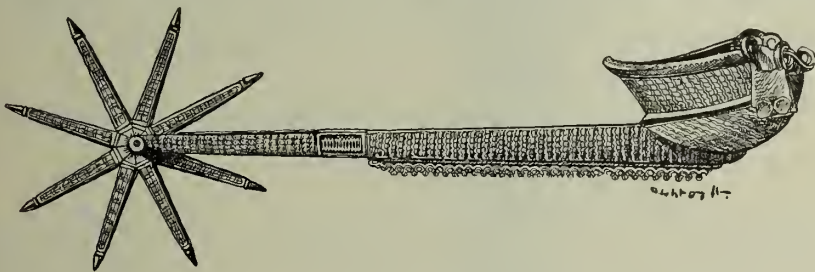
A bécsi udv. fegyvergyűjteményből.

Ő császári és apost. kir. Felsége.

834.

Tornasarkantyú vasból, vésett díszítéssel, arabsforma. Hasonló alakú sarkantyúkat találni Lengyelországban is. A sarkantyú szárai csolnak csucsához hasonlóak, széles lapos lemezből készültek, a melynek alsó része kiugró haránt futó sávokkal, a felső része szintén

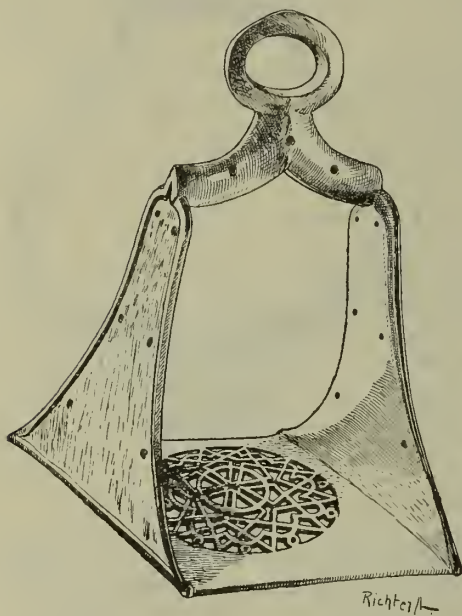
olyan kevésbé ferde sávokkal díszített. A szár közepén egy hosszúkás négyzetben össze nem függő minusculás betűk láthatók. A tarajtartó lapos és mindkét oldalán pikkelyszerű díszítéssel, alján csaknem kétharmadrészben áttört művű finom lóherlevéldomú góthikus párkánnyal díszített. A nyolczágú csillagtaraj hosszú ágai végükön tüskeszerűen kihegyesednek és vésetekkel díszítettek. A szárak közötti távolság 6,5 ctm., a tarajtartó hossza: 21 ctm., a taraj a suga-

rakkal együtt: 12 ctm. xv. század. (Hasonló kiadva: *Boheim W. Waffenkunde*. 227. lap. és *Angelo Angelucci. Catalogo della Armeria Reale, Torino* 1890. 163. lap.)

Lőcse szab. kir. város hatósága.

836.

Kengyel, keleti alak, úgynevezett sim-rikab; kovácsolt vasból, széles, Salamon pecsétjét [műhiir-i szülejman] ábrázoló áttört művű talpallóval és három szög alakú szárakkal. A szárak oldalai vékony, keskeny párkánynyal bírnak s rajtuk nyolcz kis lyuk van átütve. Valószínű, hogy a kengyel szárainak eme mélyebb részében valami díszes vésett lemez lehetett beerősítve. A kengyel a szíj számára lapos, kerülékalakú füllel ellátott, amelynek nyakán három lyuk van és szétszórtan beütött vonalkákkal díszített.

[Lásd: *Angelo Angelucci Catalogo della Armeria-Reale. Torino*. 1890. 162. lap. D. 107. sz. a. s u. a. 55. lap, a hol hasonló kengyel ábrája látható. Hasonló kiadva még: *Demmin: Die Kriegswaffen*.

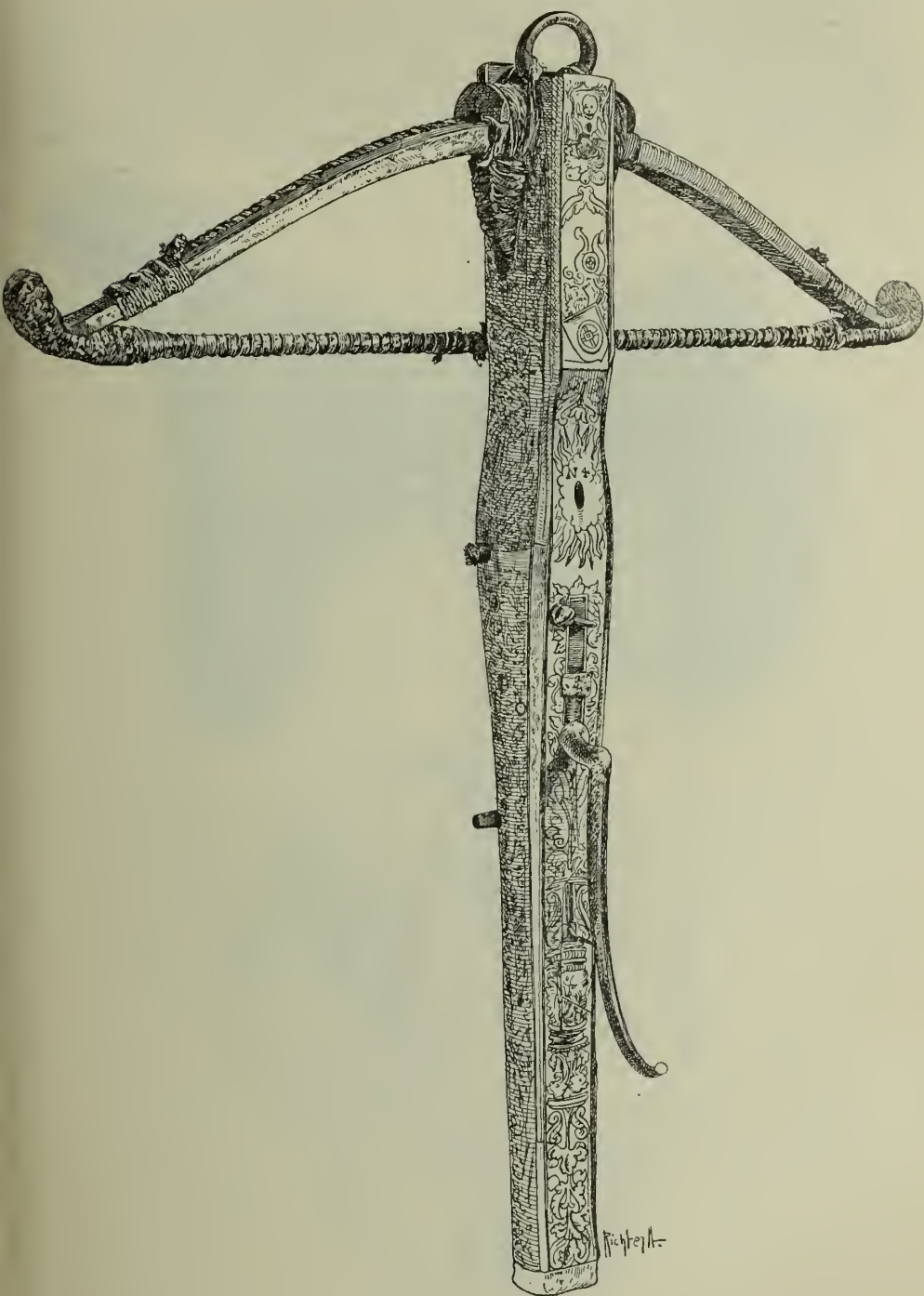
654. lap. 20. á. *Boheim: Waffenkunde*. 213. l. 236. á. és *Schlieben A. Geschichte der Steigbügel. Annalen des Vereines für Nassauische Alterthumskunde und Geschichtsforschung* XXIV. kötet, IV. t. 223. 221. 319. ábrák.] xvi. század.

Armeria-Reale turini olasz királyi fegyvergyűjtemény.

837.

Számszeríj, halászlát és vadászjelenetekkel vésett elefántcsonttal teljesen borítva. A kurta, vastag íj aczélből van és vastag pattintó húrja czérnasodrattal van körülcsavarva. A számszeríj hátán címerpaizs van, mezejében egy küllös kerékkel. A paizsfedő sisak fölött a sisakoromdísz vadászkürtök közzé állított négy küllös kerék képezi. Ez alatt N. 4. van bevésve. A számszeríj hossza 63,5, az aczélij át-mérője 57 ctm. xvi. század eleje. Hasonló II. Miksa számszeríja, mely ki van adva *Boheim* albumában. XL. tábla 3. sz. alatt.

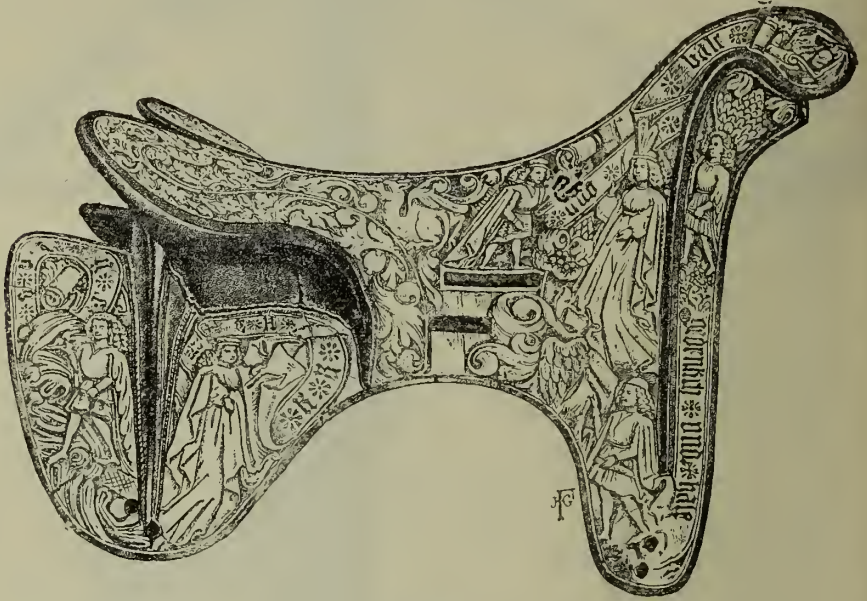
Wilczek János gr.

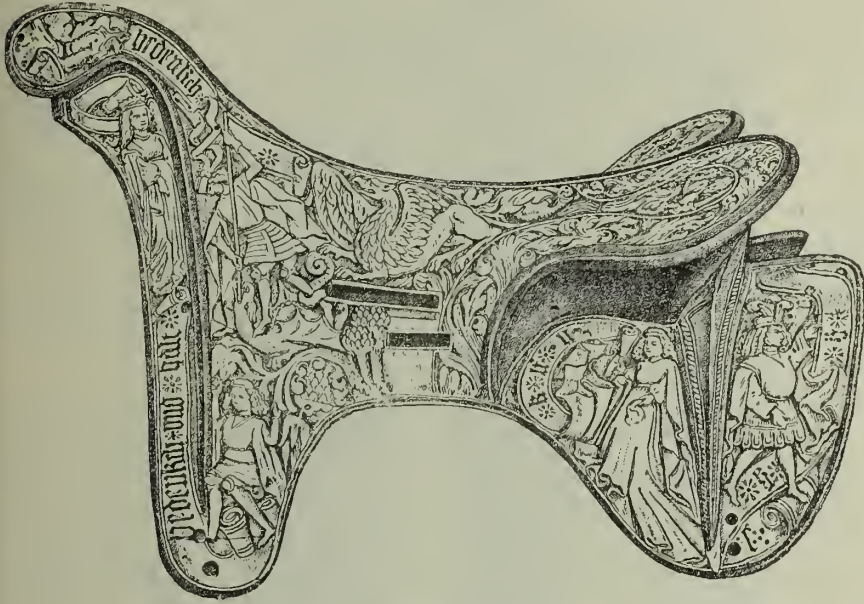
838.

Nyereg, fából faragva, kívül alak-, szalag- és lombvésetekkel gazdagon fődött elefantsonttal teljesen borítva. A nyereg belseje nyers bőrrel s ezen fölül nyírfa héjával van beragasztva. A nyereg felső lapján az elefantsonttal nem borított farészek, valamint az

egyes mezőket elválasztó gerincz-pántok és a nyereg szegélypántja cizinóber-vörösre vannak festve. Az elefántesont borításon xv. századbeli viseletű férfi és női alakok, szárnyas griffek s a sárkányt ölő szent György alakja van kivésve. A nyereg támlapja kettes körlap. A nyeregkápa pedig kosorr alakban görbülő és végén két lapra osztott. Egyik oldalán mozsarat irányzó két majom van kivésve. Az

alakok közti tért kitöltő fák és stilizált virágok közt szalagok futnak, melyek bevéselt és feketére festett betűkkel és jelmondatokkal vannak díszítve. A nyereg elő részén ily jelmondat: *Wedenhđ und halt* mindkét oldalon s ennek elő része a kápán és második része a közép lapon ismételtlen előfordul, míg a hátsó lapokon a szalagokon K, G, L és S betűk különböző távolságokban többszörösen fordulnak elő.

A hullámos alakban faragott éles, magas gerinezű nyeregbe két oldalt a hasalló- és kengyelszíz részére két-két hosszénégyszögű nyílás van kivésve, míg a nyereg-szárai négy csúcsában páros lyuk vanfúrva. Az egyik sarokban paizsba vésve kereszt, valószínűleg a készítő mester jegye látható. (Ezen és más hasonló nyergek leírása az Archæologiai Értesítő [új folyam] 1894. évi XIV. kötet 1. füzetében ki van adva.) A nyereg súlya 3 kilo 500 gr. xv. század. A körmendi várkastélyból.

Batthyány-Strattmann Ödön hg.

839.

Kengyel, jobb oldali, vasból, melynek nyújtott kerülék alakú talpallójából kiemelkedő, hengerded, egyenes szárai fölül egy előre görbülő ív alakú tengelylyel vannak összekötve. A kengyel szárai közül a nyereg felé eső kurtább, miáltal a kengyel a nyereg felé dülő rézsutos állást nyer. A külső szár a szíjtartó tengelyen alul két ágúvá alakul s végeik a talpallóban ismét egyesülnek. A talpalló szélei kívül bordázottak és a kettes szár mellé fölfutva, csúcsíves motívumú áttörésekkel bírnak. Az erősen párnázott tornanyergekhez alakított kengyel szárai közti legnagyobb átmérő 11,5, fölül az összekötő tengely hossza 5,5, a kisebb szár magassága 10,5, a nagyobb szára 13 etm. xv. század.

Nyáry Jenő br.

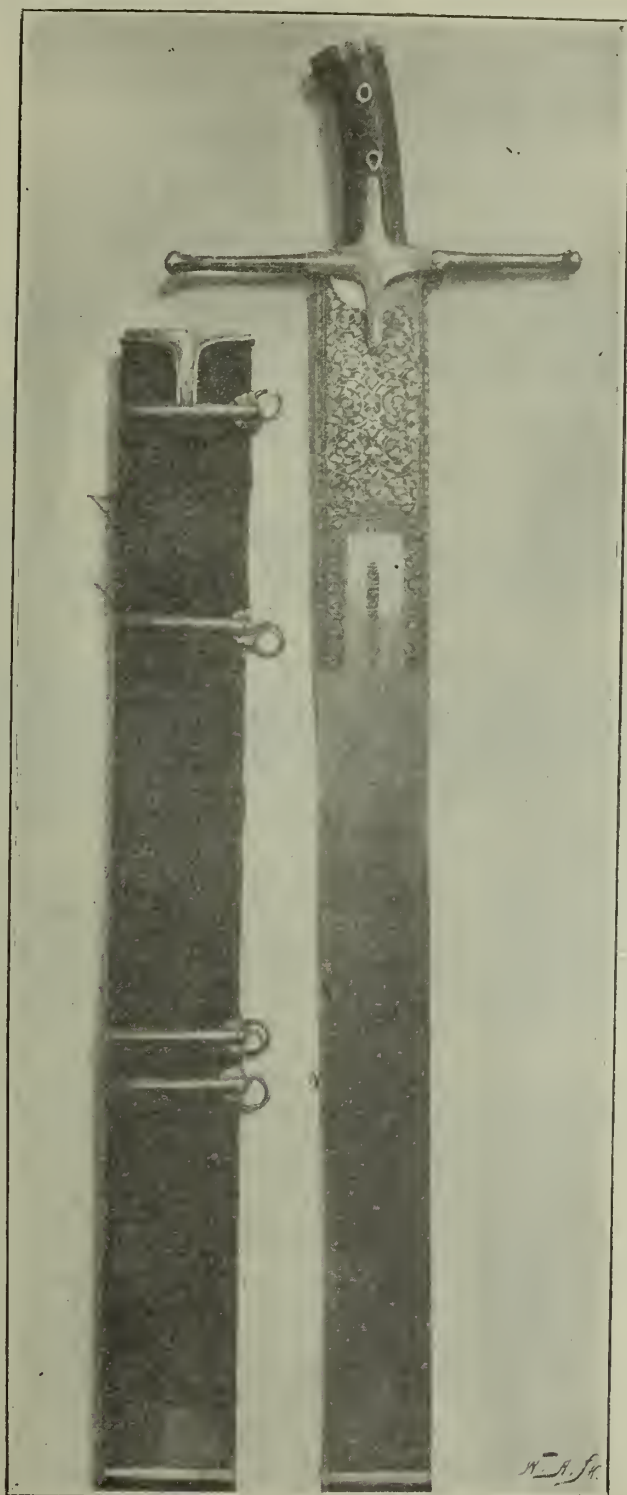
842.

Kard, egyenes, kétélű széles pengével, a melynek markolat felüli részén mindkét oldalát aranyozott beétegetett arabeszkék díszítik. Az arabeszk végén négyzetes keretben a készítő fegyverkovács neve, illetve bélyege olvasható:

عمل محمد الانصري

Amel-i-Mohammed el anszari (a medinai Mohammed műve).

A bélyeg felett a penge közepén mintegy etm. széles szalagon a 48 szura «A győzelem» bekezdése van aranyozott betűkkel beétegetve. A mondat vége már nagyon lekopott. Ide iktatjuk e szurát

eredetiben és fordításban, miután az a legtöbb török eredetű fegyveren olvasható.

«A győzelmi» szura első verse:

اِنَّا فَدَكْنَا لَكَ فِتَاكًا مَّيِّبًا لِيَغْفِرَ لَكَ
 اَللّٰهُ مَا تَقْدَمُ مِنْ ذَنْبِكَ وَمَا تَاخُرُوْهُ يَتِمُّ
 نِعْمَتُهُ غَلِيْكَ يَدِيْكَ صِيْرَاطًا مُّسْتَقِيْمًا

Inna fatahna laka, fathan mubinan li-jaghfira laka allahu ma takka-el dama min dzanbika va ma ta akkára va jutimma nimatu ha aleika va jadijaka szíráthan musztakhiman.

Valóban mi nyilvános győzelemre segítettünk téged, hogy lásd, miként az Isten megbocsátja bűneidet és kegyelmet gyakorol veled, és az igazak útján vezet.

A kard keresztvasa egyenes, végén kis gombbal s közepén rövid tuskével ellátott aranyozott ezüsből készült. A markolat farészét piros selyem borítja, kupakja pedig tojásdadalakú és aranyozott ezüst.

A hüvely barnapiros bársonnyal bevont és négy hordkarikával bír; csúsztatója széles s külső oldalán arabeszekkel díszített. A hüvely foglaltványai aranyozott ezüsből valók.

Méretei: A penge hossza 92,5 ctm., szélessége 6 ctm., keresztvasa 12 ctm., míg a két túske együtt 9 ctm., a markolat 11 ctm.

A kard súlya hüvelyestől 2 kilo 100 gramm.

A császári gyűjtemény leltára kardunkat Thury György kapitánynak tulajdonítja.

A kard maga a xv. század végétől való s csak későbbben juthatott Thury György birtokába, valószínűleg mint török hadizsákmány.

A közép-thúri «Thúri» család okmányainkban a xv. században kezd szerepelni. 1422-ben éltek Hont megyében Mihály és Imre. János 1464-ben királyi ember, Miklós pedig Mátyás király alatt szerepel. De a család legnevesebb tagja a vitéz *Thúry György* kapitány. Ferdinánd és Maximilian királyok alatt harezolt folyton a török ellen s azoknak valódi réme volt. 1544-ben a sági várban lakott, innen sietett ő Balassa Menyhért védelmére Lévára, meghallván a törökök ágyúzását. Jelen volt 1552-ben Eördögh Mátyás vezérsege alatt, a palásti mezőn esett szerencsétlen harezban. Ott ő szabadította meg az olaszokat a török kezéből. Lévai kapitány volt 1558-ig, a mikor Lévát a király Dobó Istvánnak ajándékozta. Innen Palotára ment kapitánynak. Innen ment ő 1563-ben Maximilian koronázására Pozsonyba, hol az ünnepélyek alatt régi szokás szerint Gyulaffy Lászlóval sok néző előtt bajt vívott. Mint palotai kapitány 1566-ban míg Zrínyi Szigetvárbán hősi halált halt, Arszlán budai pasa ellenében hősileg megvédte a gondjaira bízott várat.

Eek gróffal, Győr parancsnokával Palotáról Veszprém és onnan Tata alá sietett, résztvevén azok felmentésében. Majd százhusz huszárjával Maximilián győri táborába vonult. Itt a kémszemlére jött Mohammed székesfehérvári béget megver-

vén és elfogván, Maximilian ezen hőstetteért őt az egész tábor előtt lovaggá ütötte és nagy arany lánczot függesztett nyakába.

Itt bemutatott kardja arabs felirása szerint is régi arabs pallos levén, ezt is bizonyára a török elleni harcaiban zsákmányolta.

Valódi ostora levén a töröknek, ezek mindent elkövettek megejtésére, a mi végre sikerült is. Thúry 1571-ben kanizsai kapitány volt. A törökök valami ürügy alatt kicsalták a várból s hősi küzdelem után megölték. Fejét levágva Konstantinápolyba küldték. Testét pedig Zrínyi György temettette el Kanizsán.

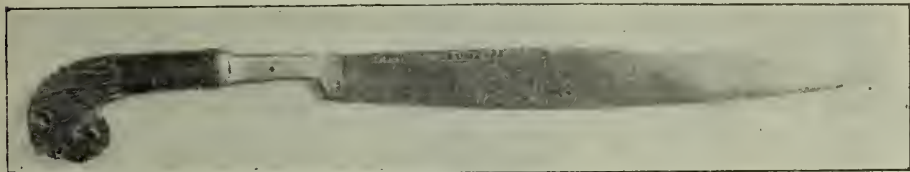
Irodalom: *Budai Ferencz*. Polgári Lexikona. Pest. 1866. III. k. 291. 1. *Nagy Iván*. Magyarország családai. Pest 1865. II. k. 191. 1. *J. Siebmacher*. Wappenbuch. IV. k. 669. 1.

Lásd *Boeheim W.*: Album hervorragender Gegenstände aus der Waffensammlung des allerhöchsten Kaiserhauses. XVIII. táb. 1. ábra 15. lap.

A bécsi udvari fegyvergyűjteményből. Ő cs. és ap. kir. Felsége.

843.

Pallos (testőrségi dísz), kissé domború, kés alakú súlyos, hosszú nyakú vastag pengével, mely közepétől kétélű hegyes csúcsba fut ki. A penge közepén két oldalt szent András kereszt között korona, fölötte

F A betűk s a foka mentén két oldalt MATER DEI MEMENTO MEI 1551 felirat van, oly módon alkalmazva, hogy a betűk és díszek közei vannak kiéttelve. A vastag, ormóttan famarkolat egy előre hajló nagy, faragott oroszlánfejben végződik, mely fehér alapon vörösre van mázolva. A penge hossza 61 ctm., legnagyobb szélessége 7 ctm. Súly 1 kgr. és 500 gramm.

A kismartoni várkastélyból.

Esterházy Pál hg.

847.

Sarkantyú (egy pár), ezüsből, egyenes lapos négyélű, 12 ctm. hosszú, elején és végén aranyozott arabeszk vésetekkel díszített tarajtartóval, amelyben egy kis tizenkét ágú csillagtartaj alig kiálló sugarakkal van megerősítve.

A közép bordás síma száruk egy-egy lefelé álló kis füllcel bírnak, amelybe aranyozott boglárú ezüst kapcsolhoz erősített finom ezüst fonatú, hét vésett és aranyozott ezüst boglárval díszített szíj van erősítve, rajta kapocszal ellátott aranyozott csattal.

A száruk végén nehéz ezüstláncz lóg, míg a külső szár oldalán egy turbán alakú gömb van. A száruk közötti távolság 8·5 ctm. Súly a 300 gramm. xvi. század.

A kismartoni várkastélyból.

Esterházy Pál hg.

852.

Kard, rövid egyenes, hegye felé hirtelen keskenyedő pengével. A kard pengéjén levő arannyal edzett föliratok teszik a kardot rcánk nézve különösen becsessé. A penge mindkét oldalán egy négyszögű paizsba zárt kereszt, összefonódó szalagdíszítéssel, amelynek végén majusculás betűkkel az egyik oldalon COLOMANUS EPS a másikon REX HVNGARIE van beedzve. A mondatok végén egy-egy kereszt van bevésve. A vastagon aranyozott keresztvas sárkányt ábrázol. A markolat gombja két 5·7 ctm. átmérőjű kissé domború kör alakú lemezből áll, amelyek vasból vastag aranyozással készültek. A markolatot narvaly (Xiphias)hálnak orrcsontja képezi.

A penge hossza 77 ctm., legnagyobb szélessége 6·5 ctm., a markolat 9·5 ctm., a keresztvas 20 ctm. Súly a 1 kiló.

Valószínűleg olasz, velencei munka.

Kardunk fölirata teljesen zavarba hozta *Boheimot*, Kálmán királylyal tévesztvén össze az itt említett Kálmán püspököt, holott az nem más, mint Róbert Károlynak 1317—75 körül élt természetes fia, aki előbb váradi kanonok, 1337-től pedig élte végéig győri püspök volt s kinek, mint tényleg királyfinak, valószínűleg hízeltéskéből véste be az olasz mester neve elé a Rex szót.

(Lásd W. *Boheim*: «Album hervorragender Gegenstände aus der Waffensammlung des allerhöchsten Kaiserhauses». VII. tábla, 2. ábra, 5. lap és U. a. «Führer durch die Waffensammlung». 16. lap. 18. szám és Waffenkunde 243. lap. Nagy Géza: «A magyar középkori fegyverzet-ről». Arch. Ért. 1890. évf. 301. lap.)

A markolat és keresztvas a xv. században készült.

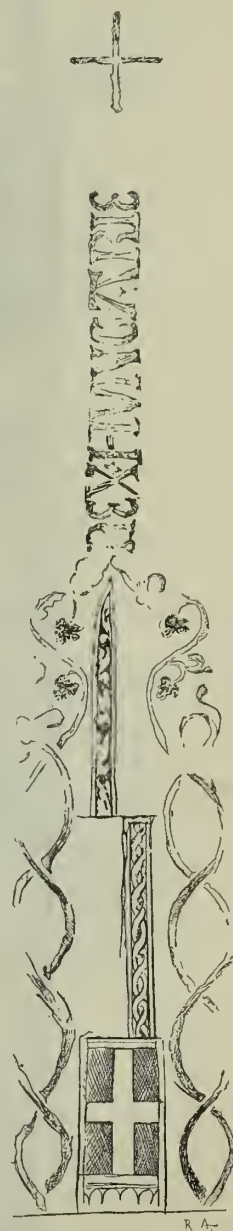
A bécsi cs. és kir. udvari fegyvergyűjteményből.

Ő csász. és apost. kir. Felsége.

853.

Kard, egyenes, kétélű pengével, amelynek egyik oldalán recézett alapon arannyal kivert virágdíszítés, egy négyzetben valamint egy nagyobb körben összekuszált török betűkkel bevett fölirat van díszítés gyanánt beverve.

A markolat hengerded, fekete bőrrel bevont s végén ferdén leszegett vörösréz kupakkal ellátott. Az egyenes keresztvas feketére befuttatott és közepén négy élű domborodással bír. Hüvelye chagrin-

852. Kálmán püspök kardja.

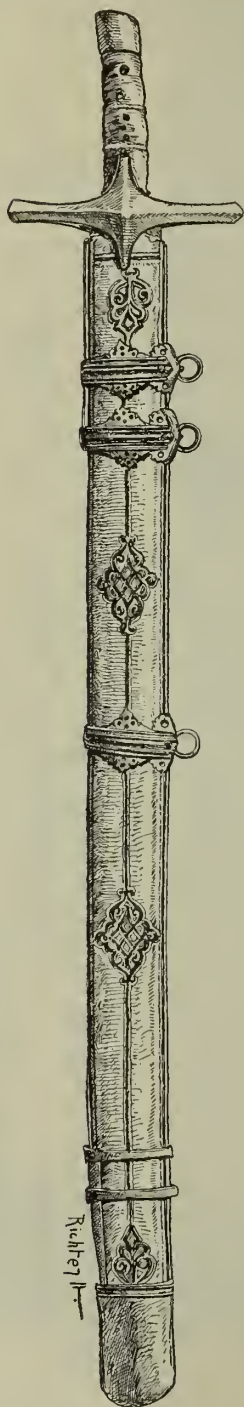
bőrrel bevont fából van és külső oldalán préselt arabeszk díszítéssel bír. A három hordkarika széles vasfoglaltvánnyal ellátott. A foglaltványpántok bordázottak s áttört mívűek. A hüvely széle 8 mm. széles elefántcsont lemezzel van beszegve.

E kard állítólag Castriota György más néven Skanderbég tulajdona volt.

Hossza 89 cm., szélessége 5·5 cm., a keresztvas 18 cm., s mindkét tuskéjével együtt 7·8 cm. Súly 1 kiló 900 gr. xv. század.

A bécsi cs. és kir. udvari fegyvergyűjteményből.

Ő csász. és apost. kir. Felsége.

853

853

855.

Zászló részlet, piros damaszt selyemből, beszőtt virágdíszszel. A hosszúkás négyszög alakú zászlódarab, melyhez a rúd egy darabja is hozzá van fűrészelve, egyik oldalán a szűzanya balján a gyermek Jézussal, arany sugarak által körülvéve van szépen festve, fölötté pedig e hiányos fölírat ... RIA PATRONA H ... olvasható. A másik oldalon Magyarország címerét és (D)EUS et CÆ szintén hiányos fölíratot látjuk. A zászló mindkét oldalát a fölírat fölött növényi ornamentikával, festett és aranyozott szalag ékíti. Az alsó részében igen tépelt zászlómaradvány szélessége 54 ctm., hossza pedig 1 m. 15 ctm.

A hagyomány szerint Batthyány Károly, a mohácsi csatában, nem akarván a boldogságos szűz alakjával ékített zászlaját a pogány törökök kezébe jutni hagyni, miután a nagy zászlót egészen el nem vihette, kivágta abból a szűzanya képét és ruhája alá rejtve, szerencsésen eljutott németujvári várába, hol azt azóta kegyelettel őrzí a család. xvi. század.

A németujvári várból.

Batthyány Iván gr.

856.

Tornakengyel, fedett, csíszolt vasból, melyen az egyszerű, patkó alakúan hajtott vasból készült kengyelszárakhoz a kerülék alakú vas talpalló szögecseléssel van hozzá erősítve s a kengyelből vas papucs nyúlik előre s oldalt széles, nagy bokavédő vaslap van a külső kengyelszárhoz szögecselve.

A kengyelnyílás átmérője 12.5 ctm., magassága a szíjtartó füllel együtt 14.5 ctm. A papucs hossza 18.5 ctm.

A bokavért szélessége 13, magassága 16.5 ctm. xv. század.

Wilczek János gr.

857.

Sisak, kovácsolt, síma vasból, két lyukkal áttört rovátkos élű taréjjal. A lefelé csukló és közepén hegyes csúcsba kiugró arczvéd csak jobb oldalán áttört rácsozatú. A nyak körül sárgaréz pitykékkel díszített tarkóra sárgaréz forgótok van szögecselve.

A sisak magassága a taréjjal 29 ctm. (Hasonló alakja van a Thurzó György nádornak [1609—1618.] tulajdonított s a m. n. muzeumban levő

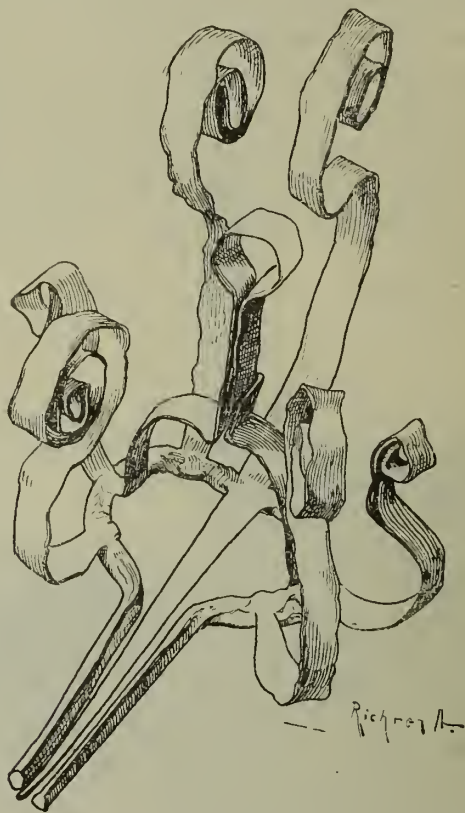
sisaknak. Lásd: Hadtörténelmi Közlemények 1888-ik évfolyam, 193. 1. és a bécsi udvari fegyvermuzeumban. Lásd: Führer durch die Waffensammlung des Allerhöchsten Kaiserhauses Wien. 1889. 8-adr. 129. 1. 750. sz.) XVI. század elejéről. Súlya: 4100 grm.

A fraknói várból.

Esterházy Pál hg.

858.

Doromb. Kovácsolt vasból. A doromb maga kulcsfogantyúhoz hasonló, egy ércnyelvel. Ennek testére hat felkunkorított rezgő

van forrasztva, szintén kovácsolt vasból. A XVI. század végéről. Valamely irreguláris horvát csapat tábori zenekarából.

Legnagyobb hossza 16 ctm., szélessége 10 ctm.

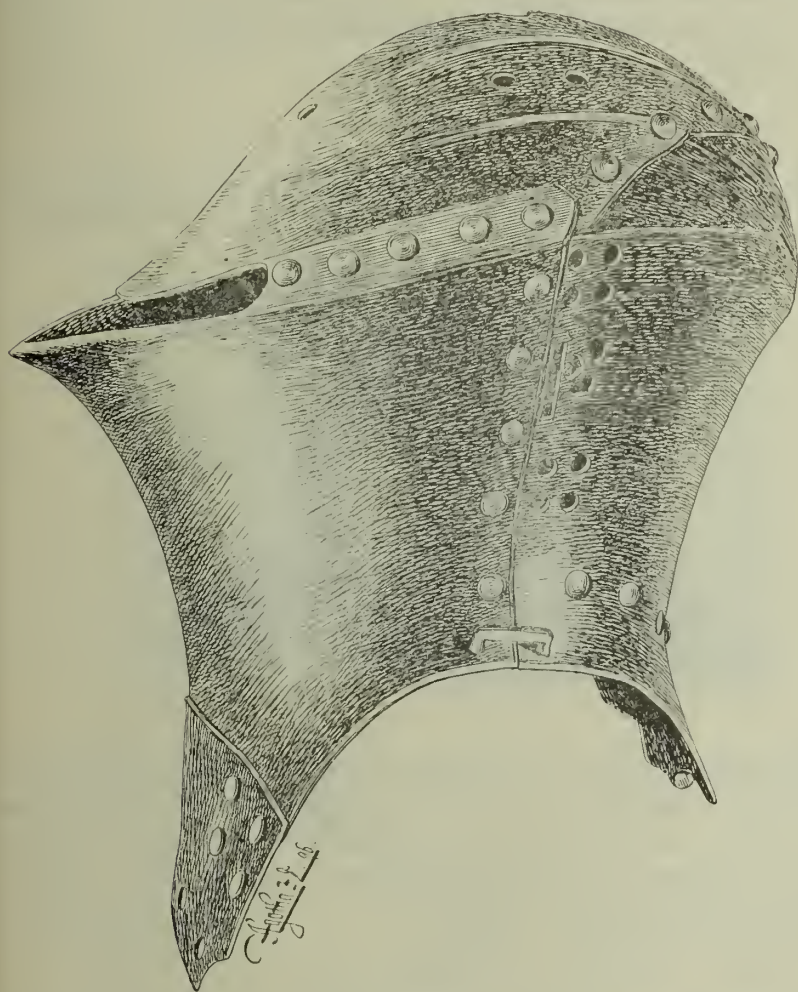
Az ambrasi várkastélyból.

Ő cs. és ap. kir. Felsége.

859.

Tornasisak, kovácsolt, csiszolt vasból négy külön részből sárgaréz fejű szögekkel összeszögecselve. A hátsó részen az előrészhez való illesztésénél két oldalt középen szívalakú és alul-felül négye-

sével alkalmazott áttört művű lélegző lyukak vannak alkalmazva. A sisak teteje négyszeresen bordázott és körül párosan alkalmazott nyolcz lyukkal s közepén egy nagyobb négyszögű lyukkal van áttörve. A látórés kiterjedt szív alakban kivájt. A mellvért két

oldalt négy-négy sárgaréz fejű szöggel volt a sisak vállához szöge-
eselve s alsó szélén négy nagy kerek lyuk van rajta áttörve. A hátsó
rész alján a hátvért részére (mely hiányzik), csuklóvas van alkal-
mazva. A sisak súlya 11 kiló 30 gr., magassága 41 etm. (Hasonlót
kiadva lásd «Waffensammlung Kuppelmayr», München 1895. XVI. tábla
71. sz.» és «Die Waffensammlung des Herrn A. Ullmann» München
1891. II. rész. 13. ábra.) xv. század vége.

Wilczek János gr.

861.

Zarándokbot, feketére festett, hengerded alakú kőrisfából, tetején és középrészén egy-egy nagy fagommbal. A bot egymásról lecsavarható két részből áll, melyek közül a felsőbe egy hosszú kétélű aczélnyárs van beerősítve mely a bot alsó részébe van mint hüvelybe bujtatva. A nyárs hossza 88 ctm. A bot hossza 196 ctm.

XVI. század.

Wilczek János gr.

862.

Sisak (Eisenhut), kovácsolt, csíszolt vasból, lefelé hajtott karimájú kalaphoz hasonló, melynek karimája hegyes csúcsban ugrik

ki. A sisaksapka teteje négy lyukkal és a karima fölött körül lyukakkal van áttörve, melyek közül hét lyukban a béllés odafoglalásához a szögecselések még benn vannak. (Hasonlót kiadva lásd «Waffen-sammlung des Herrn A. Ullmann» München, 1891. II. rész 12. ábra.) Súlya 1 kiló 500 gramm. XVI. század.

Wilczek János gr.

863.

Tornasarkantyú (2 drb), kovácsolt vasból. A rövid száruk és a tarajtartó szélesek, laposak, a nyolczágú csillagtaraj a tartóból csak 1 ctm.-re áll ki.

A száruk végén fölül egy-egy kerek, alul pedig a hátra felé leszeggett sarokban egy négyszögű nyílás van.

A száruk közötti távolság 83 ctm., magasságuk 6 ctm., a kissé fölfelé álló tarajtartó 13 ctm.

A száruk és a tartó 4 ctm. szélesek. A XVI. századból.

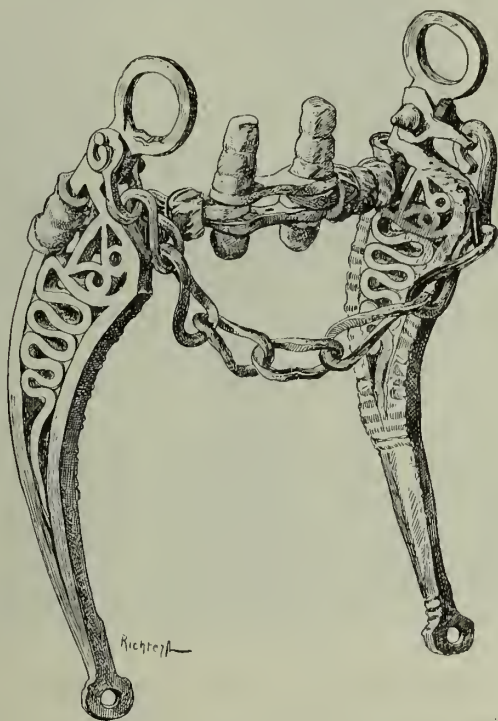
Wilczek János gr.

864.

Zabla, tengelyes, fölhajlott és áttört művű szárakkal, amelyeknek végén egy nagy karika előtt nyolczas szemű láncz van alkalmazva. A tengely három részre tagolt és csuklós szerkezetű. A két egyenes tengely részen három-három bordás gyűrűvel. A szárak hossza 17 ctm. XVI. század. Valószínűleg újabbkori utánzat.

Egri r. k. érseki lyceum múzeuma.

868.

Sisak, kovácsolt vasból, félgömb alakkal. A sisaksapka tetején tíz széles borda fut végig, különben egészen síma. A sisak elején egy csuklón járó kissé görbült végén két félkörű lemezzé szétváló 15 ctm. hosszú orrvédő, a hátsó részén trapez alakú kis bordás vaslemez szintén csuklós pánttal van megerősítve.

A sisak alsó széle kiemelkedő és rajta köröskörül lyukak vannak beverve.

A sisak magassága 15.5 ctm., haránt átmérője 18.5 ctm., hossz-átmérője 21.5 ctm. Súly 1 kiló.

(Hasonló kiadva: Waffensammlung *Kuppelmayr*: XVII. tábla, 91. ábra, 11. lap. A mi sisakunk az itt látható sisaktól abban tér el,

hogy az ellenző fül- és nyakvért hiányzik, eredetileg azonban valószínűleg meg volt, a mire a sisak szélén levő lyukakból is lehet következtetni.) xv. század.

Nagy-Szeben szab. kir. város közönsége.

Fegyvercsoportozatokban, szám nélkül.

Sarkantyú, tarajos, vasból, kívül három lapra alakított domború szárakkal és hosszú négyszögű nyakkal. (Taraja hiányzik.)

xiv. század.

Szentmártoni Darnay Kálmán.

Sarkantyú, vasból, hasonló az előbbenihez, esakhogy a sarkantyú-tartó nem lapos, hanem hengerded és a szárakon a fülek egy külön fölfelé kanyaruló lemezen vannak. A sarkantyú nagyon rongált.

A xv. század elejéről.

Nyáry Jenő br.

Kard, keleti alakú görbe, vasból, éle és foka igen erősen ki van köszörülve. A penge külső lapján egy sugaras félhold van mint kardesiszár bélyeg beütve. A 13 ctm. hosszú, egyszerű markolat újabb kori. A kardhossza 83 cm.; tövén 3,2 ctm. széles. Találtatott a sümegi várban. A xv. század végéről.

Szentmártoni Darnay Kálmán.

Nyereg, fekete, tehénbőrrel bevonva, melynek kápája madárfej alakra idomított. A kápa baloldalán egy vas esatt, jobb oldalán egy vas karika lóg le. A nyeregborító párna bőrből van s a nyeregborítóhoz két oldalt esipkézett szegélypánttal van lefoglalva. Az alsó párna vászonból van, szalmával és tehénszőrrel kitömve. A xvi. századból. — A borostyánkői várból. Almásy Ede.

Csákány, vasból, keskeny éllel és hosszú, hasáb alakú fokkal. A csákány kissé hajlított. Hossza: 22 etm., az él hossza: 4 etm. A xv. századból. A cisterciták iskolai múzeuma. Eger.

Alkar-vért, (2 drb). A két ujjnyi széles, esiszolt vaslemezekből álló, bőrre szögeeselt karvértből csak négy-négy lemez van meg. Minden lemez két szélén 6—6 sárgaréz fejű szöggel van a bőrhöz foglalva, s a szélső a felesatoláshoz két-két esattal ellátva. A lemezek mindkét végükön három sorban bemetszett hármas vonaldíszítéssel s közepükön a vonaldíszek közt végig nyúló esatornával vannak díszítve. A homorított lemezek hossza 142 mm., felső végüknél 40 mm., alsó végüknél 32 mm. szélesek. — xvi. század.

A borostyánkői várból.

Almásy Ede.

Lándzsa, vasból, alul 5 etm. széles és 25 etm. hosszú nádlevél alakú pengével. A tokból csak 9 etm. hosszú darab van meg. Az egész lándzsa földkéreggel van bevonva, rozsdás, rongált. xiv. sz.

A cisterciták iskolai múzeuma. Eger.

Kopjavég, vasból, igen rongált állapotban. A kopjapenge 10 etm. hosszú és 3 etm. széles, tokja 9 etm. hosszú. A xiv. századból.

A cisterciták iskolai múzeuma. Eger.

Nyílhegy, kovásolt vasból, két hosszú szakállal, a nyélre fől húzható kurta nyakas tokkal. (Lelhely: Tapoleza, Zalamegye, hol egy sírban találtatott.) xiv. század.

Szentmártoni Darnay Kálmán.

Nyílhegy, szakállas, kovásolt vasból, melynek a nyílveesszőre való ráhúzáshoz hüvelye van és vasa négy lapra van köszörülve. (Lelhelye Fehérmegye, Csernye.) Hasonló alakú nyilak már a vi. században voltak használatban, s a Merovingek korából két hasonló szakállas nyílhegy ismeretes. (Lásd: *Aug. Demmin* «Die Kriegswaffen» ezímű munkája, Lipese 1893. 334. lap.) Az e fajta nyílhegyek különféle variánsai még a számszer-íjagnál a xvi. században is használtattak. xiv. század.

A pozsonyi ág. ev. hitv. egyházközség lyceuma.

Pánczél-ingujj, sodronyszövetből, (2 drb), szögecselt rézgyűrűk ből. A gyűrűk meglehetősen egyenletes nagyságúak s valamennyi szögecselve van. Az ingujj felső részén hat aranyozott pityke van fölerősítve és pedig: legfölül a vállnál egy csillag alakú, a könyöklőnél két rozetta között egy csillag alakú, az ujj végén ismét egy rozetta és csillag alakú. A rozetták közepén eredetileg ékkövek voltak alkalmazva, a melyeknek foglalatja megmaradt. Hasonló öt darab pityke van az ujj végén. Az ujj hossza 73 ctm. A xvi. század közepéről.

A fraknói várból.

Esterházy Pál hg.

Sisak vasból. Teljesen hasonló a 384. sz. alatt leírthoz, azon különbséggel, hogy a forgó-tok és a fülvédők hiányzanak. Súly 1 kilo és 100 gramm. xvi. század.

A körmendi várkastélyból.

Batthyány-Strattmann Ödön hg.

Sarkantyú, töredék, vasból, lefelé álló, rövid 2 cm. hosszú taraj-tartóval s eredetileg öt ágú csillagtarajjal. Igen rongált. (Lelhelye: Győr.) xv. század.

Szentmártoni Darnay Kálmán.

Kopjahegy, négy élű, aczélból, négyszögűvé alakított bordázott nyakú tokkal bír, melyen a kopjaszárhoz való folszögezéshez lyuk van átütve. A kopja hossza a tokkal együtt 12 ctm. (Lelhely: Csabrendek, Zalamegye.) xv. század.

Szentmártoni Darnay Kálmán.

Nyílhegy, kovácsolt vasból, két szakállas (a szakállak azonban le vannak törve), a nyélre felhúzható hosszú, nyakas tokkal.

Lelhely: Somló. Sírlelet. xv. század.

Szentmártoni Darnay Kálmán.

Nyílhegy, kovácsolt vasból, két szakállas (egyik szakáll hiányzik), hosszú, vékony, nyakas tokkal. (Lelhelye Kőszeg [sírlelet], Zalamegye.) xv. század.

Szentmártoni Darnay Kálmán.

Sarkantyú, vasból, könyökösen hajlított, két lyukú, füles, kívül bordás, végén lapos csúcsban végződő szárakkal. A tarajtartó vége letörött. Az egész taraj csonka. (Lelhelye: Csabrendek, Zalamegyében.) xv. század.

Szentmártoni Darnay Kálmán.

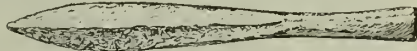

Zabla vasból, kúp alakú s középen egymásba kapcsolt tengelyvel. A tengelyen két-két, szabadon mozgó karika és az összekapcsolásból egy horogba akasztott anyakapocsról két vas boglár lóg le, melyek hajtott tüskéikkel vannak a kapocs füleibe akasztva. A zablaszárak ívhajlású, féldomború vasból vannak készítve, vésetekkel díszítve s a közép részük kétszeresen át van törve s a törések külső tengelye az átfúrt kupon át van húzva. A szárak felső vége hirtelen keskenyülő lapos vas, melyeket még egy három tagolatú láncztengely köt össze s mindenikre egy-egy vas gömb van felfűzve. A szárak felső vége szív alakban áttört s az áttörések alatt egy-egy vas kengyelke van odaszögecselve, melyek egyikéről vas kapocs lóg le (a másikról az állszorító láncz hiányzik). Az alsó szárakat két sorban nagyszemű láncz, s a végüket vas pálcza köti össze, melynek füleiből a kantárszár részére alkalmazott vaskarikák lógnak le. A zablaszárak hossza 25·5 ctm. xv. század.

A körmendi várkastélyból.

Batthyány-Strattmann Ödön hg.

Nyílhegy, vasból (ú. n. husszita nyíl), számszerijhoz, melynek nádlevél alakú vasa négy lapra van köszörülve s egyik lapjába a római I. számjegy van beütve és vastag, tokos nyakkal van ellátva.

A nyílhegy hossza a nyakas tokkal együtt 12 ctm. Súlya: 0·60 gramm. (Lelhely: Sümeg.) (Hasonlót kiadva lásd: A. Demmin «Die Kriegswaffen» Leipzig, 1893. 887. l. 13. ábra.) xv. század.

Szentmártoni Darnay Kálmán.

Buzogányfej, vörösrézből, szabálytalan négyszögű csúcsokkal. Az egésznek fölülete zöld rozsdával borított. A xiv. századból.

A cisterciák iskolai múzeuma. Eger.

Nyílhegy, szakállas, kovácsolt vasból, nyélre húzható tokos nyakkal. A nyílhegy nyakkal együtt 8·5 ctm. xiv. század. Nyáry Jenő br.

Kardpenge, egyenes, vasból, egy élű. A markolat és keresztvas rövid, egyenes. A penge hossza 95·5 ctm., szélessége 4 ctm., s foka 24 ctm. éllel bír s mindkét oldalán homorú vájattal ellátott. A penge nagyon rongált. Lelhelye: Megyes, Zalamegyében. A xiv. századból.

Szentmártoni Darnay Kálmán.

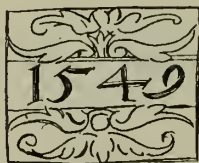
Nyílhegy, szakállas, kovácsolt vasból, melynek nyaka olaszosan sodrott nyélre húzható tokban végződik. A nyílhegy hossza a nyakkal együtt 11 ctm. xv. század.

Nyáry Jenő br.

VIII. TEREM.

932.

Hegyes törkard, német forma. A penge három élű, homorú lapokkal. Az egyenes, 23,5 ctm. hosszú keresztvas hengerded alakú, két végén kis gömböcskével bír, míg közepén hasáb alakú. Markolata két kézre való, fekete fényes bőrrel bevont s nagy körte alakú gombban végződik. A fekete bőrhüvely három hosszú aranyozott ezüstpánttal montírozott, amelyeket csúcsíves áttört stilizált lóher levélalakú párkányzat szegélyez. Hasonló díszítés látható a markolaton is. A markolat bujtató pántján ez egyik oldalon 1549 évszám, a másikon stilizált liliom, a harmadikon Brassó város címere van bevésve,

míg a többi pántokon renaissance stílű virágok között körökbe foglalt női és férfi arczképek vannak alkalmazva. Az egyik képen HECTOR, a másikon JVLIVS CE fölírat olvasható. Az egyik pánton RENOVATVM 1649. TEMP. IVDIC. D·MICH. GOLDT és a másikon Renovatum 1738. Temp. Jud. D. Samuel Herbert.

E pánczélszuró hegyes tört 1649-től kezdve egészen 1861-ig birói hatalmi jelvény gyanánt használták. Az egyes bírák nevei részint a keresztvasba, részint a foglaltványpántokba vannak az évszámokkal együtt bevésve.

A keresztvas közepén S. P. QC (Senatus populusque. coronensis) betűket látjuk.

Az összes foglaltványok, a markolat gombja, valamint a keresztvas ezüstműből készült, amely a díszítéseknél mindenütt aranyozva van. Hossza 99 ctm., a markolat a gombbal együtt 25 ctm. Súlya 2 kiló 600 gramm.

Brassói ker. tört. bizottság.

1008 a.

Kézirat. Bártfa város zsoldosainak fegyelmi szabályzata 1440-ből. Hét 30 ctm. magas és 22 ctm. széles merített papírlapra írva. A papír vízjegye egy kerek medaillonba foglalt horgony.

A szabályzat maga másfél lapra terjed. A 3-ik lapon fizetésük van megállapítva, mely szerint kapitányuk Nikistyei Bálint havonként 3 forintot, egy közlegény pedig 2 frtot kapott. Egyben az is meg volt állapítva, hogy nekik az árúsok árúikat mily áron tartoztak adni. Így egy tyúk ára 1 denár, egy budai pint bor 4 denár s egy pint sör ára 1 denár volt.

Ily szabályzatok a xv. század első feléből igen ritkák.

Bártfa sz. kir. város közönsége.

X. TEREM.

1109.

Ozorai Pipó (*Scolari Fülöp*) szőrényi bán és temesi főispán arczképe. Született 1362-ben. Zsigmond király alatt szerepelt.

Egész alak, kétynyoleczad jobbra s szétvetett lábakkal állva. Hulámos haja, szemöldöke, bajusza s szakála szőke s szeme barna. Leeresztett kezében hegy nélküli görbe kardját tartja. Teljesen vértbe van öltözve, mely alól czafrangos köntöse kilátszik. Bal mellvéde kerek s derekát öv szorítja. A háttért képező márvány mezőny kerete ghirlandos pillér. Alól: «DOMINUS PHILIPPUS HISPANOS DE SCOLARIS RELATOR VICTORIE THEUCROR» felirat.

Olajfestmény vászonra. Méretei 225 : 150 ctm.

Balló Ede másolta, Andrea del Castagnonak a firenzei Chiostro di Santa Appolloniában lévő freskója után. Ozorai Pipó olaszországi, florenczi eredetű volt s az ottani Scholaris családból származott. Ozorai András leányát vette nőül, vele kapván Ozora várát is, mely után azután Ozorainak neveztetett. Fia nem maradt, leányát Borbálát enyingi Török Imre vette nőül.

Ozorai Pipó, állítólag eredetileg csizmadia volt. Zsigmond bizalmas embere. Őt küldte 1413-ban vezérül a velenceiek elleni hadjáratba, utóbb a sókamarák elnöke s a sárkányrend lovagja lett.

(Lásd: dr. *Peregriny János*. A magyar történeti képcsarnok lajstroma 1894. 8.-r. 10. lap, 37. szám alatt és *Wenczel Gusztáv*. Ozorai Pipó magyar történeti jellemrajz, Zsigmond király korából. Akad. Ért. XIX., III. kötet 1859. *Nagy Iván* VIII. kötet 310. lap. *Budai F.* Lexikona III. kötet 21. lap.)

A történelmi arczképcsarnok.

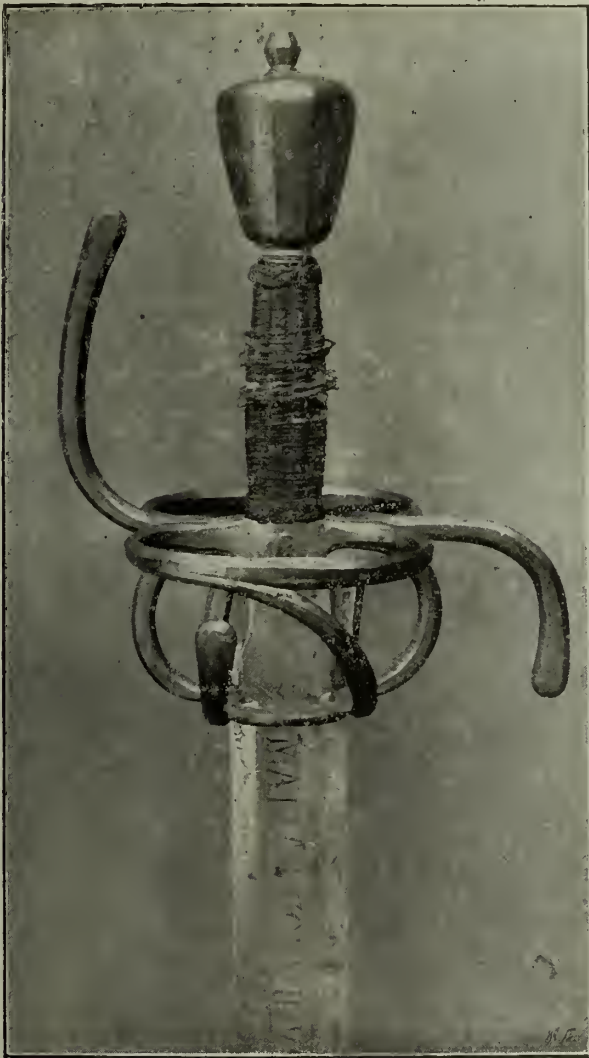
1109. Ozorai Pipó arczképe.

XI. TEREM.

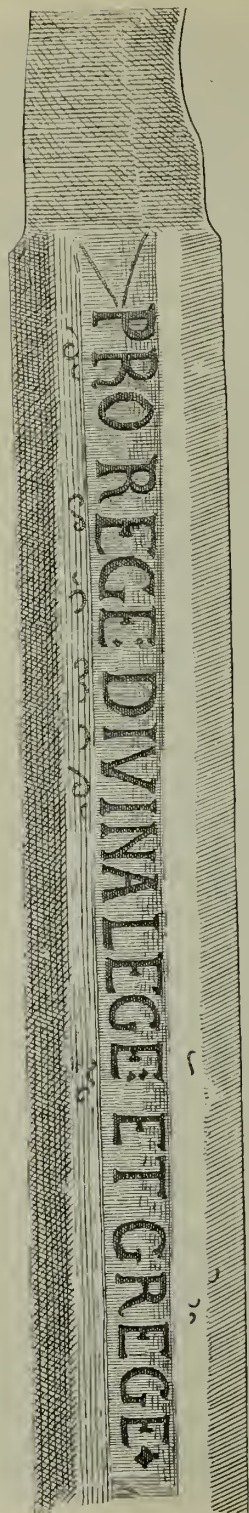
1189.

Mátyás király kardja. Egyenes két élű pengével, amelynek alakja a xv. századra vall. A pengén a következő fölírat van nagy majuskulás

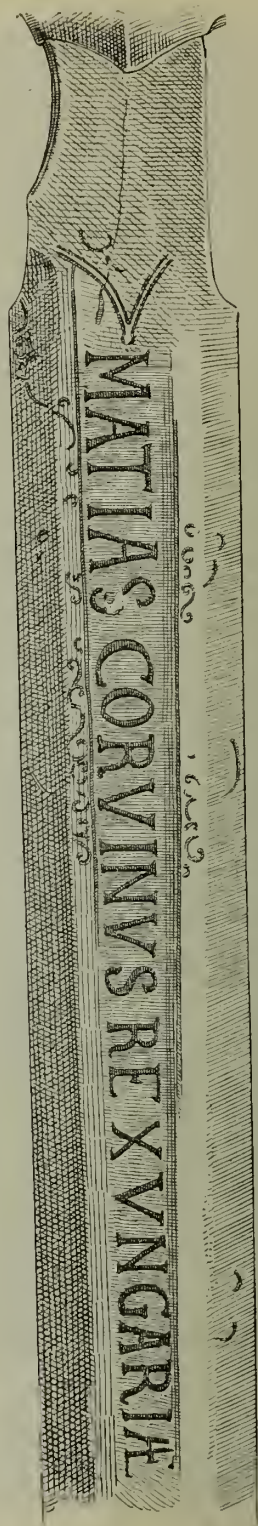

betűkkel beéetve, amely eredetileg aranyozva lehetett. Az egyik oldalon: MATIAS CORVINUS REX VNGARIÆ, a másikon (P)RO REG(E) DIVINALEGE : ET GREGE ♦

E fölíratot két vastag vonal határolja, amelyek mellett egyszerű

1189

1189

kaeskaríngós vonalak, mint az egykori díszítés nyomai láthatók. A markolat keresztvasa izléstelen, s nehéz, nagy több szögletű hosszú-kás markolatgombbal bír s vastagon van aranyozva. Fogantyúja hosszában bordázott és aranyozott huzallal van körülvéve. Az egye-nes xv. századbéli pengéhez ezen gyűrűs keresztvasmarkolat a xvii. században alkalmaztatott. A penge 87 ctm. hosszú, 5 ctm. széles. Súly 1 kiló 100 gramm.

A penge valódi eredetét már többször kétségbe vonták, s a nagy király testőrségének valamely tisztjéé is lehetett, amit a fölírat másod-ik részéből lehetne gyanítani. Szokatlan a fölírat első részében Mátyás nevének *Maliás* formában *h* nélkül való írása, mely teljesen ellene mond az akkori gyakorlatnak. Valódiságát azonban *Boeheim* szerint I. Miksa császárnak tiroli Zsigmond főherceghez intézett s Linczben 1491. január 16-án kelt irata bizonyítja, amelyben említi, hogy Mátyás király kardját küldi s hogy még egy ágyúját is el fogja küldeni. (*Chmel*: «Oest. Geschichtsforscher» I. 336.) A kard tényleg Innsbruckból származik. (Lásd még rajzát *W. Boeheim*: «Album her-vorragender Gegenstände aus der Waffensammlung des allerhöchsten Kaiserhauses». VII. tábla, 3. ábra, 5. lap. *U. a.*: «Führer durch die Waffensammlung». 30. lap, 87. szám.)

A bécsi cs. és kir. udvari fegyvergyűjteményből.

Ő csász. és apost. kir. Felsége.

1214.

Gyalogsági álló paizs, fából, vászonnal bevonva. Alakja hosszú-kás négyzet és kevésbé teknősen hajlott. Közepén az egészen ék-alakban végig futó borda emelkedik ki. A festés alapszíne ezüst, melyen a széles keretben fekete színnel csúcsíves lomb-ékítmény van festve. Fönt két oldalt kerek medaillonban két címér, jobbra nem paizsba zárva hármashalmon kettős kereszt (Magyarország címere) és balra paizsba zárva faágon álló s szájában aranygyűrűt tartó fekete holló (Mátyás király címere látható). A két címér között a bordán sugarak között angyalő. A paizs középtere egy nagyobb és egy kisebb festett mezőre van osztva. A nagyobbikban, egy xv. századbéli pán-czélos lovag öltözetében, Szent György áll gyalogosan s a kezében levő lándzsával a lábai alatt levő sárkányt öli meg. Jobbra egy vár tornyai, balra pedig a térdelő szűz Kleodolinda alakja látható. Az alsó kisebbik mezőben, csúcsíves medaillonban a *IHS* betűk olvashatók (Jézus az emberiség megváltója). A paizs belseje barnára festett s közepén bőrrel átvont fogantyú van megerősítve, az alján pedig egy léczdarab felszögelve.

1214. Paizs Mátyás király czimerével.

A paizs méretei: Magassága 1 m. 15 ctm., szélessége 61 ctm. Súly 10 kiló. xv. század.

Paizsunk lehetett ugyan Mátyás királyé is, de tekintettel kevésbbé művészi kivételére, s arra, hogy gyalogsági paizs volt, míg a nagy király mindig lovon harczolt; valószínűbb, hogy úgy ezen családi címérével ékített, mint a m. n. múzeumban s ugyancsak a bécsvárosi múzeumban levő s monogrammjával ellátott paizsok is gyalog testőr csapatának vitézei által hordattak s azon időben kerültek a városi Zeughausba, midőn Mátyás király 1485. június 1-étől 1490. április 7-éig Bécsben is tartott udvart. (Lásd még *K. Weiss*: «Katalog des Historischen Museums der k. k. Haupt- und Residenzstadt Wien». IV. rész, 6. lap, 20. szám.)

Bécs városi történelmi múzeum.

1216.

Tárca-paizs, lovassági, fából, pergamenttel és gipszanyaggal bévonva, ezüstözve és festve. A tárca-paizs közepén virágok között álló nő alakja látható, aki jobb kezében egy lobogó mondat szalagot tart, melyen góth minuskulás betűkben *i.. w.. i.. m. R. f. n.* (ich wart im Garten) rövidített fölirat olvasható.

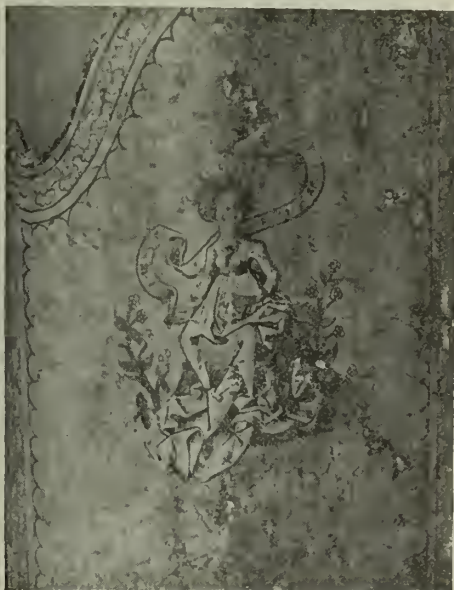
A paizs szélén csúcsíves stilizált levéldísz fut körül, mintegy 3 ctm. széles szalagon. Valószínű, hogy ezen lovassági paizs I. Miksa magyar király lovasgárdájának felszereléséhez tartozott, amint azt egyes részleteiben «Theuerdankból» ismerjük.

(Lásd még rajzát *W. Boeheim* «Album hervorragender Gegenstände aus der Waffensammlung des allerhöchsten Kaiserhauses». VIII-ik tábla, 2-ik ábra, 6. lap.)

A gyöngén hajlott paizs felső széle lekanyarított s a dárda számára kimetszéssel bír. Magassága 69 ctm., szélessége 38 cm. Súly 3 kiló 400 gramm. 1490-ből.

A bécsi cs. és kir. udvari fegyvergyűjteményből.

Ő csász. és apost. kir. Felsége.

1218.

Tárcsa-paizs, lovassági, vaslemezről, fényesre csiszolva, közepén kiemelkedő csillagalakú díszítménnyel, közepén rozettával. A csillag két ágában Szent György és Szent Kristof alakjára ismerünk, a két másik ágban pedig arabeszkyszerű díszítést látunk. Mindezen díszítések, valamint a paizs szélén körül futó szalag virágdíszítése és az ebben látható állatalakok kiétetve és aranyozva vannak. A paizs felső széle három élű dudort képez, míg szélein pitykeszerű szegekkel van kiverve. Belső fölülete feketére mázolt s szélein bőrszíjazatot látunk. (Rövid leírását lásd *W. Boheim*: «Führer durch die Waffensammlung». 38. lap, 135. szám alatt.

A paizs magassága 72 ctm., szélessége 39 ctm. Súlya 3 kiló.
xv. század vége.

A bécsi cs. és kir. udvari fegyvergyűjteményből.

Ő csász. és apost. kir. Felsége.

1265.

A budai királyi palota, Mátyás király korában, színezett gipszmodell. Készítette: *Stephanie Adolf* cs. és kir. ny. százados. Nagysága 1 □ meter.

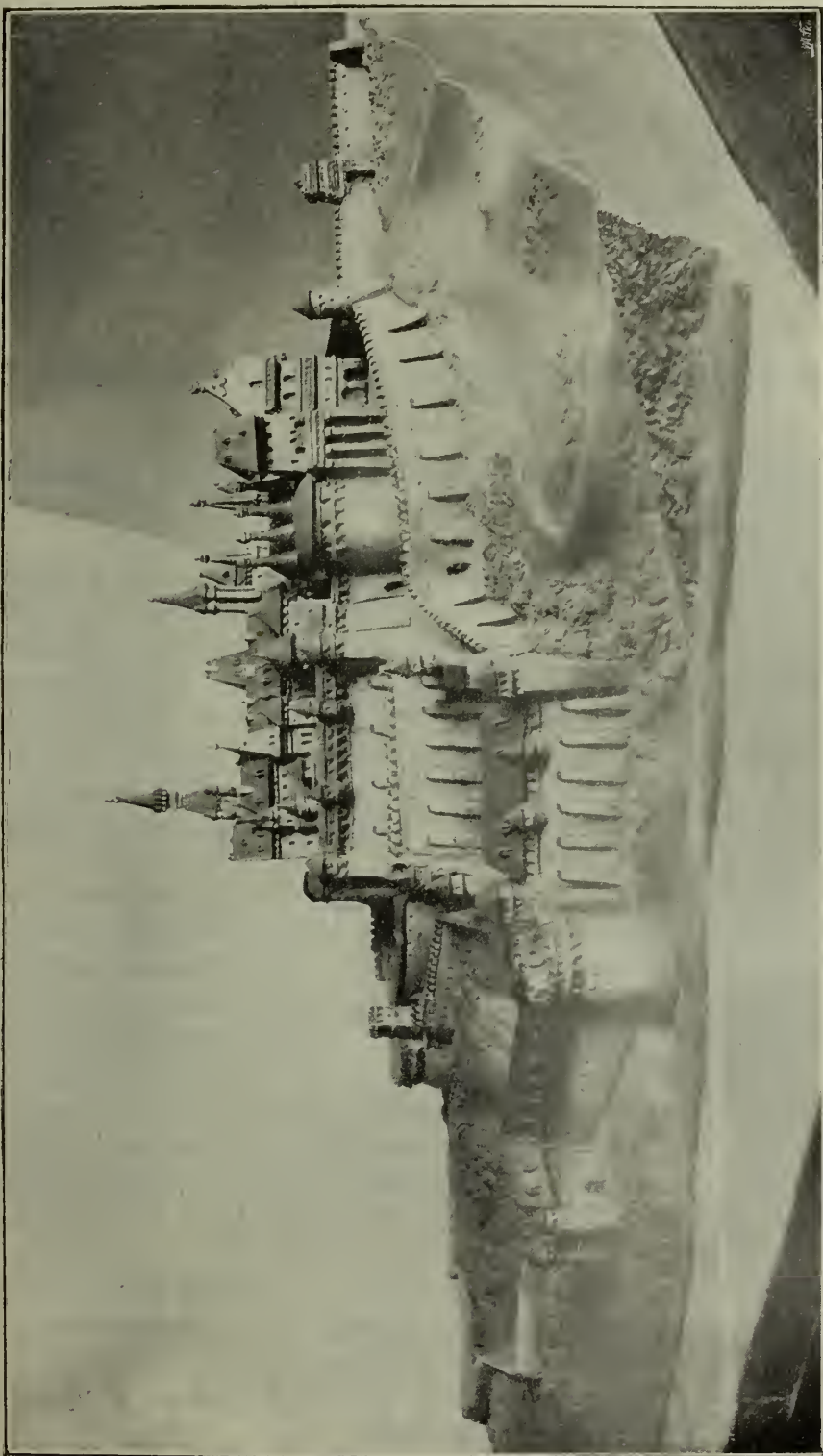
Stephanie munkálatai közben úgy a fennmaradt összes képeket, mint a létező történelmi forrásokat felhasználta.

Kíválóan segítségére voltak: a *Schedel*-féle nürnbergi krónikában 1493-ban megjelent ösmert rajz, és *Rabatta* tábornok által 1687-ben készítettett alaprajz.

A budai királyi palotáról fennmaradt történeti adatok szerint azt a mai helyen IV. Béla király építette. Korábbi időkben Ó-Budán állott a királyi palota. Annak kiépítését az Anjouk folytatták. Nagy Lajos úgy látszik teljesen befejezte. Zsigmond már csak belsőleg díszítette és hatalmas körfalakkal, bástyákkal és árkokkal vette körül.

Fényének tetőpontjára azonban Mátyás emelte. Ő építette ünnepek számára az új palotát, a könyvtárt, a csillagdat, a papok házát, fedett erkélyeket, több saroktornyot, és az istállókat, ugyancsak ő ékesítette fel a kapukat és tereket kutakkal és szobrokkal.

A törökök elfoglalván Budát 1529-ben, a királyi palotát újabb erődítményekkel vették körül. Nemsokára azonban egy tűzvész az egész királyi várat elhamvasztotta. Ekkori helyreállításánál már csak erődjellegére voltak tekintettel. Midőn pedig 1686-ban az egyesült keresztény hadak Budavárát bevették, a királyi palota csaknem romhalmazba löve hevert, úgy hogy a hajdani fényes épületekből egyetlen

1265. A budai királyi palota Mátyás korában.

egy sem maradt fenn. Az utóbb eltakarított romokból töltötték be azt a nagy és mély árkot is, mely a mai Szentgyörgy-tér felől a királyi várpalotát a budai vártól elválasztotta.

Midőn Mária Terézia királynő a mai királyi palotát építtetni kezdte, a réginek már alapfalait is alig találta ott.

Alaprajzunk a modellt bővebben magyarázza és feltünteti az egyes helyiségeket is.

A történelmi főcsoport igazgatósága.

A SEGESVÁRI TORONY KÜLSŐ FALÁBAN.

Mátyás király szobra. Gipsz-másolat. Az eredeti a Szászfejedelemségben levő Budiszin (Bautzen) városában a kaputoronyban van befalazva.

Mátyás, mint történelmünkben tudjuk, 1468-tól kezdve diadalmas háborút folytatott előbb Podjebrád Györggyel, utóbb pedig Jagello Ulászlóval a cseh korona végett, melyet végre 1479-ben az Ulászlóval kötött olmützi béke által úgy fejezett be, hogy ő Morvaországot, Siléziát és a két Luzáciát nyerte. Mátyás a háború lezajlása után e tartományokban azonnal a rend helyreállítására gondolt s Luzácia számára, melynek egyik fővárosa Budiszin volt, előbb János nagyváradi püspököt, 1481 okt. 29-én pedig *Stein Györgyöt* nevezte ki kormányzónak.

Mátyás fölismerve Budiszin fontosságát, annak emelésére mindent megtett. Miután 1469-ben meghódolt Mátyásnak, még ugyanazon évben nyerte a pénzverési jogot és a vörös pecsét használatának kiváltságát, 1470-ben megerősítette összes régi privilegiumait, 1471-ben municipális statutumainak szabadságát, 1474-ben szabad bormérést s 1481-ben jószágaira vonatkozólag adományozott nekik privilegiumokat. Ez idő alatt a város rohamosan fejlődött. Számos középület emelkedett. De mindezeknél nevezetesebb volt a budiszini, Ortenburg nevű várnak újból való fölépítése, melyet 1483-ban Mátyás rendeletéből Stein György kormányzó kezdett meg s melyet három év alatt fejezett be.

Ezen vár tornyát, melyben a főkapú van, ékesíti Mátyás király itt bemutatott szobra. E torony magassága $74 \frac{1}{4}$ szász láb. Belsejében még megvan a régi csúcsíves kápolna.

Szobrunk kemény homokkőből készült s magassága $23 \frac{1}{3}$ szász láb, miből a király alakjára 5 láb esik.

Az egész úgy tünteti föl a nagy királyt, mintha egy csúcsíves

A budai királyi vár alaprajza a XV. ik században.

A. A régi (belső) vár.

a. Bástya torony. b. Éjszaki torony. c. Éléstár.
d. Kincstár. e. f. g. h. Anjou épület.
C. Dános kápolna. v. Lőrész falak.

z. Kertfal. b. Kaputorony.

b₂ Védőtoronyoska. I. II. A belső vár udvarai.

a₂ Védőfal és üveg-solyosó. w. Solyosók.

x. A nagy palota-bástya.

y. A víz-bástya. T. Kapuk. z.

x₁ Körbástya.

B. Az újabb (külső) vár.

i. Az új palota. j. Befozeretlen épület.
k. A csónak-torony. l. Börtön-torony.
m. Ádorkötő solyosó. r. Félkörű bástya.
s. magas erődítményzerű épület.

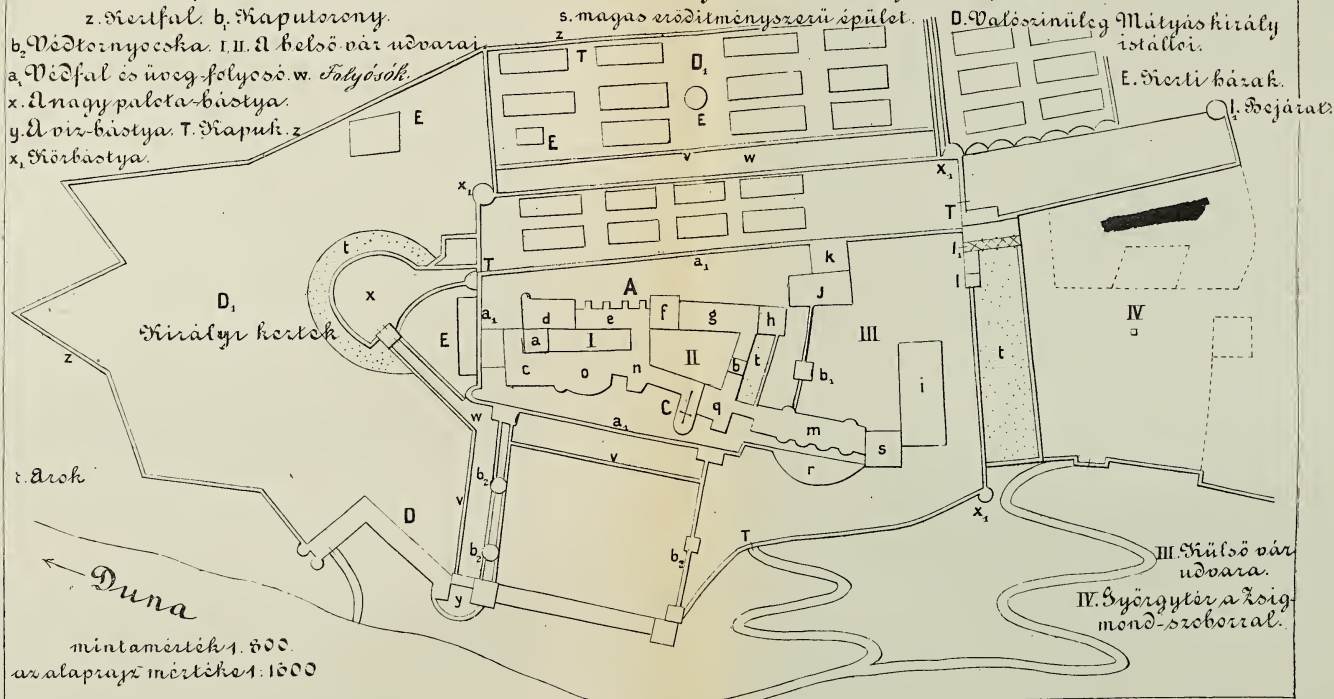
D. Mátyás szállálya.

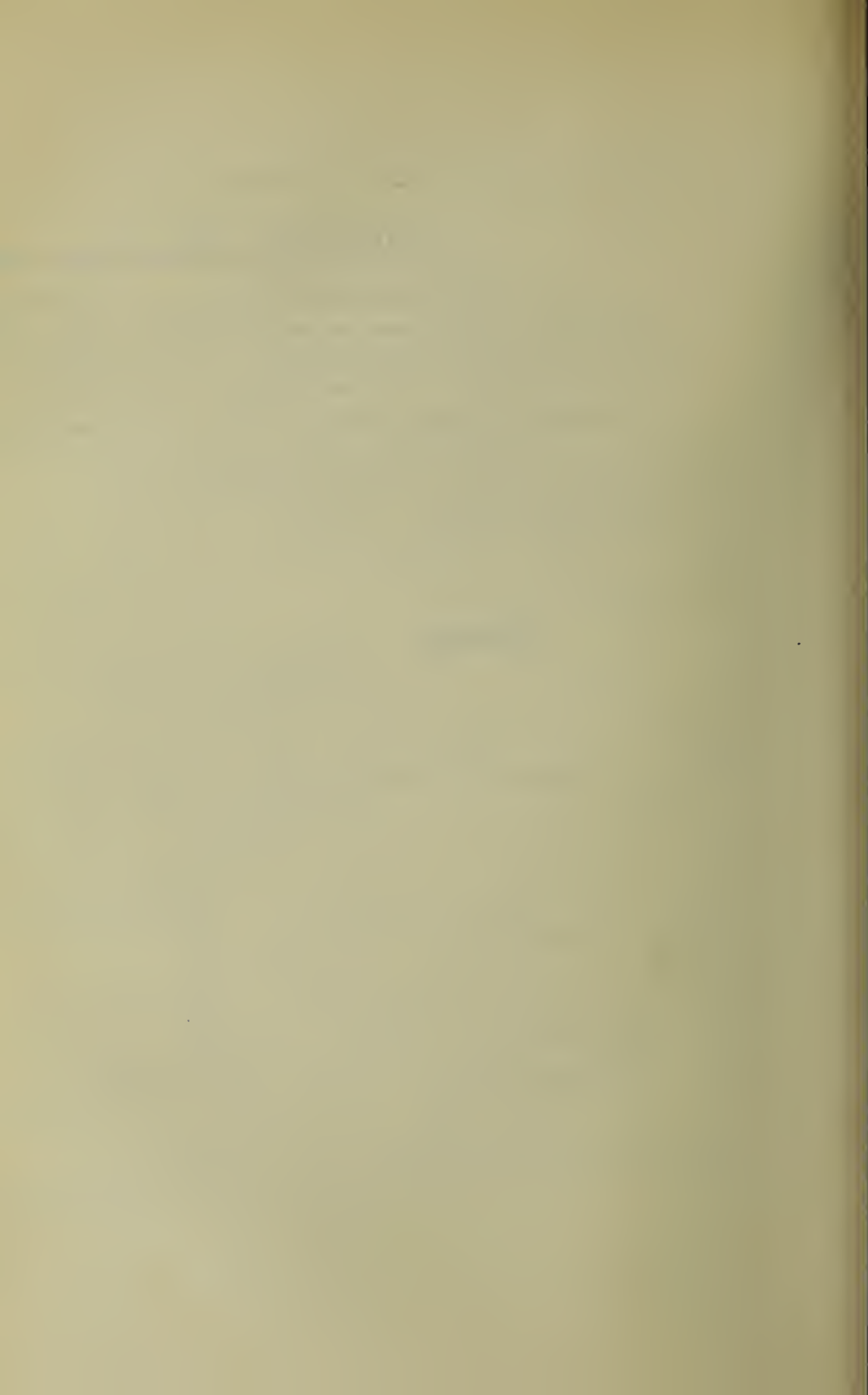
n. kápolna. p. papi collegium és könyvtár.
o. Csillagda. p. Ánnepelyek terme.
q. Lepesőház.

D. Valószínűleg Mátyás király istállója.

E. Dírtli házak.

I. Bejárati

templom kapujában trónján ülne. Középen gazdag csúcsíves tagolatú négy oszlop között a kapuzat belsejét ábrázoló fülkében áll a trón, melyen Mátyás ül, lábait egy előtte nyugvó oroszlánon tartva. Feje fedettlen, leomló dús hajzattal. Testét díszes csúcsíves teljes vértzetet fedi, külön darabból álló nyakvérttel s két kerek vállvérttel. A mell kettős csipkés tagolatú vértből van összetolva, melyek közepén stilizált liliomban végződnek. A csipővért rákfarkszerűleg egymásra tolt három csipkézett lemezből áll. Bal vállát és ölét gazdag redőzetű palást takarja. Jobbjában kormánypálczát és baljában birodalmi almát tart. Arcza szakál- és bajusztalan, mint azt az olasz divatnak megfelelően minden egykorú képén látjuk. A mint mintegy előre tekint, arczán a nyugalom mellett erély és szellem kifejezése ül. A costüm teljesen megfelel a kornak, ilyen vértzetet látunk vezéreinek, Tarczaynak és Szapolyainak sírkövein s ugyanígy van ő maga is ábrázolva a bécsi Philostratus corvin codex miniaturjén.

De a legfontosabb ez esetben az, hogy mint a budiszini annálisok feljegyzik, Stein György kormányzó különösen gondoskodott arról, hogy a szobor a királyhoz tökéletesen hasonlítson. *Ezért már befalaztatása után is háromszor volt ismét levéve a király alakja s végre még Budára is küldve, hogy a művész Mátyás arczvonásait híven ellalálja.* Vagy helyesebben mondva, a szobron a király arczvonásait, a király budai udvarában lévő olasz szobrászok dolgozták át a valóságnak megfelelően s csak miután ez már megtörtént, állíttatott az fel véglegesen. És tényleg ez a része a szobornak a legművészibb és leggondosabb kivitelű. És ez műtörténetünknek egyik legérdekesebb lapja.

A király alakja fölött a kapuboltozatot mesterileg vésett redők osztják kétfelé s alattuk két oldalt egy-egy angyal lebeg; nyitott koronát tartva Mátyás feje fölé; baljában egyik angyal kormánypálczát s a másik pallost tart.

A kapuboltozat feletti keresztpárkányon egyszerű négyszegletű keretbe zárva olvassuk még majusculás típusú betűkkel: † MATHIAS † REX †

E párkány felett háromszögű tympanon emelkedik, karcsú csúcsíves fialába végződve. Közepén művészileg áttört akanthus- és lombvésetek között, nyitott korona alatt két tárcsaalakú címérpaizs látható, az egyiken Magyarország és Dalmácia s a másikon Csehország címérével.

A király alakja mellett két oldalt, a ma lapos falmezőkön hajdan Szerbiának, Boszniának, Bulgáriának, Ausztriának, Sziléziának és Luzacziának, Luxemburnak és végül Mátyás királynak címerei voltak domborúan kivésve, a melyek azonban azóta tönkre mentek.

A kiugró csúcsíves párkányzat alatt a hosszúkás négyzet alakú alapon olvasható a műemlék készítésének éve:

† ANNO † MCCCCLXXXVI †

Szobrunkban tehát nagy királyunknak nemcsak 1486-ból származó leghitelesebb arczképét, hanem viselt hadi costumjének is hű mását bírjuk, miért is az reánk nézve hadtörténelmi szempontból is becses erekle.

Ha műtörténelmi szempontból vizsgáljuk ez alkotást, hű képét nyerjük az azon korbéli magyar szobrászatnak. A még csúcsíves befolyás alatt álló olasz renaissance-művészet első behatása alatt áll az.

Szembe ötlük tympanonunkon a két címér felett a korona, hogy miért nem a magyar szent korona az, miért hasonlít az inkább a német császári koronához.

A feleletet megtaláljuk reá a budai királyi palota ormáról származó azon vörös márványból faragott s a budiszini címérhez műkezelésére nézve teljesen hasonló címeren, mely Mátyás királynak, mint magyar és cseh királynak ábrázolja címérét, s a mely szintén ilyen koronával van takarva. (Kiállítva 260. sz. a.) Az olasz művészek nem volt nemzeti érzéke, hogy a magyar koronát faragja ki, hanem a helyett egy gothikus mívű áttört stilszerű koronát vésett.

Mindenesetre nagy államférfiúi belátás volt, birodalma idegen nyelv és nemzetiségű tartományaiban, neve és kormányzása emlékezetét ily művészi alkotásokkal megörökíteni.

Szobrunkról még csak annyit jegyzünk meg, hogy az újabban némileg restaurálva lett. Így mind a két korona le volt törve s a király jobb karja is. Ez utóbbi helytelenül is restauráltatott, mert *Groszern Samu* 1714-ben megjelent munkájában az emlék rajzát úgy adja, hogy a király jobbájában pallosszerű egyenes kardot tart, mely kardnak hegye töredékben, a trón melletti függönyön ma is megvan; — holott emléküink mai állapotában, a jobb kézben kormánypálczát látunk.

(Irodalom: *Wenczel Gusztáv*. Mátyás király egykorú szobra. Arch. közlemények. I. k. Pest 1859. 229. l. *Samuel Groszern*. Lausitzische Merkwürdigkeiten. Lípese és Budiszin, 1714. I. R. 152. l. *Fraknoi Vilmos*. Hunyadi Mátyás király. Budapest. 1890. 252. és 374. l.)

Mátyás király szobra.

